

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla
Bir ve adil olan Allah'a hamd olsun

ALİŞ-VERİŞ ve SELEM (PARA PEŞİN MAL VERESİYE) BAHSİ

1-Ahmed b. Hafs¹ dedi: Muhammed b. el-Hasen, Ebu Hanife, Atıyyetü'l-Avfi² ve Ebu Said el-Hudri³ yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu söyledi:

"Altın ile altın (alınıp satıldığında) misli misline⁴ ve peşin olarak alınıp satılır, fazlası ise riba-faizdir. Gümüş ile gümüş, misli misline ve peşin olarak alınıp satılır; fazlası ise faizdir. Buğday ile buğday, misli misline ve peşin olarak alınıp satılır; fazlası ise faizdir.⁵ Hurma ile hurma, misli misline ve peşin olarak alınıp satılır; fazlası ise faizdir, tuz ile tuz, misli misline ve peşin olarak alınıp satılır; fazlası ise faizdir.

2- Muhammed, Ebu Hanife ve Hammad⁶ yoluyla İbrahim⁷'in şöyle dediğini söyledi:

"Ölçekle alınıp satılan malları tartı ile alınıp satılan mallarda selem yap⁸, tartı ile alınıp satılan malları ölçekle alınıp satılan mallarda selem yap; ama tartılan malları yine tartılan mallarda⁹ selem yapma ve (yine) ölçülen malları ölçülen mallarda selem yapma. Bu iki mal, ne ölçülür ve ne de tartılır olup değişik iki çeşit mal olursa: Bir mal karşılığında iki mal alınır, bunda bir sakınca yoktur. Mal ölçülmez ve tartılmaz olup bir cins olsa bile peşin olduktan sonra bir mal karşılığında iki mal almanın bir sakıncası yoktur. Fakat alış veriş veresiye olursa bu uygun değildir."

3- Adam yiyecek malında selem yaptığında, ölçeği belli, müddeti belli ve kalitesi de orta, yüksek veya düşük olarak, miktarı belli bir yiyecek malını, kendisine teslim edeceği mekânı¹⁰ da şart koşarsa, bu selem akdi geçerlidir. Eğer (anılan) bu hususlardan birisini şart koşmayıp bırakırsa, bu selem akdi fasid olur.

4- Eğer sermaye, sayısı belli olmayan dirhemlerden ibaret ise selem akdi fasid olur. Çünkü bu ikisi (para veren ve bunun karşılığında mal verecek olan kişi) anlaştıkları takdirde ne kadar alacaklı borçlu olduklarını bilmezler.¹¹ Veya bu sermayenin içinde kalp-geçmez¹² bir dirhem bulunursa, Ebu Hanife'nin görüşüne göre, bunun borçtan ne kadar tuttuğunu bilemez.

¹ - Ahmed b. Hafs ve Ebu Süleyman el-Cüzcani, İmam Muhammed'in iki talebesi olup Asl veya Mabsut adlı eserini hocalarından rivayet etmişlerdir.

² - Atıyye b. Sa'd b. Cünade el-Avfi, v. 111 H.

³ - Bu zat, Ensar'ın büyüklerinden olup Sa'd b. Malik b. Sinan b. Abid b. Sa'lebe b. el-Ebcer'dir. V. 74 H. El-Hatibü'l-Bağdadi, "Tarihu Bağdad", I, 180-181

⁴ Metindeki "mislün" kelimesinin irabı ötre'dir. Ama meşhur olan onun üstün olmasıdır. Fakat Kasani, bu ötre olarak, mislün bi mislin şeklinde rivayet edilmiştir. Yani "bey'ul hıntati bi'l-hıntati mislün bi mislin yedün bi yedin caizün" şeklinde gelmiştir, diyor. Bak el-Bedayi, V, 138, satır: 24. Ancak biz kaynağa baktık bu ifadeleri bulamadık. (Çev.)

⁵ - "M" nüshasında "gümüş" ve "buğday" kelimeleri bulunmamaktadır. Buna ait kelimelerin istinsah esnasında düşmüş oldukları bir gerçektir.

⁶ - Hammad b. Ebi Süleyman b. Müslim el-Eşari, v. 120 H. Bu zat, Ebu Hanife'nin hocasıdır.

⁷ - İbrahim en- Nahai el-Küfi, v. 96 H. Bu zat, Hammad'ın hocası ve Abdullah b. Mesud'un ravisi Alkame'nin talebesidir.

⁸ - Para peşin, mal veresiye şeklinde olan alış veriş türüne İslam Hukukunda selem adı verilir. Biri peşin diğeri veresiye olmak üzere bir mal ile başka bir malı mübadele de selemdir.(Çev.)

⁹ Biz "tartılan mallarda" ifadesini Ebu Yusuf'un Kitabü'l-Asar (s. 187, Hadis No: 846) adlı eserinden aldık. Çünkü cümle ancak bununla tamam olmaktadır.

¹⁰ Metindeki "fihi" kelimesi "F" nüshasında bulunmamaktadır.

¹¹ Metinde "Ma (huve) bi deynin aleyhi" ifadesi Asl'ın nüshalarında "Ma yediynü aleyhi" şeklinde gelmiştir.

¹² Metindeki "zaifen" kelimesi nüshalarda "derahimen zaifen" şeklinde gelmiştir.

5- Eğer sermaye veren, ben şu köyün veya falanca yerin yiyeceğini-yemeğini isterim diye şart koşarsa ve bu da insanların elinde mevcut değilse, bu selem akdi fasid olur. Çünkü selem sahibi, insanların elinde bulunmayan bir malda selem yapmıştır.

6- Müddeti dolduğu zaman¹³ sermayenin bir kısmını ve selem yapılan malın bir kısmını almanızda bir sakınca yoktur. Muhammed, Ebu Hanife'den, Ebu Ömer¹⁴ ve İbn Cübeyr¹⁵ yoluyla İbn Abbas'ın¹⁶ şöyle dediğini rivayet etti: "Bu, güzel, hoş ve örfte olan (uygulanan) bir şeydir."¹⁷

7- Ölçekle satılan tüm mallarda ve tartı ile satılan tüm mallarda insanların elinde (piyasada) bulunup kesada uğramayan mallarda selem alış verişi yapmak caizdir. Arpa, buğday, susam, zeytinyağı, kuru üzüm, sadeyağı ve buna benzer ölçülen ve tartılan mallarda selem yapmada bir sakınca yoktur.¹⁸

8- Balık, safran, anber ve buna benzer piyasadan çekilmeyen devamlı insanların elinde bulunan mallarda selem yapmak, tartısı belli, müddeti belli ve çeşidin evsafı belli bir mal olursa bu akid caiz olur.

9- Kına, gül, çivit ve kuru fesleğen gibi ölçekle satılan tüm mallarda ölçüğü belli, müddeti belli ve türü belli olmak şartıyla selem yapmak caizdir.

10- Demir, kurşun, tunç ve buna benzer tartı ile satılan mallarda müddeti belli, tartısı belli ve çeşidi belli olmak şartıyla selem akdi yapmada bir sakınca yoktur.

11- Tartısı belli ve müddeti belli olan yoncada selem akdi yapmada¹⁹ bir sakınca yoktur.

12- Demet²⁰ veya bağ olarak odun ve yaş hayvan yiyeceği yeşillikler²¹ selem yapmaya elverişli değildir. Çünkü bunlar meçhul olup belli değildir. Zira bu hayvan yiyeceği demetlerin uzunluğu, genişliği²² ve derinliği bilinmez; eğer bilirse o takdirde caizdir.

13- Koyun, Sığır ve deve derilerinde; kâğıt yaprağı ve deri yapraklarda selem akdi yapılmaz. Çünkü bunlar belli olmayıp büyük küçük olur. Ancak kâğıt yaprağı ve sayfalarda ve deri yapraklarda uzunluğu ve genişliği belli kalitesi ve türü bilinir olursa o takdirde selem akdi geçerli olur.

14- Hayvanlar selem akdine elverişli değildirler. Bu bilgi bize Abdullah b. Mesut'tan²³ gelmiştir. Gerçekten hayvanlar farklı olup tam bilinmezler; ne miktarı ve ne de vakti (yaşı) bellidir.

15-Eğer 5 yaşında veya 2 yaşında deve diye şart koşulursa bu selem akdi batıl olur. Çünkü bu hayvanlar, birbirinden farklı olmaları dolayısıyla seleme elverişli değildir.

16- İpekli elbise, Zut²⁴-Hind elbisesi, Yahudi²⁵, Sabur,²⁶ Kuh ve Merv elbiseleri, kalın yünlü elbise,²⁷ taylasan ve tüm elbiseler, türü belli, uzunluğu, genişliği ve vasıfları belli

¹³-Metindeki "iza" kelimesi nüshalarda "ve iza" şeklinde gelmiştir.

¹⁴- Bu zat, Zerr b. Abdillâh el-Merhebi Ebu Ömer'dir. Bak: Ebu Yusuf, el-Asar, s. 186, açıklama: 1

¹⁵-Said b. Cübeyr B. Hişam el-Küfî v. 95 H. "M" ve "D" nüshalarında "O Hanen'dendir" denilmektedir.

¹⁶- Abdullah b. Abbas b. Abdül-Muttalib el-Haşimi 68 H. de Taif'te vefat etti.

¹⁷ Bu Ebu Yusuf'un el-Asar adlı eserinde gelmiştir: s.186, paragraf no: 842

¹⁸ Metindeki "bihi" kelimesi "M" nüshasında yoktur.

¹⁹ Yonca bir bitki olup hayvan yiyeceği olarak üretilir. (el-Misbah) Bak: İbn Abidin, el-Haşiye, IV, 284,

1260 Hicri sene basımı. Yine bak: bu sayfanın haşiyesi Musahhihin sözleri No: 2 ve sonrası

²⁰ el-Curzetü: yonca ve benzeri şeylerin demeti. Babürti'den. "el-İnaye" V, 331

²¹ Ratbetü: hayvan yiyeceği yeşilliklerdir. El-Müncid. Özellikle kurumamış, yaş otlar.(yonca gibi)

Bak. İbn Abidin Haşiye IV, 283.

²² Metindeki olumsuzluk anlamı veren "la" harfi "F" nüshasında yoktur.

²³ Ebu Abdurrahman Abdullah b. Mesud b. Ğafil el-Hüzeli, 32 H. de Medine'de vefat etmiştir.

²⁴ Bu kelime "F" ve "M" nüshalarında "nabtıy" şeklinde yazılmıştır. Fakat o Serahsi'nin Mebsut'unda

Bizim metinde yazdığımız gibi "zuta" şeklinde gelmiştir. "el-Muğrib"de (s.232) "ez-zut": Hindistan'da bir soyun adı olup zutiyye elbiseleri onlara nispet edilir. Zut, Irak Sevadın'da bir soydur, denilmiştir. (Bak: Fetavay-ı Hindiyyede (III, 45) "Şerhu'l-Vikaye'den nakledilen açıklamaya bak. Ve yine bak: Fethu'l-Kadir V, 150-151.

olduktan ve akdin de müddeti belli olduktan sonra bu şartlar altında selem yapmanın bir sakıncası yoktur.

17- Selem akdinde malın taşınması ve bakım masrafları gibi bütün külfet ve görevler, malın nerede teslim edileceğinin şart koşulmasını gerektirir. Eğer malın teslim yeri şart koşulup belirlenmezse İmam Azam'ın kavline göre bu selem akdi fasid olur.²⁸

18- (Piyasada ve) insanların ellerinde bulunmayan mallarda selem akdi yapmak elverişli değildir.²⁹

19- Taşıma ve bakım masrafları bulunmayan³⁰ tüm mallarda selem akdi yapmakta bir sakınca olmadığı gibi malın teslim edileceği yerin adını belirlemek de şart değildir.

Yakub ve Muhammed dediler ki, taşıma ve bakım masrafları olan mallarla taşıma ve bakım masrafları olmayan mallar arasında bir fark yoktur. Malın teslim edileceği yer³¹ belirlenmese de bu sözleşme caizdir. Ancak selem sözleşmesini nerede yaptıysa malı da orada teslim etmesi gerekir. Bu İmam Azam'ın ilk görüşüdür; daha sonra bu görüşünden vazgeçip malın teslim yeri belli olmayan bir selem sözleşmesi caiz değildir demiştir.

20- Tüm meyvelerde vaktinin dışında selem yapmak elverişli değildir. Meyvenin bulunduğu mevsiminde-vaktinde, türü belli, ölçüğü ve müddeti belli olduğunda ve mevsimi geçmeden yapılan selem akdinde bir sakınca yoktur. Ama mevsimi geçmiş³² bir meyvenin selem sözleşmesi elverişli değildir. Eğer mevsimi geçmeden bir müddet tayin edilir sonra selem sahibi alacağı malı almamış olur ve o mal da (piyasada) bulunmazsa, selem sahibi muhayyerdir: Dilerse verdiği sermayeyi alır, dilerse müddeti, meyvenin vakti gelinceye kadar uzatır ve o zaman malını alır.

21- Nar, ayva, karpuz, acur, bakla, salatalık ve buna benzer ölçülmeyen ve tartılmayan sebze ve meyveler seleme elverişli değildirler. Çünkü bunlar farklı, küçüklü-büyükü olurlar.³³

22- Ceviz ve yumurtada sayı ile selem yapmakta; cevizde ölçek ile selem yapmakta bir sakınca yoktur.

23- Felslerde (madeni paralarda) sayı olarak selem yapmakta bir sakınca yoktur.

24- Ebu Hanife'nin kavline göre, kalitesi değişik olduğu için et, selem yapmaya elverişli değildir. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise belli³⁴ bir yerin eti diye söylenip evsafı belirlenirse bu selem akdi geçerlidir.

25- İnsanların elinde (piyasada) bulunmadığı³⁵ ve birbirinden farklı olduğu için taze balık vaktinin dışında selem sözleşmesine elverişli değildir. Eğer vaktinde (piyasada varken) selem yapılırsa bu sözleşme geçerlidir.³⁶ Tartısı, türü ve müddeti belli olan tuzlu balık ise bunda selem yapmakta bir sakınca yoktur. Bu sayı ile selem yapmaya elverişli değildir.

²⁵ Metindeki el-Yahudi, el-kuhi ve el-mervi kelimeleri kendi beldelerine nispet edilen elbiselerdir. Bu kelimeler Serahsi'nin Mabsut'unda vardır. XII, 149. ve yine bak: el-Müdevvene.

²⁶ El-Saburi, İran'da Sabur beldesinde yapılan bir çeşit elbisedir. İbn Dureyd, Sabur elbisesi faydalıdır demiştir. Bak: el-Mağrib s. 240

²⁷ El-Bütüt: kalın-yünlü elbise demek olup tekili elbete dir. Bak: "el-Müncid"

²⁸ Bak: paragraf:3. Orada sadece Ebu Hanife'ye nispet edilmeksizin genel bir ifade ile mekân şartı getirilmiştir.

²⁹ Bak: paragraf: 5; 18. paragrafın metni sanki burada yerinde gelmemiş gibi. Bu konuları bir, fakat kendisi iki paragrafa ayrılmış. Nitekim Mabsut'ta Serahsi'nin yaptığı gibi pek çok takdim ve tehirler vardır. Fakat Serahsi, burada bu yanlış yapmayı düşünmemiştir. Bak: XII, 134

³⁰ Metindeki olumsuzluk anlamı veren "leyse" kelimesi "F" ve "M" nüshalarında yoktur.

³¹ Metindeki "fihi" kelimesi "F" nüshasında yoktur.

³² Metindeki "ecelen" kelimesi nüshalarda yoktur. Fakat "eğer mevsimi geçmeden bir müddet tayin edilir.." derken bu kelime getirilmiştir. Mevsimi geçmeden önce ve sonrası ile karşılaştırmanın gereği bu kelimenin burada bulunmasını icap ettirmektedir.

³³ "F" nüshasında "li ennehu muhtelefün fihi" yerine "mimma yahtelifu fihi" cümlesi gelmiştir.

³⁴ Metindeki "malumun" ifadesi nüshalarda "malumen" şeklinde gelmiştir.

³⁵ Metinde "ennehu" şeklinde gelen kelime "M" nüshasında "en" şeklinde gelmiştir.

³⁶ Buradaki geçerlilik onun farklılığını ortadan kaldırıyor mu? Bak: Serahsi, XII, 138

26- Eğer teslim yeri belirtilirse, türü belli, uzunluğu, kalınlığı ve müddeti belli olan hurma ağacının gövdesi-kütüğü ile selem yapmakta bir sakınca yoktur.³⁷

27- Hind ardıcı,³⁸ her türlü odun, kütük ve kamış gibi şeyler de boyu belli, kalınlığı, teslim yeri ve müddeti belli ise bunlarda selem yapmanın bir sakıncası yoktur.

28- Bir adam bir adama bir çift mest, şapka, su kabı,³⁹ kupa, testi veya bakır bir kap yapmasını sipariş etse⁴⁰ ve bunlarda örfе göre bilinen bir işçilik istese, ama bunun için bir müddet tayin etmese, usta işini tamamladıktan sonra sipariş veren muhayyerdir: Çünkü o görmediği bir şeyi satın almıştır. Onun yaptığı şeyi dilerse alır, dilerse bırakır. Eğer bu iş için bir müddet vermişse, örfе uygun işçilik yapılmış ve tartısı belli bir bakır şart koşmuş ise: Bu bir selem sözleşmesi gibi olup Ebu Hanife'ye göre geçerlidir ve artık onun muhayyerlik hakkı yoktur. Eğer işçilik belli değil, meçhul ise o takdirde sözleşme fasit olup geçerli değildir.

Ebu Yusuf ile İmam Muhammed ise⁴¹ bu sözleşme geçerlidir, adam malı gördüğünde muhayyer olup dilerse onu alır, dilerse almaz bu sözleşme selem sözleşmesine benzemez dediler.⁴²

29- Süt (piyasada) bulunduğu zaman tartısı veya ölçęği belli ise (piyasada) tükenmeden müddeti de biliniyorsa bu selem akdinde bir sakınca yoktur. İnek ve diğer hayvanların sütleri de böyledir.

30- Kerpiç ve tuğlada eğer bunlarda örfе göre bilinen bir şey istenmişse, müddeti ve teslim yeri belli ise bunda bir sakınca yoktur. Eğer bunlar bilinmiyorsa böyle bir sözleşme elverişli değildir.

31-Tartısı belli ve müddeti belli olduktan sonra koyun kuyruğunda selem yapmada bir sakınca yoktur.

32- Tartısı belli ve müddeti belli olduktan sonra iç yağında selem yapmada bir sakınca yoktur.

33- Ölçęği, müddeti⁴³ ve kantarı⁴⁴ belli olduktan sonra samanda selem akdi yapmada bir sakınca yoktur. Eğer bunlar bilinmiyorsa⁴⁵ kıymeti bilinmiyor; dolayısıyla bu sözleşme elverişli değil demektir.⁴⁶

34- Kelle-paça selem akdi yapmaya elverişli değildir. Çünkü bunlar küçüklü-büyükölmesi dolayısıyla birbirinden farklı olurlar.

³⁷ 19. paragrafa bak.

³⁸ Es-Sac: Hind ardıcı, sert katı büyük bir ağaçtır.

³⁹ El-tevru (et-tevru): küçük bir kaptır. Bütün nüshalarda bu lafız "mevran" şeklinde gelmiştir. Fakat Müdevvene'de (IX, 18): "Bir leğen, küçük kap, ibrik veya şapka ya da bir çift mest yapılmasını isteyen bir adam Hakkında bir malikin sözü..."

⁴⁰ Metindeki "iza" kelimesi, "D" nüshasında "ve iza" şeklinde gelmiştir.

⁴¹ Metindeki "kale" (dedi) kelimesi "D" nüshasında "ve kale" (ve dedi) şeklinde gelmiştir.

⁴² Aslında bu 28 sayılı paragraf istisna (siparişle iş yaptırma) akdine hasır. O burada istisna ile selem akdi arasındaki farkı açıklamak için gelmiştir.

⁴³ Metinde "keylen malumen ve ecelen malumen" şekline (üstün) gelen kelimeler, nüshalarda "keylün malumün ve ecelün malumün şeklinde (ötre) gelmişlerdir.

⁴⁴ "F" ve "M" nüshalarında "kayyimen malumün (veya malumen) denilmektedir. "D" nüshasında ise "feymanen" kelimesi vardır. Metin Searhsi'nin Mebsut'ta naklettiği gibi şöyledir: "Ölçüsü ve kantarı belli olduktan sonra samanda selem yapmada bir sakınca yoktur." (XII, 141). Kasani el-Bedayi'de (V, 209) "Samanda selem yapmak caiz değildir. Ancak samanda tüccarın kullandığı kantarlardan biriyle selem yaparsa o zaman caizdir. Bizim için bu kelimenin aslının fetha fa harfiyle "feymanen" olduğu ortaya çıkıyor. Bu "beymane" kelimesinin Arapçalaşmış şeklidir. Bu kelime, "el-Bürhanü'l-Katı"dan öğrendiğimize göre Farsçada kafiz-ölçek manasınadır. Arapçaya geçerken be harfi fa harfine dönüşmüştür. "el-Mağrib'te el-feyman beyman'ın Arapçalaşmış şeklidir. Mesela "buğday yığından bir feyman (ölçek) satın aldı denilir." II, 106.

⁴⁵ Metindeki "la yurafü lehu kıymetün" cümlesi, "D" nüshasında "la yurafü kıymetün lehu" şeklinde gelmiştir.

⁴⁶ Bu sözleşme elverişli değildir" cümlesi olmadan anlam tamam olmaz. Biz onu Serahsi'nin Mebsut'undan naklettik. Bak: XII, 141

35- Ölçekle veya⁴⁷ tartı ile alınıp satılan tüm mallar bilinmeyen-meçhul bir ölçekle ölçülmesi şart koşulduğu zaman bu selem akdi elverişli değildir. Eğer belli, aynıyla bilinen bir kapla ölçülmesi şart koşulmuş ise, üstelik bu kabın tartısı ve hacmi ne kadar olduğu bilinmiyorsa bu selem akdi elverişli olmaz. Zaten eğer bu kap kırılıp yok olsa bununla ne kadar mal selem yapıldığı bilinmeyecektir.

Ancak bu kapla peşin bir alış veriş yapıldığı zaman aynıyla kaim olacağından bir sakınca yoktur.

36- Vaktinde olduğu zaman sıkılmış meyve sularında selem sözleşmesi yapmada bir sakınca yoktur. Bunun vakti de mal piyasada tükeninceye kadar devam eder. Tabi bunun tartısı, ölçüğü, müddeti, malın teslim yeri ve türü belli⁴⁸ olması gerekir. Eğer bu meyve sıkma ve suyunu çıkarma zamanı geçmiş ise selem sahibi⁴⁹ muhayyerdir: Dilerse verdiği sermayeyi geri alır,⁵⁰ dilerse bekler ve zamanı gelince selem yaptığı malı alır.⁵¹

37- Ölçüğü belli, müddeti belli, türü ve kalitesi belli olduktan sonra sirkede selem yapmada bir sakınca yoktur.⁵²

38- Bir adam hurmada selem yapıp bu hurmanın İran hurması mı yoksa kalitesiz hurma⁵³ mı olduğunu belirtmezse, bu selem akdi elverişli değildir. Çünkü İran hurması ile kalitesiz hurma birbirinden farklıdır.

Eğer İran hurması olsun diye belirtilmiş ise, bunda bile iyi, orta veya düşük⁵⁴ kalite şartı söylenmesi gerekir.

39- Kuşlar ve onların etleri selem sözleşmesi yapmaya elverişli değildir.

40- Mücevher ve inci gibi kıymetli taşlar selem yapmaya elverişli değildir. Çünkü bunlar birbirinden farklı ve belirsizdirler.⁵⁵

41- Ölçüğü, müddeti, türü ve teslim yeri belli olduktan sonra kireç ve alçı⁵⁶ maddelerinde selem sözleşmesi yapmada bir sakınca yoktur. Buna benzer, ölçü ve tartı ile alınıp satılan mallar da böyledir.

42- Cam, selem akdine elverişli değildir; ancak kesilmiş olursa elverişli olur. Bu takdirde tartısı ve türünün belli olması şarttır.

43- Eğer bu cam kap ise ve örfeye uygun bir şey olup meçhullük yoksa bu selem sözleşmesinde bir sakınca yoktur.

Eğer bunda bir belirsizlik⁵⁷ varsa, adet olarak şart koşulmuş ise burada büyük ve küçük olacağından, bu sözleşme elverişli olmaz.

44- Bir adam bir adama bir yiyecek maddesinde bin dirhem vererek selem sözleşmesi yapsa, beş yüz dirhemini⁵⁸ ona peşin verse, diğer geri kalan beş yüz dirhemi de borç olarak üstlense, bu peşin verilen paranın –ki o sermayenin yarısıdır- hissesi yeterli olur. Diğer yarı olan borç paranın hissesine düşen ise batıl-geçersiz olur. Muhammed, bu bize Ebu Hanife ve

⁴⁷ Veya yerine “F” nüshasında “ve” kelimesi gelmiştir.

⁴⁸ Metindeki “ve’ş terata” kelimesi “M” nüshasında “ve in iştirata” şeklinde gelmiştir.

⁴⁹ Nüshalarda “fe cae sahibühu” iken metinde “kane sahibühu” dedik. Biz bunu böyle okumayı daha uygun bulduk.

⁵⁰ Buradan başlamak üzere, 52. paragrafta “eğer mal helak olursa kendi aldığı yarısını ortağına verir.” cümlesine kadar sadece “F” ve “D” nüshalarından nakledilmiştir. Bu kısım “M” nüshasında eksik kalmıştır.

⁵¹ 20 numaralı paragrafa bak.

⁵² Metindeki “sınıfan malumen” iki nüshada “sınıfun malumen” şeklinde gelmiştir.

⁵³ “el-dakal” hurmanın en kötüsü demektir. Bak: Müncid s. 139

⁵⁴ Metindeki “rediyen” kelimesi iki nüshada “veznen” şeklinde gelmiştir.

⁵⁵ Metindeki muhtelif kelimesi “F” nüshasında yoktur.

⁵⁶ En-nüvratü kireç taşına denir, sonra kirece izafe edilmiş karışım için çokça kullanılmaya başlamıştır.

⁵⁷ Metindeki “meçhulen” kelimesi iki nüshada “meçhulün” şeklinde gelmiştir.

⁵⁸ Metindeki “min” kelimesi iki nüshada yoktur. Fakat Serahsi onu “Asl” dan menkul metninde yazmıştır. Bak: XII, 142

İbn Abbas'tan gelen bir görüştür dedi. Zaten İbn Abbas'ın bir borç ile bir borçta selem sözleşmesi yaptığı bilinir.⁵⁹

45- Bir adam bir adama bir ton buğday ve bir ton arpada, bunlardan her birinin sermayesi ne kadar olduğunu açıklamadan, yüz dirhem vererek selem yapsa, bu elverişli bir sözleşme değildir. Bu, Ebu Hanife'ye göre kabul edilemez bir sözleşmedir.⁶⁰

Muhammed, bu bize Abdullah İbn Ömer'den⁶¹ gelen bir görüştür dedi.

Ebu Yusuf ile İmam Muhammed ise bu sözleşme geçerlidir dedi.

46- Birisi muhayyerlik hakkına sahip olmak üzere, bir adam bir adama bir yiyecek maddesinde selem yaparak para verse, bunda selem geçerli değildir ve sözleşme fasiddir. Çünkü bu sözleşme sarf (para bozma) akdine benzemektedir. Ancak taraflar ayrılmadan önce muhayyerlik hakkına sahip olan kişi, bu hakkını iptal ederse o takdirde sözleşme geçerli olur.

47- Eğer bir yiyecek maddesinde selem yaparak ona biraz para verse, ama parayı almadan taraflar ayrılmış olsalar bu sözleşme geçerli değildir.⁶²

48- İmam Muhammed dedi: Bir yiyecek maddesinde selem yaparak ona biraz para verse, Taraflar birbirinden ayrıldıktan sonra paranın züyuf (değersiz-katkılı)⁶³ olduğunu anlarsa, bu parayı geri verir ve selem sözleşmesini bozar.

Eğer selem sahibi ona paraların kalp olduğunu bildirir ve buna rağmen o paraları teslim alırsa, artık onun parayı geri verme hakkı yoktur ve sözleşme de geçerli olur.

Eğer⁶⁴ paranın kalp olduğu hakkında bir bilgi vermemiş olup müşteri onların⁶⁵ arasında bir geçmez para⁶⁶ bulsa, ben⁶⁷ bu geçmez parayı ona geri vermesini, diğerlerini⁶⁸ ise parayı teslim aldığı için, geri vermemesini istihsan ediyorum-güzel görüyorum.

Eğer paralar süttük⁶⁹ ise geri verir. İmam Azam'ın kavline göre ise parayı sayar, miktarını tespit eder ve sermayeden kalp para kadar düşer.⁷⁰

Ebu Yusuf ile İmam Muhammed dedi: Eğer paraların tümü züyuf ise biz bu kötü paraları verip iyi para almasını ve selem sözleşmesini de bu hali üzere (geçerli) kalmasını daha ehven kabul ediyoruz.

49- Bir adam bir adama bir yiyecek maddesinde selem yaparak tartısının ne kadar olduğunu bilmediği bir para verse veya tartısını bilmediği bir miktar gümüş ya da altın verse, bu selem sözleşmesi Ebu Hanife'nin kavline göre fasid olup geçerli değildir. Çünkü o sermayenin ne kadar olduğunu bilmemektedir.⁷¹

Ebu Yusuf ise bu sözleşme geçerlidir dedi.

50- Bir yiyecek maddesinde bir elbiseyi selem konusu yapsa, elbisenin fiyatını bilmesi bile bu sözleşme Ebu Hanife'ye göre geçerlidir. Çünkü elbise fiyatları ülkelerde ucuz ve pahalı olması bakımından farklı farklıdır. Artık takdir ve tahmin üzere bir değer biçilir. Gümüş, altın

⁵⁹- Aşağıda 47 numaralı paragrafa bak.

⁶⁰- Daha önceki 4 numaralı paragrafa bak.

⁶¹ - Bu Abdullah b. Ömer b. el-Hattab el-Adevi el-Kureşi olup 73 H. Mekke'de vefat etmiştir. "F" nüshasında "Abdullah İbn Ömer" değil, "İbn Ömer" gelmiştir.

⁶² - Burada ilk defa sözleşme yerinde malın teslim alınmasından söz edilmektedir.

⁶³ -Metindeki "züyufun" kelimesi iki nüshada "züyufen" olarak gelmiştir. Züyuf hazinenin kabul etmediği geçmez (kalp) paradır. Fakat tüccarlar arasında kabul edildiği yerlerde geçerlidir. Bak: Serahsi, Mabsut XII, 144

⁶⁴ Metindeki "fe in" kelimesi "D" nüshasında "ve in" şeklinde gelmiştir.

⁶⁵ Metindeki "fiha" kelimesi "F" nüshasında "biha" olarak gelmiştir.

⁶⁶ Metindeki "zaifen" kelimesi iki nüshada "dirhemen zaifen" olarak gelmiştir.

⁶⁷ Metindeki "fe inni" kelimesi "F" nüshasında "fein" şeklinde gelmiştir.

⁶⁸ Metindeki "ğayrahu" kelimesi "F" nüshasında "anhu" olarak gelmiştir.

⁶⁹ - Serahsi Mabsut'ta (XII, 144) "süttük" paranın gümüş suyuna batırılmış-gümüşle kaplanmış fülus- madeni paralar olduğunu söylemektedir.

⁷⁰ - 44 numaralı paragrafa bak.

⁷¹ - 4 ve 44 numaralı paragraflara bak.

ve dirhemlere gelince bu durum onlarda farklıdır Çünkü onlarda tahmin ve takdir yürümez; onlar tartılmak suretiyle ne kadar olup değer tuttıkları bilinip takdir edilir.

51- Bir adam bir adama bir yiyecek maddesinde selem yapsa ve bir kefil tutsa sonra bu kefil onunla sermaye üzerinde anlaşsalar, yiyecek maddesi ile borçlu olan şahıs muhayyerdir: Dilerse anlaşmayı geçerli kılar ve ona sermayeyi verir, dilerse bu anlaşmayı kabul etmez. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.

Ebu Yusuf ise şöyle dedi: Bu hususta bana gelince, ben, kefil ile anlaşma yapmayı geçerli buluyorum ve yiyecek maddesini ödeyecek şahsın bu anlaşmaya diyeceği bir şey yoktur. Ancak onun üzerine düşen bunun kadar bir yiyecek maddesini kefile vermektir. Bu mesele şuna benzer: Bir adam⁷² bir adama bin dirhem paraya kefil olmuş; sonra bu kefil onunla hizmetçi-köle ya da elbise vermek üzere anlaşsa, bu anlaşma geçerli olur ve kefil olduğu kimseye bin dirhemi geri verir.

52- İki kişi bir yiyecek maddesinde bir adam ile selem yapsa, sonra bunlardan birisi adamla sermaye üzerinde anlaşıp diğeri de buna olur vermezse bu anlaşma geçerli olmaz. Çünkü bunlardan birisi para, diğeri ise yiyecek maddesi alacak değildir. Ancak ortak, bu anlaşmaya rıza gösterirse, diğer ortağın aldığı sermaye kendisinde kalır, geri kalan yiyecek maddesi ise her ikisinin olur. Bu, Ebu Hanife ve Muhammed'in görüşüdür.

Ebu Yusuf dedi: Ben ise anlaşmayı yapıldığı şekli üzere devam ederse geçerli buluyorum. Ortağı (yeni) anlaşmayı kabul etmediği takdirde, anlaştığı sermaye kendisinin olur, bu durumda yiyecek maddesi de diğer ortağın olur. Eğer mal telef olursa, kendi aldığı yarısını⁷³ ortağına geri verir. Bu aynı şu meseleye benzer: İki kişinin bir adamda yüz dirhem alacakları var. Bunlardan birisi kendi hissesine düşen payı elbise almak üzere borçlu ile anlaşma yapıp diğeri ise bu anlaşmayı kabul etmese bu durumda anlaşma yapan elbiseyi alma, diğeri de istenilen şekliyle elli dirhemi alma hakkına sahip olur. Eğer bu alacak (borç) telef olursa, ortağı ile beraber elbiseyi⁷⁴ yarı yarıya paylaşırlar. Ancak elbise ortağı ona 25 dirhem vermeye razı olursa, artık elbisede bir hakkı kalmaz. Bu meselede muhayyerlik hakkı elbisede anlaşma yapanındır. Bu aynı bir ölçekte selem anlaşmasına benzer.

53- Bir adam bir adamla bir yiyecek maddesinde birkaç dirheme selem anlaşması yapsa, sonra onunla sermayesi üzerine anlaşma yapsa sonra teslim almadan önce bu sermaye ile yeni bir mal satın almak istese, bu sözleşme elverişli değildir. Onun bir şey almaya hakkı yoktur ve o ancak selem yaptığı şeyi veya sermayeyi alabilir. Bu görüş bize İbrahim en-Nahai'den gelmiştir.⁷⁵

54- Bir adam bir adamla bir yiyecek maddesinde birkaç dirheme, başka bir yiyecek maddesinde de birkaç dinar ile selem anlaşması yapsa ve dinarların ne kadar olduğunu bilip dirhemlerin ise ne kadar olduğunu bilmeseyse, her iki paranın da ne kadar olduğunu bilinceye kadar bu sözleşme elverişli sayılmaz. Bu mesele Ebu Hanife'nin kavlidir.

Ebu Yusuf ile İmam Muhammed bu sözleşme geçerlidir dedi.⁷⁶

55- Bir adam bir adamla müddeti belli, eni, boyu ve kaç parça olacağı belli iki Yahudi elbisesinde on dirheme selem sözleşmesi yapsa bu geçerlidir. Elbiselerden her birinin fiyatının belirlenmemesi bu sözleşmeye hiçbir suretle zarar getirmez.⁷⁷

Bu iki elbiseden birini murabaha⁷⁸ yoluyla beş dirheme satması mekruh olur. Çünkü o bunun fiyatını tahmin ve takdir ile belirlemiştir. Ama bu elbiselerin her ikisini de murabaha yoluyla on dirheme satsa bunda bir sakınca yoktur. Bu Ebu Hanife'nin kavlidir.

⁷² Metindeki "racülün" kelimesi "D" nüshasında "er-racülü" olarak gelmiştir.

⁷³ 36 nolu paragrafın 4. açıklamasına bak.

⁷⁴ "M" nüshasında "fi's sevbi" (elbisede) kelimesi yoktur.

⁷⁵ -"M" ve "D" nüshalarında sadece "İbrahim'den denilmektedir. Hadiste "Ya sermayeni ya da selem yaptığın malı al" buyrulmuştur. Bak. Zeylai, Nasburraye IV, 51; Ebu Yusuf, el- Asar, s. 187, 847.paragraf

⁷⁶ - 49 numaralı paragrafta bak.

⁷⁷ - 45 numaralı paragrafta bak.

Ebu Yusuf ile Muhammed dedi: O elbiselerden birisini murabaha ile beş dirheme satmasında bir sakınca yoktur.

56- Bir adam bir Yahudi elbisesi ve Sabur⁷⁹ elbisesinde on dirheme selem yapsa, bunlardan her birinin fiyatını belirlemese, bu selem akdi fasid olur. Bu mesele iki Yahudi elbisesine benzemez. Çünkü o tek sınıf idi; burada ise iki çeşit elbise söz konusudur.

Ebu Yusuf'a göre ise bu sözleşme geçerlidir.⁸⁰

57- Bir adam bir adamla, kendisinde selem yapmak geçerli olan bir malda birkaç dirheme selem sözleşmesi yaptığı zaman bu dirhemleri teslim etmeden taraflar birbirinden ayrılacak olurlarsa bu selem akdi fasid olur.⁸¹

58- Elbise, yün elbise, üstlük ve pamuk elbisede, uzunluğu ve genişliği belli, bilinen çeşit olup kaç parça olduğu ve müddeti belli olduktan sonra, selem yapmakta bir sakınca yoktur.

59- Selem akdinde rehin yapmakta ve kefil tutmakta bir sakınca yoktur. Bu görüş bize İbrahim en-Nahai'den gelmiştir.⁸²

Hz. Peygamber'den bize ulaşmıştır ki, O, bir Yahudi'ye zırhını rehin bırakarak verisiye bir yiyecek maddesi satın almıştı.

60- Bir adam bir tür elbisede selem akdi yapsa, uzun ve genişliğini ise bilinen bir adamın arşını ile ölçülmesini şart koşsa, bu sözleşme elverişli olmaz. Gerçekten bu adam ölse selem sahibi kendi hakkının ne kadar olduğunu bilemez.⁸³

61- Ama şu şu kadar arşın olarak dese bu geçerli olur, burada vasat bir arşın uygulanır.

62- Bir adam bir adamla ipekte selem yapsa, tartısı belli olup uzunluk ve genişliği hakkında bir şey söylemese bu sözleşme elverişli değildir. Çünkü bu adam selem yaptığı şeyin ne kadar olduğunu bilmemektedir.⁸⁴

63- Eğer bu elbisenin uzunluk ve genişliği belli ve arşının dışında ticaret erbabı yanında bilinen belli bir ölçüyle olursa bu sözleşme geçerli, yok eğer belli olmazsa sözleşme fasid olur.

64- Selem sahibi anlaşmasında yeni bir elbise olacak diye şart koşarsa, elbise verecek olan kimse ona elbiseyi verdiği zaman selem sahibi bu elbise yeni değil dediğinde diğeri de bu yenidir derse bu mesele bu işi yapan iki adil (bilir) kişiye götürülür. Eğer bu iki bilirkişi elbisenin yeni ve kendisine yeni ismi verilmesi gereken elbiselerden biri olduğu hususunda ittifak etseler elbise verecek olan kimse selem sahibini elbiseyi alması için icbar edebilir. Ama elbise yeni değil ise selem sahibi onu alması için icbar edilemez.

65- Eğer orta kaliteli olsun diye şart koştuysa, o da iyi kalitelisini verip bunu al ve bana bir dirhem fazla ver derse, karşı taraf bunu kabul ederse bu anlaşmada bir sakınca yoktur. Eğer istenilenden daha uzun ve daha geniş bir elbise vermişse yine böyle karşı taraf kabul ederse bunda bir sakınca yoktur.

66- Eğer mal, ölçü ve tartı ile alınıp satılan biri olup borçlu aynı şekilde ölçüp tartıp verdi, ancak şart koşulandan daha iyi kaliteli olanı verdi ise ve bunu al ve bana bir dirhem fazla ver derse bu sözleşme elverişli değil ve geçerli değildir. Çünkü bir ölçük buğdayı, bir ölçük buğday ve bir dirhem ziyadesiyle değiştirmek uygun olmaz. Zaten ölçü veya tartı ile alınıp satılan bütün mallar böyledir. Elbiseler ise bundan farklıdır; bir elbiseyi, dengi bir elbise ve bir dirhem ziyadesi ile değiştirmekte bir sakınca yoktur.

67- Bir adam Kuhi elbisesinde selem yaptığı zaman ona parçaları aynı ama daha uzun bir elbise verirse veya uzunluğu aynı ama daha iyi kaliteli verirse ve bunu al ve bana bir

⁷⁸ - Murabaha: Bir kimsenin satın almış olduğu bir malı, kendisine kaç paraya mal olduğunu söyleyerek, ondan daha fazla bir fiyatla başkasına gönül rızasıyla satmasıdır.

⁷⁹ - Sabur İran'da bir ilin adıdır. (Müncid)

⁸⁰ - 45 numaralı paragrafa bak.

⁸¹ - 47 numaralı paragrafa bak

⁸² - Bak. Ebu Yusuf, el-Asar, s. 188, 855 numaralı paragraf.

⁸³ - 35 nolu paragrafa bak.

⁸⁴ - 16 nolu paragrafa bak.

dirhem fazla ver derse bunda bir sakınca yoktur. Çünkü iki elbise arasındaki fazlalık bir dirhemdir.⁸⁵

68- Şart koşulan elbiseden daha eksik ve noksan olanı verse ve bunu al, ben sana sermayenden bir dirhem fazla olarak vereyim dese bu akit geçerli değildir. Çünkü o, elbise çeşit çeşit olması dolayısıyla, aldığı sermaye ne kadar ve verdiği sermaye ne kadar bilemez.

Yiyeceklerde de böyledir. Mesela ölçekleri aynı, ama düşük kaliteli bir yiyecek maddesini verse ve bunu al, ben sana bir dirhem daha vereyim dese bu sözleşme batıl olup geçerli değildir.

69- İki adam selemde anlaşmazlığa düşüp selem yapan, sen bana iyisini verecektin dediğinde mal verecek olan da beraber kararlaştırdığımız türden orta kalitede bir şey vereceğimi sana bildirdim derse, burada yemin etmesi ile birlikte mal verecek olanın sözü geçerli olur. Karşılıklı yeminleşirler ve bu selem akdinden vazgeçerler. Ancak selem sahibinin de iddiasına delil getirmesi gerekir, o da bu deliline göre muamele görür.

70- Para verenle mal verecek olan ihtilafa düşüp para veren, ben sana bir ton buğdayda selem yaptım dediğinde mal verecek olan da sen bana bir ton arpada selem yaptın derse veya para veren, Kuhi elbisesinde selem yaptım derse, diğeri de hayır sen bana Yahudi elbisesinde selem yaptın derse ve aralarında da bir delil yoksa, selemden vazgeçerler. Bunlardan her biri diğerrinin iddiasına karşı yemin ettikten sonra selem sahibi sermayesini geri alır. Ebu Yusuf'un ilk görüşüne göre yemin etmeye ilk defa mal verecek olan başlar. Daha sonra Ebu Yusuf, yemine ilk defa selem sahibi başlar demiştir ki, bu aynı zamanda Muhammed ve Züfer'in kavlidir.⁸⁶

Eğer her iki taraf da iddia ettikleri üzere delillerini ortaya koyarlarsa, Ebu Yusuf'un kavline göre ilk defa selem sahibinin delili alınır. Çünkü iddia sahibi odur. Muhammed'e göre her iki delil de alınır ve iki selem sözleşmesi kabul edilir. Eğer henüz ayrılmamışlarsa selem sahibi için iki bedel ödemesi hükmolunur, mal verecek olana ise buğday ve arpadan her ikisini de vermesi hükmolunur.

71- Selemde bir ihtilafları yok, fakat malın teslim yerinde ihtilaf ederlerse, selem sahibi, sen bana şu şu yeri şart koştun derse, mal teslim edecek olan da hayır ben sana başka bir yer için şurayı söyledim derse, aralarında bir delil de bulunmazsa, burada yemin etmesiyle birlikte mal teslim edecek olanın sözü geçerlidir. Her ikisi de söylediklerini delil ile ispat ederlerse iddia sahibi olduğu için selem yapanın sözü geçerli kabul edilir.

72- Eğer bunlar malın teslim yerinde değil de müddette ihtilaf ederlerse ve selem sahibi sen bana şu şu zamanda teslim edeceğim diye söyledin ve vakit geldi dedikte, mal verecek olan da hayır sen bana şu şu zamanda isterim dedin, buna göre henüz daha vaktimiz var derse, yemin etmesiyle birlikte selem sahibinin sözü geçerli olur. Eğer bunlar bir delil ortaya koyarlarsa, mal verecek olanın delili kabul edilir, çünkü iddia sahibi odur.

73- Ebu Yusuf ile Muhammed dedi: Malın teslim yerinde ihtilafa düştükleri zaman her ikisi de yeminleşirler ve artık selem akdinden vazgeçerler.

74- Müddette ihtilafa düşerler de selem sahibi ben sana bir ay müddet verdim, vakit doldu derse, mal verecek olan, vakit henüz dolmadı, ben selemi senden şimdi aldım derse, aralarında hiçbir delil de yoksa burada yemin etmesi ile birlikte mal verecek olanın sözü geçerli olur, selem sahibine de delil getirmek düşer. Her ikisi de delil getirdikleri takdirde mal verecek olanın delili kabul edilir. Çünkü onun şahitleri, selem sahibini, bir ay müddet verdiğini bu vaktin de dolduğunu iddia etmesi cihetiyle, selem sahibini yalanlamışlardır. Mal verecek olan da burada fazla müddetin varlığını iddia ettiğinden, onun sözü kabul edilir ve onun delili kabul edilir.

⁸⁵ - 65 ve 66 nolu paragraflara bak.

⁸⁶ - Züfer'in adı burada Kitabü'l-Büyu ve Selem'de ilk defa geçmektedir.

75- Müddette ihtilaf ederler de birisi bunun bir müddeti vardı, derken diğeri de hayır bunun bir müddeti yoktu, derse, hangisi olursa olsun, bunun bir müddeti vardı diyenin sözü geçerli olur. Diğeri tasdik edilmez; çünkü o bu iddiasıyla selem akdini bozmak istiyor demektir. Bu sebeple onun ifsadına yardımcı olunamaz.

Kıyasta ise durum farklı olup orada sözleşmenin bir müddeti yoktu, diyen kimsenin sözünü geçerli kılmak gerekir ve böylece selem sözleşmesi de fasit olmuş olur. Müddetin varlığını iddia eden kimse üzerine de bunu selem sahibi söylediği zaman, delil getirmesi gerekir. Bu Ebu Yusuf ve Muhammed'in kavlidir.

76- Selem sahibi sermayesini teslim aldığı zaman birbirinden ayrılırlar sonra sermaye hakkında ihtilafa düşüp mal verecek olan, senin sermayen beş dirhem idi; selem sahibi de hayır benim sermayem on dirhem idi dese, burada mal verecek olanın sözü, yemin etmesiyle birlikte geçerli olur. Eğer selem sahibinin lehine, onun iddia ettiği fazla para için bir delil ortaya koyarsa, bu kendisine verilir.

Selemi her ikisi de bırakırlarsa, mal verecek olan, senin sermayen şu elbise idi, selem sahibi de hayır, benim sermayem on dirhem, dinar veya bundan daha kaliteli bir elbise idi derse, burada yemin etmesiyle birlikte mal verecek olanın sözü geçerli olur. Ancak selem sahibinin lehine onun iddiasını ispatlayacak bir delil ortaya konursa onun iddia ettiği şey kendisine verilir.

77- Bir adam bir adamla selem yapıp biraz para verse, birbirinden ayrıldıktan sonra, paraların arasında değeri düşük (veya geçmez) bir dirhem bulsa, kurala (kıyasa) göre dirhemleri geri vermesi ve bu sebeple de selem akdini iptal etmesi gerekir. Ebu Hanife'ye göre, eğer selem sahibi, bu geçmez dirhemini kendi paralarından olduğunu kabul etmezse mal verecek olanın yemin etmesiyle birlikte sözü geçerli olur. Selem sahibi de ona sağlam para verdiği hususunda delil getirmesi gerekir.

Ebu Yusuf ile Muhammed dedi: Para değersiz veya geçmez olduğu zaman selem sahibi eğer kabul ederse, bu parayı değiştirir. Akid bozulmaz ve ayrılmaları gerekmez.

78- Selem yapıldığı zaman sermayenin teslim alınması gerekir. Eğer taraflar sermaye teslim alınmadan ayrılırlarsa selem akdi fasid olur. Çünkü bir akitte her iki taraf borçlu olmaz.⁸⁷

79- Bir adam bir adama belli bir müddete kadar, adı anılan bir malda birkaç dirhem vererek selem yapsa, dirhemler için de şu zamanda vereceğim diye bir müddet tayin etse ve sonra ayrılırlar bu selem akdi fasittir. Çünkü borç içinde borç (her iki tarafın borçlu olduğu bir selem) akdi olmaz.

80- Bir yiyecek maddesinde birkaç dirheme selem yapıp paranın bir kısmını teslim etse, diğer bir kısmını falan kimse verecek diye ona havale etse, bir kısmı da kendi yanında kalsa ve sonra ayrılırlar, teslim aldığı mal ne kadar ise o kadar selem gerçekleşmiş olur; havale edilen ve yanında kalan paralarda selem geçerli olmaz, elverişli değildir. Selem sahibi, şahsa havale ettiği dirhemleri geri alır.

81- Bir adam bir adam ile cariye, köle, deve, sığır veya herhangi bir tür elbisede, ölçülür ve tartılar bir şey olmak üzere, selem yapıp adı anılan şeylerin ölçüğü belli, müddeti belli ve çeşidi türü belli ise bu selem akdi geçerlidir.

82- Kuhi elbisesi verip Merv elbisesi almak, Hire elbisesi verip kuhi elbise almak, Yahudi elbisesi verip Hint elbisesi almak, şal verip üstlük almak, üstlük verip şal almak, yün elbise verip normal elbise veya üstlük almak ya da keten elbise verip pamuklu elbise almak bütün bunlarda genişlik ve uzunluğun metresi belli ve kaç parça olduğu belli ise bu selem akdi geçerlidir.

Eğer elbisenin hepsi pamuk veya keten ise bunda selem yapmakta bir sakınca yoktur. Çünkü elbiseler çeşit çeşittir.

⁸⁷ - 57 ve 48 nolu paragraflara bak.

83- Tartısı belli olduktan sonra ketende selem yapmada bir sakınca yoktur. Pamuk, ipek ve ibrişim de buna benzer. Bütün bunlarda selem yapmakta bir sakınca yoktur.

84- Selem sahibi, malı bana şu vilayette veya bu vilayette teslim edeceksin diye şart koştuğunda, malı bana şu vilayetin şu yerinde ver dediği zaman, malı teslim edecek olan da hayır ben sana orada değil, başka bir yerde teslim edeceğim derse ve belli bir yer belirlenmemiş olursa, bu şehir ve o şehir hangisi olursa olsun, selem malını ödeyecek adamın ödemedede bulunduğu yer kabul edilir; onun buna hakkı vardır. Selem sahibinin ise bunun dışında herhangi bir iddiada bulunmaya hakkı yoktur.⁸⁸

85- Kollu ve kolsuz kürk elbiseleri selem yapmaya elverişli değildir. Ancak uzunluğu, genişliği, kaç parça olduğu ve vasıfları belli olursa, böylece belli-bilinir bir şey olunca bu selem sözleşmesi geçerlidir.

86- Odun, ağır hayvan yükü ve (hafif) hayvan yükü olmak şartıyla selem yapmaya elverişli değildir. Çünkü bu meçhul olup ne kadar olduğu bilinemez. O sebeple seleme elverişli değildir. Ağır hayvan yükü ve normal hayvan yükü olarak şart koşulmuş her selem akdi elverişli değildir.⁸⁹

87- Selem sahibi, kendisine mal teslim edecek adama bu malı, anlaştıkları yerde verdikten sonra kendi evine götürmesini istese, bu şarttan dolayı böyle bir selem elverişli değildir.

88- Selem sahibi selemde malın kendisine evinde teslim edilmesini şart koşarsa bunda bir sakınca yoktur. Evde teslim ile teslim yerinde teslim arasında kıyas bakımından bir fark yoktur, aynıdır. Ancak şu kadar var ki biz, malı eve taşımada kıyas yolunu, burada ise istihsan yolunu tutmuş oluyoruz.

89- Sayı ile odun almada selem elverişli değildir. Çünkü bu belirsizdir, bilinmez, odunun büyüğü ve küçüğü vardır.⁹⁰

90- Peynir ve peynir suyunda, kalitesi belli, zamanı ve teslim yeri belli olduktan sonra selem yapmada bir sakınca yoktur.

91- Ekin ve kuru ot, normal hayvan yükü, ağır yük ve demet-bağ şeklinde selem yapmaya elverişli değildir.

92- İki adam selem akdinde ihtilafa düşüp selem sahibi, ben sana Yahudi elbisesinde selem yaptım, diğeri ise hayır Hint elbisesinde yaptık derse ve aralarında da bir delil yoksa bu durumda: Mal verecek olan, bunun Yahudi elbisesi olmadığı hakkında Allah için yemin eder, eğer yemin etmekten çekinirse, Yahudi elbisesi vermek zorunda kalır; eğer yemin ederse beraat etmiş olur. Selem sahibi de diğerinin iddia ettiği gibi bunun Hint elbisesi olmadığı hakkında Allah için yemin etmesi gerekir; eğer yeminden çekinirse, arkadaşının iddiası gerekli hale gelir. Ama yemin ederse beraat etmiş olur ve sermayesi kendisine iade edilir.

Eğer onlar bir delil ortaya koyarlarsa, Ebu Yusuf'un kavline göre, selem sahibinin delili kabul edilir.⁹¹

93- Eğer onlar bunun Yahudi elbisesi olduğunda ittifak edip vafında ihtilafa düşerlerse, mal verecek olan, bunun uzunluğu 3'e 5 arşın idi dediğinde, selem sahibi de hayır o 3'e 6 arşın boyunda idi derse ve bundan başka yerlerde ittifak halinde olsalar, bu ve bundan evvelki kıyasen aynıdır. Her ikisi yeminleşirler ve selem akdini bozarlar. Biz bu kıyas yolunu alıyoruz.

İstihsana gelince, burada yemin etmesiyle birlikte mal verecek olanın sözü gerekli olmalıdır. Ancak selem sahibi de delil getirmelidir. Biz kıyas yolunu alıyoruz.⁹²

⁸⁸ - 17 ve 19 numaralı paragraflara bak.

⁸⁹ - 12 nolu paragrafa bak.

⁹⁰ - 12 ve 86 nolu paragraflara bak.

⁹¹ - 70 nolu paragraf ile karşılaştır.

⁹² - 69 nolu paragraf ile karşılaştır.

94- İki biri birbirinden ayrılmadan ve henüz sermaye teslim alınmadan malda veya sermayede ihtilafa düştükleri zaman mal verecek olan, sen bu cariyeyi bana yüz ölçek buğdaya selem yaptın dedikte, selem sahibi de hayır ben sana iki yüz ölçek buğdaya şu köleyi selem yaptım derse ve aralarında bir delil de yoksa, bu durumda bunlardan her biri diğerinin iddiasına karşılık yemin eder, sonra selem sözleşmesini bozarlar. Bunlardan hangisi yemin etmekten çekinirse o, diğerinin iddiasını ondan önce kendisine gerekli kılmış demektir.

Eğer ikisi için de delil ortaya konmuşsa (her iki sözleşme geçerli olur). Artık ona yüz ölçğe cariyeye sözleşmesi geçerli olurken, iki yüz ölçğe de köle sözleşmesi geçerli olur.

95- Elbise gibi ölçekle, tartı ile veya arşın ile alınıp satılan her şeyde, belli bir müddete kadar, hayvan ile selem yapmakta bir sakınca yoktur. Çünkü dirhem ve dinar ile belli bir müddete kadar (veresiye) hayvan satışında bir sakınca yoktur.⁹³

Böylece bir cariyeyi on ölçek buğday ve arpaya selem yapmada da bir sakınca yoktur.

96- Bir köleyi, hayvanı veya bir elbiseyi selem yapsa bu geçerli olur. Burada buğday ve arpadan sermayenin (fiyatın) ne kadar olduğunun belirlenmemesi bir zarar vermez.⁹⁴

97- On ölçek buğday ve arpada bir elbiseyi selem yapsa, bunlardan hiçbirisinin sermayesini-fiyatını söylemese bu, (sözleşmeye) bir zarar vermez ve geçerli olur. Çünkü bunlardan her birinin sermayesi, neticede bu malın değerinin hesaplanması demektir. Zira bunun fiyatı ancak tahmin ve zan ile takdir edilebilir. Eğer bu, ölçek değil de dirhem olsaydı, bunlardan (buğday ve arpa) her biri kendi payının ağırlığı ile fiyatı takdir edileceği için elverişli olmazdı. Bu Ebu Hanife'nin kavlidir.

Yakub (Ebu Yusuf) ise bunların her ikisi de birdir ve selem sözleşmesi geçerlidir, dedi.

98- Adam, bin miskal⁹⁵ iyi kalite gümüş ve altına veya dinar ve dirheme bir cariyeyi satsa, onun bunlardan her biri için, beş yüz miskal alma hakkı vardır ve bu alış veriş geçerlidir.⁹⁶

99- Adam bir yer, ev, köle, elbise, hayvan, bir cariyeye, Mekke'ye kadar bir tahtirevanın⁹⁷ yarısını veya bir yük devesinin yarısını kiralasa, bunu ölçekle veya tartı ile alınıp satılan bir malla kiralasa, ölçegi, tartısı ve müddeti belli olup, gitmeye kiraladığı şehri belirtir yer, ev, hizmetçi ve hamam yerini belli ederse ve bu ölçekle vereceği bedeli de bilinen belli bir çeşitten yaparsa, bütün bunların hepsi geçerlidir.

Ve yine adam kiralamayı, uzunluğu, genişliği, kaç parça olduğu ve müddeti belli olan bir Yahudi elbisesi ile yapsa bu da geçerlidir.

100- Bir adam bir adama yirmi ölçek arpa veya on ölçek buğday için on dirhem vererek selem sözleşmesi yapsa ve selem böylece gerekli olsa, selem sahibi veya mal verecek olan bunlardan dilediğini verme hakkına sahip olsa, bu sözleşme elverişli değildir. Çünkü selem sözleşmesi burada bilinen belli bir şey üzerine oturmamıştır.

Eğer bana bir aya kadar verirsen on ölçek, eğer iki aya kadar verirsen yirmi ölçek derse bu sözleşme de hükümsüzdür; burada selem geçerli olmaz.

101- Bir adam bir adama birkaç dirhem verip buğdayda selem yapsa, adam da selem sahibine "bu selemi bana tevliye⁹⁸ et" dese, o bu selemi tevliyeye çeviremediği gibi, bu geçerli de olmaz. Çünkü tevliye bir alış-veriş türüdür. Kabzedilmemiş, teslim alınmamış bir

⁹³ - 14 nolu paragraf ile karşılaştır.

⁹⁴ - 45, 55 ve 56 nolu paragraflarla karşılaştır.

⁹⁵ - Değerli madenlerin, mücevherlerin ve ilaçların tartılmasında kullanılan bir buçuk dirhemlik ağırlık ölçüsü. (çev.)

⁹⁶ - Bu meselenin bir alış-veriş meselesi olduğu, bundan sonra gelecek 99 nolu meselenin de bir icare (kira ve hizmet sözleşmesi) meselesi olduğu düşünülebilir.

⁹⁷ - Buna Araçıda hevdec ve mahmil derler küçüğüne hevdec büyüğüne ise mahmil adı verilir: Kadınların içine binmeleri için deve üzerine kurulmuş olan çardak. (çev.)

⁹⁸ -Tevliye, İslam hukukunda ticari bir terimdir; maliyetine satış demektir. Bir kimsenin almış olduğu bir malı kendisine kaç paraya mal oldu ise o fiyatla satmasına tevliye adı verilir.

malın satışı ise caiz değildir. Hz. Peygamber'den bu hususta bir hadis gelmiştir. O, adamı, teslim almamış olduğu malı satmaktan yasaklamıştır.⁹⁹

102- Bir adam bir adama, sen 10 dirheme bir ölçek buğdayda benimle selem yaptın dese ve sussa, ondan sonra da ama ben henüz senden dirhemleri almadım dese; selem sahibi de hayır sen benden dirhemleri aldın dese, burada söz, yemin etmesiyle birlikte selem sahibinin sözüdür. Mal verecek olan, “sen benimle selem yaptın” dediği zaman parayı teslim aldığı daha önce ifade etmiş oldu. Böylece bu ifade ondan bir nevi kabz (teslim) demektir. Mal verecek olan, “sen benimle selem yaptın” dediğinde, sanki aynen “sen bir ölçek buğdayda bana 10 dirhem vererek benimle selem akdi yaptın” demiş olmaktadır. Gerçekten eğer adam, “sen bana, aynısını vermek üzere, 10 dirhem borç verdin ve “sen bana, aynısını vermek üzere, 10 dirhem ödünç verdin dese; bundan sonra da “ben senden bir şey teslim almadım” dese, ben bu adamı doğrulamam ve onun dirhemleri ödemesini söylerim. Çünkü Bu ifade onun, kabzı (yani parayı teslim aldığı) ikrardan ibarettir.

Eğer adam “bir ölçek buğdayda sen bana bir elbise selem yaptın dese, yine aynı buna benzer. (Yani parada olduğu gibi, malda da aynı kurallar geçerli olur.¹⁰⁰)

Bu bizim açımızdan bir istihсандır, kıyas değildir. Çünkü kıyasta “Ben elbiseyi ve paraları teslim aldım” deyinceye kadar malın teslim ve tesellümü gerçekleşmiş sayılmaması gerekir.

Yine “Filan kimsenin bana sattığı bir cariyeden dolayı bir seneye kadar bin dirhem veya onun değerinde bir bedel alacağı var” dese, hüküm aynı olur. Bu itiraftan sonra ben onu kabz etmedim, teslim almadım dese, diğeri de kesinlikle teslim aldın dese, o mal borçlusudur. Çünkü ona mal ancak kabz ile gerekli olmaktadır. Zaten malı ikrar demek, kabzı ikrar demektir. Burada ister vasıl, isterse fasıl¹⁰¹ yapsın aynıdır. Bu Ebu Hanife'nin kavlidir.

Ebu Yusuf ile Muhammed ise mal verecek olanın “ben teslim almadım.” sözü kabul edilir dediler. Ebu Yusuf'un son kavli ise eğer selem sahibi bu bir alış-veriştir, diye ikrar ederse (mal verecek olanın sözü kabul edilir) şeklindedir. O bir defa da eğer vasıl yaparsa sözü kabul edilir, eğer fasıl yaparsa sözü kabul edilmez demıştır.

103- Bir adam bir adama bir ölçek buğdayda selem yapsa ve sonra ona ölçmeden bir yığın buğday verse, o artık bunu ölçünceye kadar satış yapamaz ve yiyemez. Eğer müşteri bu malı satarsa bu alış veriş geçersiz olur. Çünkü o, henüz kabzedilmemiş, teslim alınmamış bir malı satmış olmaktadır.

Eğer bu buğday, müşteri onun tam-eksiksiz olduğunu itiraf ettiği halde, onun yanında yok olsa, ancak o bu buğdayı ölçülmemiş olsa bile müşteri hakkını almış sayılır.

104- Bir adam bir adama bir ölçek buğdayda selem yaptığı zaman, buğday borcu olan şahıs başka bir adama bir miktar buğday satın alsın ve sonra bu buğdayı satıcıdan ölçüp teslim almadan önce selem sahibine bunu teslim al dese, bu buğdayı önce müşteri sonra da selem sahibi ölçüp tartmadıkça, selem sahibinin bu malı teslim alması uygun düşmez.

Bu buğdayı sadece onun ölçmesiyle değil, ikinci bir defa kendisi için de ölçüp tartmadıkça alması uygun değildir.

105- Mal verecek olan adam, selem sahibine, birkaç dirhem vererek, bunlarla bir yiyecek maddesi satın al, o malı benim için ölçülmüş olarak teslim al, sonra başka bir ölçekle de ikinci defa kendin için ölç dese, bu sözleşme geçerlidir.

106- Selem sahibi, mal sahibine benim sende alacağım olan yiyecek maddesini ölçekle ölç ve onu evinde (bir yere) veya çuvalların içine koy dese, mal borçlusudur, bunları yapsa,

⁹⁹- Hadisin tamamı ve senedi için bak. Ebu Yusuf, el-Asar, s. 182, no: 829

¹⁰⁰- Çev.

¹⁰¹- Burada vasıl, iki cümle arasını açmadan hemen arka arkaya söylemek demektir. Fasil ise araya bir zaman aralığından sonra söylemek anlamındadır. (çev.)

fakat selem sahibi orada hazır bulunmasa, bu geçerli olmaz; böyle bir davranış da malın selem sahibi tarafından teslim alındığı anlamına gelmez.

Yine, selem sahibinin emriyle malı ölçüp onun çuvallarına koysa, ancak selem sahibi orada hazır bulunmasa ve ölçmeyi görmemiş olsa, bu mal teslim alınmış olmaz.

Ancak selem sahibi, malı teslim alma işi için mal verecek adamın kölesi ya da oğluna vekalet verse, bu, geçerlidir.

Selem sahibi, borcun olan dirhemleri tart ve benim için onları evinin bir köşesine koy dese, o da bunları yapsa, bu, paranın selem sahibi tarafından teslim alınması anlamına gelmez.

Muhammed dedi: Ebu Hanife şöyle diyordu: Bir adam bir adamdan ölçülmüş belli bir yiyecek maddesi satın alsa sonra ona birkaç çuval verip bunu ölçüp o çuvalara doldur diye emretse o da bütün bunları yapsa fakat müşteri orada bulunmasa, bu bir teslim tesellüm demektir ve onun bu malı satma hakkı da vardır. Ancak bu adam onu satın alma değil de selem yapsa yine ona ölçüp koymak için çuvalar verse o da bunu yapsa fakat kendisi orada hazır bulunmasa bu teslim tesellüm sayılmaz ve bu akid geçerli değildir. Ebu Hanife alış veriş ile selem akdini farklı görür ve şöyle derdi: Çünkü adam, o malın bizzat kendisini satın aldı ve artık o onun oldu. O, onun ölçülüp çuvalara konulmasını emrettiği zaman sanki ona o malı un yapmasını emretmiş demektir ve bu geçerlidir, kendisi tarafından teslim tesellüm gerçekleşmiştir. Çünkü o bu mala aynıyle maliktir, onun emriyle mal üzerinde bir muamele yapılmış ve böylece kabz, teslim gerçekleşmiştir. Selem ise bir deyn (borç) tur. Kişi, borcun bizzat kendisine sahip değildir. Onun un yapması ve ölçmesi meselesi, üzerinde borcu olan maldan olmuştur. Yoksa selemde buğdaydan un yapılmış ve teslim alınmış demek değildir. Bunlar farklı iki olaydır.

107- Adam bir adam ile bir ölçek buğdayda selem yapsa, sonra diğeri bir ölçek buğdayda bununla selem yapsa, hem bunların müddetleri bir kaliteleri bir veya farklı olsa, bu takas yapıp ödeme değildir. Eğer bunu takas kabul ederlerse geçerli olmaz. Gerçekten o teslim almadığı bir malı satıyor demektir. Bunlardan hiçbirisi kendi buğdayının karşılığı olarak alacağı bir buğdayı teslim alıyor değildir. O bunu sadece kendi üzerinde bir borç olarak almaktadır. Hâlbuki onun yalnız sermayesini alması veya selem yaptığı malı alması geçerli olur. Oysa onun üzerindeki borç, ne onun selem yaptığı bir mal ve ne de onun sermayesidir.

108- Bu iki akitten evvelki selem, diğeri ise karz (ödünç) olsa, bunlar eşit olduktan sonra takas yapılmalarında hiçbir sakınca yoktur.

Ancak evvelki karz, diğeri ise selem olursa, kendileri bu işe razı olsalar bile, bu muamele takas, ödeme olamaz.

Bu¹⁰² Sarf bahsinde de böyledir: ¹⁰³ Kişi bir dinarı on dirhem karşılığında satın sonra da ondan ödünç, karz alsa, bu, takas, ödeme olur. Çünkü dirhem ve dinar paradır.

¹⁰²- Buradan başlamak üzere 110. paragrafın sonuna kadar yazılmış olan metin, bizim kaynağımız olan nüshada bulunmamaktadır. Fakat orada şu ifadeler vardır: “Selem borcu olan kişinin, bir adam üzerinde karz (ödünç) alacağı olsa veya hiçbir şeyi olmayıp da bir adamdan ödünç buğday istese ve bu buğdayı selem sahibi için ölç dese, selem sahibi de onu bir defada ölçse, bu bir teslim almadır ve caizdir. Çünkü yiyecek maddesi, aslında mal verecek olan adam açısından bir nevi karzdır, alış-veriş demek değildir. Zira mesela bir adam bir köle karşılığında bir adamdan bir cariye satın alsa ve her ikisi de bunları teslim almış olsalar, bunlardan birisi onun yanında ölse, sonra eksiltme yapsalar, bu caizdir. Bu aynı kusurdan dolayı geri verme gibi bir şeydir. Çünkü diğerinin ölümünden sonra öbüründe de bir kusur baş gösterse, o bunu hâkim kararı olmadan kabul etmişse bu bir ikaledir. (Yani bir sözleşmeyi taraflar, anlaşarak bozmaları, son vermeleridir. Çev.) Eğer onda bir kusur zuhur etse ve diğeri de vefat etmiş olsa veya görme muhayyerliğinden dolayı onu geri vermiş olsa, bu geçerlidir. Evvelki olay da selem ve alış-verişte aynı böyledir. Çünkü selem bir nevi alış-veriştir; bu paralar dinarlar ise dirhemlere benzememektedir. Bu sarfta da böyledir: Mesela birtakım dinar ve on dirhem sattığı zaman sonra ondan (bunları) ödünç istese, bu takas (yani ödeme) olur. Çünkü dirhem ve dinarlar paradır. Bunlardan (dirhem ve dinar) her birinin kendi ayları olsa böylece ikale yapmış bulunsalar, her bir diğerine kendi satın aldığından başka bir şeyi verirdi. Çünkü mesela bir adam bir ölçek yiyecek maddesi

109- Selem akdi ile mal borcu olan adamın, bir adamda ödünç (karz) alacağı olsa veya olmasa da bir adamdan, ödünç (karz) bir ölçek buğday istese ve adama, bunu selem sahibi için ölç dese, selem sahibi de bir ölçek ölçse, bu teslim demektir ve caizdir. Çünkü mal verecek olan adam açısından yiyecek maddesinin esası karzdır (ödünçtür), bey' (alış-veriş) değildir.

Çünkü mesela bir adam bir ölçek yiyecek maddesi ölçse, başkası ondan bu ölçeye dayalı olarak bu malı ödünç istese bu caizdir. Onun bunu tekrar ölçmeden satma hakkı vardır. Çünkü karz muamelesinde ölçme şartı yoktur. O bu malı karz olarak ölçülmeden alır. Mal ancak satıcı için ölçülür. Zira malın ölçülmemiş olması karz akdini bozmaz. Bir adam, bir miktar ölçülmüş yiyecek maddesini satın aldığı zaman onu ölçerek alır ve onu ölçmeden de satamaz. Bir adamın üzerinde selem olarak bir ölçek buğday borcu olsa, bir adamdan bir ölçek buğday satın almış olsa ve selem sahibi onu kendisi adına teslim alması ve selem

ölçse, başka bir adam da onun bu ölçmesi üzerine ondan bunun ödünç istese bu geçerlidir. O bunu ölçmeden evvel satma hakkına sahip olmuştur. Çünkü ödünçte (tekrar) ölçmeye ihtiyaç yoktur. O bunu karz, ödünç olarak alıyor, o bunu onun için ölçmedi; o sadece satıcı için ölçüldü. Çünkü ölçülmemiş olmak, karzı, ödünçü ifsat etmez.

Bir adam, ölçekle ölçülmüş bir yiyecek maddesi satın alsa, kendisi ölçse, bu malı yine ölçmeden satamaz. Bir adamın üzerinde bir ölçek buğday selem borcu olsa, bu, başka bir adamdan bir ölçek buğday satın alsa ve selem sahibini kendi adına bunu teslim alması ve kendi selemine karşılık olarak alması hususunda vekâlet verse, bir alış-veriş ve karşılıklı ödeşmede sadece bir, in ölçmesi yeterli sayılmaz. Sermaye elbise olduğu halde karşılıklı olarak selemi bıraksalar, bu elbise, selem sahibi onu teslim almadan önce mal verecek adamın elinde yok olsa, mal verecek olan kimse bunun kıymetini öder. Selem akdini elbise helak olduktan sonra bozsalar bile yine böyle mal verecek olan kimse üzerine bu elbisenin kıymetini ödemek düşer. Bu konuda mal verecek olanın sözü geçerlidir. Selem sahibine de iddi ettiği kıymet fazlasını ispat etmek için delil getirme düşer. Eğer o bu hususta delil getiremezse, mal verecek olan kimse, ifade ettiği ve eda ettiği kıymet üzerine yemin eder.”

Burada ibarenin peş peşe gelip birbirine zincir gibi bağlanmasında açık bir zorlanma vardır. Serahsi (el-Mebsut XII 170) bu konuda, gerçekten “Asl”da karışıklık, bozukluk, takdim tehir var ve çeşitli lafızlar karışmıştır, dedi. Bunların hepsi kâtipten kaynaklanan yanlışlardır.” Biz metni ilk haline çevirme gayesiyle epeyce emek sarf ettik. Bu sebeple bazı kelime ve küçük cümleleri birbiri üzerine takdim ve tehirler yaptık. Sonunda metindeki bu şekil ortaya çıktı. Bizim İmam Muhammed’in metnine herhangi yeni bir kelime sokmadığımız bilinmelidir. Bu şekliyle metin, Serahsi’nin şerhte yazdığı metin ile tamamen uyushmaktadır. Fakat Serahsi, bizzat kendisi metni bir düzene koymaya çalışmamıştır. Çünkü bazı üstatlarımız-Allah onlara rahmet eylesin-bunu düzeltmek için gerçekten emek sarf etmişlerdir. O, karz (ödünç) konusunu işledikten sonra şöyle der: Çünkü eğer iki adam bir köle karşılığında bir cariye satın alıp onu teslim alsalar, bundan sonra onlardan biri onun yanında ölse, sonra eksiltme yapsalar bu caizdir. Böyle bir delil getirmenin anlamı şudur: Karz, her ne kadar yiyecek maddesinin misliyle temlik edilmesi açısından alış-veriş anlamı taşısaya da aslında o gerçek bir alış-veriş değildir. Mesela satılan malda şart koşulmuş bir şey, ölçekle olan (ödünç) malında şart koşulmaz. Nitekim ikale de alış-veriş hükmündedir, fakat ikale hakiki bir bey (alış-veriş) değildir. Bu sebeple her ne kadar alış-verişin başlangıcında caiz olmasa da iki bedelden biri yok olduktan sonra geçerli olur. Buna göre mesela bir adam cari geçer bir derle ama telef olmuş bir değer ile bir köle satın alsa caiz olmaz. Yazar şu ifadesi ile buna işaret etmektedir: “Bu ölmeden önce dirinin satın alınması ile eşdeğer olamaz. Yani malı teslimden önce ikisinden birisi öldüğü zaman ölmüş bir şeyin kıymeti ile diriyi satın almak veya diri ile diriyi satın almak”. Bu son ifadelerin elimizde mevcut olan Asılların hiçbirisinde bulunmadığı kabul edilmelidir. Çünkü Serahsi’nin bu cümleyi açıklamak için kullandığı şu ifadeler bu görüşü teyit etmektedir: “Bu sözler Muhammed’in fesahat ve belağatına yakışmamaktadır. Zira bir canlının satın alınması, o ölmeden önce olacağını herkes bilir. Biz bu yanlış katibin yaptığına inanıyoruz. Burada Serahsi, yeni, bilimsel ve tenkitçi üslubunu ortaya koymuştur. Bu Asl nüshalarının kusurlu ibarelerden uzak oluşu, her ne kadar bazı ifadeler karışık olarak kalsa da, onların sağlıklı olduğu hakkında bir delil olarak kabul edilebilir. Bazı üstatların ibareyi tashih etme gayretlerine gelince, bu konuda Serahsi şu sözü ile hüküm vermiştir: Onlar kendilerini külfete soktular.

¹⁰³ - İslam Hukukunda paranın para karşılığında satılması yani kambiyo işlemlerinin hükümlerini anlatan bölüme sarf adı verilir. (çev.)

malından alması için vekil tayin etse, alış-verişte ve ödemede bir defa ölçmek yeterli sayılmaz.¹⁰⁴

110- Selem sahibi ve mal verecek olan, sermaye elbise olduğu halde, akdi bırakırsa, sonra elbise de selem sahibi teslim almadan önce, mal verecek olanın yanında yok olursa, mal verecek olan onun değerini öder. Eğer onlar elbise yok olduktan sonra selem akdini bozarlarsa yeni böyle elbisenin değerini mal verecek olan öder. Bu konuda mal verecek olanın sözü geçerli olur. Değerin daha fazla olması konusunda selem sahibi herhangi bir iddiada bulunursa onun delil getirmesi gerekir. Eğer o delil getiremezse, mal verecek olan ifade edip ödediği değer-fiyat üzerine yemin eder.

Gerçekten bir adam bir adamdan bir köle karşılığında bir cariye satın alsa, ve her ikisi teslim almış olsalar, bunlardan birisi onun elinde ölse sonra akdi bozsalar bu caizdir. Bu ayıplı çıkan bir malın geri verilmesi gibidir. Hakikaten birisi öldükten sonra diğeri de kusurlu hale gelirse ve o bunu hâkimin bir kararı olmadan kabul etmiş ise artık bu bir ikaledir.¹⁰⁵ Eğer buna bir kusur ulaşmışsa, diğeri de ölür veya görme muhayyerliği¹⁰⁶ dolayısıyla geri verilirse, bu geçerlidir.

Selem akdi aynı zamanda bir alış-veriş demek olduğundan bu birinci mesele selemde aynı hükme tabi olur. Bu, dirhem ve dinara yani paralara benzemez.¹⁰⁷

Bu, sarf¹⁰⁸ konusunda da böyledir.¹⁰⁹ Taraflardan her biri paranın bizzat kendisini değiştirmiş ve sonra akdi kendi rızaları ile bozmuşlarsa, onlardan her birinin, satın aldığından başkasını vermesi gerekir.

111- Bir adam bir adamla bir ölçek buğday için dirhemle selem akdi yapsa, bu dirhemler arasında ayarı düşük paralar bulsa, gelip bunları geri verse, mal verecek olan adam, “Bu sermayenin yarısı olup böylece selem akdinin yarısı geçersiz oldu dese, selem sahibi de: “hayır bu sermayenin üçte biridir” dese¹¹⁰ bu konuda söz, mal ödeyecek olanın sözü olup yemin etmesiyle birlikte onun sözü geçerli olur. Selem sahibi ise iddia ettiğini ispat etmek zorundadır. Çünkü selem akdi ölçekte henüz tamamlanmamıştır. Bu sebeple tamam olduğu kadarıyla söz, mal ödeyecek olanın sözü olup yemin etmesiyle birlikte onun sözü geçerli olur.

112- Taraflar selem akdinde ihtilaf edip selem sahibi, “ben sana bir ölçek buğdaya bir elbise ile selem yaptım” dese, mal verecek olan da “ hayır sen bana buğday değil, arpaya selem yaptın” dese ve aralarında da bir delil bulunmasa bu durumda her biri, arkadaşının iddiasına karşı yemin eder ve sonra selem akdini bozarlar.

Eğer taraflar ortaya delil koyarlarsa, o fazlalığı iddia ettiği için, selem sahibinin delili kabul edilir.¹¹¹

104 - Bu son mesele 104 nolu paragrafta geçti. Burada tekrar istidlal için getirildi.

¹⁰⁵ - İkalet bir fıkıh terimidir. Bir sözleşmeyi tarafların kendi rızaları ile anlaşarak bozmaları ve son vermeleridir. (Çev.)

¹⁰⁶ - Görme muhayyerliği: İslam hukukunda görmeden alınan bir mal, teslim alındığı zaman eğer beğenilmeyecek olursa o mal geri verilebilir. Kişi o malı alıp almakta serbesttir; isterse alır istemezse almaz. (çev.)

¹⁰⁷ - Asıl nüshalarında “dinarlar dirhemler iledir” diye geçer. Fakat Serahsi, Mabsut’ ta (XII, 170) şöyle demektedir: “ Bazı nüshalarda dinarlar ve dirhemler dedi. Yani taraflar bir malı para ile alıp sattıkları zaman sonra anlaşarak akitten vazgeçseler, para elde bulunsa bile mal yok olsa o zaman ikale (yani akde son verme iş) boşa çıkmış olur.”

¹⁰⁸ - Sarf: Nakdi nakde çevirmek, parayı para ile değiştirmek, altın, gümüş ve her türlü parayı para ile alıp satmak demektir.(çev.)

¹⁰⁹ - Bu ifade, “bu paralara, dirhem ve dinarlara benzemez” ibaresinden sonra ve “bir dinarı on dirheme sattığı sonra da ondan ödünç istediği zaman” ibaresinden önce gelmiştir. Bu son sözü biz 108. paragrafta “sarf konusunda da bu böyledir.” İfadesinden önce söyledik. Asıl nüshalarında mükerrer olarak getirilmese bile burada bu ifadenin ikinci defa zikredildiğini görüyoruz. Çünkü anlam bunun tekrarını gerektiriyor. Zahirde ise takdim ve tehir olarak metne girmiş olanların, bunun hafzedilmesini gerektirir.

¹¹⁰ - 48 nolu paragrafa bak.

¹¹¹ - 70 ve 92 paragraflarıyla karşılaştır.

113- Taraflar ihtilaf edip mal verecek olan, “sen bana bir ölçek buğdaya şu iki elbiseyi selem yaptın” dese, selem sahibi de “hayır ben sana bir ölçek buğdaya işte bu elbisenin kendisi ile selem yaptım dese, eğer ellerinde bir delilleri de yoksa, karşılıklı yemin ederler ve akdi bozarlar.

Eğer ellerinde bir delilleri varsa, mal verecek olanın delili alınır. Çünkü o bir ölçek buğdaya iki elbiseyi birlikte sayarak bir fazlalığı iddia etmiştir. Çünkü her ikisinin belgeleri bir ölçek buğday ve bir elbisede ittifak etmişlerdir. Mal verecek olanın belgesi gerçekten bir fazla elbiseyi savunmaktadır; öyleyse bu iddia edenin hakkı olacaktır.¹¹²

114- Taraflar ihtilaf edip mal verecek olan, “Sen bana bir ölçek buğdayda iki elbise selem yaptın” dese, selem sahibi de “Hayır ben sana bir ölçek buğday ve bir ölçek arpada iki elbisenin birisini selem yaptım o da işte aynen şudur” dese ve her iki taraf da delillerini birlikte sunsalar, mal verecek olana iki elbisenin birlikte verilmesine ve onunda bir ölçek buğday ve bir ölçek arpa vermesine hükmedilir. Çünkü selem sahibinin şahitleri, bir ölçek buğdayın fazladan olduğuna, mal verecek olanın şahitleri de bir elbisenin fazladan olduğuna şahitlik yapmışlardır.¹¹³

115- Adam bir ölçek yiyecek maddesi veya ölçülen ve tartılan şeylerde bir miktar fülüs (demir, bakır para) ile selem yapsa, bu akid caizdir.¹¹⁴

116- Bir adam bir adamla bir ölçek buğdayda 10 dirheme selem yapsa, selem sahibi, mal verecek olan kimse parayı (sermayeyi) teslim almadan, tarafların ayrıldıklarına delil getirirse, mal verecek olan da taraflar ayrılmadan önce kendisinin parayı teslim aldığına dair delil getirirse, bu selem anlaşması caizdir ve mal verecek olan kimsenin delili kabul edilir.

Eğer dirhemlerin bizzat kendileri selem sahibinin elinde ise, mal verecek olan kimse, parayı teslim aldığına dair delil getirdiği halde “Onları kendisine ben verdim veya ben onları teslim aldıktan sonra o benden onları gasp etti” dese, bunun sözü geçerli olur; kendisine dirhemlerin verilmesi için hükmedilir ve bu selem akdi caizdir.

117- Bir adam bir adam ile belli bir müddetle bir elbise, hayvan, köle, cariye veya ölçülen ve tartılan bir mal için selem yapsa, sermayeyi teslim almadan önce taraflar ayrılmış olsa, bu selem akdi geçersiz olur. Bu selem akdini yeniden başlatmadıkça, onun buna dönmek istemesi geçerli olmaz.¹¹⁵

Adam ölçülen veya tartılan mallardan bir şey karşılığında belli bir müddetle bir cariye, köle veya bir elbise satsa, sonra cariyesini teslim almadan önce taraflar ayrılmış olsalar; ancak satıcı onun bunu teslim almasını yasaklamamış olsa, bu sözleşme geçerlidir. Onun bunu istediği zaman teslim alma hakkı bulunmaktadır.

Bu konu ile selem kıyasta eşittir. Ancak ben selemde istihsan ile hüküm verme yolunu tuttum. Gerçekten eğer kişi, sözünü ettikleri belli bir ölçek ve belli bir avuç karşılığında bir elbise satsa ve bunun için belli bir müddet tayin etmese, bu alış-veriş geçerlidir. Ama kişi, bu elbise ile bu vasıfta bir ölçek buğdaya selem yapsa ve bunun için de bir müddet tayin etmese, bu selem akdi geçersiz (fasid) olur.

118- Bir adam bir adamla bir yiyecek maddesinde selem akdi yapsa, ödeme yapılıp taraflar ayrıldıktan sonra veya önce başka bir adam çıkıp buna beni de ortak yapın dese, burada şirket geçerli olmaz. Çünkü şirket bir nevi alış-veriştir. Bu selem işi ise henüz teslim alınmamış bir şeyin satışidir.¹¹⁶

¹¹²- Gelecek olan 120 nolu paragrafa bak.

¹¹³- 94 ve 121 nolu paragraflara bak.

¹¹⁴- 23 nolu paragraf ile karşılaştır.

¹¹⁵- 47 ve 57 nolu paragraflara bak.

¹¹⁶- 103 nolu paragrafa bak.

119- Adam selem akdinde, selem haklarını tam yerine getirecek bir malı rehin olarak alsın, bu rehin telef olsa, selem akdi hükümsüz olur. Çünkü rehin selemdeki borca karşılık olarak alınmıştır.

Mal verecek olan adam, rehin telef olmadan önce, üzerinde bu borç bulunduğu halde ölse, selem sahibi bu rehini almaya daha hak sahibidir. Bu rehin, onun hakkını tastamam ödemek için satılır.¹¹⁷

Eğer rehin, selem malının değerinden daha az olursa ve bu rehin daha sonra telef olmuş ise selem sahibi kalan fazlayı alır ve rehinin değeri kadar miktar selem anlaşmasından boşa çıkar, hükümsüz kalır.

Eğer rehin, selemden daha çok ise, selem akdinin hepsi hükümsüz olur. Rehini elinde tutan hak sahibi ise rehinin fazlalığı konusunda yed-i emindir.

Rehin hakkındaki bu hüküm Ebu Hanife'nin kavlidir. Muhammed Ebu Hanife'den, o da Hammad'dan, o da İbrahim en-Nahai'den¹¹⁸ rivayet etmiştir. Ebu Hanife bu rivayeti (hadisi) kabul ediyordu.

Bu aynı zamanda Ebu Yusuf ve Muhammed'in kavlidir.

120- Bir adam bir adamla bir yiyecek maddesinde selem yapsa, mal verecek olan taraf sermayeyi teslim almadan ve henüz birbirinden ayrılmadan ihtilafa düşseler, o "sen bana bir ölçek buğday için 10 dirheme selem yaptın" dese, selem sahibi de "hayır ben sana bir ölçek buğday için 5 dirhem olarak selem yaptım" dese: Bunların her bireri, karşı tarafın iddiasına karşı yemin eder ve karşılıklı olarak selemden vazgeçerler.

Eğer söylediklerine dair ellerinde bir delil varsa önce mal verecek olan tarafın sözü kabul edilir, ona 10 dirhem öder, çünkü fazlalığı iddia eden odur. Bu Ebu Yusuf'un görüşüdür.

Muhammed dedi: Burada farklı iki tane selem var. Ona 15 dirhem öder. O da iki ölçek buğday verir: Bir ölçeği 10 dirhem, bir ölçeği de 5 dirhem karşılığıdır.¹¹⁹

121- Eğer taraflar selemde ihtilaf edip selem sahibi "Ben sana iki ölçek buğdayı 5 dirheme selem yaptım" dese, mal verecek olan taraf da "Hayır sen bana bir ölçek buğdayı 10 dirheme selem yaptın" dese ve aralarında da bir delil bulunmasa, taraflardan her biri, karşı tarafın iddiası üzerine yemin eder. Eğer bunların her ikisi birlikte yemin ederlerse, her ikisi de selemi reddetmiş olur ve hangisi yemin etmekten çekinirse, o diğerinin iddiasını yerine getirir.

Eğer bunlar, ortaya birer delil getirirlerse, 10 dirhem görüşü ile mal verecek olanın delili ve iki ölçek buğday ile selem sahibinin delili kabul edilir. Bu Ebu Yusuf'un görüşüdür.

Muhammed dedi: Bunlar, iki ayrı selem akdi olup bunların her ikisini de uygularım.¹²⁰

122- Bir adam bir adamla bir yiyecek maddesinde selem yapsa, sonra selem sahibi ona parayı verecek bir vekil tutsa veya bir kölesini, bir oğlunu veya bir ortağını, bu ister kar ortaklığı olsun veya olmasın, görevlendirse, mal verecek olan taraf, sermayeyi teslim almadan önce selem sahibi kalkıp gitse bu selem akdi geçersiz olur. Hakikaten mal verecek olan kimse sermayeyi teslim almadan her iki taraf birbirinden ayrılmışlardır.¹²¹

123- Mal verecek olan kimse selem sahibinden sermayeyi teslim alması için bu adamlardan birini vekil tayin etse, sonra mal verecek olan taraf sermayeyi teslim almadan önce ondan ayrılrsa, bu selem akdi geçersizdir.¹²²

¹¹⁷- 59 nolu paragrafa bak.

¹¹⁸- Hadis: "Rehin, karşılık olduğu şeyden daha çok olduğu zaman, telef olursa, hak sahibi, bu fazla kısımda yed-i emindir. Eğer karşılık olduğu şeyden daha az ise ve telef olursa, borçlu bu fazlayı öder." Ebu Yusuf, el-Asar

¹¹⁹- 113. paragraf ile karşılaştır.

¹²⁰- 114. ve 94. paragraf ile karşılaştır.

¹²¹- 47 ve 57. paragraflara bak. İleride gelecek olan 1. bölüm 9. ve 21. paragrafları da aynıdır.

¹²²- 47 ve 57. paragraflara bak. İleride gelecek olan 1. bölüm 9. ve 21. paragrafları da aynıdır.

124- Adam selem akdine kefil olduğu zaman, bu kefil, mal verecek olan adamdan, anlaşma gereklerine uygun bir şekilde malı tastamam alsa ve sonra onu satsa, ondan kar etse veya o malı yese, sonra selem sahibine bunun kadar bir yiyecek maddesi ödese, bu işlem den dolayı elinde bir miktar fazla artmış bulursa bu onun için helaldir. Çünkü o, bu malı adamdan anlaşma şartlarına uygun bir şekilde teslim almıştır.¹²³

125- Eğer kefil bu malı elçi olarak teslim almış ise, artık o bu malı selem sahibine verinceye kadar onda elçidir, vasıta dır. Eğer o bu malda satma ve kazanma gibi şeyler yapmışsa, elde ettiği bu karı sadaka olarak vermesi gerekir, çünkü bu fazlalık ona helal olmaz.

126- Eğer kefil, malı kefil olduğu kimseden almadan önce selemi kendi malından ödese, sonra kefil olduğu kimse ile birkaç dirheme, arpa veya ölçülen ya da tartılan mallardan, ticaret eşyası veya hayvan üzerinde, ancak bunlar peşin olmak şartıyla, anlaşma yapmış olsa bu geçerlidir. Çünkü burada kefil, kefil olduğu kimseye ödünç veren durumunda olup yoksa selem sahibi durumunda değildir. Zira onun kefil olduğu kimse üzerinde ödünç alacağı vardır. Bu sebeple onun, verdiği bu ödünçü adı geçen bu mallardan biriyle satmasında bir sakınca yoktur.¹²⁴

127- Ama selem sahibinin selemi bu gibi şeylerle satmaya hakkı yoktur. O sadece ya yiyecek maddesini veya sermayesini alır. Bununla beraber o malı teslim almadan, sermaye üzerine anlaşma yapmış olsa bile bununla bir şey satın almaya hakkı yoktur. İmam Muhammed, bize bunu, Ebu Süleyman, Muhammed b. el-Hasen, Ebu Hanife, Hammad yoluyla İbrahim en-Nahai'den nakletti dedi.¹²⁵

128- Taraflar vazgeçmeden önce kefil selem sahibi için sermayesinde kefil olsa bu kefalet hükümsüz olup caiz değildir. Çünkü o, onun hakkı olmadığı bir şeye kefil olmuştur.

129- Bir adam bir adam ile bir yağda, menekşe, şebboy çiçeği veya ondan başka bir şeyin yağında¹²⁶ ve balında selem yapsa, bunlarda belli bir ölçü, tartı, sınıfı ve zamanın belli olmasını şart koşsa bu akitte bir sakınca yoktur.

Ölçülür ve tartılır diye tavsif edilen her şey, tartılır.

130- Hıristiyan adam, şarapta ölçüğü belli, müddeti belli ve kalitesi belli olarak selem yaptığında bu kendi aralarında geçerlidir. Ancak malı teslim almadan önce hangisi Müslüman olursa, bu selem akdi fasid olup geçersizdir. Mal verecek olan tarafa düşen şey, hemen sermayeyi geri vermektir. Gerçekten malı alacak olan taraf Müslüman olmuşsa bu şarabı almak ona uygun düşmez. Eğer mal verecek olan taraf Müslüman olmuşsa zaten şarap vermek ona uygun düşmez.

Eğer bu taraflar her ikisi de birden Müslüman olmuşlarsa yine böyledir.

131- Eğer o, her ikisi Müslüman olmadan önce şarabın bir kısmını teslim almış olsa, sonra Müslüman olsalar, teslim aldığı kadarı kendisinin olur, geriye kalan ise hissesi kadarıyla sermayedir.

132- Bir Hıristiyan elbise ile şarapta selem yapsa sonra taraflar Müslüman olsa bu selem akdi fasid olur.¹²⁷

Eğer taraflar sermayede ihtilaf ederlerse, mal verecek olan tarafın sözü geçerli olur. Mal verecek olan adam "Bu elbise Hint elbisesi olacaktı" dese, diğeri de " Hayır bu Herat elbisesi olacaktı" dese, mal verecek olan kişinin dediği gibi bu Hint elbisesidir. Ancak ona iddia ettiği gibi bunun Hint elbisesi olduğu hakkında yemin etmek düşer.¹²⁸

¹²³ - 59 nolu paragrafa bak.

¹²⁴ - 51 nolu paragraf ile karşılaştır.

¹²⁵ - 53 nolu paragrafa bak. Bu hadis orada geçti.

¹²⁶ - 7. paragrafa bak.

¹²⁷ - 130. paragrafa bak.

¹²⁸ - 76 ve 92. paragraflarla karşılaştır.

133- Eğer elbise telef olup taraflar, bunun kıymetinde ihtilafa düşseler, yemin etmesiyle birlikte mal verecek olan kimsenin sözü geçerli olur. Eğer selem sahibi iddiasına karşılık bir delil getirirse onun delili geçerli olur.¹²⁹

134- Eğer ona şarap karşılığında veresiye bir elbise satarsa, her iki taraf da Hıristiyan ise bu satım akdi geçerlidir. Eğer ikisi de veya birisi Müslüman olsa bu alış-veriş geçersiz olur. Ona sermayesini geri verir,¹³⁰ eğer sermaye telef olmuşsa değerini öder.

135- Bir Hıristiyan bir Hıristiyan ile domuzda veresiye olarak selem yapsalar, bu akid geçerli değildir. Çünkü akdin konusu hayvandır.¹³¹

136- Bir meyve suyunda, mevsim dışı bir zaman için selem yapsa bu akid geçerli değildir.

Müslüman'la Hıristiyan şarap müstesna selemin tümünde eşittir. Ben şarabı ehl-i küffar arasında cevaz veriyorum, ama ehl-i İslam arasında cevaz vermiyorum.

137- Bir adam bir adamla Irak ve Şam yiyecek maddelerinden iyi kaliteli bir yiyecek maddesinde selem yapsa bu akid geçerlidir. Çünkü bu iki yörenin malları piyasada, insanların elinde bulunur, sürümden kalkmaz.

Eğer onunla bir köyün yiyecek maddesinde, özel bir yerin veya su ve ağacı olmayan bir yerin yiyecek maddesinde selem yapsa, bu selem akdi fasiddir. Çünkü bu mal insanların elinde (piyasa) bulunmaz.¹³²

138- Yine böyle belli bir hurma ağacının hurmasında selem yaparsa bu akid fasid olur. Çünkü bu hurma insanların elinde (piyasada) bulunmaz.

139- Sınıfı belli, tartısı belli, ödeme müddeti belli olan bir yünde, belli bir kalite şart koşulduğu zaman, selem yapmada bir sakınca yoktur.

Ancak tartısı belirtilmeden şöyle şöyle kırpıntı yün diye şart koşarsa böyle bir selem elverişli değildir.

140- Bir adamın belli bir koyununun yününde selem yapıldığı zaman bu sözleşme elverişli değildir. Yine onların sütlerinde veya yağlarında selem yapıldığı zaman böyle elverişli olmaz. Çünkü bunlar insanların elinde (piyasada) bulunmaz.

Belli bir yörenin yağında selem yapmak da böyledir. Çünkü bu da insanların elinde bulunmaz.

Kuru üzüm¹³³ ve buna benzer şeyler de böyledir.

141- Yeni olmuş sadeyağı veya yeni yapılmış zeytinyağında,¹³⁴ zamanının dışında, selem yapıldığı zaman bu sözleşme elverişli değildir.

142- Yün elbise¹³⁵ ve çuvallarda¹³⁶ selem yapmak elverişli değildir. Ancak kalitesi belli, uzunluğu belli ve ödeme müddeti belli olursa o zaman yararlı olur.

143- Yeni buğday, selem yapmaya elverişli değildir. Çünkü sen bu buğdayın, bu senenin ürünü olup olmadığını bilmezsin. Sen selem akdini yaptığın gün bu buğday insanların elinde kalmamış olabilir.

Bütün mallar böyledir.¹³⁷

144- Adam, özel olarak Herat¹³⁸ buğdayında selem yapsa, bu buğday haliyle insanların ellerinde bulunmayacağından böyle bir akid elverişli değildir.

¹²⁹ - 110 nolu paragrafa bak.

¹³⁰ - 30 nolu paragrafa bak.

¹³¹ - 14 nolu paragrafa bak.

¹³² - 5 nolu paragrafa bak. 18 ve 20 nolu paragraflar da böyledir.

¹³³ - 7 nolu paragrafa bak.

¹³⁴ - 7 ve 129 nolu paragraflara bak.

¹³⁵ - 58 nolu paragrafa bak.

¹³⁶ - Buradaki çuvaldan maksat yün ve kıl çuvallardır.

¹³⁷ - 36, 136-138, ve 140-141 nolu paragraflara bak.

145- Herat elbisesinde selem yapmada bir sakınca yoktur. Çünkü Herat elbisesi, elbiselerden biri olma bakımından aynı hububattan bir nevi olan buğday konumundadır. Hakikaten sen kaliteli bir buğdayda selem yaptığın zaman nasıl bir malda selem yaptığını bilirsin. Ama kaliteli bir elbisede selem yapsan, eğer sen bu elbiseyi bir yere izafe etmezsen, selem yaptığın şeyi bilemezsin. Mesela Herat elbisesi bu beldenin dışında başka bir yerde üretilmez. Bu onun adı olup başka bir isim vermek mümkün değildir.

146- Uzunluğu, genişliği, çeşidi ve ödeme müddeti belli olduktan sonra kamıştan hasırda selem yapmada bir sakınca yoktur.¹³⁹

Sazdan yapılmış hasır da böyledir.

147- Hurma tomurcuğunda selem yapmak elverişli değildir.¹⁴⁰

148- Uzunluğu, genişliği ve özelliği belli olduktan sonra kılıç demirlerinde selem yapmada bir sakınca yoktur.

149- Selem bir borç olduğu halde iki ortak bu borcu aralarında bölüşerek selem yapsalar, bu geçerli değildir, böyle bir selem akdinde hayır yoktur.

Teslim alınmadığı müddetçe her borç da böyle olup onun ortaklar arasında bölüştürülmesi geçerli değildir.

150- Selem sahibi, malı bana şu şu yerde teslim edeceksin diye şart koşsa, mal verecek olan da burada değil, şurada benden malı al ve senin dediğin yere kadar için de nakliye ücretini al dese, onun malı alması caiz, fakat ücreti alması caiz değildir. Ücreti, mal verecek olana geri verir. Selem sahibi alma konusunda muhayyerdir. Dilerse başka bir şey almadan sadece selem malını alarak alış-verişi tamamlar. Dilerse onun verdiği nakliye ücretini, selem akdinin aslında şart koştuğu teslim yerinde kendisine geri verir.¹⁴¹

Eğer teslim aldığı şey onun elinde telef olursa artık onun bir alacağı kalmaz.

151- Kişinin, maden toprağında¹⁴² (yani altın ve gümüşte) ticaret malı ile selem yapmasında bir hayır yoktur. Çünkü bu meçhul olup bilinmemektedir.

152- Tereyağında, zeytinyağında, bal ve buna benzer ölçekle ölçülen ve tartı ile tartılan mallarda buğday ile ve alınıp satılan hububat türü her şeyle selem yapmada bir sakınca yoktur.

Bize göre malı rıtıl¹⁴³ ile ölçmek tartı sayılır.¹⁴⁴

153- Tartılan bir malda ölçülen mal ile, ölçülen bir malda da tartılan bir mal ile selem yapmada bir sakınca yoktur. Ancak neveleri farklı olsa bile ölçekle ölçülen mal ile ölçekle ölçülen malda, tartı ile tartılan mal ile tartı ile tartılan malda selem olmaz.

Bunun örnekle yorumu şudur: Mesela sen arpada buğday ile, susamda arpa ile selem akdi yapamazsın.

Hububat türünden birisini ölçekle ölçülen başka birisiyle selem yapmak olmaz. Çünkü bu elverişli değildir. Çünkü bu ölçek iledir.

¹³⁸- Nüshalarda farklı ifade edilen “Herat” kelimesi hakkında Serahsi, “Bu, Irak’ta bir köydür. Herat adı verilmiştir; oraya bir felaket geleceğinden korkulur. Ancak Horasandaki Herat’a gelince, buranın yiyecek maddelerinin piyasadan çekilmesinden endişe edilmez. (Mebcut, XII, 175). Kasani, diyor ki: Asl’da Herat buğdayında selem yaptığı zaman geçerli olmaz, diye yazılı. Bundan maksat, Herat diye adlandırılan Fırat köylerinden biridir. Çünkü burada yiyecek maddelerinin kıtlığı (piyasa bulunmaması) ihtimali söz konusudur. (Bedayi, V, 212). Fetavay-ı Hindiyye’ye de bak. (III, 133).

Fakat bu açıklamalardan anlaşılıyor ki, Herat kelimesinin okunuş şekli kelimde bir zorlama meydana getirdi. Hal bu ki, burada yiyecek maddeleri yokluğa uğramayan bir Herat söz konusudur. Bundan sonra gelen paragrafta da aynı konu işlenmektedir. Aynı zamanda 137 nolu paragrafta da bak.

¹³⁹- Bu kamıştan yapılmış hasır demektir. Bak Serahsi, Mebsut, XII, 1175

¹⁴⁰- Serahsi bu kelimeyi açıklamaktadır. Bak. Mebsut, XII, 175.

¹⁴¹- 84 ve 87 nolu paragraflarla karşılaştır.

¹⁴²- Burada maden toprağından maksat, topraktaki altın ve gümüşdür. Bak. Serahsi, Mebsut, XII, 176.

¹⁴³- Rıtıl, 500 gram civarında bir ağırlık ölçüsüdür. (çev.)

¹⁴⁴- 129 nolu paragrafta bak.

Tartı ile alınıp satılan mallar birbiriyle selem yapıldıkları zaman tartı da aynı buna benzer.

Eğer alış-veriş peşin olursa, bir cins bir cins ile, iki cins bir cins ile alınıp satılırsa bu (ölçekli ve tartılı) satımda bir sakınca yoktur.

Eğer mal bir tür olursa, misli misline olmadıkça bunda hayır yoktur; bir türün iki türle (alınıp satılmasında da) hayır yoktur.

Eğer mal, tere yağı ve bal gibi, tartılan cinsinden bir tek tür ise, bir tür bir tür ile olup fazla olmadıktan sonra bunda bir sakınca yoktur. Bu veresiye olarak olursa geçerli değildir.¹⁴⁵

154- Bir ölçek karşılığında iki ölçek şebboy çiçeği ile menekşeyi¹⁴⁶ peşin olarak alıp satmada bir sakınca yoktur. Zambak ve gül ile menekşeyi alıp satmak da böyledir. Çünkü bunların cinsleri farklıdır. Bunlar peşin olduktan sonra bire karşı iki olmasında bir sakınca yoktur. Fakat veresiye olarak elverişli değildir.

155- Koyun sütü ile inek sütünü alıp satmak da böyledir. Deve sütü de buna benzer. Koyun eti ile sığır etini alıp satmak da böyledir. Bire iki olabilir, ancak veresiye olmasında hayır yoktur. Çünkü bunların (cinsleri bir fakat türleri) farklıdır. Bu, şundan başka bir şeydir.

156- Un ile buğday değiştirmede hayır yoktur. Çünkü bu aynı şeydir ve hangisinin çok olduğu bilinemez. Un ile kavut değiştirmek de böyledir, bunda da hayır yoktur. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.

Ebu Yusuf ile Muhammed dedi: Bunda bir sakınca yoktur, çünkü bunların türleri değişiktir. Bunlardan biri diğeri gibi olmaz.

157- Zeytin ile zeytinyağını değiştirmede hayır yoktur. Çünkü bu bilinmez; belki zeytinde, aldığı yağdan daha çok (yağ) vardır. Eğer zeytinde ne kadar yağ olduğu biliniyorsa o takdirde bunda bir sakınca yoktur. Zeytinyağındaki fazlalık, zeytinin kalan tortusuna karşılık olur.

158- Susam ile susam yağı¹⁴⁷ değiştirmek de böyledir. Üzüm ile, sıkılmış üzüm suyu da buna benzer. Tereyağı ile süt de böyledir. Hurmanın balı ile yaş hurmayı¹⁴⁸ satmak da böyledir. Sen susamda ne kadar yağ var, üzümde ne kadar şıra var, sütte ne kadar yağ var ve yaş hurmada ne kadar bal var bunları bilmedikçe değiştirmek uygun olmaz. Onun için süt ile değiştirilecek olan yağ, bu yağ ile değiştirilen süttten çıkan yağdan daha az olmalıdır. Susamın, üzümün ve hurmanın posalarının değeri de bu değişimlerde dikkate alınmalıdır.

Ancak bunları veresiye olarak değiştirmek uygun değildir.

159- Şarabın sirkesi ile hurma (pekmezinin) sirkesini¹⁴⁹, bire iki ve peşin olarak değiştirmekte bir sakınca yoktur. Ancak bu, veresiye olarak değiştirilmeye elverişli değildir.¹⁵⁰

160- Adam yün ile canlı bir koyun satın alsa, ancak koyunun sırtındaki yün, verdiği yünden daha fazla ise bu alış-veriş fasiddir, koyunun sırtındaki yün ondan daha az olmadıkça akid geçerli olmaz.

161- Koyunu, onun etinden daha az bir etle satın aldığı zaman bu alış-veriş kıyas yoluyla fasid olması gerekir, ancak biz burada kıyası terk ederek buna caiz diyoruz. Bu Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'un kavlidir.

Muhammed dedi: Bu et ile koyun satın alma alış-verişi fasiddir. Ancak et, koyunun etinden daha çok olursa o zaman geçerli olur. Böylece bu fazlalık, onun yün, deri ve sakatatına karşılık olur. Bu konuda Hz. Peygamber'den bir hadis gelmiştir. O hayvanla et satmayı yasaklamıştır.¹⁵¹

¹⁴⁵ - Geçen 2 nolu paragrafa bak.

¹⁴⁶ - 129 nolu paragrafa bak.

¹⁴⁷ - Bu konuda bak. Serahsi, XII, 180

¹⁴⁸ - Rutab, olgunlaşmış-ermiş taze hurmadır, kuru hurma (temr) halinden önceki durum. Tekili "rutbetün"

¹⁴⁹ - Üzüm suyuna (nebize) şarap denildiği gibi, hurma suyuna da seker denir bak. Serahsi, XII, 180

¹⁵⁰ - Bak. Serahsi, XII, 180.

dür. 12 paragrafta geçen "ratbatün" yeşillik manasına olup bundan başka bir şeydir.

Önceki görüş Ebu Hanife'nin kavlidir.

162- Koyunu süt ile sattığı zaman da böyledir. Koyunun memesindeki süt, görüldüğü kadarıyla, ondan çok ise, bu alış-veriş fasiddir.

163- Bakır ile demiri, bire iki ve peşin olarak, kurşun ile bakırı, bire iki ve peşin olarak satın almada bir sakınca yoktur. Çünkü bunların cinsleri farklıdır.

Ancak bunları veresiye olarak satmak uygun olmaz. Çünkü bunların hepsi tartılan mallardır.

164- Bir adam müddeti belli olarak buğday verip arpa ve zeytin yağında selem yapsa, bu akid arpada geçerli olmaz, zeytin yağında ise geçerli olur. Bu Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşüdür.

Ebu Hanife'nin görüşüne göre ise bunların hepsi hükümsüzdür. Çünkü o ölçüle olan bir malı yine ölçüle olan bir malda selem yapmıştır.

165- Adam dirhemle, gümüş ve altında selem yapsa bu akid fasit olur.

166- Adam demir, bakır, sarı bakır¹⁵² ve kurşun gibi şeylerle tartı ile alınıp satılan zeytin yağı, tere yağı, bal ve buna benzer şeylerde veya tartı ile tartılan herhangi bir malda selem yapsa, bu akid uygun değildir. Çünkü bu malların hepsi tartı ile (alınıp satılmakta) dır.¹⁵³

167- Felslerle (demir ve bakır paralarla) bu ölçülen ve tartılan mallarda selem yaptığı zaman bunda bir sakınca yoktur. Çünkü felsler tartı işleminden çıkmıştır. Ancak ben sadece sarı bakıra cevaz vermem. Adamın felslerle sarı bakırda selem yapması geçerli değildir.

168- Tartı ile alınıp satılan mallardan biriyle, müddeti belli, bir kılıç sattığı zaman veya kılıcı tartılan bir malda müddeti belli olarak selem yapsa yine bu akid de geçerlidir. Çünkü kılıç tartılma işleminden çıkmıştır. Ancak kılıç, demir ile alınıp satılmaz ve selem yapılmaz, çünkü onunla neveleri aynıdır.

Kullanılan tüm aletler veya demir ya da bakır kaplamalı çanak çömlek gibi şeyler de böyle olup tartı işleminin dışındadırlar. O sebeple bunlarla, tere yağı, zeytin yağı, bal ve buna benzer tartı ile alınıp satılan mallarda selem yapmada bir sakınca yoktur ve bunlar arasında veresiye alış veriş yapmada da bir sakınca yoktur.

169- Demir, bakır kaplamalı bir çanak, çömleği yine demir bakır kaplamalı bir çanak çömlekle peşin olmak üzere satmakta bir sakınca yoktur. Eğer tartı olarak biri daha ağır ise o zaman bu tartı ile satılmış olmaz (elbiselerde olduğu gibi, sayı ile satılmış olur.)

170- Felsler (demir ve bakır paralar) da böyledir; peşin olduktan sonra iki fels ile veya daha çok fels karşılığında bir felsi değiştirmede bir sakınca yoktur. Ancak veresiye olarak değiştirilmeleri uygun olmaz. Bu Ebu Yusuf'un görüşüdür.

Muhammed dedi: Bu ne peşin ve ne de veresiye olarak caiz olur. Çünkü felsler paradır. Paradan bir kısmı teslim almadan önce kaybolursa, sorumlunun bunun yerine ödemedede bulunması gereklidir. Çünkü bu, aynı nevidendir.

Ebu Yusuf dedi. Vermeden önce fels-para kaybolursa, iki fels teslim alsa, bunlardan birini onun yerine ödemek için verse bu caiz değildir. Felsler de¹⁵⁴ böyledir; peşin olduktan sonra iki fels karşılığında veya daha çok fels karşılığında bir fels satın alsa bir sakınca yoktur. Ancak veresiye olarak uygun olmaz.

171- İpek-yün karışımı¹⁵⁵ dokunmuş kumaşlar da böyledir. Büyük bir kumaş parçası ile küçük kumaş parçasını veya daha ağır bir kumaşla değiştirmede bir sakınca yoktur.

¹⁵¹- Hadis için bak: Zeylai, Nasburraye IV, 39

¹⁵²- 10 nolu paragrafa bak.

¹⁵³- 152 nolu paragrafa bak.

¹⁵⁴- Buradan 184 nolu paragrafın yarısına kadar yalnız "F" ve "D" nüshalarından naklettik. Bu kısım "M" nüshasında eksiktir.

¹⁵⁵- Metinde geçen "el-hazzü" kelimesi, ipek ve yünden dokunmuş kumaş demektir.

172- Taylasan (rida) elbisesi, rahip (yün) elbisesi, normal elbise, yünden kalın elbise ve bütün elbise çeşitleri de böyledir. Çünkü bunlar tartının dışına çıkmışlardır. Bu elbiseler tartılmadıkları için, bunlardan birini kendisinden daha ağır bir elbise ile değiştirmede bir sakınca yoktur.¹⁵⁶

173- İbrişim¹⁵⁷ ile yünü değiştirmek de böyledir; bunda bir sakınca yoktur.

174- Zeytinyağı ile tereyağı satmak (değiştirmek) uygun değildir. Çünkü bunlar tartı ile (alınıp satılmakta)dir.¹⁵⁸

Bunlardan biriyle diğerini selem yapmak uygun olmaz. Çünkü bunların hepsi tartı ile (alınıp satılmakta)dir

Fakat bunları ölçekle (alınıp satılan) mallarla veya ölçekle olan malları bunlarla selem yapmada bir sakınca yoktur. Daha önce sana açıkladığım¹⁵⁹ üzere bunları şart koştuğun zaman (bir sakınca yoktur.).

175- Ebu Hanife dedi: Her ne kadar yaş hurma kurduktan sonra eksilse de, misli misline olduktan sonra, yaş hurma ile kuru hurmayı değiştirmede bir sakınca yoktur.

Yaş buğdayla kuru buğday da böyledir. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.

Ebu Yusuf ile Muhammed dedi: Misli misline ve peşin olarak kuru hurma ile yaş hurmayı değiştirmek uygun değildir. Çünkü yaş hurma kuruduğu zaman eksilir. Bu bize Hz. Peygamber'den ulaştı dedi.¹⁶⁰

Muhammed'e göre kuru buğday ile yaş buğdayı değiştirmek de böyledir.

Fakat Ebu Yusuf aynı Ebu Hanife'nin dediği gibi buna cevaz vermiştir.¹⁶¹

176- Buğdayı, kavrulmuş¹⁶² ve öğütülmüş buğdayla değiştirmek uygun değildir. Ve yine buğdayı kavut ile değiştirmek, misli misline ve bire iki değiştirmek de uygun değildir.

Bununla beraber altın veya gümüş olsa yine uygun değildir. Buna benzer bir hüküm bize Şa'bi'den¹⁶³ gelmiştir. Ancak şöyle özel bir durum olursa, buğday ile kavut misli misline, ama buğday daha fazla, kavut ile dirhem veya altın olursa ve dirhem ve altın, buğdayın fazlalığına karşılık olursa o zaman uygun olur.

177- Alınıp satılacak mal ölçülür ve tartılır olmayan bir nevi ise, peşin olduktan sonra bire iki olmasında, daha az veya daha çok olmasında bir sakınca yoktur. Fakat bunda veresiye uygun olmaz.

Buna benzer ama bu sınıftan olmayan bir şey yapsa, mesela veresiye olarak, Kuhistani elbise verip Kuhistani ve Hire elbisesi almak üzere selem yapsa, Ebu Hanife'nin kıyasına göre bunun hiçbirisi uygun değildir.

Ebu Yusuf ve Muhammed'in görüşüne göre de bu özellikle Kuhistani elbisede uygun değildir.

¹⁵⁶- 16, 58 ve 142 nolu paragraflara bak.

¹⁵⁷- İbrişim ipek demektir. 83 nolu paragrafa bak.

¹⁵⁸- Bu paragraf "d" nüshasından nakledilmiştir. Bu "f" nüshasında bulunmamaktadır.

¹⁵⁹- 129 nolu paragrafa bak.

¹⁶⁰- Bak Zeylai, Nasburraye IV, 40 Yaş hurma ile kuru hurmayı değiştirmeyi Hz. Peygambere sordular. Kuruduğu zaman eksiliyor mu dedi. Evet, eksilir dediler Hz. Peygamber "öyleyse izin yok" buyurdular.

¹⁶¹- Serahsi'de XII, 186, Ebu Hafs nüshasında Ebu Yusuf'un görüşü Ebu Hanife'nin görüşü gibi anılmıştır. Hâlbuki bu onun son görüşüdür. Onun ilk görüşü ise Muhammed'in görüşü gibidir. Bu takrir, Ebu Hafs nüshalarından biri olan elimizdeki nüshanın doğruluğunu tespit etmiş bulunmaktadır.

¹⁶²- Serahsi'nin kendisinden naklettiği nüsha, fiil olarak "kavruldu" şeklinde değil, ism-i meful kalıbında "kavrulmuş" olarak görülmektedir. Bunun için Serahsi, şunları nakletmektedir: XII, 187 "Gerçekten edebiyatçılar bu sözcükten dolayı onu (Muhammed) eleştirdiler ve dediler ki: Hıntatün maktüvvetün (kavrulmuş buğday) denir... fakat biz diyoruz ki: Muhammed dilde usta bir adamdır. Fakat o bu kelimeyi halkın buğday hakkında kullandığını görmüş ve o halkın bildiği bir kelimeyi kullanmakla hükümleri onlara daha açık anlatmayı amaçlamıştır. Yoksa bu fark ona gizli kalmaz.

¹⁶³- Bu Amir eş-Şa'bi Küfe fukahasıdır. Hicri 104 senesinde vefat etmiştir. Bak. Hatib-i Bağdadi, Tarih-i Bağdad XII, 227. Şirazi, Tabakatü'l-Fukaha, s. 61

Fakat bu Hire elbisesinde caizdir; Kuhistani elbise peşin, Hire elbisesi veresiye olsa bunda bir sakınca yoktur.¹⁶⁴

178- Bir Kuhistani elbisesi ile Hire elbisesinde selem yapsa yine böyledir; selem yaptığı veya verdiği meblağlar dışarıda kalmak üzere, mallardan bir kısmını veya fazla dirhemleri peşin verse arkadaşından da yine aynı şekilde bunu peşin yapmasını istese bu caizdir ve bir sakınca yoktur.¹⁶⁵

179- Eğer ona buğday ve arpa (karşılığın)da bir elbise verirse yine böyledir; yarısı peşin ve yarısını da belli bir müddete kadar vadeli olursa bu geçerlidir.

180- Eğer ona bir kuhi elbisesi karşılığında veresiye olarak bir Kuhi elbisesi verse, bu ister selem, ister alış-veriş, ister trampa ve isterse karz olsun kabul edilemez. Bu bir tek cins olduğu için uygun değildir, bunda iyilik yoktur.

Peşin verdiği elbise ile beraber bir dirhem fazla yaparsa veya diğeri de ister peşin ister veresiye öbür elbise ile beraber bir dirhem fazla yaparsa, bunların hepsi fasid olup caiz değildir. Çünkü bu bir cins olup burada fazla bir şey ilave etmek geçerli değildir.

Yapılan ziyade dinar, yahudi elbisesi, buğday veya ölçülen ya da tartılan bir şey olsun yine aynıdır. (Yani geçerli değildir.)¹⁶⁶

181- İki elbise farklı iki çeşitten olsa, adam ona Hint elbisesine karşılık bir Yahudi elbisesi verse veya Hire elbisesi ve kendi yanından peşin bir dirhem ziyadesine karşılık bir Merv¹⁶⁷ elbisesi verse ya da diğeri ona peşin veya veresiye olarak bir dirhem ziyade etse, müddet belli, uzunluk, genişlik¹⁶⁸ ve kaç parça olduğu belli olduktan sonra, bunların hepsi geçerlidir. Çünkü her iki nevi birbirinden farklıdır.

182- Yine adam bir yiyecek maddesini bir dirhem veya dinar ya da peşin verilmiş bir¹⁶⁹ elbise ilavesiyle beraber tartı ile alınıp satılan bir malda selem yapsa böyledir; yani bu akid geçerlidir.

Ancak bunlardan herhangi bir şeyi veresiye olarak kararlaştırırsa bu akid faydalı değildir.

İlave selem, borcu olan adamdan olursa veya (bu ilave) dirhem, dinar, elbise veya tartılan bir mal olursa ve peşin verirse ve peşin verdiği şeyin tartısını da söylese bu geçerlidir.

Bunların hepsini belli bir zamana kadar (veresiye) yaparsa, tarihi belli olduktan sonra bunlar da geçerlidir.¹⁷⁰

183- Bir adam bir yiyecek maddesi ile tartı ile alınıp satılan bir malda veya türü belli değişik belli elbiselerde¹⁷¹ ya da tartı sınıfına giren belli eşyada selem yapsa ve bunların hepsinde durumuna göre ağırlığı ne kadar, uzunluğu ne kadar bilinmesini ve kalitesinin belli olmasını şart koşarsa ve bunların hepsine bir zaman veya değişik zamanlar tayin ederse ve bu çeşitli malların ne kadar yiyecek maddesi sermaye yaptığını belirtirse bütün bunlar geçerlidir.

¹⁶⁴- 65 nolu paragraf ile karşılaştır.

¹⁶⁵- İki nüshada burada "sahibihi" kelimesinden sonra "fela" kelimesi gelmiştir ki, bu kelimenin gelmesine ihtiyaç yoktur.

¹⁶⁶- 177 ve 178 paragraflarla karşılaştır.

¹⁶⁷- Bu Merv kelimesi "F" nüshasında yoktur. "D" nüshasında "veya ona bir Hire elbisesine karşılık bir Hire elbisesi verse" denilmektedir. Ancak burada gerekli olan bu iki elbisenin farklı iki çeşitten olmasıdır. Görünüşte "mereviyyen" kelimesi "hereviyyen" kelimesine benzediği için müstensihlerin "m" harfini "h" harfine çevirdiği ve "F" nüshasından da bu sebeple düştüğü kuvvetle tahmin edilmektedir.

¹⁶⁸- İki nüshada "uzunluk ve genişlik" kelimesinden sonra "müddette" kelimesi yazılmıştır. Fakat bu ifadenin burada yeri yoktur.

¹⁶⁹- İki nüshada burada "nevan" (çeşit) kelimesi vardır.

¹⁷⁰- Burada iki nüshada "ceale" yerine "accele" kelime yazılmıştır.

¹⁷¹- İki nüshada "siyabin" şeklinde değil "siyaben" şeklindedir Hâlbuki bu kelime burada "ala şeyin" üzerine atıftır, "taamen" üzerine atıf değildir.

Eğer her bir çeşit malın sermayesini belli etmezse Ebu Hanife'nin kavline göre bu fasid olur.¹⁷²

184- Adam ölçekle alınıp satılan bir şeyi tartı ile veya zira (mezro- metre) ile alınıp satılan bir malda bu özellikleri üzerine selem yaparsa geçerli olur.

Eğer buna ölçekle¹⁷³ alınıp satılan mallardan birisini katarsa ve öylece tartı ve zira ile beraber selem yaparsa Ebu Hanife'nin kavline göre selemin hepsi fasid olur.

Ebu Yusuf ve Muhammed'in görüşlerine göre ise sadece sermaye ile aynı çeşitte olanlarda fasid olur, diğer geri kalanlarda geçerli olur. Çünkü sermaye ölçülen mal cinsindedir.

185- Peşin olduktan sonra adamın kesilmiş koyun ile canlı koyun satın almasında hiçbir sakınca yoktur. Çünkü diri koyun tartıya girmez. Bunu veresiye olarak yapmak ise uygun düşmez.

186- Eğer bunlar kesilmiş ve yüzülmüş iki koyun olsa adam bunları kesilmiş ama yüzülmemiş bir koyun ile satın alsa bu geçerlidir. Birinin eti diğerinin etine, deri de öbürünün etine karşılık olur.¹⁷⁴

Eğer koyunun üzerinde derisi yoksa o zaman bu akid fasid olur. Ancak misli misline yaparlarsa caiz olur. Çünkü et cinsinin hepsi tartı ile alınıp satılır.

187- Peşin olduktan sonra bir ölçek buğday ve bir ölçek arpayı üç ölçek –bir ölçek buğday ve bir ölçek arpa- ile¹⁷⁵ değiştirmede bir sakınca yoktur. Böylece bu buğday şu arpa ile, şu arpa da şu buğday ile değiştirilmiş olur.

Bunlardan hiçbirisi veresiye muameleye elverişli değildir.

188- Eğer bir adam yarım ölçek daha iyi kalite buğday verip bir ölçek buğday alırsa veya yarım ölçek daha iyi kalite arpa ile bir ölçek buğdayı değiştirirse iyi olmaz.

Eğer bir ölçek buğday ve bir ölçek arpa verip iki ölçek hurma alırsan, bu alış veriş peşin olduktan sonra bunda bir sakınca yoktur.

Eğer hurma ile bir ölçek buğday beraber olsa yine bunda bir sakınca yoktur.

189- Peşin olduktan sonra hurma çiçeği kapçı¹⁷⁶ ile dilediğin her türlü hurmayı satın almada bir sakınca yoktur. Çünkü hurma çiçeği kapçı hurma değildir ve ölçekle alınıp satılmaz.

Hurma çiçeği kapçığının veresiye olarak alınıp satılması uygun değildir. Çünkü bu bilinmez-meçhul bir şeydir; ve o küçüklü, büyüklü olur.

190- Kuru hurma ile sararmış ama henüz olgunlaşmamış taze hurmayı¹⁷⁷ bire iki değiştirmek uygun değildir. Taze hurma kızarmamış ve sararmamış olsa bile böyledir. Çünkü bunun aslı bir cinstir.

Kurumuş hurma¹⁷⁸ ile hurmayı ne peşin ve ne de veresiye olarak bire iki değiştirmek uygun değildir.

Her çeşit hurma, kurumuş hurma ve taze hurma da böyledir; çünkü bunların hepsi bir cinstir. Bunlar, ancak peşin ve misli misline oldukları zaman birbiriyle değiştirilebilirler.

191- Götürü (bir yığın) buğdayı götürü (bir yığın) buğdayla alıp satmak uygun değildir.

¹⁷²- 45 nolu paragrafa bak ve 55, 56, 96 ve 97 nolu paragraflarla karşılaştır.

¹⁷³- "M" nüshasında eksik olan kısım burada sona ermektedir.

¹⁷⁴- "D" nüshasında "cildüha" denilecek yerde yanlışlıkla "cildühuma" denilmiştir.

¹⁷⁵- Serahsi'nin metninde bu ifade "üç ölçek buğday ve bir ölçek arpa" şeklindedir. Fakat hipotez burada üç ölçek buğday ve üç ölçek arpanın varlığı kabul eder, yoksa bir ölçek arpa değil.

¹⁷⁶- Metindeki el-küferra, el-küfürra veya el-kifirra: Hurma çiçeği kapçı "Müncid" Serahsi bunun hurmanın sureti teşekkül etmeden önceki hali diye söyler. XII, 191. Bak. İbnü'l-Hümmam Fethu'l-Kadir, V, 295

¹⁷⁷- Büsr, renklenmiş ama henüz olgunlaşmamış hurma demektir. Müncid

¹⁷⁸- Gasb, ağızda dağılan kurumuş hurmaya denir. Müncid

Ölçekle veya tartı ile alınıp satılan tüm malların, götürü olarak alınıp satılmaları böyle uygun değildir.

192- Hurma ağaçlarının tepelerinde bulunan hurmalar da böyledir. Bunların hurma¹⁷⁹ ile ölçekle veya götürü olarak alınıp satılmaları uygun değildir. Buna benzer bir hadis Hz. Peygamber'den¹⁸⁰ bize kadar gelmiştir.¹⁸¹

193- Ekin yetişip geliştiği ve olgunlaşıp buğday¹⁸² haline geldiği zaman da böyledir. Bunu ölçekle veya götürü olarak buğdayla satmak (ve satın almak) uygun değildir. Çünkü sen bunun hangisi daha çok olduğunu bilemezsin.¹⁸³

194- Ekini buğday olmadan önce (vaktinden evvel biçip davara verilecek) kök iken, aynıyla bir yiyecek maddesi haline geldikten sonra, ölçekle veya ölçeksiz olarak alıp satmakta bir sakınca yoktur.

Ancak kök ekinlerin olgunlaşması için tarlada kalmasını şart koşarsa bu alış-veriş uygun değildir.¹⁸⁴

195- Buğday ekini (kök ekini) olgunlaştıktan sonra dirhem veya buğdaydan başka ölçekle veya tartı ile alınıp satılan bir malla götürü olarak veya ondan başka türlü bir şekilde alıp satmakta bir sakınca yoktur. Çünkü bu mallar farklı iki cinsi oluşturmaktadırlar.

196- Ölçekle veya tartı ile alınıp satılan bir şey, iki adam arasında (ortak) olup onlar bunu aralarında götürü usulü ile paylaşırsalar, birisi bir çeşit olan malı¹⁸⁵ diğeri de öbür çeşit¹⁸⁶ malı alsa veya her biri bir çeşit malın yarısını alsa ve bu yaptıklarına ölçmeden götürü (paylaşma) deseler, bu paylaşma geçerli olur. Çünkü burada her bir tür mal, diğeri çeşit mal karşılığı olmaktadır.

197- Koyunların memelerindeki sütü ölçek veya götürü olarak dirhem veya başka bir şey karşılığı satın almak uygun değildir. Koyunların karınlarındaki ceninleri satın almak da böyledir.

Bize Resulüallah'tan ulaştı ki: O gebe hayvanın karnındaki yavruyu satın almayı ve bilinmez ve meçhul olan şeylerin alış verişini yasakladı.¹⁸⁷ Şu da Hz. Peygamber'den bize kadar gelmiştir: memelerdeki sütü satmayı ve gebe hayvanların karınlarındaki yavruları satmayı yasaklamıştır.¹⁸⁸

198- Koyunların sırtlarındaki yünleri satmak da böyledir. Çünkü bu meçhul ve bilinmez bir alış verıştır.

¹⁷⁹- Bu hurma kelimesi nüshalarda bulunmamaktadır. Fakat bak Serahsi'de vardır: XII 192

¹⁸⁰- Buradaki min harfi "M" ve "F" nüshalarında yoktur.

¹⁸¹- Burada muhakale ve müzabene hadisine işaret edildiği açıktır. Muhakale: Buğdayı, tahmini olarak henüz başağındaki buğday karşılığında satmaktır. Müzabene, kuru hurmayı ağaç üzerindeki hurma ile tahmini olarak değiştirmektir. Serahsi XII, 193 Hadis için bak. Ebu Yusuf Asar, s. 189, paragraf,858; Zeylai Nasbu'r-Raye IV, 12

¹⁸²- Buradaki "Hintatün" (buğday) kelimesi "D" nüshasında "hanzalün" (Ebucehil karpuzu) olarak geçmektedir.

¹⁸³- "M" ve "F" nüshalarında bu ifade "bunda hangi şey daha çok" şeklindedir.

¹⁸⁴- Metindeki "fe iza" ifadesi "D" nüshasında "ve iza" şeklindedir.

¹⁸⁵- Metindeki "ve ehaze" ifadesi "F" nüshasında "Fe ehaze" şeklinde geçmektedir.

¹⁸⁶- Bu "öbür çeşit malı" ifadesi nüshalarda bulunmamaktadır. Halbuki bu ifade olmadan söz tamam olmaz,, anlam ancak bununla) doğru olur.

¹⁸⁷- Bak Zeylai, Nasbu'r-Raye IX, 10 : "Rasülüllah, gebe hayvanın karnındaki cenini satmayı yasakladı. Ve yine aynı kaynak: "Rasülüllah, koyunun sırtındaki yünü memedeki sütü ve sütteki yağı satmayı yasakladı."

"Ğarar" Bilinmezlik, belirsizlik, cehalet, sonu meçhul demektir. "Bey'u'l-ğarar" ise İslam hukukunda meçhul belli olmayan alış-verişlere denir.(çev.)

¹⁸⁸- Nüshalarda "el-habl" şeklinde Serahsi'de (XII, 195) ise "el-habeletü" şeklindedir. Serahsi der ki: "Burada murat, hamile hayvanın karnındaki cenini satmaktır. Bilindiği gibi deve doğurur ve sonra tekrar hamile olur. Burada kastedilen şey, cahiliye devrinde Arapların yapa geldikleri deve karnındaki cenini satmaktır."

199-Ölçekle alınıp satılan meyvelerden ağacın üzerinde iken, başka bir cins meyve ile satın aldığı her şey de böyledir. Ancak peşin olursa ve meyveler de olgunlaşmış hale gelmişse b unda bir sakınca yoktur.

Eğer sen meyvelerin olgunlaşması için ağaç üzerinde kalmasını şart koşarsan bu uygun değildir.

Bu olgunlaşmamış olsa bile aynıdır.

Eğer ağaç üzerinde kalmasını şart koşmamışsa bu geçerlidir.

Sen meyveyi kendi yerine taşımak üzere satın almışsan bunda bir sakınca yoktur.¹⁸⁹

Alım satımdan sonra sahibi, ağaç üzerinde kalmalarına sana izin vermişse, sen de onlar olgunlaşınca kadar orada bırakmışsan bu geçerlidir.

200- Adam bir yiyecek maddesini benzer bir yiyecek maddesi ile satın alsa, hepsini peşin yapsa fakat satın aldığı şeyi henüz teslim almadan bıraksa bu akid geçerlidir. Çünkü mal orada hazır bulunmaktadır ve onun için bir müddet tayini de söz konusu değildir.

Eğer malı bundan sonra bir veya iki gün sonra teslim alsa bunda bir sakınca yoktur.

Bu muamele sarf¹⁹⁰ ve selem¹⁹¹ alışverişlerine benzemez.

201- Bir adam peşin olarak iki köle ile bir köle veya iki koyun ile bir koyun satın alsa, bunlardan birisini teslim alsa, diğerini ise bir veya iki gün sonra teslim alsa bu geçerlidir. Çünkü adam cariyeyi, koyunu, yiyecek maddesini veya bir ticaret eşyasını satın alıyor ve parayı peşin ödüyor, malı ise bir veya iki gün sonra teslim alıyor ve bu caiz oluyor. Aynı böyle malı bir iki gün sonra teslim almada bir sakınca yoktur ve bu bir veresiye de değildir.

Fakat sözleşmede bir veya iki gün sonra diye bir müddet tayin ederse bu akid fasid olur. Çünkü burada aynı cinsten bir şey satın alınmıştır, bu sebeple burada müddet tayin etmek geçerli değildir.

202- Adam bir yiyecek maddesi ile veya ölçekle ya da tartı ile alınıp satılan bir şey ile bir yiyecek maddesi satın alsa ve bunu kendisine evinde vermek üzere şart koşsa, alıcı ve satıcı evin bulunduğu şehirde olsalar, bu akid geçerlidir. Ancak yiyecek geçerli değildir; çünkü o bir yiyecek maddesini bir yiyecek maddesi ve bir fazla ile almıştır. Onun için bu uygun değildir.

203- Dirhem ile veya aynı cinsten bir ticaret eşyası ile evine taşımak üzere¹⁹² bir yiyecek maddesi satın alsa bu uygun değildir. Malı kendi evinde ona vermek üzere diye şart koşsa yine böyle olup akid fasid olur.

Ancak ben burada bir özellikten dolayı istihsan yapıyorum. Eğer bu bir şehirde olursa ve malı kendi evinde kendisine verilmesini şart koşarsa bunda bir sakınca yoktur. Bu Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'un görüşüdür. Muhammed ise bunların hepsi fasittir, dedi.

204- Adam yün ile fazla olarak¹⁹³ kıl¹⁹⁴ satın alsa peşin olduktan sonra bunda bir sakınca yoktur. Fakat veresiye olursa bu uygun değildir.¹⁹⁵

¹⁸⁹- Buradaki "fe iza" kelimesi "D" nüshasında "ve iza" şeklinde yazılmıştır.

¹⁹⁰- Parayı para ile satmaya fıkıh dilinde "sarf" derler. (çev.)

¹⁹¹- Bilindiği gibi selem, para peşin mal veresiye olan bir alışveriş türüdür. Veresiyeyi peşine satmaktır. Yani peşin para veya peşin verilen bir mal ile veresiye bir mal satmaktır. (çev.)

¹⁹²- Nüshalarda "yahmilüha" yerine "yecaleha" gelmiştir. Ancak 87 ve 88 nolu paragraflara bak.

¹⁹³- Nüshalarda fazla olarak değil, misli misline ifadesi vardır. Ancak yün ve kıl aşlında bir olsa da cinsleri farklıdır. (Serahsi, XII, 200) Hadiste gelen bir hükümden dolayı burada fazlalık caiz olmaktadır. (Bak: paragraf, 2) : "Mal ölçülmez ve tartılmaz farklı iki cins ise peşin olduktan sonra bire iki olmasında bir sakınca yoktur". Nüshalarda olanları biz müstensihlerin hatası olarak görüyoruz. Bak: Fethu'l-Kadir, V, 298 ve Fetavay-i Hindiyeye III, 92.

¹⁹⁴- Nüshalarda "şar" (kıl) değil, "şair" (arpa) şeklindedir. Serahsi'de de böyledir. XII, 200 Fakat Şafii el-Ümm III, 96 es-Selef Fi' s sufi ve 'ş şari" (yün ve kılda selem) şeklinde geçmektedir.

¹⁹⁵- "M" nüshasında "uygun değildir" yerine "caiz değildir" denilmektedir.

205- Pamuk, keten, demir, bakır ve buna benzer şeyler bir birleriyle alınıp satıldıkları zaman cinsleri farklı ve peşin olduktan sonra bire iki olarak satın alınmalarında bir sakınca yoktur. Ancak veresiye olursa bu uygun değildir.

Bunlardan rıtıl (bir ağırlık ölçüsü) ile ölçülen malların herhangi birisinde bir mal ile selem yapmak uygun değildir.¹⁹⁶

206- Adam bir elbise, cariyeye, bir ticaret eşyası veya bir hayvanı, ölçülen ve tartılan farklı iki cins malda selem yapsa, ve bu iki cins malın her birinin sermayesini açıklamamış olsa bile bunda bir sakınca yoktur. Çünkü onun sermayesi eksik olmaz. Bu, Ebu Hanife'nin ölçülür, tartılır ve eksilir dediği yiyecek maddesine benzemez.¹⁹⁷

207- Adam bir adamla vasat, orta kaliteli bir buğdayda selem yapsa adam ona daha iyi kaliteli yiyecek (buğday) verse veya adi (kalitesiz) hurmada selem yapsa diğeri de ona İran hurması verse bunda bir sakınca yoktur.¹⁹⁸

Eğer ona şart koştuğu kalitenin altında bir şey verirse o da bunu alırsa bu geçerli olur.¹⁹⁹

208- Ebu Hanife dedi: Adam iki köle satın alıp bunları teslim alsın kendi yanında birisi ölse sonra fiyatta anlaşmazlığa düşseler, burada müşterinin sözü geçerlidir. Ancak satıcı diri olanı almak isterse tabi ölenin ücretinden bir şey alamaz.

Burada başka bir görüş, Ebu Yusuf'un görüşü vardır²⁰⁰: Burada ölünün hissesinde müşterinin sözü geçerli olur. Bunlardan diri olanın payında ise yemin ederler ve vaz geçerler.²⁰¹ Bu Ebu Yusuf'un görüşüdür.

Muhammed dedi: Yemin ederler; diri hakkında ve ölenin payı hakkında satıştan vaz geçerler²⁰² Ölenin değeri hakkında yemin etmesiyle birlikte müşterinin sözü geçerli olur.²⁰³

1

SELEM ALIŞ – VERİŞİNDE VEKÂLET BÖLÜMÜ

1- Adam bir adamı kendisi için bir ölçek buğdayda 10 dirheme selem yapmada vekil yapsa vekil bunu bir adamla selem yapıp bir çeşit belli buğday, müddeti belli, kaç ölçek olduğu belli ve malın teslim edilecek yeri de belli ise bu geçerli bir akittir.

Müddet tamamlanıp zamanı gelince vekilin malı teslim alma hakkı vardır.

2- Eğer müvekkil bir şey vermeyip vekil paraları kendi yanından ödedi ise bu caizdir. Yiyecek maddesi vekil yapan adamın olmakla birlikte, paralar da müvekkil üzerinde vekile vereceği bir borçtur.

Vekil yiyecek maddesini teslim aldığı zaman paraları müvekkilden tastamam alıncaya kadar onu yanında saklama hakkına sahiptir. Bu aynen şuna benzer: Adam bir adama kendisine belli bir cariyeye satın almasını emreder. O da henüz ücreti kendisine verilmeden onu satın alır. Böylece vekil cariyeye bedelini kendi yanından ödeyip cariyeyi teslim alır. İşte bu durumda vekilin müvekkilden parayı alıncaya kadar onu kendi yanında tutma hakkı olur. Eğer cariyeye vekilin yanında bulunurken ölürse, vekil, müvekkil onu kendisinden isteyinceye kadar vermekten çekinirse, artık cariyeye vekilin malı sayılır, bedel ise müvekkilin üzerinde bir borçtur. Yiyecek maddelerinde de selem işte böyle uygulanır.

¹⁹⁶- 152 nolu paragrafa bak.

¹⁹⁷- 183 nolu paragraf ile karşılaştır.

¹⁹⁸- Burada “yiyecek” kelimesinden “diğeri” kelimesine kadar olan ifade “M” ve “F” nüshalarında bulunmamaktadır.

¹⁹⁹- 65-68 nolu paragraflara bak.

²⁰⁰- “F” nüshasında “Ebu Yusuf’un görüşünde” şeklinde yazılıdır.

²⁰¹- Burada nüshalarda “leke” (senin için) kelimesi vardır. Ancak biz burada bu kelimenin yerini göremedik.

²⁰²- “M” ve “F” nüshalarında sadece “fi” vardır, “ve fi” yoktur.

²⁰³- 110, 132 ve 133 nolu paragraflarla karşılaştır.

3- Bir adam bir adamı kendisi için buğdayda selem yapmak üzere vekil tayin etse ve ona para verse, o da selem yapıp bunu bir rehin olarak alsın bu caizdir.

Vekil onu (malı) bir kefil olarak alsın bu müvekkil için geçerli olur.

4- Eğer müddet biterse vekil selem (malını teslimi) tehir ederse bu onun için özel olarak caizdir. Ama vekil, yiyecek maddesini müvekkile tazmin eder.

5- Üzerinde yiyecek maddesi borcu olan kimse ibra etse veya bunu ona hibe etse bu onun için caizdir. Ama vekil yiyecek maddesini müvekkile tazmin eder.

6- Eğer vekil bunlardan hiç birini yapmaz fakat bu (borcu) bir adama havale ederse ve evvelkini de ibra ederse, bu ona özel olarak caizdir.

Kendi üzerine havale yapılan kimse ister zengin olsun ister olmasın, vekil müvekkile yiyecek maddesini tazmin edecektir. Çünkü o bunu teslim almaksızın kendi yiyeceğinden ibra etmiştir.

7- Vekil, kalitesi koştuğu şartın altında olan bir buğday alırsa, onun şartı iyi kalite ise, o da orta veya ondan düşük kaliteli alırsa bu caizdir. Bu durumda müvekkilin kendi yiyecek maddesi gibi bir yiyecek maddesini tazmin ettirmeye hakkı vardır.²⁰⁴ Bu Ebu Hanife ile Muhammed'i görüşüdür.

Ebu Yusuf Dedi: Bunların hiçbiri caiz değildir. Ancak bunlar kefil ve rehin hakkında olursa geçerlidir.²⁰⁵

8- Bir adam bir adamı yiyecek maddesinde dirhemle selem yapmak üzere vekil tayin etse sonra vekil selemi bıraksa ve sermayeyi teslim alsın bu caizdir; ancak yiyecek maddesini (veya) mislini selem sahibine tazmin etmesi gerekir. Çünkü yiyecek maddesini ödemek emreden (selem sahibi) için gerekli olmuştur. Bu Ebu Hanife ve Muhammed'in görüşüne (yapılan) bir kıyastır.

Ebu Yusuf'un görüşü ise vekilin ibrası, hibesi, mütarekesi (tarafaların birbiri üzerinde bulunan haklarını karşılıklı olarak terk etmeleri) ve (borcu) tehir etmesi caiz değildir şeklindedir. Müvekkilin kendi yiyecek maddesini geri alma hakkı vardır. Ben burada kıyası terk ederek istihsan yapıyorum.

9- Adam bir adama vekalet verse o da onun için yiyecek maddesinde para vererek selem yapsa sonra vekil mal verecek olan adamın yanından ayrılrsa, vekil müvekkile²⁰⁶ kendisine parayı vermesi için emir verse, selem akdi fasid olmuş ve yürürlükten düşmüştür. Çünkü vekil, satım akdinin (pazarlığın) velisi olan kimsedir ve müvekkil ona para ödemediğinden ondan ayrılmıştır.

Eğer müvekkil paraları ödemiş olsa, o, bunları kendisinden alan şahıstan hak talep eder.

Eğer mal ödeyecek olan kimse de bir vekil tayin etse hüküm yine böyle aynı olup buna benzer.²⁰⁷

10- Bir adam bir adama buğdayda kendisi için²⁰⁸ 10 dirheme selem yapmak üzere vekalet verse o da bunu bir ölçek buğdayda selem yapsa bu vekil açısından geçerli, selem sahibi açısından ise geçerli değildir. Bu durumda vekil müvekkile dirhemleri öder.

Eğer o bunu buğdayda bundan daha fazla bir miktarda selem yaparsa veya fiyat düşüklüğü yapar da insanlar bunda aldanırlarsa, müvekkil için bunları yapmak caizdir.

11- Bir adam bir adama kendisi için bir yiyecek maddesinde dirhemle selem yapmak üzere vekâlet verse, bizim yanımızda yiyecek maddesi buğdaydan ibarettir. Adam böyle

²⁰⁴ - 207 Nolu paragrafa bak.

²⁰⁵ - Buradaki ihtilafın 1. bölüm 4. paragraftan 1. bölüm 7. paragrafa kadar olan meseleleri içerdiği açıktır. Bundan sonraki 8. paragrafa da bak.

²⁰⁶ - Bu kelime nüshalarda "elmüvekkil" değil, "ilmüvekkil" şeklindedir.

²⁰⁷ - Geçen bölümdeki 122 ve 123 paragraflara ve gelecek 21 nolu paragrafa bak

²⁰⁸ - Burada geçen "lehu" (kendisi için) kelimesi "M" ve "F" nüshalarında bulunmamaktadır.

istihsan yapıyor. Buna göre arpa, hurma veya susamda selem yapsa, bu vekil açısından geçerli, fakat müvekkil açısından geçerli değildir.

Eğer selem yapan mal verecek olan taraftan dirhemlerini geri alırsa onun buna hakkı vardır. Mal verecek olan taraf selem sahibini terk edip uzaklaşırsa selem akdi bozulmuş olur. Eğer terk etmeden önce ona aldığı kadar parayı vermiş olursa bu geçerli ve doğru bir davranış olur.

Vekil dirhemleri tazmin eder, ama eğer isterse onları mal verecek olan kimseye vermez kendisi alır.

12- Eğer dirhemleri buğday ununda selem yapsa bu geçerlidir.

13- Birisi bir adama para verip kendisine belli bir zamana kadar belli bir yiyecek maddesi alması için vekâlet verse vekil paraları alsa sonra onları kendisini vekil yapan adama verse, yiyecek maddesi vekilin üzerinde (borç olarak) durmaktadır.

Vekil için, kendisini vekil tayin eden adam üzerinde karz dirhemler vardır. Çünkü vekil, bir yiyecek maddesinde (mal vermek üzere kendisiyle) selem yapılmış borçlu ve kendisini vekil tayin eden adama paraları²⁰⁹ verdiği yerde ise, yiyecek maddesinde ona mal teslim etmediğinde üzerinde karz borçlusu olan kimsedir.²¹⁰

Vekilin bunları ona vermeme hakkı vardır. Çünkü selem sahibinin müvekkil üzerinde bir şey talep etme hakkı yoktur.

14- Bir adam bir adamı vekil tayin edip ona bir elbisede selem yapması için on dirhem verse ve elbisenin cinsini söylemese, vekil bu para ile bir elbisede selem yapsa, uzunluğunu, genişliğini, kaç parça olacağını, cinsini ve müddetini belirlese bu vekil için geçerlidir. Vekil, müvekkile paraları tazmin eder.

Bu müvekkil için geçerli değildir. Çünkü o elbisenin cinsini belirtmemiştir.

Dirhem sahibi için malını, mal verecek olan adama tazmin etmesi vardır. Eğer dirhemleri mal verecek olan tarafa öderse selem akdi bozulur. Eğer bunu vekil tazmin ederse selem akdi devam eder²¹¹ ve vekilin mal verecek olan kimse üzerinde bir elbise alacağı vardır.

15- Ona dirhemleri Yahudi elbisesinde selem yapması için emir verse, o da bir Yahudi elbisesinde selem akdi yapsa, uzunluk, genişlik, kaç parça ve müddetini belli etse bu akit caizdir.

O paraları Kuhistani elbisesinde veya Merv elbisesinde selem yaptı dese, eğer ona²¹² elbisenin cinslerini açıklamışsa, yine böyledir²¹³ (yani caizdir.) Bu müvekkilin emrine uygun olan bir muameledir.

Eğer vekil muhalefet ederek başka bir malda selem yapsa, para sahibin bu dirhemleri vekile tazmin ettirme hakkı vardır. Eğer o bunları ona tazmin ederse selem vekil açısından geçerli olur. Eğer vekil değil de mal verecek olan taraf tazmin ederse selem akdi batıl olur.

16- Bir adam bir adamı kendisi için buğdayda dirhemlerle selem yapmak üzere vekil tayin etse ve ona bu parayı verse, o da onun için bu selem alış-verişini yapsa, fakat mal verecek olana karşı malı teslim alıp ve teslim ettiğine dair bir şahit tutmasa sonra mal verecek olan taraf bir dirhemi getirip bu para züyuf (değeri düşük) diyerek ona geri verse, mal verecek olan bu adam tasdik edilir-doğrulanır ve vekilin bunun bedelini ödemesi için hüküm verilir, vekil de bu meseleyi müvekkil üzerine çevirir.

Eğer iki dirhemi züyuf bulsa mesele yine böyledir.

Eğer paraların yarısı züyuf çıkarsa Ebu Hanife'nin görüşüne göre, bu akid geri döner ve bu hesapla selem akdi hükümsüz olur.

²⁰⁹ - Buradaki "ıla" kelimesi nüshalarda bulunmamaktadır.

²¹⁰ - "D" nüshasında burada cümlelerin bir kısmı bulunmamaktadır.

²¹¹ - Nüshalarda "bekiye" devam eder yerine "badü" (sonra) kelimesi bulunmamaktadır.

²¹² - "M" nüshasında "lehu" (ona) kelimesi bulunmamaktadır.

²¹³ - "D" nüshasında metindeki "ve kezalike" "fe kezalike" şeklindedir.

Ebu Yusuf ve Muhammed'in görüşlerine göre ise bu züyuf paralar değiştirilir.

Eğer²¹⁴ paraların hepsi züyuf ise bunların hepsini değiştirir.

Eğer adam, sermayeyi (sağlam parayı) tam olarak verdiği hakkında şahit getirirse mal verecek olan adamın dirhemler züyuf çıktı demesine itibar edilmez ve onun bu hususta getireceği herhangi bir belge de kabul edilmez ve onun için vekil üzerine yemin etmesi de düşmez.²¹⁵

17- Bir adam bir adamı, kendi üzerinde borç olan dirhemlerle yiyecek maddesinde kendisi için selem yapmak üzere vekil tayin etse o da onun için bu selem akdini gerçekleştirirse, bu Ebu Hanife'nin görüşüne göre emreden (selem sahibi) için selem olmaz. Bu emir almış bir vekilin malından başka bir şey değildir. Çünkü vekil yiyecek maddesini teslim alıp onu emredene veriyor.

Bu akid Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre geçerlidir.²¹⁶

Bir adamın bir adamda bin dirhem alacağı olsa, bunları dinar ile değiştir (bozdur) dese veya bunlarla bana bir Zut-Hind çuvalı satın al dese yine böyle geçerlidir.

18- Bir adam iki adama kendisi için bir yiyecek maddesinde dirhemlerle selem yapmak üzere vekâlet verse onlardan birisi selem yapıp diğeri yapmasa bu emreden için geçerli değildir. Çünkü o sadece birisinin görüşü ile memnun olmaz.

Eğer her ikisi de birlikte dirhemleri bir yiyecek maddesinde selem yaparlarsa bu emreden için geçerli olur.

Eğer bunlardan birisi mal verecek olanı bırakırsa bu Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre geçerli değildir.²¹⁷ Yiyecek maddesi bulunduğu şekliyle bir borçtur.

19- Bir adama bir adamı kendisi için bir yiyecek maddesinde dirhemlerle selem yapmak üzere vekâlet verse o da onun için bu selemi gerçekleştirirse sonra emreden (müvekkil) yiyecek maddesini kendisi isteyip teslim alsın bu geçerlidir.

Eğer adam selem akdini bıraksa verdiği sermayeyi (geri isteyip) teslim alsın bu geçerlidir.

Üzerinde yiyecek maddesi borcu olan kemse de berat edip borçtan kurtulmuş olur.

Eğer adam böyle yapmayıp da yiyecek maddesini teslim almak istese, verecek olan kimse de çekinip ona bunu vermekten imtina ederse, artık adamın bundan vazgeçme hakkı doğar ve ona bir şey vermez. Çünkü²¹⁸ ona hiçbir şeyde selem yapmamıştır.

20- Bir adam bir adamı vekil tayin edip buğdayda kendisi için selem yapmak üzere ona para verse, bu vekil, içinde ne kendi paralarını ve ne de selem sahibinin paralarını verme niyeti olmadan bir adam ile anlaşsa²¹⁹ ve onunla satım akdi yapsa, sonra o adama selem sahibinin paraları verse, bu akid geçerlidir ve (buğday) selem sahibinin olur. Eğer adama paraları kendisi için vermişse yiyecek maddesi de kendisinin olur. Selem sahibinin paraları ise teslim edinceye kadar vekilin yanında bulunmuş olur. Bu Yakub (Ebu Yusuf) un görüşüdür. Bu hüküm bu konudaki niyetin²²⁰ ne kendisi ve ne de selem sahibi için olmadığı zaman böyledir.

Burada başka bir görüş, Muhammed'in görüşü de vardır. Bu selem sözleşmesi vekil için geçerlidir. Ancak akit yapılırken bunu selem sahibi için yaptığına niyet ederse bu alışveriş

²¹⁴- Metindeki "fe in" (eğer) kelimesi "D" nüshasında "ve in" şeklindedir.

²¹⁵- Geçen bölümdeki 77 nolu paragrafa bak.

²¹⁶- Nüshalarda "bu Ebu Yusuf ile Muhammed'in kavlidir." Denilmektedir. Fakat Serahsi'nin Mabsut 'unda (XII, 210): Ebu Yusuf ile Muhammed bu emreden için caizdir" denilmektedir. Sonra bu mesele Aynı Müellifi eserinin "Kitabü'l-Vekâlet" bölümünde bizim metinde ifade ettiğimiz şekilde geçmektedir.

²¹⁷- Bölüm 1 paragraf 8 e bak

²¹⁸- Nüshalarda bu "çünkü" kelimesi yoktur; fakat bu kelime "Vekâlet Kitabı"nda bulunmaktadır.

²¹⁹- Serahsi'nin Mabsut'unda (XII, 212) metindeki "kavele" (sözleşme yaptı) kelimesi "navele" (verdi) şeklindedir. Fetavayı Hindiyye'de (III, 144) de Mensut'tan naklen aynen böyledir. Fakat doğrusu "kavele" olmalıdır. Müncid'de kavele, işi araştırdı, uğraştı ve inceledi demektir.

²²⁰- Metindeki "niyet" kelimesi nüshalarda beyyine (delil, belge) olarak geçmektedir.

vekil için değil, selem sahibi için yapılmış olur. Eğer vekil selem sahibi için niyet etmişse, kendisi ile Allah arasında olan bir şeyde, artık bunu kendisi için (tasarlayıp) almaya imkân kalmaz.

Vekil ile selem sahibi, (sen benim için niyet ettin, kendin için niyet ettin) diye niyette yalan iddia ederlerse, bu iki niyetten hangisi edilmiş olursa olsun, satın alınan şey, parayı verenin hakkı olur.

21- Adam bir adama bir yiyecek maddesinde dirhemle selem anlaşması yapsa, sonra bu parayı ona ödemesi için bir vekil tayin etse ve kalkıp gitse, bu selem akdi bozuk ve hükümsüzdür.

“Adam orada hazır iken vekil parayı verirse o zaman geçerli olur.

Mal verecek olan kimse de bir adamı selem sahibinden para almak üzere vekil tayin etse ve oradan bırakıp gitse yine selem akdi bozuk ve hükümsüz olur.”²²¹

Ama gitmez ve oradan ayrılmaz da vekil parayı teslim alırsa bu sözleşme geçerli olur.

Artık paralar²²² mal verecek olan kimsenin hakkı, bu yiyecek maddesini ödemek de onun borcudur. Çünkü o bu alış-veriş muamelesinin velisi-sorumlusudur.²²³

22- Bir adam bir adamı dirhemle²²⁴ bir elbise satın almak²²⁵ üzere vekil tayin etse, vekil de bunu bir yiyecek maddesinde belli bir zamana kadar selem yapsa bu geçerli olmaz. Eğer elbise sahibi vekile tazmin ettirirse selem akdi geçerli olur ve elbise de onun olur. Eğer mal sahibi elbiseyi tazmin ederse selem akdi hükümsüz olur. Bu Ebu Yusuf ve Muhammed’in görüşüdür.

23- Bir adam bir adama elbise satımında vekâlet verse ama ona fiyat hakkında bir şey söylemese, vekil de bu elbiseyi belli bir zamana kadar bir yiyecek maddesinde selem yapsa bu, selem sahibi açısından geçerli olur. Çünkü bu da bir bey’ (alış-veriştir). Çünkü adam elbiseyi veresiye olarak para ile satmış olsaydı geçerli saymayacak mıydı? Zira o bunu peşin para ile satmış olsaydı geçerli saymayacak mıydı? Bu Ebu Hanife’nin görüşüdür.

Ebu Yusuf ile Muhammed’e gelince onlar, o bu elbiseyi dirhem veya dinar ile satmadıkça bu alış veriş geçerli olmaz derler.

24- Bir adam bir adama bir yiyecek maddesinin satımında vekâlet verse, o da onu zeytinyağı veya tereyağı ile satsa bu alış veriş geçerli olur. O bunu zeytinyağında selem yapsa müvekkil açısından geçerli olur.

Yakup ile Muhammed ise geçerli olmaz; ancak dirhem ve dinar ile satarsa geçerli olur. Çünkü bu iki çeşit para insanların alış-veriş muamelesinde kullandıkları paralardır.

25- Bir adam bir adama para ile bir yiyecek maddesinde şu adamla selem yap diye vekâlet verse, o da başka bir adamla selem yapsa, bu alış veriş geçerli olmaz.

Eğer adam bunu yapmışsa o takdirde yiyecek maddesi kedisinin olur ve akid, selem sahibi açısından geçerli sayılmaz.

26- Bir adam bir adama para ile bir yiyecek maddesinde selem yapmak üzere vekâlet verse, o da bu selem akdini gerçekleştirirse ve bu selem akdine onu bozacak bir şart da koysa, selem hükümsüz hale gelir.

Vekil ise akdi bozacak bir şart koyduğundan dolayı bir ödemedede bulunmaz.

27- Bir adam bir adama para ile kendisi için selem yapmak üzere vekâlet verse, vekil de zimmi²²⁶ ise ben bunu onun için mekruh görürüm, selem sahibi açısından ise geçerli bulurum.

²²¹- Bu iki tırnak arasındaki metin nüshalarda yoktur. Ama bu cümleler olmadan mana doğru olmamaktadır. Biz bu parçayı “Kitabü’l-Vekâlet” in Babü’l-Vekalet Fi’s-Selem kısmından aldık.

²²²- “D” nüshasında Fe’d-Derahimü değil, ve’d-derahimü şeklindedir.

²²³- Daha önce geçen 122, 123 nolu paragraflara ve 1. bölümün 9 nolu paragrafına bak.

²²⁴- “M” nüshasında “bi derahime” kelimesi “bi dirhemini” şeklindedir.

²²⁵- Metinde “yebiuhu” kelimesi nüshalarda “fe yebiuhu” şeklinde gelmiştir.

²²⁶- İslam yurdunda eman altında yaşayan gayri Müslim (çev.)

Zimmi, Müslüman'ı bir yiyecek maddesinde para ile selem yapmak üzere vekâlet verse bu geçerlidir.

Yine böyle hür²²⁷ bir adam köle bir adama para ile (selem yapmak üzere) vekâlet verse bu geçerlidir.

Tüccar bir köle hür bir adama bunda vekâlet verse bu geçerlidir.

29- Hür bir adam mükatep köleye vekâlet verse bu geçerlidir.

Mükatep bir köle hür bir adama vekâlet verse bu da geçerlidir.

30- Mudarebe şirketinde emek sahibi olan kişi bir adamı bir yiyecek maddesinde kendisi için selem yapmak üzere vekil tutsa bu geçerlidir. Bu para şirketin paralarından olsa bile geçerlidir.

31- Bir adam bir adama bir yiyecek maddesinde para ile kendisi için selem yapmak üzere vekalet verse bu geçerlidir. Ancak vekilin bunu bir başkasına vekâlet verip yaptırmasına hakkı yoktur. Çünkü ona böyle bir tasarrufta bulunma yetkisi verilmemiştir.

Eğer vekâlet verdiği şahıs, bu konuda ne yaparsam yapayım geçerlidir derse bu geçerlidir. Artık onun bir başkasını vekil tayin etmeye hakkı vardır ve bu selem sahibi açısından da geçerli olur.

32- Zimmi²²⁸ bir adam bir Müslümana bir zimmi ile şarapta selem yapmak üzere vekâlet verse, Müslüman da bunu yerine getirirse bu geçerli olmaz. Çünkü Müslüman selem akdinin velisidir.

Müslüman zimmiye şarapta kendisi için selem yapmak üzere vekâlet verse, o da bunu bir zimmi ile selem yapsa bu geçerlidir. Çünkü zimmi pazarlığın velisidir ve sattığı şeyin... Ebu Hanife'ye göre Müslüman'a yakışan bu akdi bozmasıdır.

Ebu Yusuf ile Muhammed, her hal-ü karda şarap müslümanın olamaz, fakat o, zimminin olur dediler.

33- Mükatep köle kâfir olup sahibi Müslüman ise, bu köle kâfir bir adama şarapta kâfir bir adama kendisi için selem yapma hususunda vekâlet verse bu geçerlidir.

Tüccar ve kâfir olan köle de buna benzer.

34- Bir adam bir adama kendisi için para ile selem yapmak üzere vekâlet verse, vekil bu paraları başka paralarla değiştirse, bu vekil muhalif davranmıştır ve selem sahibinin paralarını tazmin eder.

35- Bir adam bir adama bir dinar verse ve bana bu para ile bir yiyecek maddesinde selem yap dese o da bunu dirhemle değiştirse sonra bu dirhemleri bir yiyecek maddesinde selem yapsa bu vekilin olur. Vekil selem sahibinin dinarını tazmin eder.²²⁹

36- İki adam bir adama kendileri için bir yiyecek maddesinde selem yapmak üzere vekâlet verseler – bunlardan her biri kendi parası ile tek başına yalnızdır- vekil dirhemlerin hepsini bir yiyecek maddesinde bir adama selem yapmış olsa bu geçerlidir. Vekil tazmin etmez; çünkü o dirhemlerle dirhemleri birbirine karıştırmamıştır.

Yiyecek maddesi iki kişi arasında ortaktır. Vekilin teslim aldığı mal onların hakkı, ölen (helak olan ve kaybolan) ise yine onların borçlarıdır.

Eğer vekil dirhemleri birbirine karıştırmış sonra onları müvekkiller için selem yapmış olsaydı selem akdi kendisi için olurdu ve onların dirhemlerini kendilerine tazmin ederdi.

Eğer paraları karıştırmış fakat iki kişiden her birinin dirhemlerini yalnız başına selem yapmış ise bu geçerlidir. Eğer bir şey elde ederse, onlardan her biri de bu benim malından

²²⁷ - Bu hür kelimesinden 29. paragrafın başlangıcına kadar olan kısım "D" nüshasında bulunmaktadır.

²²⁸ - Asl nüshalarında ibare "Şarapta selem yapmak... bunu bir zimmiye selem yaptı Müslüman bunu yerine getirdi." Şeklindedir. Fakat metindeki bulunan ibare daha doğrudur; o "Kitabü'l-Vekâlet" in ibaresidir.

²²⁹ - Asl nüshalarında "Selem sahibinin dinarı için ona tazmin eder" şeklinde ibare vardır. Fakat "Kitabü'l-Vekâlet" e bakılmalıdır.

oldu derse, bu hususta mal verecek olan kimsenin sözü geçerli olur. Eğer o, bu şu sebeple oldu derse o ondandır. Eğer belirsiz ise burada vekilin sözü geçerli olur. Mal verecek olan kimse gelir de vekili yalanlarsa burada hüccet ve delil getirmesi lazım gelen kimsenin sözü geçerli olur.²³⁰

37- Bir adam bir adamı bir yiyecek maddesinde kendisi için dirhemle selem yapmak üzere vekil tayin etse, o da bunu kendisi için yapsa bu akid geçerli olmaz.

Yine kendi kölesine veya mükatebine yapsa selem sahibi açısından geçerli olmaz.

Eğer bunu babasına veya oğluna yahut annesine ya da karısına²³¹ selem yapsa bu Ebu Hanife'nin kavline kıyasla geçerli olmaz.

Bu, Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre ise geçerlidir.

38- Vekil bunu kendi şirket-i mufavaza²³² ortağına selem yapsa yine geçerli olmaz.

Ama kendi şirket-i inan²³³ ortağına yapsa, bu, kendi ortak ticaretleri değilse geçerli olur.

39- Bir adam bir adamı vekil tayin etse ve ona bir yiyecek maddesinde kendisi için selem yapmak üzere para verse sonra vekil bu yiyecek maddesini teslim almak üzere bir vekil tayin etse, bu vekilin vekili onu teslim alsa mal verecek olan kimse borçtan kurtulmuş olur.

Eğer vekilin vekili ilk vekilin kölesini²³⁴ veya kendi aile fertlerinden biri olan oğlunu ya da kendi işçisini vekil tayin ederse bu selem sahibi açısından geçerli olur.

Eğer vekil yabancı biri olursa, yiyecek maddesi ikinci vekilin eliyle telef olursa birinci vekil onu tazmin eder. Eğer yiyecek maddesi birinci vekilin eline ulaşırsa birinci ve ikinci vekil tazmin sorumluluğundan kurtulmuş olur. Yiyecek maddesi selem sahibinindir.

40- Bir adam bir adama bir yiyecek maddesinde para ile bir kadına selem yapmak üzere vekalet verse bu geçerlidir.

Eğer vekil, bir kadın ise bu yine geçerlidir.

Eğer selem sahibi bir kadın ise bu yine geçerlidir.

-2-

FASİD²³⁵ ALIŞ-VERİŞLER

1- Adam bir adama bir Hind çuvalı veya Hire torbasının içinde elli tane elbise var diyerek bunu bin dirheme satsa ve bunun içinde elli bir tane elbise bulsa, bu alış-veriş hükümsüz olur geçersizdir.

Gerçekten eğer o, "bu çuvalda olan elbiselerden elli tanesini senden satın alıyorum demiş olsa çuvalda bundan daha fazlası bulursa bu fasid (geçersiz) olur. Hakikaten o bundan ne kadar satın aldığını bilmemektedir. Zira müşteri "Ben kaliteli çuvalı alıyorum" dese, atıcı da "Hayır ben sana bozuk çuvalı veriyorum" dese bu alış-verişin geçersiz olduğunu görürsün.

²³⁰- "Vekili yalanlarsa" ifadesi ile başlayan cümle nüshalarda mevcut değildir. "F" nüshasında müstensih bu ibarenin yerini boş bırakmıştır. "M" ve "D" nüshalarında ise şartın cevap cümlesi yoktur. Serahsi'nin Mebcut'unda da (XII, 218) ifade şöyledir: "Mal verecek olan taraf gelip vekili yalanlarsa mal verecek olan kimsenin sözü geçerli olur."

²³¹- Nüshalarda "karısı" yerine "kız kardeşi" kelimesi geçmektedir. Fakat bu yanlıştır. Çünkü kız kardeş onun için şahitliği kabul edilmeyecek bir kimse değildir. Nitekim bu, bu meselelerde bir esastır. Serahsi'ye ve Kitabü'l-Vekâlet'e bak.

²³²- Şirket-i mufavaza, sermaye yetki ve borç konusunda tam eşitlik bulunan ortaklığa denir (çev.)

²³³- Şirket-i inan, ticaret gibi bir maksatla iki veya daha fazla kimse tarafından sermaye konularak kurulan bir şirkettir. Bu şirkette ortaklar arasında eşitlik şartı aranmaz; birinin payı diğerininkinden fazla ya da az olabilir. (çev.)

²³⁴- Bu "abd" (köle) kelimesi nüshalarda "inde" (yanında) olarak geçmektedir.

²³⁵- Fasid, aslen sahih olup vasfen sahih olmayan, kendi nefsinde meşru iken gayr-i meşru bir şeyle birlikte bulunma sebebiyle meşruluktan çıkan şey; mesela meçhul bir şeyi satmak gibi. (çev.)

2- Adam içersinde 50 elbise var diye bir elbise çuvalını bin dirheme satın alsa, baktığı zaman onda 49 elbise olduğunu görse, bu alış veriş fasid olur. Üstelik adam bu eksik elbisenin diğerlerinin yanında ne kadar bir kıymete sahip olduğunu da bilmektedir.

3- Eğer her bir elbise 10 dirhem diye anlaşsalar, çuvalda²³⁶ 51 adet elbise çıksa buda yine fasid olur. Çünkü o bu elbiselerden²³⁷ hangisini geri verecek ve hangisini²³⁸ alacak bilmemektedir.

Eğer elbiseler bir tane eksik ise ve her bir elbisenin fiyatı da belli ise bu alışveriş geçerlidir. Müşteri ise muhayyer olup dilerse elbisenin hepsini aynı fiyatla alır veya dilerse bırakır.²³⁹

4- Adam bir akitle iki köle satın alsa, kölelerden birinin hür olduğu anlaşılrsa bu alış veriş fasid olur. Onlardan hür köle hakkında geçersizdir. Zira ona bir köle ile bir domuz veya ölmüş hayvan satmış olsaydı alış verişin hepsi hükümsüz olmayacak mıydı? İşte hür olan da böyledir; onun satımı geçerli değildir.

5- Adam iki köle satın alsa sonradan bunlardan birinin mükatep veya müdebber köle olduğu anlaşılrsa ya da iki cariye satın alsa ve bunlardan birinin ümmü veled olduğu anlaşılrsa müşteri de satın aldığı şeyi teslim almış olsa, artık o bu mükatebi, müdebberi ve ümmü veledi kendilerine düşen payları karşılığında geri verir, diğeri de ücretten kendisine düşen payı ile kendisinde kalır. Bu hür kişiye benzemez. Çünkü bazı fakihler ümmü veledin ve müdebberin satışına cevaz vermişlerdir, bunlar azat edilmedikleri müddetçe köledirler. Müşteri bu durumu köleyi satın aldığı gün anlarsa onun bunlardan geri kalan hakkında bir muhayyerlik²⁴⁰ hakkı yoktur.

6- Adam kesilmiş iki tane koyun satın alsa bunlardan birinin Mecusi bir adam veya bilerek besmeleyi terk etmiş bir Müslüman tarafından kesilmiş olduğu ya da meyte (İslami esaslara göre kesilmemiş, ölmüş hayvan) olduğu anlaşılrsa, bu durum teslimden önce veya sonra fark edilse bunların hepsinde alış-veriş geçersiz olur.

İki küp sirke almak da buna benzer; bunlardan birisinin şarap olduğu anlaşılınca alış-veriş geçersiz, hükümsüz olur. Bunlardan hiç biri geçerli olmaz; ister teslim alınmış isterse teslim alınmamış olsun fark etmez.

Gerçekten bir Müslüman bir Müslüman'a bu şarabı ve şu sirkeyi sana birkaç dirheme satıyorum dese veya bu eti ve şu ölü hayvan etini sana birkaç dirheme satıyorum dese bu fasit olup caiz değildir. Böylece bunun bir kısmına cevaz veren kimse bir Müslüman için alması da satması da helal olmayan bir şeye cevaz vermiş olur.

7- Adam bir koyun, inek, deve, köle²⁴¹ Hind çuvalı veya Hire torbası satın alsa ve "ben bunların her birinden şu şu fiyata alıyorum" dese ve aldığı bu şeylerin hepsini açıklamasa bu alış-veriş fasiddir. Çünkü o sadece hangisi olduğunu bilmediği bir şey yapmıştır.(satın almıştır)²⁴² Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.

Bu konuda başka bir görüş daha vardır; o da Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşüdür ki bu alış verişin hepsi geçerlidir. Bu şeylerin (malların) hepsi bir çuvaldır. Eğer adam bunu görmüşse bu alış-veriş (caizdir.)

²³⁶ - Bu "çuvalda" kelimesi "M" nüshasında bulunmamaktadır.

²³⁷ - "F" ve "D" nüshalarında "o ikisinden" şeklinde ifade edilmiştir.

²³⁸ - Nüshalarda "onlardan hangisi" yerine "o ikisinden hangisi" şeklinde gelmiştir.

²³⁹ - Nüshalarda "diledi" kelimesi kullanılmış, bizim "dilerse" şeklindeki düzeltmemiz Serahsi'nin Mabsut adlı eserine dayanmaktadır. XIII, 2

²⁴⁰ - Bu kelime "M" nüshasında yoktur.

²⁴¹ - Bu kelime nüshalarda bulunmamaktadır. Biz onu Serahsi'nin Mabsut'unda (XIII, 5) böyle bulduk.

²⁴² - Metinde "eyyüma" şeklinde geçen kelime "D" nüshasında "innema" şeklinde gelmiştir.

8- Adam her bir zirai (metresi) şu fiyata olmak üzere bir ev satın alsa metrelerin toplamı söylenmemiş olsa bu alış veriş fasid olur. Gerçekten adam fiyatın toplamını bilmemektedir²⁴³ ve gerçekten evin bazı tarafları diğerlerinden daha iyi durumdadır.²⁴⁴

Her bir zirai (metresi) şu ve şu kadar dirhem diye adamın satın aldığı elbise ve ağaç (ahşap malzeme) de böyledir. Toplam metreler ne kadar olduğu belli değildir, bunun için de alış-veriş fasiddir. Çünkü o iki çeşit olduğu halde adam alış-verişi bir tek şeye oturtmaktadır.²⁴⁵ Gerçekten o bunların toplamını bilmemektedir. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.²⁴⁶

Yakub (İmam Ebu Yusuf) ile Muhammed ise şöyle dedi: Bu alış verişin hepsi geçerlidir. Çünkü o bunu (görmüş) ve almıştır. Eğer o bunu görmemiş olsaydı²⁴⁷, gördüğü zaman muhayyer olurdu.

Eğer –birbirinden ayrılmadan önce- bunun hepsini ölçmüş ise –dilerse alır²⁴⁸- dilerse almaz bırakır. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.

9- Adam bir koyun veya bir inek, deve ya da bir Hint çuvalı satın alsa, bunun her bir ikilisi 10 dirheme olsa bu (alış veriş) hükümsüz olup geçersizdir. Çünkü bunlar (birbirine uymayan) değişik şeylerdir. Gerçekten bunlar pahalı, ucuz, iyi kaliteli ve kalitesiz (mallardır). O sebeple hangi malda iyi kaliteli²⁴⁹ ile kalitesiz veya kaliteli birbirine ilave edilebilir²⁵⁰ ya da bir kusuru çıktığı zaman geri verilir.²⁵¹ O yüzden bu (alış veriş) hükümsüz olup geçersizdir.

10- Adam kendi kıymeti veya kendi mesabesi (ve benzerine göre) bir Hind çuvalı veya Hire torbası satın alsa burada alış-veriş fasid olup geçersizdir. Çünkü o bilmediği bir şeyi satın almıştır.

11- Adam, bin dirhem ve onun (satıcının) yeminine kefarete olacak kadar bir fazlalık²⁵² ile (bir şey satın alsa) bu alış-veriş fasid olup geçersizdir. Çünkü yemin ile verilen fazlalık meçhuldür.

12- Bir dinar eksik olmak üzere bin dirheme veya bir dirhem eksik olmak üzere yüz dinara bir şey satın aldığı zaman bu alış-veriş de fasid olur.

Eğer malı, bir ölçek buğday eksik olmak üzere, bin dirheme veya bir koyun eksik olmak üzere bin dirheme satın alsa, burada alış-veriş geçerli olmaz. Gerçekten o burada değeri belli olmayan bir şey istisna etmiştir ve fiyata bunun ne kadar etkisi olacak bilmemektedir.

²⁴³ Metindeki “ma” harfi “M” nüshasında bulunmamaktadır.

²⁴⁴ -Metindeki “ve inne” kelimesi “M” ve “F” nüshalarında “fe inne” şeklinde gelmiştir.

²⁴⁵ -Metindeki “vakaa” fiili nüshalarda “vadaa” olarak geçmektedir.

²⁴⁶ - Metindeki “minha” ifadesi nüshalarda “minhuma” şeklindedir.

²⁴⁷ - Metindeki “yerahu” fiili “M” nüshasında “yeruddü” şeklinde gelmiştir.

²⁴⁸ Tire içindeki ifadeler nüshalarda bulunmamaktadır. Hâlbuki bunlar olmadan anlam doğru olmaz. Ancak bu meselenin hükmü için bak: Serahsi, Mabsut, XIII, 6; Kasani, Bedayi, V, 159. Ebu Hanife'nin görüşüne göre müşteri “ayrılmadan önce toplam meblağı bildiği zaman” muhayyerdir. Aşağıda 13. paragrafta gelen ifadeler de bu tırnak içinde gelen ibarenin müstensih tarafından düşürüldüğünü göstermektedir.

²⁴⁹ O mal kalitesiz veya kaliteli olur mu?

²⁵⁰ Metindeki “yedummü” fiili, “M” nüshasında “nazame” olarak gelmiştir.

²⁵¹ Metindeki “yeruddü iza” yerine “D” nüshasında “yezzedü ev” ifadesi gelmiştir.

²⁵² Serahsi'nin Mabsut'unda (XIII, 7) şu ibare vardır: “Denildi ki, bunun anlamı şudur: Gerçekten müşteri bin dinara onunla pazarlık yaptı. Satıcı bin dinara vermeyeceğini yemin etti. Bu sebeple müşteri bin dinara ve satıcının yeminini kurtaracak miktardaki bir fazlalık ile satın aldı. Hâlbuki bu fazlalığın cinsi, miktarı ve özelliği belli değil, meçhuldür. Yine denildi: Aksine bunun anlamı, gerçekten satıcı yeminini bozdu... Bunun üzerine müşteri onu bin dirheme ve satıcının yeminine kefarete olacak bir fazlalıkla satın aldı. Bu da yine meçhuldür. Çünkü kefarete bazen köle azat etmekle, bazen elbise vermekle bazen de yemek yedirmekle olur. Serahsi'nin naklettiği metnin şöyle olması düşünülebilir: “Eğer o (müşteri) bin dirheme (alıyorum) dese ve yeminini etse...”. Nahle (fazlalık) demek bağış, hibe demektir.

13-Adam bir ölçek buğday veya bir kap tere yağı, zeytin yağı, elbise ya da bundan başka her çeşit mallardan satın alsa, ben senden bunu insanların (piyasada) satın aldıkları gibi alıyorum dese bu alış-veriş fasid olur. Eğer adam malı kullanmış ise –bu mal ölçülen ve tartılan mallardan ise²⁵³ mislini tazmin eder.²⁵⁴

Eğer adam “ben bunu senden²⁵⁵ falan kimsenin aldığı fiyatla aldım” dese yine alış-veriş böyle fasid olur. Eğer fiyat onlar (alan satan) birbirinden ayrılmadan önce bilinirse bu, dar (meclis) mertebesindedir.²⁵⁶ Eğer adam ben bunu her bir zirai (metresi) bir dirheme satın alıyorum dese²⁵⁷ Ebu Hanife’nin görüşüne göre muhayyer olup fiyatını tam öğrenince isterse alır, istemezse almaz, bırakır.²⁵⁸

14- Başkasının malını satsa sonra onu satın alsa veya mirasçı olsa bu muameleden önceki alış-veriş geçerli değildir. Çünkü o kendi mülkiyeti altında olmayan bir şeyi satmıştır.

15- Adam bir satış yapıp bu veresiye olarak şu fiyattan peşin olarak ise şu fiyattan derse veya bu şu zamana kadar şu şu fiyata, şu zamana kadar ise şu şu fiyata dese ve bu hal üzere ayrılırsalar, bu alış-veriş geçerli olmaz. Allah Resulü’nün şöyle buyurduğu bize ulaştı: “Hz. Peygamber bir alış-verişte iki şart bulunmasını yasakladı.²⁵⁹

Muhammed dedi²⁶⁰ Bize bu hadisi Ebu Hanife Hz. Peygamberden merfu olarak²⁶¹ nakletti.

16- Adam daha önce satın almış²⁶² olduğu bir malı²⁶³ teslim almadan satsa veya ortak yapsa ya da maliyet fiyatına devretse gerçekten bu alış-veriş kabul edilmemiştir ve geçerli değildir.²⁶⁴

Muhammed dedi: Bize bunu Ebu Hanife Peygamber’den merfu olarak naklettiği şu hadis ile haber verdi: “Hz. Peygamber, teslim alınmamış bir malın satışını yasakladı.”²⁶⁵

17- Adam satmaya elinde bir vakti olmayan kaçak bir kölesini satsa bu geçerli değildir. Çünkü bu bir belirsizliktir. Bize Resulüllah’tan ulaştı ki: “O belirsiz (meçhul) alış-verişi ve kaçak kölenin satışını yasakladı.”²⁶⁶

²⁵³ Metindeki “in” şart edatı “D” nüshasında bulunmamaktadır.

²⁵⁴ Nüshalarda “ölçülmez ve tartılmaz mallardan olursa” denilmektedir. Halbuki misli malın tazmini misli olan mallarda olacağı açıktır. Ölçekle ölçülebilen ve tartı ile tartılabilen mallar da misli mallardandır. Bak Serahsi, Mebsut, XIII, 7: “Eğer mal misli mallardan ise onun benzerini (mislini vermek onun borcudur.”

Misli mal İslam hukukunda çarşı ve pazarda aynı fiyatla kendi gibisi bulunan şey, standart mal anlamına gelir. (çev)

²⁵⁵ “M” nüshasında “minke” (senden) yerine “misle” (benzeri, gibi) kelimesi gelmiştir.

²⁵⁶ Yani Serahsi’nin de ifade ettiği gibi akid geçerli olur. Yalnız müşterinin meclis muhayyerliği vardır. Hıyar-ı meclis veya meclis muhayyerliği: taraflardan her birinin pazarlığın akde dönüştürüldüğü meclisi bedenlenmeden önce akitten cayabilme hakları. Hanefiler bunu bu şekliyle kabul etmezler ve bunu “kabul muhayyerliği” şeklinde yorumlarlar. (çev.)

²⁵⁷ Metindeki “kad” kelimesi “D” nüshasında yoktur.

²⁵⁸ 2. bölüm 8. paragrafa bak. Daha önce geçen 200 nolu açıklamaya da bak.

²⁵⁹ Bu hadis ve senedi için bak: Ebu Yusuf, Kitabü’l-Asar, s. 182, No: 828. Bu hadis şöyle varit olmuştur: “Ben seni Allah’ın (kulu) insanlara gönderiyorum; onlara dört şeyi yasakla: Tazmin edilmeyen (risk taşımayan) sermayenin karı, teslim alınmamış bir malın satışı, peşin bir alış-veriş ve veresiye bir alış verişte iki şart koşmayı.” Bak: Zeylai, Nasbu’r-Raye, IV, 19

²⁶⁰ “F” nüshasında “dedi” şeklinde değil, “ve dedi” şeklindedir.

²⁶¹ Aradaki ravileri anmadan doğrudan Rasülüllah’dan rivayet edilen ve O’na dayandırılan hadislere merfu hadis adı verilir. (çev.)

²⁶² “F” nüshasında “kad kane” yerine “kane kad” şeklinde gelmiştir.

²⁶³ Burada bey’ mebi (satılan şey) anlamındadır. “Misbah” ta bey kelimesi mebi yerine kullanılır. Mesela bey’ün cedidün: (yeni bir mal) denilir. Bey’in çoğulu büyü’ gelir.

²⁶⁴ Burada yazarın maksadı akarların teslim alınmadan satışı hakkında Ebu Hanife’nin başka bir görüşü olduğunu söylemek değildir.

²⁶⁵ Bak. “el-Asar” No: 828, Nasbu’r-Raye, IV, 32, Daha önce geçen 101 nolu paragrafa bak.

18- Adam, hamile olan cariyeyi, karnındaki çocuğu azat etmiş bir halde satsa, bu alış-veriş fasid olup geçersizdir.²⁶⁷

Eğer onun karnında olan şeyi azat etmemiş²⁶⁸ fakat cariyenin kendisini değil, karnındakini satmış olsa bu fasid bir alış-veriştir.

Eğer cariyeyi, karnındakini istisna ederek satsa bunun tamamında alış-veriş fasittir, geçerli değildir. Çünkü o bilmediği bir şeyi satmış ve yine bilmediği bir şeyi istisna etmiştir.

19- Adam, başka bir adamın gasp edip alıp götürdüğü bir köleyi satarsa veya bunu gasp eden adam başka birine satarsa bu alış-veriş mevkuf (izin ve icazete) bağlı bir alış-veriştir.²⁶⁹

Gasp eden, köle sahibine (bunu) inkâr ederse, köle sahibinin²⁷⁰ elinde bir delil de yoksa alış-veriş geçerli olmaz. Eğer gasp eden ikrar ederse ve onu teslim²⁷¹ ederse alış-veriş tamam olur. Eğer teslim etmez köle de telef olursa alış-veriş bozulmuş olur.

20- Eğer köle rehin bırakılmış olsa durum yine aynı olur. Rehin bırakan²⁷² onu satsa, (hak sahibi olarak) rehin alan kimse de bu alış-verişe cevaz vermese gerçekten bu alış-veriş geçerli değil, mevkuf bir akittir.

21- (Adam) havuzda hapsedilmiş balıkları satarsa bu alış-veriş hükümsüzdür, geçerli değildir. Ömer b. el-Hattab'dan²⁷³ bize buna benzer bir (hüküm) ulaştı. Ve yine bize Abdullah b. Mesut'tan şöyle dediği ulaştı: "Sudaki balığı satmayın. Çünkü o meçhuldür."

Ancak avlanma yoluyla elde edilebilen bütün balıklar böyledir; bunların satışı geçerli değildir.

Eğer balık bir kap veya kuyu²⁷⁴ içerisinde olup avlama olmadan onlara ulaşmak mümkün oluyorsa bu alış-veriş geçerlidir ve müşteri onu gördüğü zaman muhayyerdir. Sahibinin²⁷⁵ elde ettiği ve istediği zaman elini uzatıp alabileceği balık, ancak avlanma yoluyla elde edebileceği balık gibi değildir.

22- Adam koyunun yününü sırtında iken, sütünü de memelerinde iken satın alırsa bu alış-veriş geçerli değildir. Bu²⁷⁶ bize Abdullah b. Abbas'tan ulaştı (bir hüküm) dür.²⁷⁷

Hayvanların karınlarındaki yavrularını satmak da böyle (yasaklanmış)tır.

23- Kesilmeden önce hayvanların etlerini satın almak da böyledir. Alacalı (olgunlaşma) olmadan evvel hurmanın ve benzerlerinin satın alınması da böyle olup bu gibi (alış-verişlerin) hepsi fasittir. Çünkü o henüz olmamış veya olgunlaşmamış bir şeyi veya ne olduğunu bilmediği bir şeyi satın almıştır.

Allah Resulü'nden bize ulaştı ki: "O meçhul alış-verişleri yasaklamıştır." Bize göre bu (alış-verişler) de meçhuldür.²⁷⁸

²⁶⁶ - 197 nolu paragrafa bak. Ve yine bak Nasbu'r-Raye, IV, 14; çünkü Hz. Peygamberin şöyle buyurduğu sadece orada geçer: "O, kaçak kölenin satışını yasakladı."

²⁶⁷ Bu paragrafın tamamı "M" ve "F" nüshalarında bulunmamaktadır.

²⁶⁸ "M" nüshasında "batniha" değil, "batniha" şeklindedir.

²⁶⁹ Mevkuf alış-veriş, akdin geçerli olabilmesi için başkasının izin ve icazet vermesine bağlı olan bir alış-veriştir. (çev.)

²⁷⁰ Köle sahibi Serahsi'de malı gasp edilen adam olarak geçmektedir. Bak. XIII, 11

²⁷¹ Bu fiil nüshalarda "sellemehu" şeklinde değil, "eslemehu" şeklinde gelmiştir.

²⁷² "F" nüshasında rahin (rehin bırakan) değil, mürtehin (rehin alan) olarak gelmiştir ki, bu açık bir yanılgıdır.

²⁷³ Ömer b el-Hattab müminlerin emiri olup H.23 senesinde vefat etmiştir. Serahsi'de (XIII, 12) bu İbn Ömer olarak geçer, Ömer b. el-Hattab değil. Fakat İbn Hümmam Fethu'l-Kadir'de (V, 191) "el-Alaü b. Müseyyeb b. Rafi... Ömer b. el-Hattab'dan" şeklinde geçer.

²⁷⁴ El-cübbü: çukur veya taşla kapatılmamış kuyu demektir. "D" nüshasının hamisinde (açıklama notunda) "veya her nerede" denilmektedir.

²⁷⁵ "Sahibini" kelimesi "F" nüshasında bulunmamaktadır.

²⁷⁶ Bu kelime "D" nüshasında bulunmamaktadır.

²⁷⁷ 197 nolu paragrafa bak. Nasbu'r-Raye, IV, 11: "(Hz. Peygamber) Koyunun sırtındaki yünün, memedeki sütün ve sütteki yağın satışını yasakladı"

24- Sıkılmadan önce zeytindeki zeytinyağının satışı, sıkılmadan önce susam yağının satışı ve eritilip sızdırılmadan önce tereyağının satışı, bu alışverişlerin hepsi fasid olup bu satım akdi geçersizdir.

25-Müşteriden hemen o anda alması şart koşulduğu zaman alacalı (olgunlaşma haline) geldiği vakit bütün hurmaların alış-verişi, üzüm, meyve ve zirai mahsullerin²⁷⁹ alış-verişi geçerlidir.

Eğer olgunlaşmıncaya kadar bekleme şartı koşulursa bunda hayır yoktur; alış-veriş fasiddir ve makbul değildir.

26- Yine böyle bir hayvanla bir hayvanın veresiye olarak değiş-tokuşu fasiddir, geçersizdir.

27- Merv elbisesini Merv elbisesi ile ve aynı nitelikte²⁸⁰ olan her çeşit elbiseyi misli misline ne fazla ve ne de eksik olarak ve veresiye olarak satmak geçerli değildir.

28- Yiyecek maddesi ile yiyecek maddesi (değiştirildiği zaman hüküm) yine böyledir.

Aynı vasıftaki²⁸¹ ölçüyle (alınıp satılan) her çeşit mal da böyledir: Bunlardan veresiye olarak bir şeyi bir şey ile misli misline bundan²⁸² ne az ve ne de fazla olarak değiştirmek geçerli değildir.

Tartı (ile alınıp satılan) bütün mallar da böyledir.²⁸³

29- Yakut diye satın aldığı yüzük kaşı başka bir şey çıkarsa bu alış-veriş fasiddir. Müşteri onu harcarsa-tüketirse kıymetini ödemesi gerekir.²⁸⁴

Hire elbisesi diye bir elbise alsa, o da başka bir çeşit elbise çıksa (hüküm) yine böyledir. Çünkü bu alış-veriş bu şekilde asla gerekli olmaz.

Gerçekten o, erkek bir köle satın alsa fakat o cariye çıksa veya gümüş yüzük satın alsa, o kurşun yüzük çıksa veya yakut yüzük kaşı alsa o da cam çıksa bu alış-veriş hükümsüzdür, geçerli değildir. Bunların hiç birinde alış-veriş gerçekleşmiş olmaz. Çünkü bu alış-veriş bu şekilde²⁸⁵ asla²⁸⁶ geçerli olmaz. Müşteri bunu harcıyıp tüketirse kıymetini tazmin eder.

-3-

KENDİSİNDE İFSAT EDİCİ ŞART BULUNAN ALIŞ-VERİŞLER

1-Adam, onu satmayacak, hibe etmeyecek ve sadaka olarak vermeyecek diye (bu şartlarla) bir köle satın alsa bu fasid bir alış-veriş olup geçersizdir.

Onu eğer azat edecek diye²⁸⁷ bir köle satın aldığı zaman adam, durum yine böyledir; kendisi için²⁸⁸ onu ümmü veled edinmesi şartıyla bir cariye satın aldığı zaman yine bu alış-verişlerin hepsi fasid olur.

²⁷⁸ Metindeki “ve haza indena mine'l-ğarari” iadesi “F” nüshasında “ve haza indena ğararun” şeklindedir.

²⁷⁹ Bu kelime “D” nüshasında tekil olarak gelmiştir.

²⁸⁰ Metinde “sıfat” (özellik) olarak geçen bu kelime “D” nüshasında “nısfahu” (yarısı) olarak geçmektedir.

²⁸¹ Metinde “bi sıfatın” şeklinde geçen kelime “D” nüshasında “nısfahu” şeklinde geçmektedir.

²⁸² “M” nüshasında “min zalike” (bundan) yerine “minhu” (ondan) kelimesi kullanılmıştır.

²⁸³ Selem bahsindeki 1,2 ve 153. paragraflara bak.

²⁸⁴ Metinde “istehlekehu” (harcama, tüketme) şeklinde geçen kelime “F” nüshasında “istehleke” şeklinde geçer.

²⁸⁵ “F” nüshasında “Ala haza” (bu şekilde) ifadesi yoktur.

²⁸⁶ Metindeki “kattu” (asla) kelimesi “M” ve “F” nüshalarında “fakat” (yalnız) şeklinde gelmiştir.

²⁸⁷ Metinde “ ve kezalike lev” (eğer...ise yine böyledir) yerine “M” nüshasında “zalike velev” (bu ..ise) şeklinde gelmiştir.

²⁸⁸ Metindeki “lehu” (kendisi için) kelimesi “M” ve “F” nüshalarında bulunmamaktadır.

Müşteri eğer satın aldığı malı tüketirse kıymetini öder. Ancak özellikle azat etme meselesinde böyle olmayıp onu azat ettiği zaman ben onun biçilmiş fiyatını ödemesi gerektiğini (kıyası terk edip) istihsan yaparak çıkarıyorum.

2- Bir adam bir adamdan malı ödünç vermeyecek, hibe etmeyecek kendisine bir hediye verecek veya bir sadaka verecek ya da şu şu fiyata ve bu fiyata olacak şartlarıyla bir mal satın alsa bu alış-verişlerin hepsi fasiddir.

Alıcı ile satıcıdan hangisi diğerine karşı şart koşarsa²⁸⁹ bu alış-veriş fasiddir. Bu alış-verişlerden hiçbirisi hiçbir şekilde geçerli olmaz.

Akdin fasid olduğu bütün alış-verişlerde müşteri malı tükettiği zaman onun kıymetini ne kadar olursa olsun öder.²⁹⁰

3- Adam, eğer dört güne kadar veya bir aya kadar borcumu ödemezsem²⁹¹ aramızda alım-satım akdi gerçekleşmiş olmasın şartıyla bir elbise satın alırsa, bu alış veriş fasid olup geçersizdir.

Bu Ebu Hanife'ye göre şu zaman kadar muhayyer olma şartına benzemektedir.

Muhammed'e göre ise bu alış-veriş geçerlidir.

Hibe, sadaka, satım veya²⁹² herhangi bir yolla alış veriş fasid hale gelir, müşteri de satıcıya malı geri verir ve mal onun eline geçer ve böyle her fasid alış-veriş terkedilmiş ve müşteri bunu tazmin etmekten kurtulmuş olur.

4- Adam bir mal satın alsa ve bunu satıcıya evine götürmesini şart koşsa, buğdayı öğütmesini veya elbiseyi dikmesini şart koşsa bunların hepsi fasiddir. Akde bir şart karıştığı için geçerli değildir.

Bir ay veya daha az ya da daha çok bir zaman için kendisinin oturmasını şart koşarak satıcı bir ev satsa yine bu alış-veriş de fasiddir.

Adam yiyecek maddesini bana evimde verirsen alırım diye şart koşarsa bu²⁹³ alış-veriş fasiddir. Yalnız ben burada özel bir durumda istihsan yapıyorum: Eğer bu (malın teslim yeri) şehir (içi) olursa biz buna cevaz veririz,²⁹⁴ fakat şehir dışı olursa alış-veriş fasid olur burada alış-veriş geçerli olmaz.²⁹⁵

5- Adam, ismini söylemeden bir rehin vereceğini şart koşarak veya ismini söyleyerek ya da söylemeden birisini kendisi için kefil tutacağını (şart koşarak) bir alış-veriş yapsa bu alış-verişte fayda yoktur. Çünkü ben kefilin ona kefillik yapıp yapmayacağını bilmiyorum.

Ancak ben alış-veriş akdi yapılırken kefil orada hazır bulunursa istihsan yaparım. Kefilin adını söylemezse buna cevaz vermem. Çünkü o bu kefil kimdir bilmemektedir. Zaten kefil eğer bilinmiyorsa o alış-veriş geçerli olmaz.

Eğer rehin veren kimse rehinin adını söylemişse ben bu alış-verişi rehin veren kimse için geçerlidir derim. Eğer söylememişse buna cevaz vermem. Çünkü o rehinin ne olduğunu bilmemektedir.²⁹⁶

6- Adam her biri hamile olan inek, deve, koyun ve bir cariye kadın satsa ve karınlarındaki olan yavruları istisna etse, buna göre bu alış-veriş fasid olup geçersizdir.²⁹⁷

²⁸⁹ Metinde “işterata” (şart koşarsa) diye geçen kelime “F” ve “D” nüshalarında “eşrata” (şart ederse) diye geçmektedir.

²⁹⁰ Asl nüshalarında “baliğān ma belağā” (ne kadar olursa olsun) ifadesi Serahsi'de (XIII, 16) “Baliğaten ma belağat” (ne kadar olursa olsun) şeklinde geçmektedir.

²⁹¹ Metindeki şart edatı olan “in” (eğer) kelimesi “M” ve “D” nüshalarında bulunmamaktadır.

²⁹² Metindeki “ev” (veya) kelimesi “M” nüshasında bulunmamaktadır.

²⁹³ Metindeki “fe hüve” (bu, o) kelimesi, “D” nüshasında “fe haza” (bu), “F” nüshasında ise “fe haza fihi” şeklinde gelmiştir.

²⁹⁴ Metindeki “ecez nahü” (biz buna cevaz veririz) ifadesi nüshalarda “ahharnahü” (biz bunu tehir ederiz) şeklinde gelmiştir.

²⁹⁵ Daha önce geçen Selem Kitabından iki paragrafa, 88 ve 203 nolu paragraflara bak.

²⁹⁶ “Zaten kefil eğer bilinmiyorsa ...” cümlesinden itibaren paragrafın sonuna kadar olan ibare “D” nüshasında bulunmamaktadır.

7- Adam bir koyun sürüsü satın alsın bunlardan bir koyunu veya daha fazlasını iade etmesi şart koşulsun ama bunun²⁹⁸ hangisi olduğu açıklanmasa buna göre alış-veriş fasid olup geçersizdir.²⁹⁹

Eğer satıcı hangisi olduğunu belirlemeden bunlardan bir koyunu alma şartı koşarsa yine bu alış veriş de böyle batıl olup geçersizdir.³⁰⁰

Adam bir hurmalık satın alıp yalnız bunlardan bir ağacı veya iki belirsiz ağacı şart koşarsa bundan dolayı bu alış-veriş fasid olup geçersizdir.

Bir çuval dolusu elbise satsa, sonra bunlardan bir veya iki tanesi benimdir dese, bu da yine böyle hükümsüz olup geçersizdir. Satımdan istisna edilen ağaç (şu diye) aynıyla bilinmedikçe alış-veriş fasid olup geçersizdir.

Alış-veriş akdinde meçhul (belirsiz) olan her şey, böyle olup alış-veriş akdini bozar.

8- Eğer bir koyun satın alsın ve bu koyunun hamile olmasını veya³⁰¹ sağılır-süt verir olmasını şart koşsa, bundan dolayı alış-veriş fasit olur. Çünkü o, akitte şart koşmanın hükümsüz olduğunu bilmemektedir.

Eğer satıcı cariyeyi hamile değildir diye satarsa, cariyeye de hamile çıkarsa veya çıkmazsa, bu alış-veriş geçerlidir. Çünkü burada (hamile değil diye) ifade etmek³⁰² şart koşmaya benzemez.³⁰³

9- Bir adam bir adamdan bir miktar buğday satın alsın ve onu kendisi için öğütüp tamamını un yapmasını şart koşsa bu (akit) fasit olup geçersizdir.

Eğer buğday veya zeytin satın alsın satıcı ona bunda şu kadar yağ var diye şart koşsa alış-veriş fasid olup geçersizdir.

Böyle (şart koşulan) her şey bu şekilde geçersiz olur.

10- Adam belli bir vakte kadar iki cariyeye karşılığında bir cariyeye satın alsın (bu akid fasittir), eğer cariyeyi teslim alsın, onun yanında iken onun taksiri veya başkasının fiili ile cariyeye gitse (yok olsa), satıcının cariyesini alma ve müşteriden cariyenin değerinin yarısını alma hakkına sahiptir.

Eğer başkası cariyenin kendisini yok etse satıcının cariyesini alma hakkı vardır. Eğer o dilerse köleyi yok eden kimse onun yarı kıymetini vermeye tabi tutulur. Dilerse bunu müşteriden alır, müşteri de cinayeti işleyeninden alır.

11- Eğer cariyeye olduğu gibi duruyorsa ve sadece iki bebek doğurmuş ve birisi de ölmüş ise bu durumda cariyesini ve kalan bir çocuğu almak satıcının hakkıdır. Eğer doğum yapmak cariyeye bir eksiklik ve noksanlık getirmişse bu yaşayan çocuk bu noksanlığı³⁰⁴ giderir: Ona bundan başka bir şey gerekmez;³⁰⁵ yoksa bunların hepsi müşterinin üzerine yüklenir.

Eğer ölmüş olan çocuk, bizzat müşterinin fiiliyle ölmüş³⁰⁶ veya ona (bu hususta) iftira atılmış ise adam onun kıymetini tazmin eder³⁰⁷ ve onu annesi ile beraber geri verir. İftiraya uğramış (ölmüş) çocuğun ve hayatta kalmış çocuğun değerinde doğum eksikliğini giderecek bir potansiyel varsa artık bu onundur. Eğer bu yerine getirme işi yoksa (ve olamıyorsa) o durumda müşteri bu noksanlığın tamamını tazmin eder.

²⁹⁷ 2. bölümün 18. paragrafına bak. Bu mesele burada ikinci defa tekrar akdin fasid bir şarta ilintili olması halinde de yine onun fasid olduğunu göstermek için getirilmiştir.

²⁹⁸ Metindeki “hiye” (bunun) kelimesi “M” nüshasında bulunmamaktadır.

²⁹⁹ Bu 7. paragraf “D” nüshasında bulunmamaktadır.

³⁰⁰ Bu cümle baştan sona “F” nüshasında bulunmamaktadır.

³⁰¹ Metindeki “ev” (veya) kelimesi “M” nüshasında “ve” (ve) şeklinde gelmiştir.

³⁰² Metinde geçen “el-beraetü” kelimesi “M” ve “F” nüshalarında “el-meretü” diye geçmektedir.

³⁰³ Yani hayvanlardaki şart gibi. Bak: Serahsi, XIII, 20

³⁰⁴ Metinde “vefaün” olarak geçen kelime “M” nüshasında “fe in” şeklinde geçmektedir.

³⁰⁵ Paragrafın bundan sonra gelen tarafı “M” nüshasında bulunmamaktadır.

³⁰⁶ Bu kelime “F” nüshasında bulunmamaktadır.

³⁰⁷ Metindeki “li kıymetihi” şeklinde gelen kelime nüshalarda “li kıymetiha” şeklinde gelmiştir.

Eğer iki çocuğun her ikisi de hayatta ise fakat ya onun ameli sebebiyle ya da başka bir şey yüzünden anne müşterinin yanında ölmüş ise satıcı iki çocuğu alır teslim aldığı günde annenin değeri ne ise onu tazmin eder.

Bu görüş böylece bütün fasid alış-verişlerde geçerli olur.

12- Eğer müşteri³⁰⁸ cariyeyi teslim aldıktan sonra azat ederse bu azat geçerli olur.

Eğer onu satsa veya hibe etse ve kendisine hibe edilen kimse de onu teslim alsın, veya onu müdebber köle yapsa ya da mükatep köle yapsa veya cinsel ilişki kursa cariyeye kendisinden serbest kalmış-kurtulmuş olur. Bu (yapılan işler de) onun açısından bir istihlaktır. Yaptığı bu işler geçerli olup bedelini ödemesi gerekir. Ancak cinsel ilişkiden dolayı ona mehir³⁰⁹ vermesi gerekmez. Çünkü ben onu ona verdim.³¹⁰

Müşterinin onu satması ve azat etmesi geçerlidir. Çünkü satıcı ona bu yetkileri vermiştir.

13- Eğer onu hibe ederse bedelini ödemesi gerekir. Eğer kadı onun kıymetini ödettirmeden önce onu teslim almazsa³¹¹ onu geri verir.

Cariye mükatep olmaktan (azat olma sözleşmesi yapmaktan) aciz olursa yine böyledir. Eğer adam hibe etmekten vazgeçerse, eğer satımda ortaya çıkan bir kusur yüzünden – Kadı, onun bedelini müşteri ödemesi gerekir diye hüküm vermeden evvel- hakim³¹² kararı ile cariyeye ona geri verilirse, cariyeye satıcıya³¹³ iade edilir.

14- Eğer adam onu icara verirse, müşterinin icare akdini bozup cariyeyi geri verme hakkına sahiptir. Çünkü bu icare akdinde bir mazerettir.

Bütün fasid alış-verişler de böyledir.³¹⁴

Gerçekten adam onu bağış zamanına kadar satsa ve müşteri de teslim alsın, cinsel ilişki kurup ondan bir çocuğu olsa veya onu azat etse bu geçerlidir. Cariyenin değerini ödemek onun üzerine bir borçtur. Ancak çocuğunu köle olarak geri vermek güzel değildir.

15- Adam dört gün muhayyer olarak³¹⁵ bin dirheme cariyeye satın alsın veya onu bin dirheme ve yemin kefareti olacak bir şeyle³¹⁶ satın alsın sonra onu teslim alsın ve azat etse onun bu azadı geçerli olur.

Eğer o (cariyeyi) şarap veya domuz karşılığında satın alsın bu alış-veriş hükümsüzdür. Ama eğer onu azat ederse bu geçerli olur. Şunu bil ki, ben onun şarap ve domuz karşılığında alınıp satılmasını gayr-i Müslimlerden olduğu takdirde cevaz verdim.³¹⁷ Fakat onun kullanılması ve azat edilmesi buna dâhil değildir.

Eğer cariyeyi ölü hayvanla, kanla veya bir değeri olmayan herhangi bir şeyle ya da hür bir insan karşılığında satın almış olsa ve onu teslim alsın ve azat etmiş olsa bu azat muamelesi

³⁰⁸ Bu kelime “D” nüshasında bulunmamaktadır.

³⁰⁹ Metindeki Mehir kelimesi “M” ve “F” nüshalarında “Huve” (o) olarak geçmektedir.

³¹⁰ Metindeki cealtüha kelimesi “D” nüshasında “ecalüha” şeklinde geçer.

³¹¹ Nüshalarda “eğer onu teslim alırsa” şeklindedir. Ancak anlam olumsuzluğu gerektirmektedir, müspeti değil.

³¹² Metinde geçen “kadın” (bir hâkim) kelimesi “M” nüshasında “el-kadı” şeklinde geçmektedir.

³¹³ Metindeki “el-bayı” (satıcı) kelimesi “F” ve “D” nüshalarında “el- bey’ı” (satım) olarak geçmektedir.

³¹⁴ Burada “M” ve “F” nüshalarında şu ibare bulunmaktadır: “Gerçekten o, cariyeyi bağışa kadar satsa müşteri de onu teslim alsın cariyeye satıcıya geri verilir. Eğer onu kiraya verse onun icare akdini bozup cariyeyi geri verme hakkına sahip olur. Çünkü bu icare akdinde mazeret sayılır. Her fasid alış veriş de böyledir.” Bu ibaredeki son şart 14. paragrafın birinci ve ikinci fıkraları için mücerret, soyut ve tekrardır. Birinci şart ise onun üçüncü fıkrasında bulunmaktadır.

³¹⁵ 3. Bölümün 3 nolu paragrafına bak

³¹⁶ 2. Bölümün 11 nolu paragrafına bak

³¹⁷ Metindeki “ben” kelimesi “F” nüshasında o olarak geçmektedir.

hükümsüz olur.³¹⁸ Çünkü bunun için bir değer ve kıymet yoktur. Hatta insanlar kendi aralarında özellikle de Müslümanlar bunu alış veriş konusu yapmazlar.³¹⁹

4

GEÇERLİ ALIŞ VERİŞLER FİYATINDA İHTİLAFA EDİLEN ALIŞ VERİŞLER MALIN TESLİM EDİLİP EDİLMEDİĞİNDE İHTİLAFA EDİLEN ALIŞ VERİŞLER.

1- Adam bir tulum tereyağı veya bal ya da zeytinyağı satın alsın bunların her birini kendi tulumu ile tartsa ve yüz rıtıl³²⁰ olduklarını görse sonra tulumu geri vermek için getirse ve onun kapasitesi yirmi rıtıl olsa, bunun üzerine satıcı bu benim tulum değil dese, müşteri de hayır bu senin tulumun dese yemin etmesiyle birlikte müşterinin sözü kabul edilir. Satıcı da bir iddiayı ortaya koyduğu için (ispat sadedinde) belge getirmesi gerekir.³²¹

2- Adam iki tane köle alıp birisini teslim alsın diğeri de satıcının elinde ölse, ve müşterinin teslim aldığı köle de ölse sonra bu konuda ihtilafa düşüp müşteri ben değeri bin dirhem olan köleyi teslim aldım ve bin dirhem değerinde olan senin elindeki köle öldü dese³²² satıcı da hayır sen iki bin değerindeki köleyi teslim aldın, geriye benim elimde ölen beş yüz dirhem değerindeki köle kalmaktadır diye cevap verse, burada yemin etmesiyle birlikte müşterinin sözü geçerli olur. Satıcıya ise meselesini delille ispat etmek düşer.

Nitekim o bir kap buğday satın alsın, onun bir kısmını teslim alsın, sonra geri kalan buğday telef olsa, müşteri ben onun üçte birini teslim aldım, satıcı da sen onun yarısını teslim aldın dese burada yemin etmesiyle beraber müşterinin sözü geçerli olur.

Ölçü ve tartı ile alınıp satılan bütün mallar da böyledir.³²³

Ticaret malları ve hayvanlar da böyledir.

3- Eğer o iki köleyi teslim alsın³²⁴ sonra kölelerin birisi müşterinin yanında ölse, bir diğeri de kusurundan ötürü geri vermeye kalksa ve ölü olan kölenin değerinde ihtilafa düşseler; satıcı, onun değeri bin dirhem idi dese; müşteri de onun değeri beş yüz dirhem idi dese, bu konuda yemin etmesiyle birlikte satıcının sözü geçerli olur. Müşteri ise belge sunarak meselesini ispat etmek zorundadır. Çünkü bedel, müşteriye gereken bir şeydir; o bundan kurtulmak ister. Bu sebeple o, sadece sözle borçtan kurtulmuş sayılamaz.

Eğer Zut-Hind çuvalı veya Hire torbası olsa onlar da böyledir. Mesela adam bundan (Hind çuvalı veya Hire torbasından) yapılmış bir elbiseyi kusurlu olduğu için geri vermek istese, geriye kalanı telef olmuş olsa, kusurlu olduğu için geri verilen elbise, kusuru olmayan çuval kıymeti ile fiyat biçilir ve yemin etmesiyle birlikte satıcının sözüne dayanılarak (kusura sebep olan) telef olmuş kısım da değerlendirilir. Sonra bedel bunların hepsine bölünür ve kusurlu olan kısma düşen meblağ geri verilir.³²⁵

Eğer (alıcı ile satıcı) her ikisi de ölü hakkında birlikte bir belge ibraz ederlerse satıcının belgesi alınır. Çünkü onlar fazla olan kısmı zaten görmekteyler. İşte belge onun belgesi,³²⁶ söz de onun sözüdür.³²⁷

4- Alıcı ile satıcı bedel konusunda ihtilafa düştükleri zaman ticaret malı gerek satıcı ve gerekse müşterinin elinde ve aralarında hazır bulunduğu anda burada satıcının sözü geçerli

³¹⁸ Metindeki “übtile” kelimesi “D” nüshasında “übtilet” şeklinde geçmektedir.

³¹⁹ 2. Bölümün 4. paragrafına bak.

³²⁰ Rıtıl: Bir ağırlık ölçüsüdür. (Mısır’a göre 460,8 gram) (Çev.)

³²¹ Metindeki “müdde” kelimesi nüshalarda “müddey” şeklinde gelmiştir.

³²² “Senin elinde bin dirhem değerinde olan köle öldü” ibaresi “F” nüshasında bulunmaktadır.

³²³ “M” ve “D” nüshalarında metinde geçen mimma (şey, mal) kelimesi geçmemektedir.

³²⁴ Metindeki “kileyhima” (ikisi) kelimesi nüshalarda “kilahüma” şeklinde gelmiştir.

³²⁵ Metindeki “bima” kelimesi nüshalarda “lima” olarak geçmektedir.

³²⁶ Metinde “fe imma” olarak geçen kelime “D” nüshasında “fe emma” şeklinde geçmektedir.

³²⁷ Metinde “ev’il- kavlü” olan söz, nüshalarda “ve’l-kavlü” olarak geçmektedir.

olur. (Bu husus) bize Resulüllah'tan ulaşmıştır.³²⁸ Onun Allah'a yemin etmesi gerekir. Eğer satıcı yemin etmekten çekinirse alış-veriş müşterinin iddia ettiği şekilde gerçekleşmiş olur. Eğer satıcı yemin ederse müşteriden de satıcının iddia ettiği şey üzerine yemin etmesi istenir.

Bunlardan kim iddiasını belge ile ispat ederse onun belgesi geçerli olur. Her ikisi de belge sunarsa satıcının belgesi alınır.³²⁹ Çünkü onlar olaya başkalarından daha çok şahit olmuşlardır. Bu Ebu Yusuf'un ilk görüşüdür. Sonra bu görüşünden dönmüş ve yemine önce müşteriden başlanır demiştir ki bu aynı zamanda Muhammed'in görüşüdür.

5- Eğer satıcı ölmüş ise ve fiyat³³⁰ hakkında satıcının varisleri ile alıcı arasında ihtilaf çıkmışsa, eğer mal henüz satıcının mirasçıları yanında ise³³¹ onların sözleri geçerli olur. Yok eğer mal alıcının yanında ise o takdirde onun sözü geçerli olur.

Eğer müşteri ölüp satıcı kalırsa yine böyledir; mal onlardan kimin elinde ise onun sözü geçerli olur. Bu bir kıyas değil, istihsandan ibaret olan bir görüştür.

Burada ve önceki mesele hakkında kıyas şudur: Bu meselelerin tümü hakkında söz müşterinin sözü olup onun sözü geçerlidir. Bu konuda bize gelen haberden dolayı biz burada kıyası terk ettik. Bu Ebu Hanife ile Ebu Yusuf'un görüşüdür. Muhammed ise alıcı ile satıcı yeminleşir ve bedeli geri verirler ve onların ölmüş veya hayatta olmaları arasında bir fark yoktur.

6- Ticaret malı müşterinin elinde olup artıp değeri yükselse sonra alıcı ile satıcı fiyatta ihtilafa düşseler müşterinin sözü geçerli olur. Çünkü mal onun elinde iken fiyatı artmış ve değişim geçirmiştir. Alıcının Allah için yemin etmesi gerekir. Satıcının da malın artması konusunda belge getirmesi gerekir.

7- Ticaret malı eksilse ve bedelde ihtilafa düşseler, yemin etmesiyle birlikte müşterinin sözü geçerli olur. Ancak satıcının bunu eksik olarak almaya rıza göstermelidir.

8- Eğer alıcı ile satıcı (bedelde) ihtilaf etseler; cariyeye müşterinin yanında çocuk meydana getirirse veya onun üzerinde cürüm işlenmiş ve müşteri³³² bu sebeple onun diyetini almış ve cariyeye doğurmamış ise bu bedel hakkında söz, yemin etmesiyle beraber müşterinin sözüdür, o geçerli olur.

Cariye doğum yapmadığı halde müşteri onun üzerinde herhangi bir cürüm işlediği zaman müşterinin sözü geçerli olur. Ancak satıcı bir diyet almaksızın cariyeyi nakis (eksik) olarak alıp kabul etmeye razı olmalıdır. Bu mesele önceki meseleye benzemez; evvelki meselede³³³ diyet vardı ama onu almaya satıcı kadir olamaz alması doğru da olmaz. Bu son meselede ise zaten diyet bulunmamaktadır.³³⁴

9- Ticaret malı müşterinin elinden çıkmış ve onun bedeli hakkında ihtilaf etmiş olsalar, yemin etmesiyle birlikte müşterinin sözü geçerli olur.

Ticaret malı, alış-veriş, hibe, miras veya bu gibi yollardan herhangi biriyle, ama kendi elinden çıkardığı yoldan başka bir yolla ona geri dönmüş olsa, sonra bedel hakkında ihtilafa düşseler yine yemin etmesiyle birlikte müşterinin sözü geçerli olur. Çünkü ticaret malı ilk ona sahip olduğundan başka türlü yolla şimdi onun mülkiyeti altındadır.

³²⁸ Burada yazar İbn Mesud'dan nakledilen hadise işaret etmektedir. Hz. Peygamber: "Alıcı ile satıcı ihtilafa düşerlerse, satıcının sözü geçerli olur. Veya alış-verişten vazgeçerler." Bak: Ebu Yusuf, Asar, 182, Hadis no: 830, Serahsi XIII, 29

³²⁹ Burada "M" ve "F" nüshalarında "Her ikisi de belge sunarsa..." ifadesi bulunmamaktadır.

³³⁰ Metinde "semen" (fiyat) olarak geçen bu kelime "D" nüshasında (el-yemin") yemin olarak geçmektedir.

³³¹ Metinde "in" (eğer) kelimesi "M" nüshasında "ve in" (ve eğer) şeklindedir.

³³² Metinde "el müşteri" şeklinde geçen kelime "F" ve "D" nüshalarında "il müşteri" şeklinde geçmektedir.

³³³ "M ve "D" nüshalarında "el evvelü leha" yerine "el evvelüha" kelimesi gelmiştir.

³³⁴ Metindeki "leyse maaha erşün" ifadesi asl nüshalarında "leyse maaha ahir" şeklinde gelmiştir.

10- Adam malını iki kişiye satsa, bu iki ortaktan birisi kendi hissesini bir başkasına satsa, sonra bedel hakkında ihtilafa düşseler, hissesini satan müşterinin sözü kendi hissesi hakkında geçerlidir v her ikisi satılmayan diğer hisse hakkında yemin ederler.

11- Alıcı ile satıcı müddet hakkında ihtilaf etseler; satıcı müddet bir aydı dese, müşteri de hayır müddet iki aydı³³⁵ dese bu konuda yemin etmesiyle birlikte satıcının sözü geçerli olur.

Satıcı ben sana şimdi sattım dese, gerçekten alış-veriş şimdi³³⁶ olmuştur, yine yemin etmesiyle birlikte satıcının sözü geçerli olur. Müşteri de meseleyi belge ile ispat etmek zorundadır.

Müddet hakkında ihtilaf etseler³³⁷ satıcı müddet geçti dese, müşteri de hayır geçmedi dese, yemin etmesiyle birlikte müşterinin sözü geçerli olur. Müşteri de müddetin geçtiğini belge ile ispat etmek zorundadır.³³⁸

12- Bedel hakkında ihtilaf etseler, satıcı ben sana 100 dinara sattım dese, müşteri de hayır ben senden 50 dinara satın aldım dese ve her ikisi de belge getirselersatıcını belgesi kabul edilir. Çünkü fazlalığı o iddia etmiştir.³³⁹

Eğer bu cariyeyi ben sana yalnız başına 100 dinara sattım dese ve bir belge de ibraz etse, müşteri de sen bu cariyeyi bana 50 dinara satın dese ve her ikisi de ortaya belge koymuş olsalar, satıcının belgesi kabul edilir. Çünkü³⁴⁰ fazlalığı iddia eden odur.

Eğer müşteri, cariyeye ile beraber sen bana şu oğlanı³⁴¹ da sattın ve bunlar her ikisi de 50 dinardır dese ve buna karşı belge de ortaya koysa,³⁴² satıcı da ben sana cariyeyi yalnız olarak 100 dinara sattım dese ve bir belge de ortaya koysa,³⁴³ cariyeye ve oğlan her ikisi ile birlikte 100 dinara müşterinin olur.

Burada bedelde satıcının belgesi esas alınır, satılan şeyde de müşterinin belgesi esas alınır.³⁴⁴

Adam ben bu hizmetçiyi sana bin dirheme sattım dese ve bunun için bir belge de ibraz etse, müşteri de ben senden bu hizmetçiyi şu (köle) ile beraber (ikisini) 500 dirheme satın aldım dese ve buna karşı da bir belge ibraz etse, müşteri bin dirheme her ikisine de sahip olur.

13- Satıcı, bu hizmetçiyi senin şu hizmetçi ile değiştirdim dese ve bunun için bir belge gösterse, müşteri de ben onu senden 100 dinara satın aldım dese ve bunun için bir belge gösterse müşterinin bu alış-verişi geçerli olup her iki tarafı bağlar.

14- Adam iki elbise karşılığında bir köle satın alsa, taraflar aldıklarını teslim alsalar ve birbirinden ayrılırsalar sonra kölede bir kusur çıksa, ya köleyi geri verir, ya da olduğu gibi alır. Elbisenin birisi telef olsa diğeri normal kalsa, o geri kalan elbiseyi ve telef olan elbisenin bedelini alır.

İkisi birlikte telef olsalar yine böyle olup her ikisinin kıymetini alır. Burada mal kimin elinde ise onun sözü geçerli olur. Benim daha fazla alacağım var diye iddia eden kimsenin ise buna karşı belge getirmesi gerekir.

³³⁵ Metinde "şehrani" şeklinde geçen kelime, nüshalarda "şehrayni" şeklinde geçer.

³³⁶ "Alış-veriş şimdi oldu" ifadesi "M" nüshasında bulunmamaktadır.

³³⁷ Metindeki "fe iza" ifadesi "D" nüshasında "ve iza" şeklindedir.

³³⁸ Selem bölümündeki 72, 74 ve 75. paragraflarla mukayese et.

³³⁹ Metinde "müddin" şeklinde olan kelime "M" ve "D" nüshalarında müddeiyün" şeklindedir.

³⁴⁰ Metinde "li ennehu" (çünkü) şeklinde geçen kelime iki nüshada "ve li ennehu" şeklinde gelmiştir.

³⁴¹ Oğlan (vasiyf) Misbahu'l-Münir'de henüz ergenlik çağına ulaşmamış oğlana denir.

³⁴² İki nüshada ikisi ortaya koysa şeklindedir.

³⁴³ "Bu cariyeyi bana ." ile başlayan ve "bir belge ortaya koydu" ile biten cümle "D" nüshasında bulunmamaktadır.

³⁴⁴ Metindeki "ve ühizet" (alınır) kelimesi "F" nüshasında "ve ühize" şeklinde gelmiştir.

Adam bir mal karşılığında bir köle satsa her iki taraf teslim alsalar; sonra müşteri köleye hak etmiş olsa ve (dönmek isteyip) malını satıcıdan geri istese, yemin etmesiyle birlikte satıcının sözü geçerli olur. Müşterinin de iddia ettiği fazlalığa karşı belge ibraz etmesi gerekir.

15- Bedel, sahibinin dışında (başka bir adam)dan³⁴⁵ çocuk doğurmuş bir cariyeye ise sonra köleye sahip olsa, cariyeye sahibinin hem onu ve hem de çocuğu alma hakkı vardır. Eğer cariyeye kendi değerini düşürecek şaşılık ve ona benzer bir kusur arız olmuş ise hem cariyeyi, hem çocuğu ve hem de bu arız olmuş hali alıp kabul eder.

Eğer müşteri³⁴⁶ cariyeyi azat etmiş ise onun bu azadı geçerlidir. Onun değerini ödemesi gerekir. Cariye azat edilmeden önce çocuk doğurmuş ise satıcı³⁴⁷ çocuğu ve (cariyenin) bedelini alır.

Fasid-meşru olmayan bir alış-veriş de aynı bu şekilde yürütülür.

Eğer köle hür ise, bu sebeple müşteri³⁴⁸ cariyeyi azat etmiş ise onun bu azadı hükümsüzdür. Eğer cariyeyi satarsa, ona mihrini verirse veya onu hibe ederse, onu hiçbir değeri olmayan bir şeyle satın aldığı için bunların tümü hükümsüz³⁴⁹ olup geçersizdir.³⁵⁰

Adam iki elbise ile bir köle satın alsın, teslim almadan elbiseler telef olsa, ama köleyi teslim almış olsa, eğer köleyi istihlak etmiş olsa, bunu iki elbisenin telef olmasından sonra yapmış ise kölenin kıymetini ödemesi gerekir.

Eğer köleyi azat etmiş, kendisine hibe edilen zat onu hibe etmiş veya satmış ise bu alış-veriş geçerlidir, eğer o bunu iki elbisenin telef olmasından sonra yapmış ise ve hakim de onlar hakkında henüz herhangi bir hüküm vermemiş ise kölenin kıymetini ödemesi gerekir.

Bu iki elbise kazanılmış olup bunların bir insana ait olduğuna hükmedilmiş ise³⁵¹ köleyi³⁵² alan zat da onu azat etmiş ise onun bu azadı geçerlidir. Kaldı ki bu alış-veriş geçersiz de değildir.

Bundan bir şey kazanılıp hak edilmiş olmasa, adam bu iki elbiseyi teslim alsın diğeri de köleyi teslim alsın sonra iki elbiseden birinin başkasının olduğu anlaşılrsa, elbiseler elinde olan adam, o bunlardan fiyat bakımından en pahalısına sahip dese, onları satın alan adam da hayır belki onların fiyat bakımından en ucuz olanına sahiptir dese, yemin etmesiyle beraber elbiseyi satın alan müşterinin sözü geçerli olur. Çünkü kölenin tümü buna cevap verememektedir. Bu sebeple köleyi geri vermek isteyen doğru olmalı, ancak müşteri³⁵³ için de ortaya belge konulmalıdır.³⁵⁴

16- Satıcı ile müşteri ihtilafa düştükleri zaman; satıcı ben bu köleyi sana bin dirheme sattım dese, müşteri de hayır, ben bu cariyeyi senden elli dinara aldım dese ve ellerinde hiçbir belge de bulunmasa bunlardan her biri diğeri için iddiası üzerine yemin eder. Her ikisi de yemin ederse alış-verişten geri dönerler. Hangisi yemin etmekten çekinirse o, diğeri için dediğini yapmak zorunda kalır.

Her ikisi için de belge ortaya konursa³⁵⁵ ben hem kölenin ve hem de cariyenin alış-verişini geçerli görürüm.³⁵⁶

³⁴⁵ Metindeki “gayr” kelimesinin yerine nüshalarda “abd” kelimesi geçmektedir. Fakat bak Serahsi, XIII 36

³⁴⁶ Burada satıcı kastedilmektedir.

³⁴⁷ Burada alıcı kastedilmektedir.

³⁴⁸ Burada yine satıcı kastedilmektedir.

³⁴⁹ “Eğer cariyeyi”, ifadesinden başlamak üzere, hükümsüzdür.” ifadesine kadar olan cümle “M” ve “F” nüshalarında bulunmamaktadır.

³⁵⁰ Bunu 3. bölümün 15. paragrafı ile karşılaştır.

³⁵¹ Metindeki “bihima” ifadesi “D” nüshasında “beynehuma” olarak gelmiştir.

³⁵² Metindeki “el-abd” (köle) kelimesi “F” nüshasında bulunmamaktadır.

³⁵³ Metindeki “lehu” zamirinden müşteri kastedilmektedir.

³⁵⁴ 4. bölümün 3. paragrafı ile karşılaştır.

³⁵⁵ Metindeki “kamet” fiili “M” nüshasında bulunmamaktadır.

³⁵⁶ 4. bölümün 12. paragrafına bak.

17- Bir adamın elinde bir köle olsa, ben bunu falan kimseden bin dirheme aldım ve bedelini de peşin olarak ödedim dese; o adam da ben sana bu köleyi satmadım, ben sana bin dirheme şu cariyeyi sattım ve bedeli teslim aldım sonra o cariyeyi sana verdim dese, o Allah için ben ona köleyi satmadım diye yemin eder. Eğer yemin ederse ona köle geri verilir. Sonra elinde köle olan adam da yemin eder. Ben ondan ne cariye satın aldım ve ne de onu teslim aldım derse. Eğer böyle yemin ederse diğeri (cariye) ve bin (dirhem) kendisine geri verilir.³⁵⁷

Bu iki kişiden hangisi yemin etmekten çekinirse o arkadaşının iddiasını yapmak zorundadır.

Eğer ikisi de yemin etmezlerse köle eskiden nasılsa aynen olduğu gibi onun elinde kalır.

Eğer onlar her ikisi de iddia ettikleri üzere bir belge ortaya koyarlarsa köle yine onun olur ama başka bir bin dirhem vermesi gerekir.³⁵⁸

18- Adam görmeden bir Hind çuvalı satın alsa, kendisine bunun Hind çuvalı olduğu ikrar edilse ve o bunu Hind çuvalı diye teslim aldıktan sonra adam bunu geri vermek için getirip de “Ben açtım baktım ve pamuk ipliğinden dokunmuş çuval olduğunu gördüm” dese, bu adamın sözüne bakılmaz.

Fakat o satın alsa ve “O Hind çuvalı mı yoksa başka bir şey mi ben bilmiyorum; o beyaz bir elbise mi yoksa başka bir şey mi ben bilmiyorum” dese, “Fakat ben bunu böylece alıyorum ve ona bakıyorum deyip onu alsa bundan sonra geri vermek için gelip ben bunu pamuk ipliğinden örülmüş görüyorum” dese, tasdik edilip sözü kabul edilir; ancak yemin etmesi gerekir.

Kişinin muhayyer olduğu bütün (alış-veriş akitleri) böyledir; satıcı ben bunu sana satmadım dese müşteri malı geri verme işinde³⁵⁹ tasdik edilir.

19- Adam bir elbise satın alsa, satıcı bu Hire (kumaşındandır) dese, müşteri de ben bilmem, ben onun dediğine göre aldım, (ben görmedim) o gördü dese, bundan sonra da müşteri geri vermek üzere malı geri getirdiğinde, “Ben bunu gerçekten Yahudi (kumaşı) görüyorum” dese, bu tasdik edilmez. Çünkü bu adamın muhayyerlik hakkı yoktur. Zira o onu görmüştür; Bu onun görmediği bir çuval gibi değildir.

O dürülmüş bir çuvala baksa ve açmamış olsa sonra onu satın alsa, o bu çuvalı bir kusursu olmadıkça geri veremez.

Adam Horasanlı diye bir cariye satın alsa, o da Pakistanlı çıkarsa o bunu geri verme hakkına sahiptir Bu bana göre bir kusur sayılır.

5- VAKİT YÖNÜYLE FASİT OLAN ALIŞ-VERİŞLER

1- Adam, hasat mevsimine, harman zamanına,³⁶⁰ hurma kesimi³⁶¹ veya hacıların dönüş zamanına kadar diye bir şey satın alsa³⁶² bunların hepsi hükümsüzdür. Bu bize Abdullah İbn Abbas’tan gelen bir hükümdür.³⁶³

Burada alış-veriş geçerli değildir. Eğer mal kendi yanında telef olmuşsa müşteri malın³⁶⁴ kıymetini tazmin eder.

³⁵⁷ Metindeki el-elfü ifadesi “F” ve “D” nüshalarında elfü olarak geçmektedir.

³⁵⁸ 4. bölümün 13. paragrafı ile karşılaştır.

³⁵⁹ “D” nüshasında metindeki “fi” harfi bulunmamaktadır.

³⁶⁰ “Diyas” kelimesi aynı “diras” kelimesi gibidir. “Dase er-racülü el-hıntate yedusuha devsen ve diyasen bak. El-Misbah el-Münir.

³⁶¹ “D” nüshasında bu kelime “harar-un nahli” şeklindedir.

³⁶² Metindeki “ve iza” ifadesi “M” nüshasında “fe iza” şeklinde gelmiştir.

³⁶³ Bak. 6.bölüm haşiye:6

³⁶⁴ Metinde “el-mebi” şeklinde geçen kelime “F” nüshasında “el-bey” olarak geçer.

Verinceye kadar diye yapılan alış-veriş de böyledir.(hükümsüzdür.)³⁶⁵

Ancak müşteri (söylenmiş olan meçhul) zamanı iptal eder ve bedeli hemen öderse (bu alış-veriş geçerlidir.) Ben burada kıyası terk ederek istihsan yapıyorum.³⁶⁶

2- Adam bir yiyecek maddesinde bu zamanlardan birine kadar diye bir selem akdi yapsa, bu sözleşme geçersizdir, reddedilmiştir. Sermaye de geri verilir.³⁶⁷

3- Adam, mihracene³⁶⁸ kadar veya nevrüza kadar (veresiye diye) bir şey satın alsın bu akid de fasit olup geçersizdir Ancak bu tarih, ne öne alınıp ve ne de tehir edilirse (belki şu gün diye) aybaşlarının bilindiği gibi belirlenirse o takdirde bu³⁶⁹ (akit) geçerli olur.

Milada veya Hıristiyanların oruç tutma zamanına kadar diye yapılan alış-veriş akitleri de böyle³⁷⁰ geçersizdir.

4- Hıristiyanların iftar zamanına diyerek satarsa bu iftar orucun içersine dahil ise bu alış-veriş geçerli olur. Çünkü bu iftar orucun içinde olursa iftar da belli olmuş olur.

Eğer alış-veriş oruçtan önce Hıristiyanların iftar zamanına kadar olursa o zaman bu caiz olmaz. Ancak bu zaman ne ileri ve ne de geri gider (belki) belli olursa o takdirde akit geçerli olur.

5- Adam, iki vakte kadar diye bir alış-veriş yaparsa bu iki vakit de farklı olursa bunda yarar yoktur. Muhammed: Ebu Hanife bize merfu³⁷¹ olarak bir hadis nakletti: “Hz. Peygamber bir alış-verişte iki şart koşmayı yasakladı” dedi.³⁷²

Adam, veresiye olarak şu şu³⁷³ vakitte ve peşin olarak bu bu vakitte diye bir mal satın alsın bu alış-verişte bundan dolayı fayda yoktur.³⁷⁴

Pazarlık yaparak, iki vakit için pazarlık yaparak alış-veriş yapsa, sonra bu iki vakitten vazgeçip bir vakitte kesinlik kazansa ve alış-verişi tamamlasa bu geçerlidir.

6- Adam bir elbiseyi veresiye olarak iki elbise karşılığında satarsa bu alış-veriş geçersizdir.³⁷⁵

Her bir çeşit elbiseyi veresiye olarak, kendi dengi bir elbise veya daha az ya da daha çok elbise ile veresiye olarak satarsa bu satımda yarar yoktur.³⁷⁶

7-Adam veresiye olarak iki Merv elbisesi ile bir Kuhistani elbise satın alsın, belli bir uzunluk, belli bir genişlik ve kaç parça olacağı şart koşulduktan sonra müddeti de belli ise bunda bir sakınca yoktur. Bu bir çeşit (elbise) değildir.³⁷⁷

Nitekim bu adam veresiye olarak bir Kuhistani elbise ile ham bezden iki elbise³⁷⁸ satın alsın bu caiz olur. Çünkü her ne kadar bunların aslı pamuk olsa da cinsleri farklıdır.

Nitekim o veresiye olarak bürde³⁷⁹ denilen iki hırka ile veya iki yün³⁸⁰ elbise³⁸¹ ile taylasan denilen bir baş ve boyun şalı satın alır (ve bu caizdir.) Çünkü bunların hepsinin aslı yün olsa da onlar değişik elbiselerdir.

³⁶⁵ Bak. 3. bölüm 14 nolu paragraf

³⁶⁶ 2. bölümün 13 nolu paragrafı ile karşılaştı.

³⁶⁷ Bak. Kitabü's Selem, No: 3

³⁶⁸ İbn ül-Hümmam Fethu'l-Kadir'de (V, 222) şöyle der: “Gerçekten mihracen, sonbahar mevsiminin son günü, nevrüz ise ilkbahar mevsiminin ilk günüdür. Bunlar Mecusilerin iki bayramıdır da denilmiştir.

³⁶⁹ Bu kelime “D” nüshasında geçmez.

³⁷⁰ Metinde “ve kezalike” diye geçen kelime “D” nüshasında “ve keza” diye geçmektedir.

³⁷¹ Allah Resulü şöyle buyurdu diyerek Hz. Peygambere dayanarak, açık olarak ya da hükmen ona ulaşılmış olarak nakledilen hadislere merfu hadisler denir(çev.)

³⁷² 2. bölümün 15 nolu paragrafına ve 2 nolu haşiyeye bak.

³⁷³ Metinde “bi keza keza” olarak geçen ifade “M” nüshasında “bi keza ve keza” olarak geçer.

³⁷⁴ Bu mesele 2. bölümün 15 nolu paragrafında geçer.

³⁷⁵ 1. bölümün 180 nolu paragrafına bak.

³⁷⁶ 1. bölümün 177 nolu paragrafına ve 2. bölümün 27 nolu paragrafına bak.

³⁷⁷ Selem bölümünün 181 nolu paragrafına bak.

³⁷⁸ Bak. Selem bölümü 58 nolu paragraf ve haşiyeye 4.

³⁷⁹ Bürd: çizgili elbiseye denir. Dört köşeli (veya parçalı) küçük elbise el-Misbahu'l-Münir, küçük siyah elbise de denilmiştir.

Yine aynı şekilde veresiye olarak iki üstlük elbise ile yünden bir Hemedan elbisesi alsa veya veresiye olarak iki Hemedan elbisesi ile bir üstlük elbise ya da daha fazla alsa geçerlidir.³⁸²

Fakat bir Hemedan elbisesi ile yine bir Hemedan elbisesini veya daha fazla veresiye olarak değiştirmekte fayda yoktur. Ama peşin olursa bir sakınca yoktur.

8- İki yahudi elbisesi ile veresiye olarak iki Zut-Hind elbisesi almakta bir sakınca yoktur.

Yine pamuktan bir elbise ile veresiye olarak ketenden iki elbiseyi değiştirmekte bir sakınca yoktur.

Kürdi bir taylasanla veresiye olarak Harezmî bir taylasanı değiştirmekte bir sakınca yoktur.³⁸³

Benim bu veresiye olarak cevaz verdiğim her çeşit alış-veriş peşin olduktan sonra caizdir, geçerlidir.

İki şey bir şey karşılığında, bir şey de bir şey karşılığında (alınıp satıldığı zaman) her ne kadar aynı cins (mal) olsa bile peşin olduktan sonra geçerlidir.

9- Eğer iki Yahudi elbisesi karşılığında bir Yahudi elbisesi, iki Merv elbisesi karşılığında bir Merv elbisesi, iki Kuhistani elbise karşılığında bir Kuhistani elbise³⁸⁴ değiştirilse bunlar veresiye oldukları zaman bir fayda ifade etmezler.

Bir Musul yün elbisesi ile iki Kuşasar³⁸⁵ yün elbisesini veresiye olarak değiştirmekte bir sakınca yoktur.

Bir İsfahan kadife elbisesi ile iki Kürt kadife elbisesini veresiye olarak değiştirmekte bir sakınca yoktur.

10- Veresiye olarak arpa veya buğday karşılığında zeytinyağı değiştirmekte bir sakınca yoktur.

Amber ile zaferanı değiştirmek de böyledir.

³⁸⁶Rıtıl³⁸⁷, menn³⁸⁸ ve miskallerle³⁸⁹ tartılarak alınıp satılan her şey³⁹⁰, tartı ile alınıp satılır.

Ama bunu, ölçüyle ölçülen (ve alınıp satılan) herhangi bir şeyle, bu ister az ister çok olsun, veresiye olarak değiştirilmesinde bir sakınca yoktur.

Bu kitapta isimlerini söylediğimiz, ölçüyle alınıp satılan³⁹¹ bir şeyi tartı ile alınıp satılan bir şeyle değiştirmekte bir sakınca yoktur. Mesela: buğdayla zeytinyağını veya tereyağını, kuru yoncayı ya da bundan başka tartı ile alınıp satılan şeyleri alıp satmak gibi.

11- Buğdayı, ölçüyle alınıp satılan bir mal karşılığında veresiye olarak değiştirmekte veya az olsun çok olsun, tartı³⁹² ile alınıp satılan bir malı, tartı ile alınıp satılan bir mal

³⁸⁰ Metindeki “min” harfi, “F” ve “D” nüshalarından düşmüştür.

³⁸¹ Metindeki “bi kisaeyni” kelimesi “F” nüshasında “bi kisain” şeklinde gelmiştir.

³⁸² “İki Hemedan elbisesi ile bir üstlük ..” cümlesi “F” nüshasında yoktur.

³⁸³ “Kürdi bir taylasanla” ifadesi “M” ve “F” nüshalarında yoktur.

³⁸⁴ Bu bölümün 6 nolu paragrafına bak.

³⁸⁵ Metinde bu kelime “kuşasariyeyni” olarak geçer. Nüshalarda ise “kusasariyeyni” Serahsi’de ise sadece “sariyeyni” olarak geçer bak: XIII, 28. Fakat Mağrib’de (II, 123) “meshu kuşasariyyün” Kuşasara mensup demektir. Bu Rum beldelerinden biridir. Rum ile Şam arasında bir yerdir denilmiştir.

³⁸⁶ “emna” mena’nı çoğuludur. Bu tere yağı gibi olan şeyleri ölçmede kullanılır bir ölçek. Bak el-Misbah el-Münir. İki rıtla denktir denildi. Bak. El-Müncid.

³⁸⁷ Rıtıl, sıvı maddeler için kullanılan 130 dirhemlik bir ölçek, sa’un sekizde biri. (çev)

³⁸⁸ İki Irak rıtlı ağırlığında yani 260 dirhemlik bir ölçü birimi (815,39 gram) Dört menn bir sa’dır (çev.)

³⁸⁹ 20 kırat yani 100 arpa ağırlığında bir ağırlık ölçü birimi. 7 miskal ile 10 şeri dirhem ağırlıkça eşittir.(28.05 gr.) (çev.)

³⁹⁰ Metindeki “fe huve” kelimesi “M” nüshasından düşmüştür.

³⁹¹ Metindeki “şey’en min ma yükalü” “M” nüshasında yoktur. “F” ve “D” nüshalarında bi şeyin min ma yükalü” şeklinde gelmiştir.

³⁹² Metindeki “yüzenü” (tartılan) kelimesi “D” nüshasında yoktur.

karşılığında veresiye olarak değiştirmekte bir fayda yoktur. Mesela arpa, buğday, tereyağı ve buna benzer şeyler gibi.

Her hangi bir yağı başka yağlardan herhangi biriyle veresiye olarak alıp satmakta bir fayda yoktur. Çünkü bunların hepsi tartı ile olur.

12-Tartı ile alınıp satılan mallardan farklı iki çeşit olursa, peşin olduktan sonra bir karşılığında iki alıp satmakta bir sakınca yoktur.

Ölçekle alınıp satılan mallar da çeşit farkı olduktan sonra aynen böyledir, (yani bir sakınca yoktur.)

Ama veresiye olarak olursa bunda fayda yoktur.

6- MUHAYYERLİK

1- Rasülüllah'tan, onun şöyle buyurduğu bize ulaştı: "kim muhaffel³⁹³ (sütü çok zannedilmesi için birkaç gün sağılmadan bırakılan) bir koyun satın alırsa, o üç güne kadar iki görüşten birini tercih eder."³⁹⁴

Hz. Peygamber'den bize şu ulaştı: "Hz. Peygamber, Ensar halkından³⁹⁵ bir adama yapmış olduğu her alış-veriş için üç gün muhayyerlik hakkı tanıdı."

2- Bize göre muhayyerlik, üç gün ve ondan aşağıdır; bundan daha fazla olmaz.

Eğer müddet üç günden³⁹⁶ daha fazla yapılırsa, eğer müddet uzarsa bunda fayda yoktur.

Müddetin uzamasında hoş olmayan alış-verişler bu konuda mütalaa edilir. Alış-veriş muteber³⁹⁷ sayılır. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.

Ebu Yusuf ve Muhammed'in görüşleri ise muhayyerlik caizdir; bir ay veya daha fazla bir müddet şart koşarsa, bunu belli bir gün olarak tespit edip açıklamak şartıyla (geçerlidir.)

3- Adam dört gün muhayyer olmak şartıyla bir mal satın alsın bu alış-veriş geçersizdir. Ebu Hanife'ye göre bu caiz değildir. Üç gün geçmeden evvel müşteri alış-verişi tercih ederse bu onun hakkıdır. Müşteri tercih etmeden³⁹⁸ üç gün³⁹⁹ geçmiş ise bu alış-veriş geçersizdir.

Muhayyerlik şartı, eğer satıcı için olursa hüküm yine aynıdır.

Ebu Yusuf ile Muhammed dedi ki: Dört gün, beş gün ve bundan daha fazla muhayyerlik şartı koymak, belli bir tarih tespit ettikten sonra geçerlidir. Bunu ister alıcı, isterse satıcı yapsın geçerlidir.

4- Adam üç gün muhayyer olmak şartıyla bir alış-veriş yapsın sonra müşteri bir tercihte bulunmadan vefat etse o ölünce muhayyerlik müddeti biter, alış-veriş de geçerli olur.⁴⁰⁰

³⁹³ Metinde "muhaffeleten" şekline gelen kelime "M" ve "D" nüshalarında "muhallefeten" şeklinde gelmiştir. "haffeleti's-şatı" (koyun sağılmayıp sütü birikti) koyunun sütü memelerinde biriksin diye sağılmayıp bırakıldı. Bu koyuna muhaffel derler. (el-Misbahu'l-Münir)

³⁹⁴ Metinde "bi Hayri" olarak geçen kelime nüshalarda "bi ahara" olarak geçer. Serahsi'nin Mebsut'unda (XIII, 38) ise "fe huve yüahhiru en-nazarayni selasete eyyamin" (O iki görüşten birini üç güne kadar tehir eder) cümlesi vardır. Başka bir rivayette de "iki görüşten birini tercih eder." şeklindedir. Bu hadis için bak. İmam Şafii, "el Ümm" (III, 59) Rasülüllah'dan O'nun şöyle dediği bize ulaştı: Kim muhaffel bir koyun satın alırsa o üç gün iki görüşten birini tercih etmede muhayyerdir. O dilerse onu bir sa hurma veya bir sa arpa ile geri verir, (ya da dilerse satın alır). "Bihayri'n-nazarayni" yani iki işten birini tercih eder. Bu konuda bak. Şafii, er-Risale, tahkik Ahmed Muhammed Şakir rakam no: 1234 haşiye: 3.

³⁹⁵ Metinde "min ehli'l-ensari" (Ensar halkından) olarak geçen ifade, "F" nüshasında "min el-ensar" (Ensardan) olarak geçer.

³⁹⁶ "ondan aşağı.." ifadesinden başlayıp "üç gün" ifadesinin sonuna kadar olan cümle "F" nüshasında bulunmamaktadır.

³⁹⁷ Bu son ifadenin yanlış olduğu açıktır. Doğrusu şöyle olmalı. "alış-veriş geçersizdir.

³⁹⁸ Metinde "yahtara" olarak geçen kelime "M" nüshasında "yahtarahu" olarak geçer.

³⁹⁹ Metindeki "el-eyyam" kelimesi, "M" nüshasında "eyyam" olarak geçer.

⁴⁰⁰ Metindeki "madın" (geçerli) kelimesi, "M" ve "D" nüshalarında "madiyün" şeklindedir.

Bu akit onun için lazım, gerekli olan bir alış-veriş olduğu açıktır. Ancak şu kadar var ki, müşteri bunu geri çevirme hakkına da sahiptir. O ölünce biz onun iradesini bir başkasına devretmeyiz.

5- Eğer bu üç gün zarfında onun akli başından giderse, baygın düşerse veya İslam'dan dönerse, öldürülür ya da ölürse hüküm yine aynıdır. (tercih hakkı başkasına devredilmez.)

6- Muhayyerlik şartını satıcı koşsa yine böyledir. Sonra satıcı tercih yapmadan ölse, onun tercih hakkı sona ermiştir. Bu sebeple alış-veriş ve teslim lazım ve gereklidir.

7- Her ikisi (satıcı ile alıcı) de muhayyer olmayı şart koşmuşlar⁴⁰¹ ve birlikte ölmüşlerse muhayyerlik hakkı sona ermiş ve alış-veriş lazım⁴⁰² ve gerekli olmuştur.⁴⁰³

Burada mal teslim alınmış ya da alınmamış olsun fark etmez hüküm aynıdır.

8-Muhayyerlik hakkı müşteri için ise o da malı teslim almışsa tercih hakkını kullanmadan mal kendi elinde iken ölürse, bu alış-veriş ona lazım ve gereklidir, bedelini de ödemesi gerekir. Onun elinde iken mal, onun kendisinin veya bir başkasının sebebiyet vermesiyle ya da hiçbir kimsenin taksiri olmadan bir kusur nedeniyle değişse hüküm yine aynıdır.

Eğer o, cariye ile ilişki kursa veya onu satışa arz etse hüküm yine aynıdır.

Bunların hepsi muhayyerliktir.

9- Eğer adam, "Ben ondan (cariyeden) memnun oldum veya onu tercih⁴⁰⁴ ettim" dese, bunların hepsinde bedeli vermek onun için gereklidir.

10- Müşteri, bu anılanlardan hiçbirisini yapmasa vesatıcının huzurunda olmaksızın cariyeyi satıcıya geri vermeyi tercih etse, sonra cariye, bundan sonra onun elinde iken vefat etse, müşterinin bedeli ödemesi gerekir. Onun, satıcının huzurunda olmaksızın⁴⁰⁵ cariyeyi geri verme tercihi bir şey ifade etmez. Eğer⁴⁰⁶ bundan sonra "ben ondan razıyım ve onu alıyorum" dese –onun bunu söylemeye hakkı vardır- Bu Ebu Hanife ile Muhammed'in görüşüdür.

Ebu Yusuf dedi ki: Onun, satıcının huzurunda olmaksızın, cariyeyi geri verme işi geçerlidir. Hâlbuki Ebu Yusuf'un ilk görüşü Ebu Hanife ile aynı idi.

11- Eğer o cariyeyi kalben (içinden geçirerek) geri vermeyi tercih etse⁴⁰⁷ bu hükümsüz olur.

12- Müşteri cariyeyi teslim almış olduğu halde satıcının muhayyerlik hakkı olursa ve cariye müşterinin elinde⁴⁰⁸ iken ölürse onun bedeli ödemesi gerekir. Çünkü o cariyeyi satım akdi yoluyla almıştır.

Eğer cariye ölmemiş olsa fakat satıcı onu azat etse, veya müdebber yapsa, hibe etse de kendisine hibe edilen şahıs onu teslim alsın onu rehin olarak verse de rehin alan kimse onu teslim⁴⁰⁹ almış olsa, kiraya vermiş olsa da müstecir onu teslim alsın veya almamış olsa, kitabet-anlaşma yapmış olsa ya da onunla cinsel ilişki kurmuş olsa bütün bunlar bir tercih olup alış-verişi bozar.

13- Eğer onu teslim almamış olsa ve zikredilen şeylerden hiçbirisini yapmasa, cariyeyi ondan teslim almamış⁴¹⁰ olduğu halde müşterinin huzurunda olmaksızın alış-verişi geri

⁴⁰¹ Metinde "ve in" şeklinde gelen kelime, "M" nüshasında sadece "in" olarak gelmiştir.

⁴⁰² Metinde "lezime" şeklinde gelen fiil, bu iki nüshada "lezimehu" şeklinde gelmiştir.

⁴⁰³ Bu paragraf baştan sona kadar "D" nüshasında bulunmamaktadır.

⁴⁰⁴ Metinde "eceztüha" şeklinde geçen kelime, "F" nüshasında ehhartüha" ve "D" nüshasında ahbartüha" şeklinde geçer.

⁴⁰⁵ "Sonra onun elinde iken... satıcının huzurunda olmaksızın" ibaresi "M" ve "F" nüshalarında yoktur.

⁴⁰⁶ Metinde "lev" olarak geçen kelime nüshalarda "ev" şeklindedir.

⁴⁰⁷ Metinde "ve lev ihtara raddeha bi kalbihi" ifadesi "M" nüshasında "ihtara zalik bi kalbihi" şeklindedir.

⁴⁰⁸ Metinde "fi yedi'l-müşteri" olarak geçen kelime, "D" nüshasında "fi yedeyi'l-müşteri" şeklindedir.

⁴⁰⁹ Metinde "ve kabadaha" olan ifade "D" nüshasında "ev kabadaha" şeklindedir.

⁴¹⁰ Metindeki "lem" kelimesi "M" nüshasında "ve lev lem" şeklindedir.

çevirmeyi tercih etse bu akid hükümsüz olur; cariye kendi elinde iken ölürse müşteri onun kıymetini tazmin eder.⁴¹¹

Ebu Hanife ve Muhammed'e göre, bu düşüncelerden sonra cariye sağ olduğu müddetçe satıcının bu alış-verişi geçerli kılma hak ve salahiyeti vardır.

Sana açıkladığım gibi Ebu Yusuf satıcının müşterinin huzurunda olmaksızın alış-verişi bozması geçerlidir der.

14- Satıcı, müşterinin gıyabında alış-verişin lazım ve gerekli olduğunu tercih ederse bu caizdir. Alış-veriş müşteri için zorunludur.

Ancak rıza hali belirdikten sonra satıcının alış-verişi bozma hakkı yoktur.

Yakub ise, tercih sahibi olan, ister satıcı, ister alıcı olsun, o arkadaşının huzurunda olmaksızın alış-veriş akdini bozarsa⁴¹² bu caizdir, nitekim onun icazet vermesi de caizdir dedi.

Ebu Hanife ile Muhammed, bu ancak onun arkadaşının⁴¹³ huzurunda veya bu konuda ona vekâlet eden bir kimsenin huzurunda olursa geçerlidir, dediler.⁴¹⁴

15- Müşteri, babasının, oğlunun, anasının, aile içinden veya dışından herhangi birinin muhayyer olmasını şart koşarsa,⁴¹⁵ bunların hepsi aynı kendisi gibi muhayyerlik şartını ifa ederler.

Bu konuda satıcı da aynı müşteri gibidir.

16- Mal satıcının elinde olduğu müddetçe,⁴¹⁶ ister o ister müşteri muhayyer olsun, müşteriye bir sorumluluk yoktur.

17- Adam bir alış-veriş yapsa, üç gün, daha az veya daha fazla bir zaman için muhayyer olsa satıcı veya alıcı muhayyer olsa, müşteri geri vermek için malı getirirse, satıcı, bu benim sana sattığım mal değil dese, müşteri de bu senin bana sattığın maldır dese, yemin etmesiyle birlikte müşterinin sözü geçerli olur.

18- Eğer satılan mal teslim alınmamış ve bunda taraflar ihtilafa düşmüşlerse, muhayyerlik müddeti de üç gün veya daha az ise satıcı alış-verişi gerekli (geçerli) kılmak istemiş ise müşteri de bu mal o değil dese, yemin etmesiyle birlikte müşterinin sözü geçerli olur. Ancak onun aleyhine bir belge sunulur bu malın o mal olduğu anlaşılırsa bu alış-veriş gerekli⁴¹⁷ olur. Eğer⁴¹⁸ onun muhayyerlik hakkı varsa, dilerse geri verir.

19- Adam bir alış-veriş yapsa ve muhayyerlik hakkını bir ortağına, oğluna veya ailesinden birisine verdiğini şart koşsa, bu muhayyerlik müddeti üç gün olsa, sonra henüz vakit dolmadan muhayyerlik hakkını elinde tutan adam henüz vakit dolmadan müşterinin huzurunda alış-verişi satıcıya karşı iade etse, onun bu geri vermesi geçerlidir.

Eğer o alış-veriş akdini geri çevirmemiş olsa ve müşteri "ben bunu geçerli kılıyorum" dese, muhayyerlik hakkını kullanma yetkisini elinde tutan kişi de "ben buna razı değilim" dese, müşteri razı olduktan sonra onun bir tercih (muhayyerlik) hakkı olamaz.⁴¹⁹

Eğer satıcı muhayyerlik hakkını kendisi için ve⁴²⁰ ailesinden birisi için diye şart koşsa, (hüküm) yine böyledir: Satıcı, ben alış-verişi gerekli kıldım⁴²¹ dese, muhayyerlik hakkını elinde tutan kişi de "ben buna razı değilim" dese alış-veriş yine geçerli olur.

⁴¹¹ Bak. Bölüm: 6, paragraf No: 12

⁴¹² Metinde "nakzu" olarak geçen kelime, nüshalarda "fi nakzı" şeklinde geçer.

⁴¹³ "caizdir, nitekim..." ile başlayan ve "bu ancak onun arkadaşının" ifadesiyle son bulan ibare "M" nüshasından düşmüştür.

⁴¹⁴ 6. bölümün 10 ve 13. paragraflarına bak.

⁴¹⁵ Metinde geçen "ke iştiratıhi" kelimesi, "F" nüshasında "ke iştiratın" olarak geçer.

⁴¹⁶ Metinde "ve iza" şeklinde gelen kelime "M" nüshasında "iza" şeklindedir. Bak Serahsi XIII, 48

⁴¹⁷ Metinde "fe yelzimu" olan kelime nüshalarda "fe lezimehu" şeklindedir. Bak. Serahsi, XIII, 48

⁴¹⁸ Metinde "fe in" kelimesi, "D" nüshasında "ve in" olarak geçer.

⁴¹⁹ Bak. 6. bölüm, 15. paragraf.

⁴²⁰ Metinde geçen "v" harfi nüshalarda "ev" şeklindedir. Fakat mana burada "v" harfinin olmasını gerektirmektedir.

20- Eğer satıcı, “ben alış-verişi geri çevirdim⁴²² veya iptal ettim” dese, muhayyerlik hakkını elinde tutan kişi de “ ben alış-verişi gerekli kıldım” dese, bu satım akdi hükümsüz olur, sahibine geri çevrilir. Çünkü burada muhayyerlik hakkı satıcının elindedir.

Eğer muhayyerlik hakkını elinde tutan kişi alış-verişi müşteri için gerekli kılsa ve onu ona verse, satıcı da bundan sonra ben buna cevaz vermiyorum dese, alış-veriş geçerli olur.⁴²³

21- Müşteri veya satıcı muhayyer ise, köle de müşterinin yanında ise satıcı ile müşteri köle hakkında karşı karşıya gelip alış-verişi⁴²⁴ bozsalar veya geri çevirseler, ancak satıcı köleyi henüz müşteriden teslim almamış olup köle ölse, müşteri onu tazmin eder.

Eğer müşteri muhayyer ise bedeli o öder.⁴²⁵

Eğer satıcı muhayyer ise o kölenin kıymetini öder.⁴²⁶

22- Her ikisi alış-verişi geri çevirdikten sonra müşterinin köleyi azat etmesi, hibe etmesi, satması, sadaka olarak vermesi ve kiraya vermesi geçerli olmaz.

Ancak onu satıcının azat etmesi geçerli olur. Çünkü köle artık sadece kendisine aittir.⁴²⁷

23- Adam ne kadar olduğunu bilmeden sermayesine (maliyetine) diye bir Hind çuvalı satın alsa, sonra onun sermayesi (kaç para olduğu) kendisine açıklansa, bu halde müşteri muhayyerdir, dilerse onu alır, dilerse bırakır, almaz.⁴²⁸

Onu, ne olduğunu bilmeden rakamıyla (numarasıyla)⁴²⁹ satın aldığı zaman da (hüküm yine) böyledir. Fakat sonra rakamın ne olduğunu öğrenirse muhayyerdir; dilerse onu alır, dilerse bırakır, almaz.

Müşteri⁴³⁰ onu (malı, köleyi) numaranın ne olduğu ve bedelinin ne kadar olduğunu öğrenmeden istihlak ederse yine böyledir: Müşteri, onun kıymetini ödemesi gerekir.

24- Bir adam⁴³¹ bir adamdan bir çuval (dolusu) elbise satın alsa, bunlar her ikisi de üç gün muhayyer olsalar, satıcı müşteriye ben sana alış-verişi⁴³² lazım ve gerekli kılıyorum dese, müşteri de ben bunu kabul etmiyorum diye cevap verse, bu alış-veriş müşteri için mecburi ve gerekli değildir.

Eğer müşteri yine böyle ben alış-verişi kabul ediyorum dese,⁴³³ satıcı da ben bunu sana gerekli kılmıyorum dese bu alış-veriş müşteri için bir mecburiyet ve gereklilik değildir.

Bu durumda alış-veriş bir zorunluluk değil, belki her ikisi de alış-verişin geçerli olduğu hakkında ittifak ederlerse (her ikisi için de gerekli olur.)⁴³⁴

⁴²¹ Metindeki “evcebtü” (gerekli kıldım) ifadesi, “M” ve “F” nüshalarında “evcebe” (veya “üüçibe” şeklinde gelmiştir.

⁴²² Metinde “redettü” ifadesi “M” ve “F” nüshalarında “eceptü” olarak gelmiş, “D” nüshasında da “ahhartü” şeklinde gelmiştir. Tabi bunlar burada kastedilen manaya ters düşen anlamlardır.

⁴²³ Metindeki “kane” kelimesi “M” ve “F” nüshalarında “fe kane” şeklinde gelmiştir.

⁴²⁴ Bu “elbey” (alış-veriş) kelimesi “M” nüshasında bulunmamaktadır. Bak Serahsi, XIII, 49

⁴²⁵ Metinde “li’s semen” olarak geçen kelime “M” ve “F” nüshalarında “es-semen” olarak geçer. Bak bölüm 6, 8 nolu paragraf.

⁴²⁶ Bak. Bölüm 6, 12 nolu paragraf

⁴²⁷ Metinde geçen “vahdehu” kelimesi “M” ve “F” nüshalarında vahideten” şeklindedir. “D” nüshasında ise ve ahazehu” şeklinde gelmiştir.

⁴²⁸ Bak. Bölüm 2 paragraf no: 13

⁴²⁹ Bir şeyin numarası demek onu başkalarından ayıran işaret demektir. Yazı ve ona benzer şeyler gibi. Mesela “elbise numarasıyla satılmaz” cümlesinde olduğu gibi. “el-Misbahu’l-Münir” Burada işaretin gerçekten bedelin söylenmesi olduğu açıktır.

⁴³⁰ Bu kelime “M” ve “F” nüshalarında bulunmamaktadır.

⁴³¹ Bu kelime “F” nüshasında yoktur.

⁴³² Metinde “el-bey” “ şeklinde gelen kelime “M” nüshasında “el-baiu” şeklinde gelmiştir.

⁴³³ Metinde “ve kezalike el-müşteri lev kale” şeklinde gelen cümle “F” nüshasında “ve kezalike lev kale el-müşteri lev kale” şeklinde gelmiştir.

⁴³⁴ Bak bölüm 6, paragraf 7

25- Bir adam bir adamdan üç gün içinde bedeli ödemediği takdirde aralarında alış-veriş olmamış (sayılması) şartıyla (bir mal) satın alsa, bu geçerlidir.

Eğer bu satılan onun azat etmiş olduğu köle veya cariye ise sonra üç günün hepsi geçmesine rağmen henüz ödeme yapmamış ise, bu alış-veriş geçerli, azat muamelesi geçerli ve müşteri bedeli ödemesi gerekir.⁴³⁵

Eğer bugün veya iki gün içinde parayı ödemediğim⁴³⁶ takdirde aramızda alış-veriş yoktur derse (hüküm) yine böyledir.⁴³⁷

26- İki kişi muhayyer olmak üzere bir şey satın alsalar⁴³⁸ birisi onu geri vermeyi, diğeri ise onu almayı tercih etse, bunlardan hiçbirisinin diğere karşı kendi payını geri çevirme hakkı yoktur. Çünkü bunlar⁴³⁹ tek pazarlık (yapmışlar)tır; biri diğeri reddedemez.⁴⁴⁰

Eğer bunlar iki vasi⁴⁴¹ veya inan şirketinde⁴⁴² iki ortak iseler durum yine aynıdır. (Biri diğeri reddedemez.). Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.

Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşüne gelince: Bunlardan birisi arkadaşının (ortağının) dışında (kendi payını) geri çevirme hakkına sahiptir. Mesela bunlardan birisi almayı tercih ederse bu geçerlidir. Diğeri de dilerse reddetme, geri çevirme hakkına sahiptir.

Ancak bu iki ortak mufavada⁴⁴³ şirketinde iseler birisi satıcıya ben alış-verişi geçerli kılıyorum dese, bu hem kendisi ve hem de ortağı açısından geçerli olmuş olur. Artık ortağının bunu reddetmeye hakkı yoktur.

Bu iki ortak bir alış-veriş yapıp kendileri için muhayyerlik şartı koştığında yine böyledir. Onlardan birisinin müşteriye karşı yürüttüğü pazarlık diğeri için de geçerlidir. Bunlardan hangisi diğere önce satım akdini bozarsa o bu alış-verişi bozmuş olur. Artık diğere yeni-ayrı bir alış satım akdi yapmanın dışında bu alış-verişi devam ettirmeye hakkı yoktur.

27- Adam, kendi baktığı aile fertlerinden biri olan küçük oğlu adına bir şey satın alsa veya satsa ve kendisi için muhayyerlik şartı koşa⁴⁴⁴ ya da ona karşı müşteri muhayyer olsa bu caizdir.

28- Satıcı veya müşteri üç gün muhayyer olsa, tercih hakkını kullanmadan üç gün geçmiş olsa yine böyle bu alış-veriş geçerli olup akit müşteri (için de) gerekli ve lazım olur.

Muhayyerlik hakkına sahip olan kimse ölse yine böyle alış-veriş geçerli olup onun için (muhayyerlik hakkı düşer) ve akdin devamı gerekli olur. Muhayyerlik hakkı miras olarak intikal etmez. Şart koşulan kimseden başkası da olmaz.⁴⁴⁵

29- Bir adam bir alış-veriş yapsa da bunda yarına, geceye veya öğleye kadar muhayyerlik şartı koşa, o yarının bütününde, gecenin tamamında ve öğlenin bütün vaktinde muhayyer olur.⁴⁴⁶ Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.

⁴³⁵ Bak. Bölüm 6, paragraf: 8

⁴³⁶ Bu nüshalarda "ödediğim takdirde" olarak geçer.

⁴³⁷ Bu meselenin hükmü sanki daha önceki bölüm: 3, paragraf: 3 de kapalı olarak geçmiştir.

⁴³⁸ Bu ibare "D" nüshasından düşmüştür.

⁴³⁹ Metinde "li ennehuma" kelimesi, "D" nüshasında "li enneha" şeklinde gelmiştir.

⁴⁴⁰ Aşağıda gelecek olan bölüm 6, paragraf 31 e bak.

⁴⁴¹ Bir kimsenin mallarında ve çocuklarının işlerinde tasarruf etmek üzere görevlendirilen kimseye vasi denir. (çev.)

⁴⁴² Ticaret gibi bir maksatla iki veya daha fazla kimse tarafından sermaye konularak kurulan bir şirkettir. Bu şirkette ortaklar arasında tam eşitlik şartı aranmaz; birinin payı diğerekinden fazla ya da eksik olabilir. (Çev.)

⁴⁴³ Sermaye, yetki ve borç konusunda tam eşitlik bulunan ortaklığa "mufavada" adı verilir. (Çev.)

⁴⁴⁴ Metinde "işterata" şeklinde olan kelime "D" nüshasında "eşrata" şeklinde gelmiştir.

⁴⁴⁵ Bak bölüm 6, paragraf: 4

⁴⁴⁶ "M" nüshasında "ve öğlenin bütün vaktinde" ifadesi bulunmamaktadır.

Burada başka bir görüş daha, Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşü de vardır: Müşteri ancak güneş doğuncaya, güneş (akşam) kayboluncaya ve güneş (öğleyin) zeval⁴⁴⁷ vaktine⁴⁴⁸ girinceye kadar muhayyerdir.

30- Bir adam, bir adam için (vekil olup) bir mal satın alsa,⁴⁴⁹ onun emri ile onun için muhayyerlik şartı koşsa, satıcı da emreden kimse, orada olmadığı halde onun buna razı olduğunu söylese, satıcı tasdik edilmez, bu konuda müşteriye yemin etmek de düşmez.

Eğer ona⁴⁵⁰ yemin etmek düşseydi, emreden kimse (gelip) hazır bulununcaya kadar onun⁴⁵¹ bunu geri verme hakkı olmazdı.

Onun⁴⁵² (vekilin) yemin etmeden⁴⁵³ bunu geri verme hakkı vardır. Satıcının⁴⁵⁴ emredene karşı iddia ettiği şey için vekil hasım (davalı veya davacı) değildir. O bu konuda yabancı bir adam pozisyonundadır. Ancak o onların ikisi arasında tartışmalı olan konuda taraftır, fakat başka konuda değil.

Satıcı, emreden kişinin (müvekkilin) razı olduğuna dair belge sunarsa, artık alış-veriş emreden için gerekli olur.

Eğer o bu konuda bir belge getiremeyip müşteri, emreden razı oldu derse, satıcı da onu tasdik ederse, emreden, üç gün içinde, muhayyerlik müddeti bitmeden evvel satıcının huzurunda "ben alış-verişi iptal ettim" derse, artık alış-veriş, müşteri için gerekli olur, emreden için gerekli olmaz. Eğer onun⁴⁵⁵ bu söylediği söz muhayyerlik müddeti bittikten sonra söylenmiş ise alış-veriş emreden⁴⁵⁶ için gerekli olur. Nitekim o muhayyerlik hakkı konusunda bir şey konuşmadan önce alış-veriş onun için bir gereklilik idi.⁴⁵⁷

31- Adam, üç gün muhayyer olmak şartıyla, içinde elli elbise bulunan ve her bir elbise de şu şu fiyata veya tüm elbiseler bin dirhem olmak üzere bir Hint-çuvalı veya Hire-torbası satın alsa, bu elbiselerin yarısını almak ve yarısını geri vermek istese, onun buna hakkı yoktur. O ancak bunların hepsini ya alır veya yine hepsini geri verir.

İster götürü, ister ölçüyle olsun, yiyecek maddeleri, ölçü veya tartı ile alınıp satılan bütün mallar da böyledir. Bütün ticaret malları ve tek pazarlıkla satın alınan hayvanlar da böyledir: Onun bunlardan bir kısmını alıp diğerini bırakmaya hakkı yoktur.⁴⁵⁸

32- Adam her biri on dirhem olmak üzere, üç gün muhayyer olmak şartıyla, iki elbise satın alsa ve bunları teslim alsa, fakat birisi telef olsa onun diğer geri kalanı iade etmeye hakkı yoktur ve bütün bedelin hepsini ödemesi gerekir.

Eğer telef olmamış olsa bile, yalnız ona göre gerek kendi ve gerekse başkasının taksiri ile kusurlu hale gelmiş olsa bile yine böyledir. (Bütün bedeli ödemesi gerekir.)

Onu veya bir kısmını satsa bile yine böyledir: Artık o kendi iradesiyle bunun sağlam olanını geri veremez; ancak sağlam ile kusurlu birlikte olursa o zaman iade edebilir. Çünkü bu alış-veriş tek satış ve tek pazarlıktır. Kusurlu olanın satışı gerekli olduğu gibi, o gerekli olduğu zaman diğerinin de satışı gerekli hale gelir.⁴⁵⁹

⁴⁴⁷ Metindeki "tezüle" fiili, "M" ve "D" nüshalarında "nüzul" olarak gelmiştir.

⁴⁴⁸ Güneşin zevali veya zeval vakti, güneşin en tepe noktasından batı ufkuna doğru meyle başlaması anı olarak tarif edilebilir. (Çev.)

⁴⁴⁹ Metinde "iştera" olarak geçen kelime, "F" nüshasında "işterata" olarak gelmiştir.

⁴⁵⁰ Burada emreden üzerine demektir. Bak. Serahsi XIII, 54

⁴⁵¹ Bu kelime "M" ve "F" nüshalarında yoktur. Fakat daha sonra gelecek 9.Bölüm, 38.paragrafa bak

⁴⁵² Yani vekilin demektir.

⁴⁵³ Bak. Bölüm: 6, paragraf: 15

⁴⁵⁴ Metinde "el-baiu" şeklindeki kelime "M" ve "F" nüshalarında "ala'l-baiu" şeklinde gelmiştir.

⁴⁵⁵ Metinde "minhu" gelen kelime, nüshalarda "minhum" olarak gelmiştir.

⁴⁵⁶ Metinde "el amiru" şeklindeki kelime "M" ve "F" nüshalarında "li'l amiri" şeklinde gelmiştir.

⁴⁵⁷ Bunu bölüm: 6, paragraf: 19, 20 ve 45 ile karşılaştır.

⁴⁵⁸ Bölüm: 6 paragraf: 26 ile karşılaştı.

⁴⁵⁹ Bak. Bölüm: 6, paragraf: 8

33- O bunların birisini alıp⁴⁶⁰ diğerini ise bırakma muhayyerliğine sahip olsa, onun on dirhem ile sadece bir tane⁴⁶¹ alma hakkı vardır. Böylece onun birisi telef olur ya da onun kendisi veya başkasının taksiri ile kusurlu hale gelirse, telef olan veya kusurlu hale geleni on dirheme almak gerekli olur. Diğerini ise geri verip almayabilir.

Eğer o telef olmamış veya kusurlu hale de gelmemiş ise sonra her ikisi birlikte telef olsalar, bunlardan her birinin bedelinin yarısı onun üzerinedir.

Eğer bunların bedelleri farklı olsa bile yine böyledir.

Bu iki elbisenin bizzat kendileri ortada varsa adam birisini tercih etmişse onun bedelini vermesi gerekir. Diğer hakkında da emin olup bundan sonra onun yanında iken kaybolursa onun üzerine tazmin etmek yoktur.

Aslında bu alış-veriş kıyas bakımından geçersiz sayılır. Çünkü o tanımadığı ve bilmediği bir şey satın almıştır. Nitekim o, on veya daha fazla sayıdaki elbiselerden bir elbise satın alsa, satıcı ona onlardan dilediğini al⁴⁶² veya onlardan istediğini kendine gerekli kıl dese; ya da bu, sığır, deve ve koyun gibi hayvanlardan⁴⁶³ birisi olsa⁴⁶⁴, ben bunlardan bir tanesini on dirheme aldım dese, bu, hükümsüz ve geçersiz olur. Fakat müşteri bir tanesini tercih edip teslim aldığı zaman ben bu iki ve üç elbise hakkında istihsan yapıyorum.⁴⁶⁵

34- Adam, bunlardan dilediğini almak ve öbürünü bırakmak şartıyla, birisi⁴⁶⁶ bin dirhem, diğeri ise beş yüz dirhem olan iki cariye satın alsa ve bunların her ikisini birden tek kelimeyle azat etse, o muhayyer olup bunlardan dilediğini⁴⁶⁷ adı geçen bedel ile azat eder ve diğerini geri verir.

35- O, bunlardan birisini azat etmemiş ve cinsel ilişkide bulunmamış olsa, ancak onlarda kusur meydana gelmiş, hangisini önce aldığını da bilmiyor. Satıcı, bedeli bin dirhem olanı aldın dese, müşteri de hayır ben ilk defa senden bedeli beş yüz olanı aldım dese kıyasta onun sözü geçerli olur ve diğerini geri verir ve kusurun kıymetinin yarısını verir. Fakat ben burada istihsan yaparak onu geri vermesini ancak kusurun yarı bedelini vermemesini daha güzel buluyorum.

Eğer⁴⁶⁸ bu cariyelerde kusur, her ikisinde birlikte meydana gelmiş olsa o, dilediğini geri verir ve diğerini tutar ve kusurun yarı bedelini geri vermez.- Ben bunu istihsan ediyorum.

Onlardan birinde⁴⁶⁹ bundan sonra başka bir kusur ortaya çıksa veya ölse ya da müşteri onun üzerinde bir cinayet işlese o onu almak zorunda olup diğerini geri verir. Bu görüş, Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve Muhammed'in kavline bir kıyastır.

36- Satıcı, müşterinin tercih ettiği cariyeyi azat etmiş olsa onun üzerinde bu azat sabit olmaz.

Eğer satıcı bunların her ikisini birlikte azat etmiş olsa, bunlardan kendisine geri verilmiş olan (cariye) azat olmuş olur.

37- Bu iki cariyeden hiçbirisi azat edilmemiş olup ancak müşteri bunların her ikisi ile birlikte cinsel ilişki kurup böylece her biri ondan hamile olur. Sonra bunlardan hangisini tercih ettiğini açıklamadan ölür. İlk defa onlardan⁴⁷⁰ hangisiyle ilişki kurduğu bilirse o cariye onun

⁴⁶⁰ “D” nüshasında “onların birini alma...” cümlesi yerine “onların ikisini alma...” cümlesi gelmiştir.

⁴⁶¹ Metindeki “vahiden” (bir tane) kelimesi “M” nüshasında yoktur. “D” nüshasında ise bu “vahidün” şeklinde gelmiştir.

⁴⁶² “M” ve “D” nüshalarında “onlardan dilediğini al” cümlesi yerine “onlardan birini unuttun” ifadesi gelmiştir.

⁴⁶³ Metindeki “hayvanen” kelimesi nüshalarda “hayvanün” şeklinde gelmiştir.

⁴⁶⁴ Metindeki “kanet” kelimesi “D” nüshasında “kane” şeklinde gelmiştir.

⁴⁶⁵ Bölüm: 2, paragraf 15 ve 5 ile karşılaştır. Bak. Bölüm: 6, paragraf: 48

⁴⁶⁶ Metindeki “ihdahuma” kelimesi nüshalarda “ehadehuma” şeklindedir.

⁴⁶⁷ Metinde “ihtara” kelimesi “M” ve “F” nüshalarında “ihtarahu” şeklinde gelmiştir.

⁴⁶⁸ Metinde “fe in” olan kelime “D” nüshasında “ve in” şeklinde gelmiştir.

⁴⁶⁹ “M” nüshasında “li ihdahima” kelimesinin yerine “bi hima” kelimesi gelmiştir.

⁴⁷⁰ Metinde “eyyetühuma” olan kelime, nüshalarda “eyyeteühunne” olarak gelmiştir.

için ümmü veled olur. Onun bedeli de müşteri üzerine gerekir. Diğer cariyeyi de çocuğu ve mihr-tazminatı ile birlikte satıcıya geri verir. Bu çocuğun nesebi müşteriden sabit olmaz. Bunun tazminatı müşteri üzerinedir.

Bu iki cariyeden ilk defa hangisiyle⁴⁷¹ ilişki kurduğu bilinmiyorsa, eğer hayatta ise bu konuda müşterinin sözü geçerli olur. Eğer ölmüşse müşterinin mirasçılarının sözü geçerli olur. Eğer onlar biz bilmiyoruz derlerse, o takdirde cariyelerden her birinin bedelinin yarısı ve onların mihr-tazminatının yarısını ödemek müşteri üzerine gerekir. Bunlardan her biri, (hür olmak için) kendi değerlerinin yarı nispetinde satıcı için çalışırlar. Bunlardan her birinin çocuğu da yine kendi değerini yarı nispetinde satıcı için çalışır. Bunlardan hiçbirinin nesebi sabit olmaz.

Satıcı bunlarla⁴⁷² (bu iki cariyeye ile) müşteri ile birlikte cinsel ilişki kurdu ise, satıcı ve müşteri bu iki çocuğu (benden) diye birlikte iddia ederlerse, burada müşterinin sözü geçerli olur. Müşteri onlardan hangisini ilk bu diye (cinsel ilişkisini) söylerse o onun çocuğu, annesi de onun için ümmü⁴⁷³ veled olur. Diğer cariyenin mihr- tazminatı da müşterinin boynunadır. Bu diğer cariyeye ve onun çocuğu satıcının olup çocuğun nesebi de ondan sabit olur. Müşterinin ümmü veledinin mihr-tazminatı da satıcı üzerinedir. Çünkü satıcı onunla müşteri ile birlikte cinsel ilişki kurmuştur. Cariye müşterinin ümmü veledi olunca, ilişki sebebiyle onun mihr-tazminatı satıcı üzerine olur, satıcının ümmü veledinin tazminatı da müşteri üzerine olur.

Eğer satıcı ile müşteri bunlardan hiçbir şey bahsetmeden⁴⁷⁴ ölürlerse, müşterinin mirasçılarının sözü geçerli olur. Onlar da bu işi bilmezlerse, bu iki çocuktan hiçbirinin nesebi ne müşteriden ve ne de satıcıdan sabit olur.⁴⁷⁵ Her iki cariyeye ve çocukları hür olurlar. Çocukların velası (velayeti), müşteri ile satıcının arasında yürütülür. Onlardan her birinin⁴⁷⁶ mihr-tazminatı satıcı ile müşteri üzerinedir. Bu bir kıyastır.

38- Adam bir adamın kölesini üç gün muhayyer olmak şartıyla satın alsa, muhayyerlik meselesinde ihtilafa düşseler; satıcı muhayyerlik müddeti bitti, senin muhayyerlik hakkın kalmadı dese, müşteri de muhayyerlik müddeti henüz bitmedi dese ve her ikisi onun üç gün muhayyer olduğu konusunu kabul etseler, yemin etmesiyle birlikte müşterinin sözü geçerli olur. Satıcının da muhayyerlik müddetinin geçtiğini gösteren bir belge sunması gerekir.

Eğer muhayyerlik hakkı satıcının ise, alıcı ile satıcı bu konuda ihtilafa düşseler, satıcının müddetin bitmediği hakkındaki sözü geçerlidir. Müşterinin de müddetin bittiğini gösteren bir belge sunması gerekir.⁴⁷⁷

39- Alıcı ile satıcı ihtilafa düşüp müşteri benim üç gün muhayyerlik hakkım var dese satıcı da hayır senin iki gün muhayyerlik hakkın var dese, yemin etmesiyle birlikte satıcının sözü geçerli olur. Müşterinin de iddia sahibi olduğu için (davasını ispat için) belge sunması gerekir.

Satıcı, benim iki gün muhayyerlik hakkım var dese, müşteri de hayır senin bir gün muhayyerlik hakkın var dese, yemin etmesiyle birlikte müşterinin sözü geçerli olur. Satıcının da belge sunması gerekir.⁴⁷⁸

⁴⁷¹ Metinde “eyyetühuma” olan kelime, nüshalarda “semenehu” olarak gelmiştir.

⁴⁷² Metindeki “vataahuma” kelimesi, nüshalarda “vataha” şeklinde gelmiştir.

⁴⁷³ Bu kelime “D” nüshasında “ev” (veya) olarak geçmektedir.

⁴⁷⁴ Metindeki “yübeyyina” kelimesi, “M” ve “F” nüshalarında “yübeyyinu”, “D” nüshasında ise “yüsbitu” şeklinde gelmiştir.

⁴⁷⁵ Bu meselenin hükmünü açıklamak, “bunlardan her birinin bedelinin yarısı müşteri üzerine gereklidir.” cümlesinin eklenmesini gerektirir. Fakat bu cümle nüshalarda bulunmamaktadır. Bu sebeple biz onu metne koymak istemedik. Bak: bölüm 6, paragraf 33; bu bölümün 1. paragrafına da bak. Ve yine bak: Serahsi, Mebsut (XIII, 59)

⁴⁷⁶ Metinde “vahıdetin” kelimesi, “M” ve “F” nüshalarında “vahıdin” şeklinde gelmiştir.

⁴⁷⁷ Bak: bölüm: 4, paragraf: 11

⁴⁷⁸ Bak: bölüm: 4, paragraf: 11

40- Müşteri benim muhayyerlik hakkım var dese, satıcı da hayır senin için muhayyerlik⁴⁷⁹ şartını koşmadım dese, yemin etmesiyle birlikte satıcının sözü geçerli olur.

Ebu Yusuf, bu alış-verişte kim olumsuzluğu (muhayyerliği) kaldırıyor ise onun sözü geçerli olur dedi. Muhayyerliği iddia eden kimsenin de belge getirmesi gerekir.

Satıcı benim muhayyerlik hakkım var dese, müşteri de senin muhayyerlik hakkın yok dese yemin etmesiyle birlikte müşterinin sözü geçerli olur. Satıcının da belge sunması gerekir.

Bunlardan hangisi muhayyerliği iddia ederse, o, belge getirmediği sözü kabul edilmez. Burada (muhayyerlik değil) diğer tarafın sözü geçerli olur. Bu Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşüdür.⁴⁸⁰

41- Eğer satılan mal bir ev ise, satıcının bunda muhayyerlik hakkı varsa, bu ev için şufa⁴⁸¹ hakkı olmaz. Çünkü bu alış-veriş (satıcı muhayyer olduğundan) henüz gerekli olmamıştır.

Eğer (bu ev alış-verişinde) müşterinin muhayyerlik hakkı varsa, şufa hakkı olan kimsenin, bu evde şufa hakkı vardır. Çünkü bu alış-veriş, (satıcı muhayyer olmayıp alıcı muhayyer olduğu için) gerekli hale gelmiştir.

42- Adam, bir adama: “şu ticaret malına git, bugün ona bak, eğer ondan memnu kalırsan, bin dirheme o senindir” dese, bunun üzerine müşteri de evet dese, onun bu “evet ben onu bin dirheme aldım” sözü ile “ben geceye kadar muhayyerim” sözü arasında bir fark yoktur.

43- Müşteri cariyeye hakkında üç gün muhayyer olsa, böylece onu hizmetçi edinse, bu muhayyerlik hakkı⁴⁸² değildir. Çünkü muhayyerlik hakkı, bir kölenin (alınmasında onun uygun olup olmadığını anlamak için belli bir müddet çalıştırmak için) uygulanan bir şeydir.

Eğer bu bir hayvan olsa yine böyledir. Adam ona biner, kendisine ve yürüyüşüne bakıp kontrol eder.

Bu bir gömlek olsa yine böyledir: Adam onu giyer ve üzerine uygunluğuna⁴⁸³ bakar: Artık müşteri muhayyerdur. Ama bundan sonra onu tekrar giyerse, bu onun razı olduğunu (almaya karar verdiğini) gösterir.

44- Adam, at üzerinde sefere-yolculuğa çıkarsa, bu attan memnun olduğunu (ve onu almak istediğini) gösterir.

Evde oturmaya başlarsa bu evden memnun olduğunu ve muhayyerlik hakkını iptal ettiğini gösterir.

Cariye ile cima ederse,⁴⁸⁴ ona şehvetle⁴⁸⁵ dokunursa veya şehvetle⁴⁸⁶ öperse, ondan memnun olmuş ve muhayyerlik hakkını iptal etmiş demektir. Eğer⁴⁸⁷ onun apış arasına şehvetle bakarsa yine böyledir. Onun yanında iken cariyeye kendi taksiri veya başkasının taksiri sebebiyle bir kusur ya da bir bela ve musibet isabet ederse yine böyledir. Bunların hepsi rıza yerine geçer.

Eğer cariyeye, adamın apış arasına şehvetle bakmış, ona şehvetle⁴⁸⁸ dokunmuş veya onu şehvetle⁴⁸⁹ öpmüş ise, cariyenin sahibi de onun⁴⁹⁰ böyle yaptığını bildirmiş, “evet

⁴⁷⁹ Metinde “hıyaran” kelimesi nüshalarda “hıyarun” şeklinde gelmiştir.

⁴⁸⁰ Bak: bölüm: 4, paragraf: 11

⁴⁸¹ Şufa: Bir gayrimenkulü satın almada öncelik hakkına sahip olmak demektir. (Çev.)

⁴⁸² Metinde “Haza ihtiyaran” ifadesi yerine “M” nüshasında “leha ihtiyarun” şeklinde, “F” ve “D” nüshalarında da lehu ihtiyarun” şeklinde gelmiştir.

⁴⁸³ Metindeki “kaddihi” kelimesi Serahsi Mabsut’ta (XIII, 60) “kaddihi” olarak geçer.

⁴⁸⁴ “M” nüshasında “ev lemeseha” olarak gelmiştir.

⁴⁸⁵ Metindeki “bi şehvetin” kelimesi, “F” ve “D” nüshalarında “li şehvetin” olarak gelmiştir.

⁴⁸⁶ Metindeki “bi şehvetin” kelimesi “F” ve “D” nüshalarında “li şehvetin” olarak gelmiştir.

⁴⁸⁷ Metindeki “in” kelimesi “M” nüshasında “iza” olarak gelmiştir.

⁴⁸⁸ Metindeki “bi şehvetin” kelimesi “D” nüshasında “li şehvetin” olarak gelmiştir.

⁴⁸⁹ Metindeki “bi şehvetin” kelimesi “D” nüshasında “li şehvetin” olarak gelmiştir.

o bunları şehvetle yaptı” diyerek ikrar etmiş ise, bu cariye, adam için helal olur; cariyenin kızı ve annesi ise ona haram olur. Bu (haramlık ve helallik konusu) ric’i talakta⁴⁹¹ da böyledir. Bu Ebu Yusuf’un görüşüdür. O bunu Ebu Hanife’nin görüşüne kıyas yaparak söylemiştir.

Muhammed’in görüşüne gelince, cariyenin müşteriye yaptığı şey, müşteri tarafından bir rıza olamaz. Çünkü bunu o yapmamıştır.

Eğer müşteri için muhayyerlik hakkı yok ise, satıcı için varsa ve satıcı cariye ile ilişkiye girmişse, ona şehvetle dokunmuşsa⁴⁹² veya yine şehvetle öpmüşse, bu (cariyenin) satımı ile çelişki teşkil eder.⁴⁹³

45- Adam, onun emriyle bir adama kölesini satsa ve yine onun emriyle muhayyerlik şartı koşsa, bu suretle satıcı: “gerçekten emreden bu adam memnun oldu ve alış-verişi geçerli kıldı” dese, emreden kişi de “ne memnun oldum ve ne de geçerli kıldım.” dese, burada emredenin sözü geçerli olur ve bu alış-veriş devam etmez. Emreden kişiye de ben geçerli kılmadım diye yemin etmek düşer.⁴⁹⁴

Emreden kişi ile müşteri, köle hakkında ihtilafa düşüp⁴⁹⁵ emreden, bu benim kölem değil dese,⁴⁹⁶ müşteri de bu benim senden satın aldığım köledir dese, bu konuda yemin etmesiyle birlikte müşterinin sözü geçerli olur.

Eğer müşteri muhayyer olsa, cariyeyi geri verse ve onun hakkında ihtilafa düşseler yine böyledir. Bu konuda yemin etmesiyle birlikte müşterinin sözü geçerli olur.⁴⁹⁷

46- Alış-verişte muhayyer olan kimse,⁴⁹⁸ bir söz söylemeden ve alış-verişi gerekli kılacak bir iş de yapmadan sadece kalpten razı olsa, onun böyle yalnız kalpten razı olması (alış-veriş) açısından bir şey ifade etmez.

Söz söylemedikçe veya kendisinin bunu bildiği kadarıyla ondan razı olduğunu bildiren bir iş yapmadıkça sadece kalben razı olmak olmaz.

Onu (cariyeyi) geri vermeye kalpten azmettiği zaman, bu bir şey ifade etmez. Ona düşen bundan sonra onu almak ve alış-verişi gerekli kılmaktır.⁴⁹⁹

47- Eğer muhayyerlik hakkını kullanmak için vakit bulunmazsa,⁵⁰⁰ muhayyer olan kişi, üç gün içinde bu hakkını kullanmalıdır. Eğer kişi alış-verişi tercih etmeden üç günlük müddet biterse alış-veriş fasit olur. Çünkü Ebu Hanife’nin görüşüne göre muhayyerlik müddeti üç günden daha fazla olmaz.⁵⁰¹

48- Adam iki köle satın alsa, bunlardan birisini bin, diğerini de beş yüz dirheme alsa, ama bunlardan dilediği birisini alıp diğerini geri vermek ve ikisini birden almamak şartıyla⁵⁰² alsa ve bunların ikisi birden ölse, satıcı, değeri bin dirhem olan daha önce öldü dese, müşteri de hayır beş yüz dirhem olan önce öldü dese, bunlardan hiç birisi⁵⁰³ söyledikleri üzerine tasdik⁵⁰⁴ edilmezler. Ancak müşteri, bin dirhem olan kölenin daha önce öldüğünü bilmediğini (ifade ederek) Allah’a yemin eder. Satıcı da beş yüz dirhem olan kölenin daha önce öldüğünü

⁴⁹⁰ Metindeki “minha” kelimesi “D” nüshasında bulunmamaktadır.

⁴⁹¹ Ric’i talak: geriye dönülebilir boşamaya denir.

⁴⁹² Metindeki “lemeseha” kelimesi “D” nüshasında lebeseha” şeklinde gelmiştir.

⁴⁹³ Bak: bölüm: 6, paragraflar: 8 ve 12

⁴⁹⁴ Bak: bölüm:6, paragraf: 30

⁴⁹⁵ Yani emreden kişi muhayyerlik hakkına dayanarak (alış-verişi) feshettikten sonra. Bak: Serahsi, (XIII, 62)

⁴⁹⁶ Metinde “fe kale” olan kelime “M” nüshasında “ve kale” olarak gelmiştir.

⁴⁹⁷ Bak: bölüm: 6, paragraf: 17

⁴⁹⁸ Metindeki “ellezi” kelimesi “F” nüshasından düşmüştür.

⁴⁹⁹ Bak: bölüm: 6, paragraf: 11

⁵⁰⁰ Metindeki lem harfi “M” ve “F” nüshalarından düşmüştür. Bak Serahsi, (XIII, 62)

⁵⁰¹ Bak: bölüm: 6, paragraf: 3; bölüm: 6, paragraf: 28 ile karşılaştır.

⁵⁰² “M” nüshasında “ve ala ennehu” yerine “ve ala’l-müşteri ennehu” ifadesi gelmiştir.

⁵⁰³ Metindeki “vahidün” kelimesi “F” ve “D” nüshalarında “vahiden” olarak gelmiştir.

⁵⁰⁴ “M” nüshasında bu kelime bulunmamaktadır.

bilmediğini⁵⁰⁵ (ifade ederek) Allaha yemin eder.⁵⁰⁶ Hangisi⁵⁰⁷ yemin etmekten çekinirse ona, diğerinin iddiası gerekli olur. Her ikisi birlikte yemin ederlerse, her biri için, iki köleden her birinin bedelinin yarısını vermek gerekli olur.⁵⁰⁸

Bundan sonra Yakup şöyle dedi: Bu konuda müşterinin sözü geçerlidir.⁵⁰⁹ Bunlardan hangisi, kimin⁵¹⁰ önce⁵¹¹ öldüğünü iddia ederse, yemin etmesiyle birlikte müşterinin sözü geçerli olur. Çünkü ona karşı, değeri fazla olan (köle) iddia edilmektedir. Ancak satıcı, belge ortaya koyarsa (o zaman müşterinin sözü) geçerli olmaz. Bu Muhammed'in görüşüdür.

Eğer taraflardan her biri diğerinin iddiasına karşı belge ortaya koyarsa müşteriye bin dirhem vermek düşer. Çünkü satıcı fazla olan (köleyi) iddia etmektedir.⁵¹²

Bunlar ikisi birlikte ölmeyip fakat bunların her ikisinde de bir kusur⁵¹³ meydana gelse, sonra ikisi de ölseler, sonra bin dirhem olanın daha evvel öldüğüne dair belge ortaya konsa, müşteri de beş yüz dirhem olanın daha evvel⁵¹⁴ öldüğüne⁵¹⁵ dair belge ortaya koysa, böylece her iki belge birlikte ortaya konsa, yine böyle olup bin dirhem için ortaya konan belge alınır. Belgeler birlikte değil, ayrı ayrı olsalar da yine böyledir. Bu Muhammed'in görüşüdür.⁵¹⁶

49- Satıcı üç gün muhayyer olmak üzere, müşteri, bir köle satın alsın⁵¹⁷ müşterinin yanında bu kölenin eli kesilse, onu müşteri veya bir başkası kesmiş⁵¹⁸ olsun, satıcı, muhayyer olur: o, dilerse alış-verişi müşteriye mecbur eder⁵¹⁹ ve kölenin bedelini ondan alır. Dilerse kölesini alır ve onun değerinin yarısını müşteriden alır ve müşteri (burada) eli kesene tabi olur.

Kölenin elini kesen satıcı ise, bilahara o alış-verişi müşteriye zorunlu kılmak isterse onun buna hakkı yoktur. Onun kölenin elini kesmesi alış-verişi muhayyer kılar ve hatta onu geri çevirir.⁵²⁰

50- Adam muhayyer olmak şartıyla bir cariye satın alsın, cariye onun yanında iken bir çocuk doğursa, günah olarak veya başka bir yolla, adam kendisi veya başkası onunla cinsel ilişkiye girse, muhayyerlik biter. Artık onu alması gerekli olur. Çünkü bu olanlar onun yanında olmuştur. Bu gibi durumlarda alış-veriş zorunlu olur.⁵²¹

51- Bir Hıristiyan⁵²² bir Hıristiyan'dan üç gün muhayyer olmak üzere bir şarap satın alsın sonra müşteri üç gün bitmeden Müslüman olsa, onun şarabı geri verme hakkı vardır ve alış-veriş bozulmuş olur.⁵²³

Müslüman bir adam bir müslümandan bir köle satın alsın, o bu alış-verişte üç gün muhayyer olsa sonra müşteri üç gün geçmeden önce dininden, İslam'dan dönse, onun köleyi

⁵⁰⁵ Şu cümle “F” nüshasından düşmüştür: “bin dirhem olan kölenin daha önce öldüğünü... ve satıcı da bilmediğini Allaha yemin eder.”

⁵⁰⁶ Bak. Bölüm: 4, paragraf: 4

⁵⁰⁷ Metindeki “eyyühüma” kelimesi “D” nüshasında “fe inehuma” şeklinde gelmiştir.

⁵⁰⁸ Bak. Bölüm: 6, paragraf: 33

⁵⁰⁹ Bak bölüm: 6, paragraf: 35

⁵¹⁰ Metindeki “ennehu” kelimesi, nüshalarda “enne” olarak gelmiştir.

⁵¹¹ Metindeki “evvelen” kelimesi nüshalarda “evvelü” şeklinde gelmiştir.

⁵¹² Bak bölüm: 4, paragraf: 12

⁵¹³ Metinde “aybün” olan kelime “F” ve “D” nüshalarında “ayben” şeklinde gelmiştir.

⁵¹⁴ Metinde “evvelen” olan kelime nüshalarda “evvelü” şeklindedir.

⁵¹⁵ Bu kelime “F” ve “D” nüshalarından düşmüştür.

⁵¹⁶ Bak: bölüm: 6, paragraf: 33

⁵¹⁷ Bu kelime “M” nüshasından düşmüştür.

⁵¹⁸ Metinde “kataaha” olan kelime, nüshalarda “fe kataaha” şeklindedir.

⁵¹⁹ Metinde “elzemehu” olan kelime “M” nüshasında “lezimehu” şeklinde gelmiştir.

⁵²⁰ Bak: bölüm : 6, paragraf: 12

⁵²¹ Bak: bölüm: 6, paragraf: 8

⁵²² “F” nüshasında “bir Hıristiyan” yerine “Hıristiyan bir adam” şeklinde gelmiştir.

⁵²³ Bak aşağıda gelecek paragraf: bölüm: 6, paragraf: 54

geri verme hakkı vardır. Onun üzerine ne İslam'dan ve ne de küfürden (bir şey⁵²⁴) gerekmez.

52- Bir Hristiyan bir Hristiyan'dan şarap satın alsın ve onu henüz teslim almadan Müslüman olsa artık bu iki adam arasında alış-veriş olmamış kabul edilir.

Müslüman olan kişi bu⁵²⁵ satıcı olsa (hüküm) yine böyledir.

Bu bir istihсандır, kıyas değildir.⁵²⁶

53- Bir adam bin dirheme iki köle satın alsın, bunlardan birisini almak zorunda, diğerini ise muhayyer olmak şartıyla, dilerse onu alırsın, dilerse geri verir: Bu alış-veriş bozuk olup geçersizdir. Çünkü o bunlardan hangisini almak zorunda⁵²⁷ olduğunu ve hangisinde muhayyer olduğunu bilmemektedir.

Bu iki kölenin asıl değerleri iki bin dirhem iken onları bin dirheme satın alıp da eğer bu iki köle de ölürse onların kıymetlerini tazmin eder.

54- Bir Hristiyan bir Hristiyan'dan üç gün muhayyer olmak üzere bir domuz veya şarap satın alsın bunlar muhayyerlik müddeti bitmeden önce ikisi birden veya onlardan birisi diğerinden daha evvel Müslüman olsalar alış-veriş, teslim olsun veya olmasın, fasit⁵²⁸ olup bozulur.⁵²⁹ Bu Ebu Hanife'nin kıyasına göredir.

Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşüne gelince müşteri teslim alınca alış-veriş onun için zorunlu olur. Bu (teslim alma) görme gibidir.⁵³⁰

7- ŞART KOŞMADAN OLAN MUHAYYERLİK HAKKI

1- Adam hiç görmeden bir Hire torbası, Hint çuvalı veya bir tulum tereyağı ya da bir tulum zeytinyağı yahut bir çuval buğday satın alsın, bunları görünce muhayyerlik hakkına sahiptir.

Bu konuda muhayyerlik hakkı için bir süre (zaman) söz konusu değildir.

2- Eğer elbiselerin bir kısmını görüp hepsini görmemiş olsa geri kalan elbiselerde muhayyerlik hakkına olup gördüğü ve görmediği bütün elbiseleri geri verebilir.

Geride görmediği bir tek elbise kalsa bile o bunların hepsini geri çevirme hakkına sahiptir.

Bütün hayvanlar, ölçü ve tartı ile alınıp satılmayan bütün ticari mallar da böyledir.

Tereyağı, zeytinyağı ve buğday gibi olan mallardan görmedikleri gördüklerinin aynısı ise artık bu sözleşmede (muhayyerlik yok) alış-veriş gereklidir. Çünkü bunlar bir tek mal gibidir.

Eğer gördüğü ve görmediği mallar birbirinden farklı olup müşteri bunlar farklı, satıcı da farklı değil dese, burada yemin etmesiyle birlikte satıcının sözü geçerli olur; müşteriye de davasını belge ile ispat etmek düşer.

3- Eğer adam dürümlü bir malı satın almış olsa, onu açmasa ve kontrol etmese, öylece olduğu gibi satın alsın, onun bu konuda muhayyerlik hakkı yoktur; alış-veriş gereklidir.

4- Bir köleye baksın veya ne kadar çok olursa olsun, bir hayvana baksın sonra, bundan sonra sahibinden onu satın alsın, bundan sonra da bir ay geçse, onun bu konuda muhayyerlik hakkı yoktur.

⁵²⁴ Bu kelime nüshalarda yoktur. Fakat bak. Serahsi (XIII, 64)

⁵²⁵ Metindeki "haza" kelimesi "F" nüshasında "bi haza" şeklinde gelmiştir.

⁵²⁶ Selem bölümündeki 130, 131,132 ve 134. paragraflarla karşılaştır.

⁵²⁷ Metinde "lezimehu" olarak gelen kelime nüshalarda "elzemehu" şeklinde gelmiştir.

⁵²⁸ Bu kelime "M" ve "D" nüshalarında yoktur.

⁵²⁹ "Bozulur" kelimesinden sonra "D" nüshasında "kablü" (önce) kelimesi gelmiştir. O fazla olup burada yeri yoktur.

⁵³⁰ Bak: bölüm: 6, paragraflar: 51 ve 52 ve gelecek olan: bölüm: 10, paragraf: 28

Eğer müşteri, bu hayvanın hali benim gördüğüm zamanki hali değil, değişmiş derse, onun⁵³¹ bu değişikliği (ispat için) bir belge getirmesi gerekir. Eğer müşteri bir belge getirmezse, satıcının yemin etmesi gerekir. Eğer satıcı yemin etmekten çekinirse alış-veriş hükümsüz olur. Eğer yemin ederse alış-veriş müşteri üzerine tamamlanır.

5- Adam görmeden bir mal satın alsa sonra kendi adına bir elçi gönderip o malı teslim alsa, malı görünce muhayyer olur. Çünkü elçinin malı görmesi ve onu teslim alması müşteriye alış-verişe zorlamaz.

Eğer müşteri malı teslim almak⁵³² üzere bir vekil tayin etse onun malı teslim alıp zapt etmesi geçerlidir. Vekil malı görüp aldıktan sonra artık müşterinin muhayyerlik hakkı kalmaz. Burada vekil, elçi gibi değildir. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.

Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşüne gelince; bu konuda vekil ile elçi arasında bir fark yoktur, ikisi de birdir. Müşteri, her iki (elçi ve vekil) durumda muhayyerdur. Dilerse alır, dilerse almaz bırakır. Çünkü müşteri onu bakmak için, bir şeye bakmak (için) vekil tayin etmemiştir. Henüz onun rızası daha tamamlanmamıştır. Müşteri onu sadece teslim alması için vekil yapmıştır.

6- Adam görmeden bir Hint-çuvallı satın alsa, sonra ondan bir elbise(lik) satsa veya onu giyse de değişse, ya da onu kesse, sonra geriye kalana baktığı zaman pek memnun olmasa onun bu alış-verişi geri çevirmeye hakkı yoktur, onun için bu alış-veriş gereklidir.⁵³³ Sadece o ya onun hepsini alır veya yine hepsini geri verir. Ancak onda bir kusur bulursa, bu kusur sebebiyle onu geri verir.

7- Adam tek bedel ile bir Hint-çuvallı satın alsa, her bir elbiseyi on dirheme, bir ölçek buğday, iki hizmetçi veya ölçülen ya da tartılan bir şeyi⁵³⁴ (satın alsa), ama onu teslim almadan önce onda bir kusur ortaya çıksa, artık o muhayyerdur; dilerse ya hepsini alır veya dilerse hepsini bırakır. Yoksa onun, kusursuz olanı bedelden kendi hissesine düşen para ile alıp kusurlu olanı bırakmaya hakkı yoktur. Çünkü bu alış-veriş tek pazarlıkta gerçekleşmiştir.

Malı teslim alsa sonra kusurunu görse, o, kusurlu olmayanları bedelden kendi paylarına düşen (para) ile almak zorundadır.⁵³⁵ Kusurlu olan malda ise muhayyerdur: dilerse onu geri verir, dilerse bırakır.

Ölçü veya tartı ile alınıp satılan malların tek pazarlıkla satımına gelince, adam bunu teslim alıp bundan sonra da kendisinden gizlenip saklanmış bir kusur bulursa, o bu malın hepsini ancak⁵³⁶ ya alır⁵³⁷ veya yine hepsini geri verir, başka bir hakkı yoktur.

8- Adam, Hint çuvallı, Hire torbası veya bir ticaret malı⁵³⁸ ya da hayvanı tek pazarlıkla satın alsa, o bunu teslim almadan bir kısmının hak edilmiş olduğunu görse, onda bir kusur⁵³⁹ meydana gelse veya⁵⁴⁰ satın almadan önce onda bir kusur bulunmuş olsa da teslim almadan önce onu görse, müşteri muhayyerdur: dilerse malın hepsini alır, dilerse yine hepsini geri verir. Artık onun bunun bir kısmını alıp bir kısmını bırakma hakkı yoktur. Çünkü bu tek pazarlıkla alınmış olup malı da henüz teslim almamıştır.

Adam malı teslim almış olsa, sonra bu malın bir kısmı başkasının hakkı olduğu ortaya çıksa veya bir kısmının kusurlu olduğu anlaşılrsa, onun özel olarak bu kusurlu olanları geri

⁵³¹ Metinde "fe aleyhi" olan kelime "D" nüshasında "fe lehu" olarak gelmiştir.

⁵³² Bu kelime "M" nüshasından düşmüştür.

⁵³³ Metinde "fe'l-bey'u" olan kelime "D" nüshasında "ve'l-bey'u" şeklinde gelmiştir.

⁵³⁴ Metinde "şey'en" olarak geçen kelime nüshalarda "şey'un" olarak gelmiştir.

⁵³⁵ "Malı teslim alsa sonra kusurunu görse, o, kusurlu olmayanları bedelden kendi paylarına düşen para ile almak zorundadır." cümlesi "D" nüshasından düşmüştür.

⁵³⁶ Metindeki "illa" kelimesi "D" nüshasından düşmüştür.

⁵³⁷ Metinde "onu alır" iken "M" ve "D" nüshalarında sadece "alır" kelimesi gelmiştir.

⁵³⁸ Metindeki "şey'en" kelimesi nüshalarda "şey'un" olarak gelmiştir.

⁵³⁹ Metindeki "aybün" kelimesi "D" nüshasında "ayben" olarak gelmiştir.

⁵⁴⁰ Metindeki veya kelimesinin yerine "D" nüshasında "ve" kelimesi gelmiştir.

verme ve diğerlerini ise elinde tutma hakkı vardır. Özel olarak başkasının hakkı olan kısmın bedelini ister. Başkasının hakkı olmayan diğer geri kalan kısmı almak zorundadır.

Eğer mal, bir tek elbise ve bir köle gibi bölünmeyen (ve kısımlara ayrılamayan) bir şey olup onun bir kısmı başkasının hakkı ise, o geri kalan kısmını iade edebilir.

Eğer bu iki elbise⁵⁴¹ olup birisi üzerinde hak iddia edilse, eğer istihkak (kişinin hak edip hakkını istemesi) teslimden sonra olursa diğerini alması geçerlidir. Birisini teslim alıp diğerini almamış olsa, sonra teslim aldığı veya öbürü üzerinde hangisi olursa olsun, hak iddia edilirse, bedelden kendi hissesine düşen ile diğerini almada tercih hakkına sahip olur. Dilerse bunu alır, dilerse bırakır. Çünkü o satın aldığı malın hepsini teslim almamıştır.

9- Ölçü veya tartı ile (alınıp satılan mallardan) bir şeyi tek pazarlıkla satın alsa, onun bir kısmı üzerinde hak iddia edilse ve eğer bu hak iddiası da teslimden önce olmuşsa, müşterinin geri kalanı da bırakıp almama hakkı vardır.

Eğer müşteri malı eksik bulursa yine böyledir; onun bunu almama hakkı vardır.⁵⁴² Eğer dilerse onu bedelden kendi payına düşen hissesi ile satın alır.⁵⁴³

10- Bir bedelle bir Hint çuvalı satın almış olsa ve onu eksik veya fazla bulursa bu alış-verişte fayda yoktur, onun bunu geri verme hakkı vardır.⁵⁴⁴

Her bir elbisenin bedeli belirlenmiş ama elbise fazla çıkmış olsa bu alış-verişte fayda yoktur. Çünkü burada satım akdi meçhul-bilinmez üzerine kurulmuş olur.

Eğer bu elbise eksik çıksa, müşteri bunu malı teslim almadan önce veya sonra bilse o muhayyerdir: dilerse almaz bırakır, dilerse fazla elbiseleri her bir elbisenin belirlenmiş fiyatı ile alır.⁵⁴⁵

11- Adam elli dirheme bir ölçek buğday satın alsa ve bunu eksik bulsa o, dilerse onu bedelden kendisine düşen hissesi ile alır. Çünkü bunun bedelden kendisine düşen hissesinin⁵⁴⁶ ne kadar olduğu bellidir.⁵⁴⁷ Bu, bedeli tek-toptan olan ticari mallar gibi değildir.⁵⁴⁸

12- Adam bir fiyat-pazarlıkla iki cariye satın alsa, bunlardan birisi ümmü veled çıksa veya⁵⁴⁹ müdebber ya da mükatep köle çıksa, bunu bilerek teslim alsa, müşteri muhayyerdir: dilerse diğer cariyeyi de almaz, dilerse onu bedelden payına düşen hissesi ile alır.⁵⁵⁰

13- Ama kişi bütün aldıklarında eliyle dokunup bakmadıysa, malı evirip çevirip tetkik etmedikçe muhayyerdir. Eğer dokunur, evirip çevirip tetkik ederse o zaman gören adamın bakması durumundadır. Bir kusur bulamamışsa tercih hakkı yoktur.

Eğer bir kusur bulursa artık o sağlıklı bir insan durumunda sayılır.

8- MURABAHALI-KARLI ALIŞ-VERİŞLER

1- Adam bir malı veresiye olarak satın alsa, onun bunu, müşteriye “ben bunu veresiye

⁵⁴¹ Burada “D” nüshasında “eğer bu iki elbise ise, bir kısmı üzerinde hak iddia edilmiş ise onun geri kalanı iade etme hakkına sahiptir.” cümlesi gelmiştir ki, bunun daha öncekinin bir tekrarı olduğu açıktır. Müstensih burada bir yanlışlığa düşmüştür.

⁵⁴² Burada “D” nüshasında “ve lehu” (onun hakkı vardır” ifadesi tekrar edilmiştir. Bu bir müstensih hatasıdır.

⁵⁴³ Aşağıdaki 11 nolu paragrafa bak.

⁵⁴⁴ Bak. Bölüm: 2 paragraf 1; bölüm: 2 paragraf: 2

⁵⁴⁵ Bak. Bölüm: 2 paragraf: 3

⁵⁴⁶ Metindeki “nasıybühu” kelimesi “M” ve “D” nüshalarında “nasbuhu” olarak gelmiştir.

⁵⁴⁷ Nüshalarda “belli değildir-bilinmez” denilmektedir. Hâlbuki mana olumsuz değil, olumlu olmayı gerektirmektedir.

⁵⁴⁸ Bak. Bölüm: 7, paragraf: 9

⁵⁴⁹ Bu kelime “F” nüshasından düşmüştür. “D” nüshasında ise “ev” yerine “em” edatı gelmiştir.

⁵⁵⁰ Bölüm: 2, paragraf 5 ile karşılaştır.

olarak satın aldım”⁵⁵¹ diye söylemeden murabaha⁵⁵² yoluyla satma hakkı yoktur. O malı veresiye olarak aldığını gizleyip murabaha olarak satarsa: Müşteri muhayyerdir, o bu duruma muttali olunca dilerse malı geri verir ve parasını alır, dilerse alış-verişi kabul edip geçerli kılar.

Eğer müşteri malın tamamı veya bir kısmını istihlak etmiş ise artık alış-veriş onun için zorunlu ve geçerli⁵⁵³ hale gelir. Bu sebeple zaten onun⁵⁵⁴ kalan malı geri vermeye hakkı yoktur. Bedelin bir kısmını geri de isteyemez.

2- Adam hizmetçi bir köle, elbise, yiyecek veya bir hayvan satın alsa, hizmetçiye bir bela isabet etse bu yüzden görme özelliğini kaybetse veya bundan ötürü o kusurlu hale gelse veya hayvana onu kusurlu hale sokan bir şey olsa yahut elbiseye bir şey olsa da o bundan dolayı kusurlu hale gelse, ya da yiyecek maddesinin başına bir şey gelip kusurlu olsa bunları murabaha yoluyla satmada bir sakınca yoktur.

Nitekim elbise, rengi sararsa veya kirlense bundan dolayı o kusurlu hale gelse bunu murabaha yoluyla satmada bir sakınca yoktur.⁵⁵⁵

Eğer hizmetçi kölenin, hayvanın, evin veya kölenin gelirine bir şey⁵⁵⁶ olsa onu murabaha yoluyla satabilir.⁵⁵⁷ Çünkü karlılık bu alış-verişin aslından değildir.⁵⁵⁸

3- Eğer köleye böyle bir şey⁵⁵⁹ isabet etse, sahibinin ameli ile onun değerini düşüren bir kusuru çıksa bunu alıcıya açıklamadıkça onu murabaha yoluyla satamaz.

Başkasının ettiği yüzünden onda bir kusur meydana gelirse yine böyledir. Çünkü o, kölenin değerini düşüren⁵⁶⁰ şeyi tazmin eder. Eğer o, bu işi mevlanın (sahibinin) izni ile yapmışsa böyle olur, zira o mevla mertebesindedir.

Eğer o açıklamadan böyle kusurlu bir şey satarsa⁵⁶¹ müşteri muhayyer olur: dilerse alış-verişi reddeder, dilerse kabul eder. Ancak malın hepsini veya bir kısmını istihlak etmiş ise alış-veriş gerekli olur. Artık müşteri onu geri çeviremez, geri kalanı da geri veremez ve bedelden de bir şey isteyemez.

4- Eğer cariye doğurursa, koyun kuzular, sığır veya deve yavrularsa ya da hurma veyahut ağaç meyve verse bunları birlikte olduğu halde murabaha yoluyla satmasında bir sakınca yoktur.

Ancak sahibi onu istihlak ederse, meydana gelen bu değişikliği açıklamadan murabaha yoluyla bundan bir şeyi satma⁵⁶² hakkına sahip değildir.

Koyunun sütü, yünü ve yağı da böyledir; onlara bir musibet⁵⁶³ iliştiğinde, bunlara⁵⁶⁴ olan şeyi açıklamadıkça bunu murabaha yoluyla satamaz.

5- Eğer kişi hayvanlara yiyecek, ağaçlara da ıslah edecek gibi konularda, bu musibetlere denk gelecek miktarda bir harcama yaparsa, bunları açıklamadan murabaha yoluyla satmasında bir sakınca yoktur.

⁵⁵¹ Bu kelime (işterahu) “M” ve “F” nüshalarında bulunmamaktadır.

⁵⁵² Bir kimsenin almış olduğu bir malı kendisine kaçta mal olduğunu söyleyip üzerine bir miktar kar ilave ederek müşterinin rızası ile daha fazla bir fiyatla satmasına “murabaha” alış-verişi adı verilir.(Çev.)

⁵⁵³ “F” nüshasında bu ifade “fel beyu lazımün ve lehu caizün” şeklinde, “D” nüshasında ise “fel bey’u lazımün lehu caizün aleyhi” yerine “fel bey’u lazımün ve lehu caizün aleyhi” şeklinde gelmiştir.

⁵⁵⁴ Metinde “lehu” olarak gelen ifade “F” nüshasında “aleyhi” şeklinde gelmiştir.

⁵⁵⁵ Bu cümle “D” nüshasında bulunmamaktadır.

⁵⁵⁶ Bu kelime nüshalarda yoktur. Biz bunu Serahsi’nin metninden naklettik. (XIII, 79)

⁵⁵⁷ Bu kelime “F” nüshasında yoktur.

⁵⁵⁸ Aşağıda gelecek olan paragrafa Bölüm: 8, Paragraf: 5

⁵⁵⁹ Metinde “şey’ün” şeklinde olan kelime nüshalarda “şey’en” şeklinde gelmiştir.

⁵⁶⁰ Metinde “yenkusuhu” olarak gelen kelime, “M” ve “D” nüshalarında “nakasahu” şeklinde gelmiştir.

⁵⁶¹ Metinde “fe in” olarak gelen kelime “M” nüshasında “iza” olarak gelmiştir.

⁵⁶² Metindeki “yebia” fiili “F” nüshasında yebiahu” şeklinde gelmiştir.

⁵⁶³ Metinde “ma” harfi, “M” nüshasında “ve ma” olarak gelmiştir.

⁵⁶⁴ Metinde “minha” olan kelime “D” nüshasında “fiha” şeklinde gelmiştir.

Eğer bunlar üzerine bir harcama yapmış olmasa, bunların yavrularına bir kötülük gelmese de fakat onlar bir şekilde⁵⁶⁵ ölse⁵⁶⁶ veya onların gelirlerine bir afat ilişse de onları yok etse, bunları murabaha ile satma hakkı vardır. Her ne kadar bunlar hizmetçi köle, deve, koyun veya sığira (zarar verip) değerini düşürse bile bunları açıklamaz.⁵⁶⁷

6- Adam bir giyecek eşyası satın alsa, onun, bunlar üzerinde dikiş yapma, rengini açma ve kiraya verme gibi hakları vardır. Bundan sonra o, bu mal bana şu şu fiyata mal oldu der, ama ben bunu bu bu fiyata satın aldım demez. Çünkü böyle söylemek yalandır. Zira o bu malı almadı; o bu malı şu fiyata satın aldıktan sonra ona bir miktar harcamada bulundu. O bu malı kendisine mal olduğundan daha ucuza aldı; sonra ona biraz harcamalarda bulundu ve bu fiyata mal oldu.

Satıcı, yiyecek maddesi, geçim vasıtası ve kira gibi konularda kendisi için ve yolculuk için yaptığı harcamaları malın fiyatına ilave etmez. Köleye gelince, örfeye uygun olarak onun için yaptığı yiyecek ve giyecek masraflarını fiyatına ilave eder.

7- Adam bir yiyecek maddesi satın alsa, onun yarısını veya üçte birini yese, o, geri kalan yarısını bedelin yarı fiyatı ile murabaha yoluyla satabilir. Çünkü onun bilgisi⁵⁶⁸ bunun yarı olduğu kavramaktadır.

Bir çeşit olduktan sonra, ölçü veya tartı ile alınıp satılan her şey böyledir.

Eğer (tek kalem değil de) çeşitli olursa, geri kalan ister az olsun, ister çok olsun murabaha yoluyla satılamazlar.

Bir tek elbise de böyledir; onun yarısı gittiği, yandığı veya kendisi ya da başka bir insan tarafından yakıldığı⁵⁶⁹ sattığı, hibe ettiği veya sadaka olarak verdiği zaman geri kalan yarısını ilk bedeliyle murabaha olarak satamaz. Çünkü o, bunun ve ötekinin birbirine eşit olduğunu bilememekte, daha önce bu onun yarısına girmiş değil.

8- İki elbise de böyledir. Kişi onların her ikisini birden tek fiyat ve tek pazarlıkla satın aldığı zaman diğeri olmadan birisini murabaha yoluyla asla satamaz. Çünkü o, bunun⁵⁷⁰ ve ötekinin sermayesinin ne kadar olduğunu zan ve tahminden⁵⁷¹ öte bilemez.

9- Eğer adam bin dirheme Hind veya Yahudi çuvalı ya da Hire torbası satın alsa bunlardan murabaha yoluyla bir (elbiselik) parça satamaz. Çünkü o, bunun sermayesinin ne kadar olduğunu bilemez.

Eğer o bu elbiselerden her birini on dirheme satın alsa, Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'un görüşüne göre bunlardan her bir elbiseyi murabaha yoluyla on dirheme satabilir.

Muhammed ise o bunu başka biri ile birlikte satın aldığını açıklamadan murabaha yoluyla satamaz demiştir.

10- Eğer ondan (bir küme) elbiseden her birini üzerindeki rakam ile veya üzerindeki rakamdan bir danik⁵⁷² fazla ile satsa sonra onun rakamının ne olduğunu bilse ve buna razı olsa bu caizdir.⁵⁷³ Onun bunu her bir elbiseye verdiği isim üzerinden murabaha ile satma hakkı vardır.

Nitekim bu iki elbise olup ikisini birden alsa, beyaz olanını on dirheme, sarıyı da on beş dirheme alsa, o, bunlardan her birini isimlendirdiği fiyat üzerinden satabilir. Eğer bu, iki ev ise bunlardan her birine sahip olan kişi, ona verilen isim (fiyat) ile alır. Eğer kusurlu bulursa onu

⁵⁶⁵ Metinde "mevten" olarak geçen kelime nüshalarda "mevtün" şeklinde gelmiştir.

⁵⁶⁶ Bu kelime nüshalarda bulunmamaktadır.

⁵⁶⁷ Bak bölüm:8, paragraf, 2'nin sonu.

⁵⁶⁸ Metindeki "ilmehu" kelimesi nüshalarda "aleyhi" olarak geçer.

⁵⁶⁹ Metindeki "yaktığı" kelimesi, "F" nüshasında "yırıtığı" şeklinde gelmiştir. Serahsi'de ise (XIII, 81) "ahrakahu" (yaktığı) denilmiştir.

⁵⁷⁰ Metinde geçen "min haza" ifadesi "M" ve "F" nüshalarında bulunmamaktadır.

⁵⁷¹ Metinde "hızran" olarak gelen kelime nüshalarda "hızrun" olarak gelmiştir.

⁵⁷² Danik dirhem altıda biridir. "el-Misbah"

⁵⁷³ Bak. Bölüm :6, paragraf: 23

geri verir; kusurlu bulduğu her elbiseyi kendisine verilen⁵⁷⁴ bedel (fiyat) ile geri verir.⁵⁷⁵

Sonra onlardan bir elbise⁵⁷⁶ hak etse ona biçilen bedelden muaf olur. Bu Ebu Hanife ile Ebu Yusuf'un görüşüdür.

Muhammed'in görüşüne⁵⁷⁷ gelince, biri diğerinden daha değerli olan elbiseleri bir pazarlık ve tek fiyatla her bir elbiseyi on dirheme satın alsa, durumu açıkça olduğu gibi beyan etmedikçe bunlardan bir elbiseyi on dirheme murabaha yoluyla satması uygun olmaz. Çünkü adam iki elbiseyi, birisi⁵⁷⁸ yüz dirheme⁵⁷⁹, diğeri⁵⁸⁰ ise elli dirheme, her bir elbise ise yetmiş beş dirheme denk olmak üzere, yüz elli dirheme satın alır. Adam bu iki elbiseden birisini eğer murabaha yoluyla yetmiş beş dirheme satarsa bu kabih⁵⁸¹ (kötü) olur. Çünkü o birinin fiyatını ötekinin yerine koyarak artırmış olur. Ancak durumu açıklarsa dilediği gibi satar.⁵⁸²

11- Adam buğday⁵⁸³, arpa veya ölçü ile ölçülen veya tartı ile tartılan bir mal ile bir şey satın alsa, bunu aynı şekilde murabaha yoluyla satmasında bir sakınca yoktur.

12- Adam, on dirheme bir elbise satın alsa ve onu on beş⁵⁸⁴ dirheme satsa sonra onu on dirheme satın alsa son alış-verişin sermayesinden ilk karını çıkarmadıkça bunu murabaha yoluyla satamaz. Böylece o beş dirhem ile kalır. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.

Burada başka bir görüş, Ebu Yusuf ve Muhammed'in görüşü de vardır: O bunu murabaha yoluyla on dirheme satamaz, ondan bir şey de çıkarmaz. Çünkü bu müstakbel⁵⁸⁵ bir alış-veriştir. Daha önceki kardan ona herhangi bir şey⁵⁸⁶ girmez. Bunu vazia⁵⁸⁷ yoluyla da satamaz.

Nitekim eğer bu malın esas hibe ise, sadaka, miras⁵⁸⁸ veya vasiyet ise sonra bunu satsa sonra da onu satın alsa bunu son bedeli üzerinden murabaha yoluyla satabilir ve bundan bir şey eksiltmez.

Eğer bunun aslı alış-veriş ise ve bunu o bir çocuk⁵⁸⁹ veya bir hayvan ile satsa sonra onu on dirheme satın alsa bunu murabaha yoluyla satabilir, ama bundan bir şey çıkarıp eksiltmez. Çünkü on dirhemden çocuk ve hayvanı nasıl çıkaracaktır.

13- Adam bir kölenin yarısını yüz dirheme satın alsa, diğer yarısını da başkası iki yüz dirheme satın alsa sonra onu murabaha yoluyla satsalar veya murabaha (kar) ile sermayesine göre şu şu fiyata veya sermayesinden (eksik olarak) vazia ile bu bu fiyata deseler: Böylece

⁵⁷⁴ Metinde “bi ma” olarak gelen kelime nüshalarda “fe ma” şeklinde gelmiştir.

⁵⁷⁵ Metindeki “redde” fiili “D” nüshasında “yeruddü” olarak gelmiştir.

⁵⁷⁶ Metinde “sevbün” şeklinde gelen kelime nüshalarda “sevben” şeklinde gelmiştir.

⁵⁷⁷ Bu kelime “M” nüshasından düşmüştür.

⁵⁷⁸ Nüshalarda “yeşteri es-sevbeyni bi mietei ve hamsine ehadühuma yüsavi” (Adam iki elbiseyi yüz elli dirheme satın alır, birisi ...denk olmak) cümlesinin yerine “yeşteri es-sevbeyni ehadühuma bi hamsi mietin yüsavi...” (Adam iki elbiseyi satın alır, birisi beş yüz dirheme...denk olmak) cümlesi gelmiştir. Burada “ehadühuma” (birisi) kelimesinin asıl yerini bırakıp öne geçtiği açıkça bellidir. Beş yüz rakamı da meselenin rakamları ile uyum sağlayamamaktadır. İşte bunun için biz bunu yüz elli rakamı ile değiştirdik Bu daha sonra gelen “yüz” ve “elli” kelimelerini birleştirmek suretiyle olmuştur.

⁵⁷⁹ Metinde “mieten” şeklinde gelen kelime nüshalarda “bi mietin” şeklinde gelmiştir.

⁵⁸⁰ Metinde “ve'l aharu” şeklinde gelen kelime “D” nüshasında ve'l-uhra” şeklinde gelmiştir.

⁵⁸¹ Metinde “kabihan” olan kelime nüshalarda “kabihun” şeklinde gelmiştir.

⁵⁸² “D” nüshasında burada “küllü” kelimesi gelmiştir. O zaman ibare şöyle olur: “fe yebiu külle keyfe şae” (hepsini dilediği gibi satar)

⁵⁸³ Nüshalarda “hıntaten ev şairan ev şey'en” şeklindedir. Fakat Serahsi'ye bak (XIII, 82). Buğday ile arpanın murabaha yoluyla alış-verişinin mümkün olmadığı açıktır.

⁵⁸⁴ Metinde “bi hamseti” olan kelime, nüshalarda “bi hamsi” olarak gelmiştir.

⁵⁸⁵ Metindeki müstakbel kelimesi Serahsi'de (XIII, 82) müstakbil olarak geçmektedir.

⁵⁸⁶ Metinde “şey'ün” olan kelime nüshalarda “şey'en” olarak gelmiştir.

⁵⁸⁷ Bir kimsenin bir malı kendisine kaç mal olduğunu söyleyerek, ondan aşağı bir fiyatla satmasına vadia (vazia) adı verilir. (Çev.)

⁵⁸⁸ Metinde “mirasen” olarak gelen kelime “F” ve “D” nüshalarında “mirasün” olarak gelmiştir.

⁵⁸⁹ Metinde “bi vasyfin” olarak geçen kelime “M” nüshasında “bi vaziatin”, “F” ve “D” nüshalarında ise “bi vasyfetin” olarak gelmiştir. Fakat ibarenin sonuna bak.

bedel iki yüz ve yüz dirheme karşılığında üçte birler aralarında (paylaşırlar.)

Eğer onların birisi kölenin üçte birini yüz dirheme almış olsaydı, diğeri de onun üçte ikisini⁵⁹⁰ iki yüz⁵⁹¹ dirheme satın almış olsa, sonra onu murabaha yoluyla satsalar bedeli aralarında (alış) fiyatına göre paylaşırlar.

Eğer bunu aldıkları fiyata bir adama tevliye⁵⁹² yoluyla satsalar yine böyledir. (Yani bedeli sermayelerine göre paylaşırlar.)

Bedeli aralarında kölede sahip oldukları⁵⁹³ hisselerinin miktarına göre taksim etseler⁵⁹⁴ o iki (ortaktan) birisi kar etmiş (murabaha yapmış), veya diğeri zarar etmiş (vazia yapmış):böyle bir şey olamaz. Her ikisi bunu ya murabaha (kar) ile satmış olurlar⁵⁹⁵ veya onu bir adama aldıkları fiyattan zarar ederek (tevliye yaparak) satmış olurlar.

14- Adam, kölesinin herhangi bir meslek eğitim ve öğrenimi için masraf yapsa, yaptığı bu harcama onun sermayesine⁵⁹⁶ (fiyatına) dâhil olmaz. O, kölesini bu (ilaveli) fiyat üzerinden murabaha ile satamaz.

Şiir, müzik, Arapça ve Kur'an öğretme ücreti de böyledir. Bunlardan hiçbiri sermaye fiyatına ilave edilmez.⁵⁹⁷

Adamın kendi cariyesine veya kölesine helal olmayan şeylerden öğrettiği her şey de sermayeye dâhil olmaz.

Tabip ücreti, at yetiştirici ücreti, çoban ücreti, kaçak köleyi bulma ücreti, kan aldırma ücret ve sünnet etme ücreti gibi masraflar da yine aynen böyle olup sermayeye dahil edilmezler.

Ancak koyun sürüsünü bir şehirden başka bir şehre sevk eden kimsenin ücreti koyunun sermayesine ilave edilir.

Simsar ücreti de böyledir. Onu sermayeye katar. Çamaşırcı ücreti de aynen böyledir.

Hesap mualliminin (muhasabe) ücreti de sermayeye dahil edilmez.

Matem ve ağıt ücretleri de böyledir.⁵⁹⁸

15- Adam iki cariye satsa, birisi diğerdan daha kıymetli olsa, bunlardan her birini⁵⁹⁹ beş yüz dirheme satın almıştı. Onları murabaha yoluyla sattı. Her ne kadar⁶⁰⁰ birisi diğerdan daha kıymetli olsa da bedeli iki yarıya ayırır.

Nitekim eğer bu iki ev olmuş olsaydı, şufa⁶⁰¹ hakkına sahip olan kimse bunlardan her birini diğeri aldıkları fiyatla alır; onu ne eksik ve ne de fazla yapardı.

Tevliye alış-verişi de buna benzer.

Muhammed, bu adam onlardan birini⁶⁰² diğeri ile beraber onu da murabaha yoluyla satın aldığını söylemedikçe, murabaha yoluyla satamaz.⁶⁰³

⁵⁹⁰ Metinde "sülüşeyhi" olarak geçen kelime, "F" ve "D" nüshalarında "sülüşahü" olarak gelmiştir.

⁵⁹¹ Metinde "bi mietey" olarak geçen kelime "F" ve "D" nüshalarında "bi mieteyni" olarak geçer.

⁵⁹² Tevliye alış-verişi: Bir kimsenin almış olduğu bir malı, kendisine kaç mal olduğunu söyleyerek tam o kadara yani maliyet fiyatına satmasıdır. (Çev.)

⁵⁹³ Metinde "lehüma" şeklinde gelen kelime "F" ve "D" nüshalarında "leha" şeklinde gelmiştir.

⁵⁹⁴ Metinde "kassema" şeklinde gelen kelime "F" nüshasında "kasemse" şeklinde gelmiştir.

⁵⁹⁵ Metinde "ba aahu" (ikil) şeklindeki kelime, "F" nüshasında "ba ahu" (tekil) olarak gelmiştir.

⁵⁹⁶ Metindeki "fi" harfi "M" nüshasında bulunmamaktadır.

⁵⁹⁷ Metindeki "la" harfi "M" nüshasında "ve la" şeklinde gelmiştir.

⁵⁹⁸ Burada nüshalarda şu ibare vardır: "Şiir, müzik, Arapça ve Kur'an öğretme ücretleri, bunlardan hiçbiri sermaye fiyatına ilave edilmez. Adam kendi cariye ve kölesine öğrettiği helal olmayan şeyler de yine sermayeye dahil edilmez." Gerçekten bu cümlelerin mükerrer olduğu açıktır. Bu metin aynen böylece bu paragrafta mevcuttur.

⁵⁹⁹ Metindeki "vahidetin" nüshalarda "vahidin" şeklindedir.

⁶⁰⁰ Metinde "ve in" olarak gelen kelime nüshalarda "fe in" olarak gelmişti.

⁶⁰¹ Şuf'a hakkı: Satılan bir şeyi öncelikle alabilme hakkıdır. (Çev.)

⁶⁰² Metindeki "ihdahuma" kelimesi nüshalarda "ehadehuma" olarak geçer.

⁶⁰³ Bak. Bölüm: 8, paragraflar: 9, 13

16- Adam malını murabaha yoluyla satarsa, sonra birinci satımdan (fiyatı) bir miktar düşürürse, o bu düşürdüğü kadar düşürür ve son müşteriye öyle murabaha ile verir ve o ödemede buna icbar edilir.

Eğer bunu tevliye yoluyla bir adam satsa yine böyledir. Sonra ondan bir miktar düşürür. Bunun benzerini de müşteriden düşürür.⁶⁰⁴

17- Adam murabaha yoluyla bir mal satsa, fakat murabahada hıyanetlik yapsa ve müşteriye aldatsa, bu durumda müşteri meseleye vakıf olunca muhayyerdir: Dilerse malı geri verir, dilerse fiyatta bir indirim gitmeden, satın aldığı (ilk) fiyatıyla alır.

Eğer müşteri malın tamamı veya bir kısmını istihlak etse bedeli vermek onun üzerine gereklidir ve bedelden bir şey de düşüremez.

18-Satıcı müşteriye hıyanetlik yaptığını veya aşırı fiyat söylediğini ikrar etse veya bu hususta onun aleyhine bir belge ortaya konsa, müşterinin, bu hıyanetlikten dolayı bir şey istemeye hakkı yoktur. Ancak onun hakkı ya aldığı gibi malın tamamını geri vermek ya da malı alıp bedelin tamamını ödemektir. Bu Ebu Hanife ve Muhammed'in görüşüdür.

Ebu Yusuf, her hal-ü karda ondan hıyaneti kaldırmak ve onun payı kadar kardan düşürmenin gerekli olduğu görüşündeyiz dedi.

19- Adam on dirheme bir elbise satın alsa, onun bunu⁶⁰⁵ zira (metre) ile murabaha yoluyla satmaya hakkı yoktur. Çünkü elbise muhtelif-çeşitlidir.⁶⁰⁶

Yine onun elbiseyi⁶⁰⁷ zira'dan daha çok veya daha az diye murabaha yoluyla satmaya hakkı yoktur. Ancak ben sana elbisenin yarısını, üçte birini veya şu şu⁶⁰⁸ parçayı parça olarak satıyorum derse olur. Böylece bu sıfatla (parça olarak) onu satmasında bir sakınca yoktur. Çünkü o bu yolla elbisede ortak⁶⁰⁹ olmuş olur.⁶¹⁰

20- Adam ölçekle ölçülen veya tartı ile tartılan malı, çeşitli-farklı olmayıp tek bir şey (yekpare) olduktan sonra satın alsa, bedelden hissesine düşen payı üzerinden, bunu⁶¹¹ ritil (460 gr.) veya kafız (18 kg.) ölçekleriyle murabaha yoluyla satmasında bir sakınca yoktur. Çünkü bu bir tek şeydir; onun bilgisi bunu⁶¹² kavramaktadır.

Eğer mal çeşitli olursa onlardan⁶¹³ birini murabaha yoluyla satma hakkına sahip değildir. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.⁶¹⁴

21- Adam, tek pazarlık ve tek şart ile on dirhem verip bir tek çeşitten olan iki elbise için selem yapsa ve ona on dirhemi verse sonra iki elbiseyi teslim alsa⁶¹⁵ bunlardan (sadece) birini⁶¹⁶ murabaha yoluyla –Ebu Hanife'nin görüşüne göre kesinlikle satamaz.⁶¹⁷

Ebu Yusuf ile Muhammed, onun bunlarda her birini beş dirheme satma hakkı vardır dediler. Çünkü bu iki elbisenin satım sözleşmesi-pazarlığı birdir. Nitekim birisinin sermayesi üzerinden üzerinde selem akdi olanı anlaşmış olsa fakat diğerini alsa bu geçerlidir. Bu Ebu Hanife Ebu Yusuf ve Muhammed'in bu konudaki (ortak) görüşleridir.⁶¹⁸

⁶⁰⁴ Metinde “bunun benzerini de müşteriden düşürür.” denirken , “F” nüshasında “benzerini müşteriden düşürdüğü gibi ondan da düşürür”, denilmektedir.

⁶⁰⁵ Metinde “minhu” olan kelime, nüshalarda “minha” olarak gelmiştir.

⁶⁰⁶ Bak. Bölüm: 8, paragraf: 9

⁶⁰⁷ Bu kelime “M” nüshasından düşmüştür.

⁶⁰⁸ Metinde “ve keza” olan kelime “F” ve “D” nüshalarında “keza” şeklindedir.

⁶⁰⁹ Metinde “şeriken” olan kelime nüshalarda “şerikün” şeklindedir.

⁶¹⁰ Bunu bölüm: 8, paragraf: 7 nin sonuna kadar karşılaştır.

⁶¹¹ Metindeki “minhu” kelimesi “M” nüshasından düşmüştür.

⁶¹² “D” nüshasında “minhu” yerine “bi zalike” kelimesi gelmiştir. Bak. Bölüm: 8, paragraf: 7

⁶¹³ Metinde “minha” olan kelime “F” ve “D” nüshalarında “minhuma” şeklinde gelmiştir.

⁶¹⁴ Bölüm: 8, paragraf: 9 ile karşılaştır.

⁶¹⁵ Metinde “kabazahuma” olan kelime nüshalarda “kabazaha” olarak gelmiştir.

⁶¹⁶ Metinde “minhuma” olan kelime, “M” nüshasında “minha” şeklinde gelmiştir.

⁶¹⁷ Bölüm:8, paragraf: 8 ile karşılaştır.

⁶¹⁸ Selem bahsinde 55 nolu paragrafa bak.

22- Adam bir kölenin yarısını yüz dirheme satın alsa, sonra diğer yarısını da iki yüz dirheme satın alsa o dilediği yarıyı satın alışına göre murabaha yoluyla satabilir. Eğer o dilerse kölenin tamamını da üç yüz dirhem üzerine murabaha olarak satabilir.

23- Adam bin dirheme bir köle satın alsa, sonra satıcı ona bu bedelin tamamını hibe etse, onun bunu satıcıdan aldığı fiyat üzerine murabaha yoluyla satma hakkı vardır.

Satıcı ona bedelin bir kısmını hibe etse, müşterinin bunu bedelin kalan kısmı üzerine murabaha yoluyla satma hakkı vardır. Eğer satıcı bedelin bir kısmını düşürse (hüküm) yine⁶¹⁹ böyledir.

Bedelin tümünü hibe etmek, bedelin bir kısmını hibe etmeye benzemez.

24- Bin dirheme bir köle satın alsa, sonra bunu bedel ile satsa, ticaret malı olarak veya ona bunu rehin olarak verse, rehin telef olsa, onun köleyi bin dirhem üzerinden murabaha ile satmaya hakkı vardır.

25- Adam on iyi-sağlam dirheme bir elbise satın alsa, böylece bunu peşin olarak ödese, dirhemlerin birisini kötü-düşük para bulsa, satıcı⁶²⁰ bunu ondan bağışlayıp affetse, onun bunu sağlam on dirhem üzerine murabaha yoluyla satma hakkı vardır.

Eğer onu peşin on dirheme almış olsa, onun için bir müddet olmasa, parayı aylarca ödememiş olsa, o, bunu on dirhem üzerine murabaha yoluyla satabilir. Çünkü bu peşindir,⁶²¹ geciktirme değildir.⁶²²

26- Adam on dirheme bir elbise satın alsa, sonra onu hibe etse, sonra bu hibesinden dönse ve onu geri alsın,⁶²³ onun bunu on dirhem üzerine murabaha yoluyla satma hakkı vardır.⁶²⁴

Eğer bunu on dirheme veya daha fazlaya satsa, sonra bu bir kusur sebebiyle iade edilse, fasit bir alış-veriş,⁶²⁵ muhayyerlik⁶²⁶ veya satıcının ikale yapması sebebiyle o da ikale yapsa, onun bunu on dirhem üzerine murabaha yoluyla satma hakkı vardır.

27- Eğer onu satmış olsa sonra onu miras bıraksa veya hibe etse veya satım olmaksızın onun mülkiyetine girse o bunu murabaha yoluyla satamaz. Çünkü bu ikinci mülkiyet satın alınmaksızın gerçekleşen bir mülkiyettir. Kendisinde satın alma gerçekleşmiş olan birinci mülkiyet heder olup boşa gitmiştir.

28- Adam babasından,⁶²⁷ anasından, mükatep kölesinden, kölesinden, azatlı kölesinden veya azatlı mükatep kölesinden bir bedel karşılığında bir şey satın alsa, satıcı onu daha az bir fiyata almıştı, müşterinin bunu ancak, töhmet (olmaması) için, satıcının elde ettiği fiyat üzerinden murabaha yoluyla satmaya hakkı vardır.

Bu, yabancidan, satın almaya benzemez. Ne kardeşten ve ne amcadan (satın almaya benzer.)

29- Adam karısından aldığı zamanda da onu murabaha yoluyla satamaz.

Kendisi için şahitliği geçerli olmayan her bir kimseden⁶²⁸ satın aldığı bir şeyi murabaha yoluyla asla satamaz.

Ebu Yusuf dedi: Bu kimselerden aldığı her şeyi⁶²⁹ murabaha ile satabilir. Ancak kölesinden veya mükatep kölesinden ya da mevlası olduğu kimsenin kölesinden (aldığını

⁶¹⁹ Bu kelime "M" nüshasından düşmüştür.

⁶²⁰ Metindeki "elbaiu" kelimesi "F" nüshasında "el-bey'u" olarak gelmiştir.

⁶²¹ Metindeki "nakdün" kelimesi "M" nüshasında "ba'dü" olarak gelmiştir.

⁶²² "Çünkü bu peşindir, geciktirme değildir" cümlesi "F" nüshasından düşmüştür. "D" nüshasında ise "bi taahhurin" kelimesinin yerine "bi nahirin" kelimesi gelmiştir.

⁶²³ "D" nüshasında "vahidetün" kelimesi vardır.

⁶²⁴ Bu paragraf "D" nüshasında tamamen düşmüştür.

⁶²⁵ Metinde "bi bey'in" olan kelime nüshalarda "bey'un" şeklinde gelmiştir.

⁶²⁶ Metinde "bi hıyarin" olan kelime "M" nüshasında "hıyarun" şeklinde gelmiştir.

⁶²⁷ "F" nüshasında "oğlu" kelimesi vardır. Serahsi'de ise (XIII, 88) "babası" denilmektedir.

⁶²⁸ Metinde "ve küllü" olan kelime nüshalarda "küllü" olarak gelmiştir.

⁶²⁹ Metinde "yebiy'u küllü" kelimesinin yerine nüshalarda "yebiy'u min külli" ifadesi gelmiştir.

satamaz.) Bu aynı zamanda Muhammed'in görüşüdür.

30- Adam on dirheme elde ettiği bir elbise ile bir elbise⁶³⁰ satın alsa, yeni aldığı bu elbiseyi⁶³¹ on dirhem üzerinden murabaha ile satamaz.

31- İki adam bir adamdan bir Hint çuvalı satın alsalar, onlar bunu aralarında paylaşırsalar, Onlardan hiçbirisi kendisine düşen payını murabaha ile satamaz. Çünkü onun bilgisi bunun yarısı olduğunu kapsamamaktadır.⁶³²

32- Adam, kusuru kendisinden gizlenen bir köle veya kusuru kendisinden gizlenen⁶³³ bir elbise⁶³⁴ satın alsa⁶³⁵ bundan sonra bu kusurlara muttali olsa, buna ister razı olsun, ister razı olmasın, onun bunu murabaha ile satma hakkı vardır. Çünkü o bunu bu bedel ile satın almıştı.

Eğer bir malı karlı olarak satın alsa ve satıcı bunda ona hıyanetlik yapmış olsa⁶³⁶, onun bunu bu fiyat üzerine murabahalı olarak satma hakkı vardır. Çünkü bu ona bu fiyata mal olmuştur.

33- Bir adam bir adama bir malı aldığı fiyata satsa (tevliye etse), sonra aleyhte şahitlerin şahitliği ile onun bunu daha az bir fiyata aldığına muttali olursa, bu fazlalığı ondan ister. Veya orta satıcının ikrarı ile ya da son müşterinin iddiasıyla muttali olursa ve orta satıcı aleyhte yemin etmekten çekinirse, bu fiyat fazlasını ondan ister. Alış verişi tamam hale getirir ve geri kalan (fiyat) üzerine onun murabaha ile satma hakkı vardır.⁶³⁷

34- O bunu birinci satıcıdan bir şey istemeden önce murabaha ile satsa bu geçerli olur. Onun bu hıyanetin giderilmesini ve aldığı⁶³⁸ müşteriye geri vermesini isteme hakkı vardır. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.

O tevliye ile murabahayı birbirinden ayırmakta, (onları farklı) saymakta ve şöyle söylemektedir: Tevliyedeki hıyanetin düzeltilmesini ister, murabahadakini ise istemez ancak murabahada onun muhayyerlik hakkı vardır.

Yakup (Ebu Yusuf) ise şöyle dedi: murabaha ile tevliyenin her ikisi bütün bu konularda aynıdır. O murabahadaki hıyaneti de düzeltilmesini ister.

Muhammed dedi: Bunlar ikisi de birdir. O ne hıyanetin giderilmesini ve ne de karı ister. Eğer o istihlak etmemiş⁶³⁹ ise muhayyerdir: dilerse onun hepsini bütün bedeliyle alır, ondan hıyaneti atmaz⁶⁴⁰, isterse malı sahibine geri verir ve alış-veriş hükümsüz olur.⁶⁴¹

35- Adam, inan şirketi⁶⁴² ile ortak olduğu ortağından bir şey alsa onu murabaha yoluyla satmasında bir sakınca yoktur.⁶⁴³

(Evvəlki ortağın inan şirketinde bir hissesi varsa, onun bu kendi hissesini murabaha yoluyla satma hakkı yoktur.)⁶⁴⁴ Ancak kendi satın aldığı mal üzerine murabaha yapabilir.

⁶³⁰ Metinde "sevben" şeklinde olan kelime "F" ve "D" nüshalarında "sevbün" şeklindedir.

⁶³¹ Bu kelime "F" ve "D" nüshalarından düşmüştür.

⁶³² Bak. Bölüm: 8, paragraf: 7, 9

⁶³³ Metinde "kad" olan kelime "F" nüshasında "ve kad" şeklinde gelmiştir.

⁶³⁴ Metinde "sevben" olan kelime "M" ve "F" nüshalarında "sevbün" olarak gelmiştir.

⁶³⁵ "veya kusuru kendisinden gizlenen bir elbise satın alsa" cümlesi "D" nüshasından düşmüştür.

⁶³⁶ Metinde "fe hanehu" olan kelime "M" ve "F" nüshalarında "fe habahu" şeklinde "D" nüshasında da "fe cabahu" şeklinde gelmiştir.

⁶³⁷ Bunu Bölüm:8, Paragraf: 18 ile karşılaştır.

⁶³⁸ Metindeki "ehazehu" kelimesi "F" ve "D" nüshalarında "ehaze" şeklinde gelmiştir.

⁶³⁹ Buradaki ma harfi nefi içindir.

⁶⁴⁰ Metindeki "el-hıyanete" kelimesi nüshalarda "el-hıyara" olarak gelmiştir.

⁶⁴¹ Metindeki "ve betala" fiili "F" nüshasında "ve yebtulu" olarak gelmiştir.

⁶⁴² Ticaret amacıyla iki veya daha fazla kişi tarafından kurulan ve ortaklar arasında sermayede eşitlik bulunmayan bir şirkettir. (Çev.)

⁶⁴³ Bunu bölüm: 8, paragraf 28 ve 29 ile karşılaştır.

⁶⁴⁴ Nüshalarda bu ibare yoktur. Biz onu Serahsi'den (XIII, 90) naklettik. Bu ifadenin metne konulmasının sebebi illa istisna edatının ondan sonra gelmesiyle burada bir eksiklik olduğunun anlaşılır olmasıdır. Bu edat Serahsi'nin ibaresinde bu ifadeden sonra gelmiştir.

Eğer onu kendisi satın almamış⁶⁴⁵ fakat satın almanın dışında herhangi bir yolla onun olmuş ise, artık o kendi hissesini murabaha yoluyla asla satamaz.⁶⁴⁶

36- Mufavaza⁶⁴⁷ ortaklarından birinin hizmet etmek için bir cariyesi olsa, ortağı kendisine hizmet etmesi için cariyesini ondan satın alsa, sonra onu satmak⁶⁴⁸ aklına gelse, cariyeyi⁶⁴⁹ murabaha yoluyla satmasında bir sakınca yoktur.⁶⁵⁰

Ortağının değil, sadece kendisinin olan her şey de böyle olup diğeri onu arkadaşının değil kendisinin olması için satın aldığı (zaman onu murabaha ile satabilir.)

Ortaklardan biri⁶⁵¹ aralarında ortak olan her bir şeyi arkadaşından satın aldığı zaman⁶⁵² o bunu murabaha yoluyla satamaz. Ancak ilk esası (fiyatı-değeri) üzere satabilir.

37- İki ortak arasında⁶⁵³ bir köle ortak olsa⁶⁵⁴ onlar bunu yüz dinara elde etmiş olsalar, ortaklardan biri, kendi hissesinde arkadaşından bir dinar⁶⁵⁵ kazansa, onun köleyi yüz ve bir dinar üzerine murabaha ile satmasında bir sakınca yoktur.

38- Adam bir şey satın alsa, sonra onun fiyat etiketi bedelinden daha fazla olsa, sonra onu fiyat etiketi üzerine murabaha ile satsa bu geçerlidir. Yalnız bu bana şu şu fiyata geldi demez. Fakat bunun fiyat etiketi böyle böyle der. Bu suretle ben onu bu etiket üzerine murabaha ile satıyorum.

Bunun aslı (alım-satım değil de) miras⁶⁵⁶, hibe, sadaka veya vasiyet olsa, bunun değerini belirleyip bir fiyat biçer sonra onu bu fiyat üzerine murabaha ile satarsa bu yine geçerli olur.

39- Adam, kölesinden, çocuğunun kölesinden, cariyesinden⁶⁵⁷ veya oğlunun cariyesinden bir şey satın alsa, hâlbuki bu ona daha az bir fiyata gelmişti, bu malı murabaha ile satamaz. Kölenin üzerinde bir borç olsun veya olmasın, ancak en az fiyat üzerine olursa (o takdirde satabilir.)

Köle, ümmü veled, mükatep köle, müdebber köle ve yarısı azat edilmiş köle de böyle olup adam onun kıymeti üzerine çalışır. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.

Ebu Yusuf ve Muhammed dedi: Yarısı azat edilmiş köleye gelince⁶⁵⁸, ondan aldığı şeyi murabaha yoluyla satmasında bir sakınca yoktur. Çünkü o (kölenin yarısı değil) hepsi hür olmuştur.⁶⁵⁹

40-Adam malını 10'da⁶⁶⁰ on birle⁶⁶¹ satarsa (yani onda bir karla), veya 10'da on iki

⁶⁴⁵ Metinde “yeşterihî” olan kelime, “M” nüshasında “yeşteriyhi” şeklinde, “D” nüshasında ise “yeşteri” şeklinde gelmiştir.

⁶⁴⁶ Bak. Bölüm: 8, paragraf: 27

⁶⁴⁷ Mufavaza ortaklığı: İki ve daha fazla kişinin bir işte ortak olmak üzere sermayelerinde, tasarruflarında, kar paylarında ve borçlarında eşit olmak şartıyla kurmuş oldukları bir ortaklıktır.(Çev.)

⁶⁴⁸ Metinde “yebiyaha” olan kelime, nüshalarda “yebiyahuma” şeklinde gelmiştir.

⁶⁴⁹ Metinde “yebiyaha” olan kelime, “M” ve “F” nüshalarında “yebiyahuma” şeklinde gelmiştir.

⁶⁵⁰ “M” nüshasında onu satmasında bir sakınca yoktur” cümlesinin yerine “o ikisini satamaz” ibaresi gelmiştir.

⁶⁵¹ Nüshalarda burada “hisselerini” kelimesi vardır. Biz mana onu çıkarmakla tamam olacağı için metinden attık. Bak. Serahsi, (XIII, 90)

⁶⁵² Metinde “iza” olan kelime, nüshalarda “ve iza” şeklinde gelmiştir.

⁶⁵³ Metindeki “beyne” yerine “M” nüshasında “min” harfi gelmiştir

⁶⁵⁴ Metinde “ve iza” olan elime “M” ve “D” nüshalarında “ve in” olarak gelmiştir.

⁶⁵⁵ Metinde “diynaran” olan kelime nüshalarda “diynarun” şeklinde gelmiştir.

⁶⁵⁶ Metindeki “miyrasen” kelimesi, nüshalarda “miyrasün” şeklinde gelmiştir. Serahsi'nin metninde ise (XIII, 91) “bi miyrasin” olarak gelmiştir.

⁶⁵⁷ Metindeki “emetihî” kelimesinin yerine “F” ve “D” nüshalarında “ümmihî” kelimesi gelmiştir.

⁶⁵⁸ Metindeki “kad” kelimesi “M” nüshasından düşmüştür.

⁶⁵⁹ Bak. Bölüm: 8, paragraf: 28

⁶⁶⁰ Yazar metinde “deh yazde” Farsça ifadesini almış ve şu açıklamayı yapmıştır: el-Kemal İbnü'l-Hümmam Fethu! l-Kadir'de (V, 254) der ki, “deh yazdeh tabiri on on biridir, yani her bir onun karı birdir. Serahsi de Mabsut'ta (XIII, 91) gerçekten kar on birden bir parçadır, bedelden bir parçadır.

(kar)la ya da 10'da on üç (kar)la satarsa bunların hepsi birdir.

Müşteri bedeli (maliyeti) bildiği zaman o muhayyerdur: dilerse onu bu fiyatla alır, dilerse reddedip almaz. Eğer o alış-veriş akdini oluşturmadan önce bedeli biliyor idiyse (onun bunu reddetmeye hakkı yoktur.)⁶⁶²

Üzerine fiyat etiketi astığı (yiyecek ve giyecek gibi faydalı) maddeler de böyledir. O yine muhayyerdur: Eğer rakamı (etiketi) bilirse, onu dilerse⁶⁶³ alır, dilerse almaz, bırakır.⁶⁶⁴

41- Adam on dirheme bir elbise satın alsa sonra onu, 10'da on birle bedel üzerine⁶⁶⁵ vazia yoluyla satsa, böylece bedel, dirhem⁶⁶⁶ bir parçası olarak, dokuz dirhem⁶⁶⁷ olup on birin bir cüzü-parçası olur. Ve dirhemden bir parça olarak vazia, on birden on parça olmuştur.⁶⁶⁸

42- Adam beş dirheme bir elbise satın alsa, başka bir adam da altı dirheme bir elbise satın alsa, sonra ikisi bu iki elbiseyi tek pazarlıkla birlikte murabaha veya vazia yoluyla satsalar⁶⁶⁹, aldıkları bedel aralarında mallarının sermayelerinin miktarına göre pay edilir.⁶⁷⁰

43- Adam bin dirheme bir köle satın alsa sonra onu bir adama tevliye ile satsa sonra birinci müşteriden bedelin tümünü düşürse, o son müşteriden bir şey düşüremez. Çünkü bu ne bir fiyat düşürme ve ne de bir vazia alış-verişidir.⁶⁷¹

9 - BÜTÜN ALIŞ-VERİŞLERDEKİ (BÜTÜN) KUSURLAR -DEFOLU OLMA

KONULARI

1- Adam bir köle, cariye, ev, elbise veya herhangi bir şey sattığı zaman satım akdi anında satıcı müşteriye (satılan malın) her türlü kusurdan uzak olduğu hususunda teminat verirse, bu caiz bir teminat olur. Satıcının bu kusurlardan herhangi birisini açıklayıp söylemese sözleşmeye bir zarar gelmez.

Nitekim eğer satıcı alıcıya elbise ve hayvanda bir delik ve yırtık, yara, eğer ve palan sürmesiyle meydana gelen bir berenin bulunmadığı hususunda teminat verse, bu teminat söylenilen şeyler hakkında geçerlidir. Eğer satıcı hiçbir şey söylememiş olsa bile alıcı şöyle şöyle yara, şöyle şöyle bere bulsa yine sözleşme geçerli olur.

⁶⁶¹ Metindeki “bi aşratın” kelimesi nüshalarda “bi aşrin” olarak gelmiştir.

⁶⁶² Bu (tırnak içindeki) ibare nüshalarda yoktur. Ancak anlam onu istemektedir. O şartın cevabı olup meselenin hükmünü içermektedir. Çünkü nüshalarda burada şartın cevabı olarak şu ifade gelmiştir: “O muhayyerdur: dilerse bunu alır, dilerse geri verir.” Bu, bu meseleden önce gelen ibarenin aynısıdır. Bu bir tekrar olup üzerinde bulunduğumuz meselenin hükmü ile uyuşmadığı açıktır. Bunun için biz onu hazfettik. Bak Serahsi, (XIII, 91)

⁶⁶³ Metindeki “in” harfi “F” nüshasında “iza” olarak gelmiştir.

⁶⁶⁴ Bak. Bölüm: 8, Paragraflar, 10 ve 38

⁶⁶⁵ Metindeki “ala” harfi, Serahsi'nin metninde (XIII, 91) “an” olarak gelmiştir.

⁶⁶⁶ Metindeki “ed-dirhemü” kelimesi nüshalarda “ed-derahime” şeklinde, Serahsi'nin metninde de “dirhemün” şeklinde gelmiştir.

⁶⁶⁷ Metindeki “derahime” kelimesi “M” ve “D” nüshalarında “ed-derahime” olarak gelmiştir.

⁶⁶⁸ Burada anlam şudur: gerçekten vazia, 10'dan bir değildir. Belki o, 11'den birdir. Bak. Bölüm: 8, paragraf: 40 ve açıklama.

⁶⁶⁹ Metinde “baahuma” (tensiye) olan kelime nüshalarda “baahuma” şeklinde tekil gelmiştir.

⁶⁷⁰ Bak. Bölüm: 8, paragraf: 13

⁶⁷¹ Bak. Bölüm: 8, paragraflar: 16, 23.

Eğer satıcı bu mal her türlü kusurdan uzaktır dese, her bir kusur buna dâhil olup her hastalık, yara, her yanık, veya delik, dağlama ya da başka bir kusur olsa da yine böyledir. Bütün bu hükümler Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve Muhammed'in kavline göredir.

2- İki kişi bir hizmetçinin her türlü kusurdan uzak olduğuna şahitlik yapsalar, daha sonra bunlardan birisi o hizmetçiyi teminatsız satın alsın ve onda bir kusur görse: onu geri verme hakkına sahip olur. Çünkü onun yukarıdaki şahitliği, ne kendisinden, ne satıcıdan ve ne de müşteriden kabul anlamı taşımaz; zira bu hizmetçide bir kusur bulunmaktadır.

Bir şahit sen kaçmaktan uzaksın dese ve buna şahitlik yapsa sonra onu sahibinden bu konuda bir teminat olmaksızın satın alsın ve onun kaçak olduğunu görse, bundan dolayı onu geri verme hakkına sahip olur.

3- Satıcı kendisine hiçbir teminat vermeden müşteri bir ticaret eşyasını satın alsın, sonra satıcı satım akdi gerçekleştikten sonra kusurlardan uzak olduğu hususunda teminat vermek istese, müşterinin bu teminatı kabul etmeyip reddetmeye hakkı vardır. Satıcının ancak satım akdi yapılırken teminat vermeye hakkı vardır.

4- Bir adam bir adamdan bir cariye satın alsın, o tam bir hayız görünmeye kadar ona cinsel yaklaşımda bulunamaz. Buna benzer görüş bize Ali b. Ebi Talib'den gelmiştir.⁶⁷²

Bayi eğer onunla cinsel ilişki kuruyor idiyse kendi yanında hayızlı oluncaya kadar onu satması uygun değildir.

Eğer o hayız görmeyen biri ise, müşteriye düşen, bir ay ondan uzak durmaktır; hayızlı oluncaya ya da bir ay geçinceye kadar onu öpmez ve onunla cinsel ilişki kurmaz.

Eğer o hayız gören biri ise hayız bitinceye kadar bekler ve onun hamile olmadığı anlaşılınca artık bundan sonra onunla cinsel ilişkiye girebilir.

Müşteri cariye ile cinsel ilişkiye girdiği zaman onda saklanmış-gizlenmiş bir kusur bulursa, bu kusurdan dolayı onu geri veremez. Kusurlu ve kusursuz halleriyle ona bir değer biçer, eğer bu kusur onun değerini onda bir düşürüyorsa bu fiyatın onda birini geri alır.

Eğer cariye ile ilişki kurmadı, fakat kendi yanında iken onda bir kusur meydana geldi ve sonra kendisinden saklanmış başka bir kusur buldu ise yine yukarıdaki meselede olduğu gibi bu kusurdan dolayı cariyeyi geri verme hakkına sahip değildir. Fakat cariye kusurlu ve kusursuz halleriyle bir değer biçer, eğer bu kusur onun fiyatını onda bir düşürüyorsa bu fiyatın onda birini geri alır; böylece burada aynı kendisiyle ilişki kurulan cariye'nin hükmü uygulanmış olur.

Eğer müşteri, onda kusuru gördükten sonra cariyeyi satarsa, satıcı onu bana geri ver, kabul ediyorum demeden önce, herhangi bir şey almaya hakkı yoktur.

Eğer müşteriden başkası zina yoluyla ya da şüphe ile cariye ile cinsel ilişkiye girerse yine böylece müşterinin bir şey istemeye hakkı yoktur.

Eğer müşteri cariyeyi evlendirirse kocası onunla cinsel ilişkiye girmiş olsa veya olmasa, bu kusurdan dolayı müşterinin onu geri vermeye hakkı yoktur. Ancak bu kusurdan dolayı değeri ne kadar düşerse onu alır.

Eğer cariye'nin, satıcının yanında bir kocası olsa o, satıcı nezdinde cariye ile cinsel ilişki kurmuş iken sonra bir de müşteri yanında da ilişki kurmuş olsa, bu kusur sebebiyle müşterinin onu reddetme hakkı vardır. Bu durum, ne müşterinin cinsel ilişki kurmasına ve ne de müşterinin evlendirdiği kocanın cinsel ilişki kurmasına benzer.

Eğer müşteri, evli ama kız olan bir cariye satın alsın, kocası müşterinin yanında iken onunla cinsel ilişki kursa, müşterinin onu geri vermeye hakkı yoktur. Çünkü cariye kız idi, onun bekâreti müşterinin yanında zail oldu. Bu, birinci meseleye benzemez.

5- Eğer müşteri bir elbise satın alsın sonra bunu sarı boya veya safran ile boyasın veya ondan bir gömlek kesse ya da kaftan yapsın ve bundan sonra da herhangi bir işlem yapmasın, sonra elbisede bir kusur bulsa, onun ikisi arasındaki fazlalık ile geri verme hakkına sahiptir.

⁶⁷²- Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi Talib Rasûlullah'ın amcasının oğlu, v. 40 H.

Eğer onu satıcı ile münakaşa etmeden önce satarsa, sarı boya ve safran dışında hiçbir şeyi geri verme hakkına sahip değildir. Bunlarda ise hak sahibidir. Çünkü satıcı ben onu kabul ediyorum dese onu alma hakkına sahip değildir.

6- Müşteri, ticaret eşyasında gördüğü her bir kusuru tespit ettikten sonra onu satıcıya gösterse veya cariye ile ilişki kursa, öpse, şehvetle dokunsa, hizmetçi verse, rehin verse ya da onu hibe etse, bütün bunlar kıyas mantığına göre onun bu kusuru kabul ettiğini gösterir. Artık bunu geri verme hakkına sahip olmadığı gibi, aradaki fazlalık ile de dönemez.

Eğer onu istihdam ederse, bu, kıyasta kabul demektir ama ben burada kıyası bırakıp istihsan yaparak (daha güzel olana uyarak) onun bunu geri verme hakkı vardır diyorum.

Eğer bu kusurlu mal bir elbise ya da gömlek ise o bunu giymiş ise veya bir hayvan olup binmiş ise bunların hepsi, kusuru kabul anlamına gelir. Ancak ben burada istihsan yaparak, eğer o hayvana bindi ise onu geri vermek için ya da sulamak için bindi diyorum. Bu ise kabul anlamına gelmez. O, kusurlu hayvana bir ihtiyacında kullanmak için binerse işte bu binme onu kabul demektir.

7- Cariye adamın yanında çocuk doğurduktan veya adam onunla cinsel ilişki kurduktan sonra adam, onu bu halini gizli tutarak satarsa, müşterinin cariyeyi geri verme hakkı yoktur. Çünkü cariyenin bu halleri bağlayıcı bir kusur sayılmaz.

Çocuk öldüğü zaman eğer cariyede (onun değerinde) bir noksanlık bulunmazsa onu murabaha⁶⁷³ yoluyla satmasında bir sakınca yoktur.

Eğer cariye kız iken onunla cinsel ilişki kurmuş ise bu durumu açıklamadıkça onu murabaha yoluyla satamaz.

8- Bir adam bir cariye satın alsa, sonra onunla tedbir⁶⁷⁴ anlaşması yapsa veya onu kesin bir şekilde azat etse, ya da o bir çocuk doğurup ümmü-veled⁶⁷⁵ olsa, sonra onda kendisinden saklanıp gizlenmiş bir kusur görse, bu durumda iki hal arasındaki değer farkını alma hakkına sahip olur.

Eğer onu satsa veya hibe etse kendisine hibe edilen kişi onu teslim alsa sonra kendisinden saklanıp gizlenmiş olan bir kusurunu görse artık onun geri verme hakkı yoktur. Çünkü cariye artık onun mülkiyetinden çıkıp başka birinin mülkiyetine girmiştir.

Yine böyle sahibi onun bir kısmını satsa, diğer kısmı ise kendi mülkiyetinde kalsa, onun bu elinde kalan kısmını geri verme hakkına sahip değildir. Başka bir köle ile mukayese edip değer fazlasını alma hakkı da yoktur.

Nitekim cariyeyi tekrar satıcıya satsa, sonra müşteri onda bir kusur bulsa, cariye satıcının yanında bulunması hasebiyle, onun bu kusurdan ötürü satıcıdan bir şey isteyip alma hakkı yoktur.

Eğer cariyeyi ona hibe etse ya da sadaka olarak verse yine böyle herhangi bir hakkı yoktur.

9- Bir adam bir cariye satın alıp onu kendisi öldürse, sonra onda kendisinden saklanıp gizlenmiş olan bir kusur bulsa, hiçbir şeyi geri isteyemez. Çünkü o, ona karşı bir cinayet işlemiştir.

Bu azat (ile öldürme işi) kıyasta müsavidir; fakat ben azatta (kıyas değil) istihsan yapıyorum.

Adam onu öldürmeyip fakat o kendiliğinden ölse, kusurdan doğan fazla farkı alma hakkına sahip olur. Çünkü kendiliğinden ölüm öldürme gibi değildir. Çünkü öldürme bir cinayettir.

⁶⁷³- Murabaha alış verişi: Bir kimsenin almış olduğu bir malı, kendisine kaç paraya mal olduğunu söyleyerek ondan daha fazla bir fiyatla başkasına rıza ile satmasıdır.

⁶⁷⁴- Sahibi kölesine “ben öldüğüm zaman sen hür olacaksın” şeklinde bir anlaşma yapsa buna tedbir, böyle köleye de müdebber köle adı verilir.

⁶⁷⁵- Ümmü veled, sahibinden hamile olup çocuk doğuran cariyeye denir. Aynı müdebber kölede olduğu gibi ümmü veled de sahibinin-efendisinin (mevlasının) ölümüyle hür hale gelir.

Eğer onu başkası öldürürse hiçbir şeyi geri alamaz.

10- Eğer bir elbise satın alıp onu delip yırtsa veya bir yiyecek maddesi alıp onu tüketse kusurdan doğan eksiklik bedelini alma hakkına sahip değildir.

Eğer kusuru bilmemiş olsa, delininceye kadar elbiseyi giyse veya yiyecek maddesini tüketse sonra kendisinden saklanmış bir kusura vakıf olsa, Ebu Hanife'nin kavline göre herhangi bir şey isteme hakkına sahip değildir.

Ebu Yusuf ve Muhammed dedi: Malin kusurlu hali ile sağlam hali arasındaki fiyat farkını alma hakkına sahip olur. Bu önceki meseleye benzemez, çünkü bu, insanların her zaman yaptığı şeylerden biridir.

Buğdayı öğütüp un yaptığı ve kavutu yağ ile karıştırıp ezdiği zaman yine böyle onun iki fiyat arasındaki farkı alma hakkı vardır. Çünkü (un ve) kavut aynen ortada durmaktadır. Bu tamamen boyanan veya gömlek ya da üstlük kesilen elbiseye benzemektedir.

11- Bir çift mest veya ayakkabı ya da bir evin iki kapı kanadını satın alıp da bunlardan birinde bir kusur bulsa her ikisini de birden geri verme hakkına sahip olur.

Eğer kendisinde kusur olmayanı satmış olsa, artık onun geri kalanını iade etmeye ve bir şey istemeye hakkı yoktur. Çünkü bu bir kısmı satılan yek pare bir mal durumundadır.

12- Bir köle satın alıp sonra onu satsa bir kusur sebebiyle bu köle kendisine iade edilse o da bunu bir hakim kararı olmadan kabul etse, artık onun bu köleyi ilk aldığı adama geri verme hakkı yoktur. Çünkü onun bu kabul etmesi, bir nevi anlaşma ve rızayı gösterir.

Eğer onu, ortaya konan bir delil sebebiyle, bir hakimin kararı ile kabul etse veya yemin etmekten çekindiği için, ya da hakimin huzurunda "onu kusurlu olarak aldım, ama bu kusurdan hiç haberim yoktu" diye verdiği ifadesi sebebiyle kabul etse, böylece köleyi kendisine satan şahsa geri verme hakkı doğar. Yalnız bu durumda kölenin kusurlu olduğu hususunda bir delil ibraz etmesi şarttır. Yoksa ondan yemin etmesini ister. Yemin etmekten çekinirse köleyi ona geri verir, eğer yemin ederse artık geri veremez.

13- Adam, bilmeden, kocası bulunan bir cariye satın alsa, sonra onun kocasının olduğunu öğrense veya bilmeden, karısı olan bir köle satın alsa, sonra onun karısının olduğunu öğrense, bu, ondan giderilmesi gerekli olan bir kusur sayılır. Çünkü kocası bulunan cariye ona haram olur. Kölenin de karısı olan kadına nafaka ödemesi gerekir.

14- Adam, bir koyun veya dişi bir deve satın alıp sütünü sağsa ve içse, onun, bir kusur sebebiyle bunları geri verme hakkı yoktur. Fakat o, bu kusur yüzünden doğan farkı alma hakkına sahiptir.

Bir hurma ağacı veya herhangi bir ağaç da böyledir; adam, onu satın aldığı zaman meyvesini-gelirini yerse artık herhangi bir kusur sebebiyle onu geri veremez.

Eğer bu bir köle olup onun getirisini veya bir ev olup onun kirasını yerse, kusur sebebiyle bunları geri verme hakkına sahip olur. Çünkü bu ondan meydana gelen bir gelir değildir; bu aynı bir kimsenin oğlu mesabesinde. Hurma ağacının, herhangi bir ağacın meyveleri-gelirleri, koyun ve ineğin sütü ise bizzat kendilerinden meydana gelen bir gelirlerdir.

15- Adam bir köle satın alıp onun kadın davranışlı biri olduğunu görürse, onu geri verme hakkına sahip olur. Eğer o hırsız biri çıkarsa yine böyle geri verebilir.

Eğer o köle, İslam dininden başka birine müntesip ise yine aynı şekilde adam onu geri verme hakkına sahiptir.

16- Yine köle, zani birisi veya veled-i zina çıkarsa adamın onu geri verme hakkı yoktur. Çünkü bu özellikler, erkek köleler için kusur sayılmaz.

Cariyelerde ise bu kusur sayılır ve bundan dolayı onlar geri verilir. Cariye, zani veya veled-i zina olduğu zaman iade edilir. Çünkü cariye ile ilişki kurulur ve o ümmü veled olur.

17- Ellerde ve ayaklarda olan siğil, değer düşüklüğünü gerektirecek kadar fazla olursa, kusur sayılır; gerektirmese kusur sayılmaz. Benler de böyledir. Göbek altındaki şişkin bezeler de kusur sayılır.

Saçtaki kırmızılık ve sarılık kusurdur, siyah saçlara ak düşmesi de kusurdur.

Ağız kokusu cariyede kusur sayılır, kölede sayılmaz.

Husyeleri büyük olmak kusurdur, gözü sulu-çapaklı olmak kusurdur, gece körü olmak kusurdur.

Koltuk altı kokusu kölede kusur sayılmaz; ancak diğer insanlarda benzeri olmayan bir şekilde fahiş koku olup fiyat düşüklüğünü gerektirirse o takdirde kusur sayılır.

Dişleri siyah olmak kusurdur. Öğütücü diş veya başkası olsun diş(ler)i sökülmüş olmak kusurdur.

Siyah tırnaklı olmak, fiyat düşüklüğünü gerektirirse, kusur sayılır.

18- Bir defa olsun kaçmak kusurdur. Eğer onun yaşı küçük ise, bu çocukluğu devam ettiği müddetçe kusurdur. Oğlan ihtilam olduğu, cariyeye de hayız gördüğü zaman kaçmak kusur sayılmaz; ancak büyüdükten sonra kaçarsa kusur sayılır.

Çocukluğu devam ettiği müddetçe yatağını ıslatmak da kusur sayılır. Oğlan ihtilam olur, cariyeye de hayız görürse, kaçmak kusur sayılmaz, bundan dolayı geri verilmez. Ancak bunu ihtilam olduktan ve hayız gördükten sonra yaparsa o takdirde kusur sayılır.

Eğer ihtilam olduktan sonra kaçarsa bu ebedi olarak geçerli bir kusurdur.

Delilik de kusurdur. Bir defa delirse bile bu, ebedi olarak geçerli bir kusur sayılır.

Cariyede hamilelik kusurdur. Şaşılık kusurdur.

Cinsel ilişkiyi önleyen bir engel kusurdur. Kis gibi cinsel zevki önleyen şey de kusurdur.

Alaca hastalığı kusurdur. Cüzam hastalığı kusurdur. Fitik hastalığı kusurdur.

Ur da bir kusurdur.

Köle, hayvan, deve ve sığırdaki fiyat düşüklüğünü gerektiren her şey kusur sayılır.

19- Ayaklarda dağlama ve yara olmak ve tabansız olmak kusurdur. Bunların hepsi kusurdur.

Apışık olmak kusurdur. Ayak tabanının göğsü bir tarafa meyilli olmak kusurdur. Yürürken topuk çalar olmak (dizleri ve ökçeleri birbirine çarpılmak) kusurdur. Uylukları yakın (içeri), ayakları ise dışarı olmak kusurdur. Avurdu kocaman olmak kusurdur.

20- Elinde bir belge olmadan, müşterinin ileri sürdüğü, görünür veya görünmez, her bir kusur için hâkimin ticaret malında kusur bulunduğu kanaat getirmeden satıcının yemin etmesini istemesi gerekmez.

Eğer bu kusur görünürde ise ona bakar.

Eğer kusur içerde-batini ise ona ancak kadınlar bakar. Eğer hür ve Müslüman iki veya bir kadın kusurun var olduğunu söylerse satıcını yemin etmesi istenir.

Eğer bu kusur karının içinde veya gözde ise doktorlara gösterilir. Doktorlardan iki Müslüman adam kusurun varlığı hakkında ittifak ettikleri zaman hakim satıcıdan “onu sattığı ve alıcının da teslim aldığı zaman bu kusurun onda kesinlikle bulunmadığı” şeklinde Allah için yemin etmesini ister.

Ancak bu hususta kendisinin bilgisi varsa satıcının yemin etmesini istemez.

21- Müşteri, kaçmak veya delilik gibi kusurlar ileri sürüp hâkimin bu konuda bilgisi olmazsa, müşterinin yanında kaçtığı veya delirdiği hususunda iki kişi şahitlik yapmadıkça satıcıdan yemin etmesini istemez.

Bu hususta bir delil ibraz ederse, satıcının, Allah için “yanında buluşa erdiği zamandan beri onun asla kaçmamış ve onun yanında asla delirmemiş olduğu” hususunda yemin etmesini ister.

Eğer satıcı yemin etmekten imtina ederse, ticaret malı kendisine geri verilir.

Eğer onun bir delili yoksa ve satıcının kendi yanında iken onun kaçtığını bildiğini iddia ederse, bu sebeple satıcı, “onun müşterinin yanında kaçtığını bilmediğini” Allah için görüşünün bu olduğu üzere yemin eder.

Eğer yemin ederse beraatına hükmedilir. Eğer yemin etmekten çekinirse, “buluşa erdiği günden beri gerçekten hiç kaçmamış olduğu halde onu sattığını” Allah için yemin etmesi

istenir. Eğer yemin ederse beraatına hükmedilir. Eğer yemin etmekten çekinirse, kendisine gereken muamele yapılır.

Eğer satıcı bir iddia ileri sürerek, müşteri, “gördüğüm andan beri ben bu kusura razı olmadım ve onu almaya da niyet etmedim” diye Allah için yemin etsin derse, müşteri böyle yemin ederse sonra onu (cariyeyi) geri verir. Fakat yemin etmekten kaçınırsa geri veremez.

22- Solaklık (hep sol eliyle iş yapmak, sağ eliyle iş yapamamak) da kusurdur.

Cariyenin hamile olması kusur sayılır. Hayvanlarda hamilelik kusur değildir. Bu hususta insan hayvanlara benzemez.

Sığır, koyun, deve ve diğer hayvanlar bu konuda hep aynıdırlar. Bu hayvanlarda hamilelik, insanlarda olduğu gibi, kusur sayılmaz.

23- Kuyruğu doğuştan değil de sonradan eğri olmak kusurdur. Baldır kemiği zayıf olmak kusurdur. Hayvanın kuyruk tarafındaki uyuzluk kusurdur. Sinirleri kurumuş olmak kusurdur. Apandisitli olmak kusurdur.

Uylukları birbirine yakın, ayakları ise uzak olmak bir kusurdur.⁶⁷⁶ Atın göğsünde (daire şeklinde tüyden yelek denilen) nişan olmak kusurdur. Atın, sahibine isyan ruhlu olması kusurdur.

Yularsız olmak kusurdur. Hayvanın ağız torbası ıslak olmak, fiyat düşüklüğünü gerektirirse kusurdur.⁶⁷⁷ Sinirleri yorulmakla şişkinlik meydana gelmek kusurdur.

Gece körlüğü kusurdur.⁶⁷⁸ Atın dudağı yarık olmak kusurdur.⁶⁷⁹ Şaşı olmak kusurdur.⁶⁸⁰ Bir gözü dar-küçük olmak kusurdur. Göz bebeğinde beyazlık bulunmak kusurdur. Göz çanağında kıl bitmiş olmak kusurdur. Gözde ve gözün dışındaki bir yerdeki uyuzluk kusurdur. Gözdeki su kusurdur.

Gözde perdelenme meydana gelmesi kusurdur. Göz kıllarını döken hastalık da kusurdur.

Bir hastalık yüzünden olan devamlı (eski) öksürük kusurdur.

Bedendeki bir hastalık sebebiyle kadından kan gelmesi, zamanla hayız kanını kesen akıntı, bütün bunlar kusur sayılır.

24- Adam bilmeden, üzerinde borç bulunan bir köle satın alsa, sonra bu borcun olduğunu öğrense, onu geri verme hakkına sahiptir. Ancak satıcı o borcu öderse veya alacaklılar onu bu borçtan aklamış olurlarsa o takdirde geri veremez.

25- Adam, hacda ihramlı olduğunu bilmeden bir cariye satın alsa, sonra onun ihramlı olduğunu öğrense, bu bir kusur sayılmaz. Çünkü onun cariyeyi ihramdan çıkarma hakkı vardır.

26- Adam, bain talak veya ölüm sebebiyle iddet bekleyen, bir cariye satın alsa, bu durumu kusur sayılmaz.

Eğer ric'i talaktan dolayı iddet bekliyorsa, bu kusur sayılır ve geri verilir.

Eğer iddet bitmiş-müddet dolmuş ise o takdirde sözleşme geçerlidir. Çünkü artık kusur ortadan kalkmıştır.

26- Bir adam bir adamdan bir hizmetçi satın alsa, müşteri onun kusurlu olduğunu ileri sürse, satıcı da bu benim hizmetçim değil dese, bu durumda Allah'a yemin etmesiyle birlikte satıcının sözü geçerli olur.

Müşteriye düşen de bu cariyeyi ondan satın aldığını delile ispat etmektir.⁶⁸¹

28- Adam, bakire diye bir cariye satın aldıkta onu dul bulursa, o bu iddiasında

⁶⁷⁶- Bu kusur, 9/ 19. paragrafta geçti

⁶⁷⁷- Atın ağzının suyu akması sebebiyle ıslak olur. Bak Serahsi, Mebsut XIII, 112

⁶⁷⁸- Bu kusur, 9/ 17. paragrafta geçti.

⁶⁷⁹- Bu atın göz kapakları tersine dönmüş olmak anlamına da gelebilir. (Ç.)

⁶⁸⁰- Bu kusur, 9/ 18. paragrafta geçti.

⁶⁸¹- 4/ 1, 4/ 18, 4/ 19, ve 6/ 17 nolu paragraflarla karşılaştır.

desteklenmez, yemin etmesiyle birlikte bu konuda satıcının sözü geçerlidir.

Müşteri de onun dul olduğunu delille ispat etmesi gerekir.

29- Adam ceviz ve yumurta satın alıp bunların hepsini kırıp baktığında onların bozuk mal olduğunu görürse, geri verme hakkına sahip olur ve verdiği ücretin hepsini geri alır.

Karpuz ve meyveyi de kesip baktığı zaman onların hepsinin bozulmuş olduğunu görürse ve hiçbir değer ifade etmeyecek şekilde ise geri verme hakkına sahip olur. Bu akid de fasid olur.

30- Adam, bir kısas sebebiyle kanı helal olan bir köle satın aldığı zaman, onun yanında ölüm cezası infaz edilse, bunun bütün bedelini satıcıdan alır.

Mürted olup onun yanında ölüm cezası uygulandığı zaman da aynı şekilde verdiği tüm ücreti geri alır.

Köleyi hırsız olarak satın alsa, yanında eli kesilse, Ebu Hanife'nin kavline göre, onu iade edip bütün parasını geri alma hakkına sahip olur.

Ebu Yusuf ile Muhammed ise dedi: Bu köleye bir hırsız olarak fiyat biçilir bir de hırsız olmayarak fiyat biçilir. Sonra müşteri bu iki fiyat arasındaki fazlayı satıcıdan alır. Ancak eli kesildikten sonra geri veremez. Kanı helal olan da aynı böyledir. Eğer bu doğru olsaydı. Adam, hamile olduğu kendisinden gizlenmiş olan bir cariye satın aldığı zaman, loğusa iken ölse, verdiği bütün bedeli geri alma hakkına sahip olur. Çünkü bu hiçbir şey ifade etmez.

31- Adam bir cariye ile bir köle satın alıp bunları evlendirse sonra bunlarda bir kusur bulsa, artık onlarda meydana gelen bu olay (evlenme) den dolayı, onları geri verme hakkı doğmaz.

Eğer köle karısını üç defa bain talakla boşamış ve kendisiyle cinsel ilişkiye girmemişse, adamın bu ikisini (yani karı kocayı) geri verme hakkı doğar.

32- Adam bir cariye satın alıp sonra bunda bir kusur bulsa, bir şahit, adamın bunu böyle kusurlu olduğu halde satın aldığına şahitlik yaparsa, başka bir şahit de satıcının bunu itiraf ettiğine şahitlik yaparsa, bu hükümsüz olur ve bu şahitliğe dayanarak onu geri veremez. Çünkü şahitler ihtilafa düşmüşlerdir. Kusurdan doğan fiyat fazlasını da alamaz.

33- Bir adam bir adama bir bedel karşılığında bir cariye hibe etse ve her ikisi de birden teslim alsalar sonra bir kusur bulsa, bu kusurdan dolayı, aynı alış verişte geri verdiği gibi, onu geri verme hakkına sahip olur.

Bedel karşılığında yapılan sadakalar da aynen böyledir.

34- Kadın, bir cariye karşılığında evlenip onu teslim alsın sonra onda bir kusur bulsa, onu geri verme ve sağlıklı iken olan değerini alma hakkına sahip olur.

Eğer kadının yanında cariyenin başka bir kusuru ortaya çıkarsa, onu geri veremez. Ama ilk evvelki kusurlu hali ile sağlıklı hali arasındaki fiyat fazlasını alma hakkı vardır.

Adam, karısını bir cariye karşılığında hul⁶⁸² yapsa (boşasa), yine aynı muamele uygulanır.

35- Adam, bir kölenin kendisini bir cariye karşılığında satsa, sonra bu cariyede bir kusur bulsa, onu geri verme hakkına sahip olur. Artık köleden kendisinin kıymetini alır. Bu Ebu Yusuf'un görüşü, Ebu Hanife'nin ise son görüşüdür.

Muhammed ise köleden cariyenin kıymetini alır dedi. Bu Ebu Hanife'nin ilk görüşüdür.

Eğer mevlasının (sahibinin) yanında iken cariyede bir kusur meydana gelirse, onu geri veremez.

Kölenin kıymeti ile cariyenin kıymeti arasındaki fazlalığı geri alır. Cariye'ye bir sağlıklı iken, bir de kusurlu iken değer biçilir: Eğer bu kusur onun değerini onda bir düşürmüştü, Ebu Yusuf'un kavli ve Ebu Hanife'nin son görüşüne göre kölenin kıymetinin onda birini geri alır.

⁶⁸²- Mal veya bir para karşılığında kadının kocasından boşanmasına İslam hukukunda hul' veya muhalaa adı verilir. (ç)

Muhammed'in kavline gelince o bu konuda cariyenin kıymetinden geri alacağını söyler. Eğer cariyeyi geri verirse onun kıymetini köleden alır.

36- Eğer sahibi, belirlenmemiş bir cariyeye karşılığında kölesi ile özgürleştirme sözleşmesi yapsa ve cariyeyi ona eda etse ve kendisini azad etse sonra cariyede bir kusur bulsa onu iade etme hakkına sahip olur ve onun yerine, sağlıklı olarak benzerini, alır.

Eğer cariyede sahibinin yanında iken bir kusur meydana gelirse, onu geri verme hakkına sahip değildir. Ancak bu kusurun cariyenin kıymetinden eksilttiği kadar bir meblağı alma hakkına sahip olur.

37- Bir adam bir adamın cariyesini onun emriyle satıp sonra onda bir kusur hususunda tartışmaya girdiklerinde, eğer cariyeyi hâkim kararı olmadan kabul etmişse, bu durum emredeni değil, satıcıyı ilzam eder. Ancak bu, daha sonra ortaya çıkmaz bir kusur ise o zaman emreden sorumlu olur.

Eğer o bu cariyeyi, onda bu kusur var iken sattığı hususunda bir delil ortaya konursa hem satıcı hem de emreden sorumlu olur.

Eğer bu kusur, daha sonra ortaya çıkabilen bir kusur olup satıcı meseleyi hâkime götürüp onun yanında bu kusuru itiraf ederse, hâkimin yanındaki itiraf ile başkasının yanındaki itiraf arasında hiçbir fark yoktur. Emreden, daha sonra ortaya çıkmayan bir kusurun dışında hiçbir şeyle sorumlu tutulamaz.

Eğer kusuru itiraf etmez, fakat yemin etmekten de çekinirse hâkim onu cariyeden dolayı sorumlu tutar. Cariye de emredeni sorumlu tutar.

Eğer cariyeye sahibi, onun kendi sattığı cariyeye olduğunu inkâr ederse, emreden sorumlu tutulmaz. Bu konuda yemin etmesiyle birlikte onun sözü geçerli olur.

Eğer satıcı, bunun kendi sattığı cariyeye olduğu hususunda delil ortaya koyarsa, o (cariye) emredeni sorumlu tutar.

38- Adam, bir adamın emriyle onun cariyesini satın alsa sonra onda bir kusur bulsa, onun bunu emredene geri verme hakkı vardır. Onun bu cariyeye hakkında mahkemeye başvurma ve emreden hazır bulunmasa bile onu geri verme hakkı vardır. Çünkü eğer onun yanında bir mudarebe ortaklığının bir malı olsa, bu mal ile bir elbiseler alsa, mal sahibi de yanında bulunmadan elbisenin birinde bir kusur bulsa, o bu konuda mahkemeye başvurma ve onu geri verme hakkı vardır.

Eğer satıcı, emredenin bu kusura razı olduğunu iddia ederse ve emredenin veya kendisine emir verilenin, emreden buna razı oldu diye yemin etmesini isterse, onun ne kendisine emir verilene ve ne de emredene yemin ettirme hakkı vardır. O bu konuda yemin etse bile, emreden orada hazır olup yemin etmedikçe onun bu cariyeyi geri verme hakkı olmaz.

Eğer emredenin razı olduğuna dair bir delil ortaya konursa, onun bu cariyeyi geri verme hakkı yoktur.

Eğer emreden cariyeyi teslim almışsa, sonra onda bir kusur bulursa, artık onu geri verme hakkına sahip değildir. Müşteri hazır oluncaya kadar cariyeye hakkında mahkemeye başvuramaz. Artık mahkemeye başvuracak ve cariyeyi geri verecek olan kimse müşteridir.

Eğer müşteri kendisinin, satıcıyı bu kusurdan paklandığını ifade ederse, böylece müşteri kusuru kendi aleyhine doğrulamış ve emredenin aleyhine ise doğrulamamış olur ve cariyeye müşteriyi ilzam eder; ancak emreden onun sözüne razı olursa veya bu hususta bir delil ortaya konursa müstesna.

39- İki adam (ortak) bir cariyeye satın alıp onda bir kusur görseler, onlardan biri bu kusurdan memnun olup diğeri ise memnun kalmazsa, her ikisi de geri verme konusunda ittifak etmedikçe onlardan hiçbirisi için cariyeyi geri verme hakkı yoktur. Çünkü o, tek bir satım akdidir. Bu Ebu Hanife'nin kavlidir.

Ebu Yusuf ile Muhammed dedi: Kusura rıza gösteren kimse kendi hissesine düşen payı alır. Diğeri ise kendine düşen hisseyi reddeder. Zira bunlardan biri kusura razı olsa bile, diğeri

razı olmadığı için ona kusurdan dolayı bir şey gerekmez.⁶⁸³

40- Adam bir cariye karşılığında bir köle satın alıp onu teslim alsa, sonra köle sahibi bu kölede bir kusur bulsa, sonra bu onun yanında ölse, ona bir defa sağlıklı iken değer biçer, bir de kusurlu olarak değer biçer, eğer bu kusur onun kıymetinden onda bir düşürüyorsa cariyenin değerinin onda birini geri alır. Eğer üçte bir düşürüyorsa, üçte birini geri alır.

Eğer köle kendisi duruyorsa, (ölmemişse) onu geri verir ve cariyeyi alır.

Bütün hayvan ve ticaret eşyası da böyledir; kişi bunlardan birini diğeri ile sattığı zaman ya hak eder veya onda bir kusur bulur, o takdirde geri verir ve kendi malını geri alır.

Eğer mal istihlak edilmişse adama onun değerini verir.

Bu konuda, ölçekle ölçülen ve tartı ile tartılan bütün mallar, aynı mübadele yapıldıkları zaman böyle işlem görür.

Köle elinde olan adamın ikrarı ile bundan bir şey tahakkuk etse, o malı kendisinin telef ettiğini itiraf ettiği için, hiçbir şey hak edemez.

Yine böyle, hiçbir şey hak edemez; adam, bir hizmetçi cariye satın alıp bunun falan kimsenin olduğunu itiraf ederse, satıcıdan bir şey istemeye hakkı yoktur.

Hakim, şahitlerin şahitliği ile bu cariye hakkında hüküm verse, müşterinin lehine satıcının aleyhine olarak bedelin ödenmesine hüküm verir.

Eğer satıcı, bu cariye benim sana sattığım cariye değil dese, yemin etmesiyle birlikte satıcının sözü geçerli olur. Müşteriye de bunun kendisinden satın aldığı cariye olduğunu ispat etmek düşer.

41- Adam, bir ölçek buğdaya bir hizmetçi köle satın alsa ama bu buğday yanında hazır değilse, bu satım akdi geçerli olmaz.⁶⁸⁴

Eğer iyi kalite buğday, orta veya düşük kalite dese, o zaman caizdir. Ben bu konuda kıyası terk ederek istihsan yapıyorum. Çünkü Rasülüllah'tan bize kadar ulaştı ki, O, bir fiyat (iki ölçek hurma) karşılığında bir kesim devesi satın aldı. Sonra adamdan borç (karz) istedi ve onu (deveyi) adama verdi.

Eğer cariyede bir kusur bulursa, satıcı da buğdayı istihlak etmiş olsa, cariyeyi geri verir ve buğdayın misli kadar buğday alır.

Ölçekle ölçülen, tartı ile tartılan ve sayı ile sayılarak (alınıp satılan) tüm mallar da buna benzer.

Bunun dışındaki ticaret malları ise buna benzemez. Çünkü mesela yanında elbise hazır olmadığı halde elbise karşılığında bir cariye satın alsa, bu alışveriş hükümsüz olur. Eğer o cariyeyi yanında olan elbise ile satın almış olsa, sonra onda bir kusur bulsa satıcı da elbiseyi istihlak etmiş olsa, cariyeyi geri verir ve elbisenin kıymetini alır. Çünkü elbise karz olarak verilmez. Yiyecek maddesi ve buna benzer, ölçülen ve tartılan diğer mallar ise bunlarda karz işlemi cereyan edebilir. Bundan dolayı ona düşen mislini ödemektir.

42- Adam veresiye veya peşin olarak bir mal satın alsa, ama henüz parasını ödememiş olsa, eğer henüz ona borcunu ödememişse bu malı satıcıya aldığı fiyattan daha düşük bir fiyatla satması uygun düşmez. Satıcının da bunu daha düşük bir fiyatla ondan satın alması uygun değildir. Eğer alırsa son alışveriş kabul edilmez.

Eğer parayı peşin ödemişse, aldığından daha düşük veya daha yüksek bir fiyatla satın almasında bir sakınca yoktur.

Eğer parayı peşin ödememişse ve malda bir kusur ortaya çıkmışsa, malı değerinden daha düşük bir fiyatla satın almasında bir sakınca yoktur.

Eğer malda bir kusur ortaya çıkmamış, fakat fiyatı çok ucuz ise, onu değerinden daha düşük bir fiyatla satın alamaz.

⁶⁸³ - 6. bölümün 26. paragrafı ile karşılaştır.

⁶⁸⁴ - Şu paragraflarla karşılaştır: 4.bölüm 18. paragraf, 4/ 19. paragraf, 6. bölüm 17. paragraf, 4. bölüm 3. ve 4/ 14. paragraflar.

43- Bu malı o adamın kendisinin satın alması caiz olmadığı gibi, oğlunun, babasının, kölesinin, mükatep, müdebber ve ümmü veled köle ve cariyelerinin ve vekilinin de satın alması caiz değildir. Ancak Ebu Yusuf'a göre bu cariyeyi satın alan vekil, kendisini bağlamış olur; yoksa müvekkile herhangi bir şey lazım gelmez.

Muhammed'in kavline göre ise bu emredeni ilzam eder, bunu sanki emreden satın almış gibi olur ve bu alış veriş akdi fasittir.

Eğer o malı bir adama satsa, peşin ödeme yapılmadan önce, onu daha düşük bir fiyatla satın alması uygun değildir. Bu hem kendisi için hem de başkaları için uygun değildir. Onu satan kimsenin de onu ne kendisi için ve ne de başkaları için daha düşük bir fiyatla satın alması uygun düşmez. Çünkü o satan kimsedir.

Ebu Yusuf ile Muhammed b. El-Hasen, babasının ve oğlunun satın almaları caizdir dediler.

Eğer onu satın alan başkası için satın almışsa, onu satın alan vekilin satışı geçerli değil ve kendisi için satın alan kişinin satışı da geçerli değildir.

Eğer bu malı daha düşük bir fiyatla satıcıdan veya emredenden satın alırsa yine böyle (caiz değildir).⁶⁸⁵

44-Emreden kimsenin veya satıcının onu bir ticaret malı ile kendi kıymetinden daha az bir bedelle satın almasında bir sakınca yoktur. Çünkü bu bedel, onun sattığı fiyattan (paradan) başka bir şeydir.

Eğer adam malı buğday ile satsa, artık o, bunu, buğdaydan daha az olan bir arpa ile - her ne kadar o bu malı arpa ile satmamış bile olsa - ikinci olarak satın alamaz.

Yine o malı buğdayın dışındaki ticaret mallarından biriyle satın almasında böylece bir sakınca yoktur.

Yine böyle malı, dirhem ve dinar ile sattığı zaman, onu değerinden daha az olan dilediği bir ticaret malı ile satın almasında bir sakınca yoktur.

Ancak dirhem ve dinarla satın alacak olursa, onu bedelinden daha düşük bir fiyatla satın alamaz.

Eğer adam malını dirhem ile satmış ise, artık o bu malı değeri bu dirhemden düşük dinar ile satın alamaz. Ben burada kıyası terk ediyor ve istihsan yapıyorum.

Çünkü bu konuda dirhem ve dinar aynıdır (Tek cins gibi kabul edilir.)

Adam malını bir sene veresiye bin dirheme satsa, sonra peşin ödeme yapmadan önce bunu iki sene veresiye bin dirheme satın alsa, bu ikinci satım akdi hükümsüz olup geçerli değildir. Çünkü o bunu, ödemede bir yıl artırmakla sattığından daha aza almıştır. Eğer fiyatını bir dirhem veya daha fazla artırmış olsaydı, alış-veriş geçerli olurdu.

45- Adam dirhemle bir yiyecek maddesi sattığı zaman, onun bunu teslimden önce müşteriden bir bedel karşılığında, bir yiyecek maddesi, ticaret eşyası veya bunlardan başka bir şeyle peşin olarak, aynı cins yiyecek maddesi olmamak şartıyla, onun malından ister az isterse çok olsun, satın almasında bir sakınca yoktur. Çünkü bu mal, onun sattığından başka bir tür maldır.

Muhammed dedi: Bize Hz. Aişe'den⁶⁸⁶ ulaştı ki, bir kadın Hz. Aişe'ye şöyle bir soru yöneltti: Ben Zeyd b. Erkam'dan veresiye olarak sekiz yüz dirheme bir hizmetçi kadın (cariye) satın aldım; sonra onu Zeyd'e yedi yüz dirheme sattım dedi. Hz. Aişe ne kötü bir alış ve ne kötü bir satış yapmışsın. Sen Zeyd b. Erkam'a söyle: Eğer sen tövbe etmezsen Allah senin cihadını iptal eder. Muhammed, Ebu Hanife bu hadisi bize Hz. Aişe'ye izafe ederek nakletti dedi.⁶⁸⁷

⁶⁸⁵ - "Yine böyle caiz değildir" ifadesi Asıllarda bulunmamaktadır. Fakat anlam, bu ifadenin buraya gelmesini istemektedir.

⁶⁸⁶ - Hz. Aişe, müminlerin annesi, Hz. Ebu Bekir'in kızıdır, H. 58 yılında Medine'de vefat etti.

⁶⁸⁷ - Hadis ve senedi için bak. Ebu Yusuf, el-Asar s. 186, paragraf: 843

46- Bir adamın bir adamda alış-verişten kaynaklanan müddetli bir alacağı olsa, bunu peşin ödemesi şartıyla düşürse, bu isabetli bir şey olmaz ve caiz değildir. Bu bilgi bize Abdullah b. Ömer'den⁶⁸⁸ gelmiştir. Böylece borçlu, alacaklıya vereceği malı öder ve haliyle malın hepsi, müddeti gelinceye kadar, adamın üzerinde bir borç olur.

47- Adam veresiye bir köle sattığı zaman, bedel eline geçmeden önce onun mükatep kölesinin bunu daha düşük bir fiyatla satın alması uygun düşmez⁶⁸⁹.

Ümmü veled, Müdebber, mükatep ve diğer köleler de hep aynıdırlar.

Eğer bunlardan (kölelerden) biri bir malı satmış olsa, köle sahibinin, bedeli peşin olarak almadan önce, daha düşük bir fiyatla bu malı satın alma hakkı yoktur.

Eğer köle, malı veresiye satmış olsa, sahibinin bu malı aynı fiyatla ve borcu zamanında değil, daha ileri bir vakitte almak üzere satın alamaz. Eğer bu zamandan daha önce veya benzer bir vakitte alacak olsa bunda bir sakınca yoktur.⁶⁹⁰

48- Adam peşin veya veresiye olarak bir köle satsa, bu satıcı, bedeli almadan önce müşteri onu satsa veya hibe etse veya kendi mülkiyetinden çıkarsa ya da o ölse veya bunu ona vasiyet etse, sonra satıcı bunu müşteriden ilk fiyattan daha düşük bir bedelle satın alsa bu akid geçerli olup bir sakınca yoktur. Çünkü bu mal önceki mülkiyetten çıkıp yeni bir mülk olmuştur.

Eğer ilk adam ölüp malı miras olarak bırakacak olursa, satıcı onu sattığı fiyattan daha aşağı bir fiyatla mirasçılardan satın alamaz. Artık burada mirasçılar müşteri durumundadır. Çünkü onlar bunu ona kusurlu olarak geri vermişlerdir.

49- Adam veresiye olarak bir köle sattığı zaman onun bedelini henüz almadan, sonra o köleyi ve onunla beraber başka bir köleyi, aynı bu fiyatla veya daha düşük bir fiyatla satın alsa bu satım akdi geçersizdir. Sattığı köleyi geri verir, kendisinin satmadığı köleyi ise onun hissesine düşen bedelle alır.

Yine bu adam başka bir adamla beraber bu sattığı köleyi, sattığından daha düşük bir fiyatla satın alsa, ortağı ile beraber satın aldıkları hisse caiz, fakat yalnız kendisine düşen pay ise kabul edilemez olup geçersizdir.

Eğer onu ve onunla beraber başka bir köleyi de bu fiyattan daha yüksek bir fiyatla satın alsa yine böyledir. Sattığı⁶⁹¹ kölenin bedelinden kendi payına düşen hissesi sattığı kölenin fiyatından daha az olursa bu geçersizdir. Özellikle bunu geri çevirir. Diğer hisse ise kendisi için caiz olur. Eğer bedelden kendi payına düşen hisse sattığı bedele denk ise bu alış-veriş akdi geçerlidir.

50- Adam bir yıl veresiye ile bir cariye satsa, o, müşterinin yanında doğum yapsa, sonra satıcı alacağını henüz almadan, onu daha düşük bir fiyatla satın alsa bunda bir sakınca yoktur.

Eğer doğum, cariyenin değerini düşürmemişse, artık onu sattığı fiyattan daha düşük bir fiyatla satın alamaz.⁶⁹²

Eğer cariye onun yanında doğum yapsa, sonra bunu açıklamadan veresiye ya da peşin olarak onu satsa bu geçerlidir. Bu durum onun alış-veriş akdini geçersiz kılmaz.⁶⁹³

⁶⁸⁸ - Bak. Ebu Yusuf el-Asar, s. 185, paragraf: 840: "Ebu Hanife, Ziyad b. Meysere ve onun babası kanalıyla rivayet ediyor ki: Ben Abdullah b. Ömer'e sordum: Bir adamın bir adamda dört bin dirhem müddetli alacağı olsa ve iki binini bana peşin öde, ben de senden iki bini düşüreyim dese dedim. Bunu bana yasakladı. Sonra yine sordum yine yasakladı, sonra yine sordum yine yasakladı. Sonra yine sordum; bu defa İbn Ömer ayağa kalktı, benim iki elimden tuttu ve dedi ki: Sen benden, sana faiz yedirmemi mi istiyorsun?"

⁶⁸⁹ - 9. bölüm 43 nolu paragrafa bak.

⁶⁹⁰ - 9. bölüm 44 nolu paragrafa bak.

⁶⁹¹ - Asl nüshalarında bu kelime bulunmamaktadır. Fakat anlam onun burada bulunmasını gerekli kılmaktadır.

⁶⁹² - 9. bölümün 42. paragrafına bak.

⁶⁹³ - 8. bölüm 4. paragraf ile karşılaştır.

51- Bir adam bir adamdan bir cariye satın alsa, bu müşterinin yanında, satın aldığı gündün altı ay geçmeden önce doğum yapsa, satıcı ile müşteri her ikisi de çocuk benim deseler, çocuk satıcın çocuğu, cariye de ümmü veled olur ve satıcı aldığı bedeli de geri verir.

Birlikte değil de önce satıcı çocuk benim dese sonra da müşteri çocuk benim dese yine böyledir. (Yani çocuk satıcındır.)

Eğer müşteri, satıcıdan evvel çocuğun kendisinin olduğunu söylerse, onun iddiası geçerli olur. Cariye de onun ümmü veledi olur. Bundan sonra satıcı iddiada bulunsa bile geçerli olmaz.

Yine böyle cariye altı aydan sonra doğum yaparsa, satıcı ile müşteri çocuğa birlikte sahip çıkarlarsa, müşterinin iddiası geçerli olur, satıcının iddiası geçerli sayılmaz.

Satıcı, çocuğu benim diye iddia eder, müşteri de bir iddiada bulunmazsa, sattığı gündün çocuğun gelişine kadar altı aydan daha fazla geçtiği için onun iddiası geçerli olmaz.

Müşteri çocuğu azat ettiği zaman, cariyeyi satın aldığı gündün sonra altı ay geçmeden çocuğu doğurmuş olsa, satıcının iddiası geçerli olmaz. Çünkü çocuğun velayeti müşteri ile sabit olmuştur.

Çocuk ölse ve annesi kalsa yine böyledir. Çünkü onun (kadının) yanında artık nesebi tespit edilecek bir çocuk kalmamıştır.

Eğer onu satsa ve azat etmese, müşteri anneyi azat etse, sonra satıcı çocuğu benim diye iddia etse, çocuk altı aydan daha kısa bir sürede gelmiş olsa, nesebi satıcı ile sabit olur. Anneye gelince o, azat işinden sonra ümmü veled olmaz. Bedeli, annesinin ve çocuğunun değeri üzerine taksim eder. Satıcı, eğer parayı peşin olarak almışsa, bedelden oğlana düşen payı müşteriye geri verir. Eğer para peşin olarak ödenmemişse müşteri, anneye düşen payı satıcıya geri verir.

Cariye, onu satmadan önce satıcının yanında doğum yapmış olsa, sonra onu satsa sonra da çocuk benim diye iddia etse, eğer azat işlemi olmamışsa onun bu iddiası geçerlidir. Eğer çocuk ölmemişse yine böyledir ve annesi de ümmü veled olur.

Eğer onun yanında doğum yapmamışsa, fakat adam, onları (annesi ile çocuğunu) satın almış ve sonra satmışsa ve sonra da çocuk benim diye iddia ederse, bu durumda çocuğun nesebi sabit olmaz; çünkü çocuk onun yanında doğmamıştır.

Adam cariyeyi hamile iken satın alsa ve sonra onu satsa, onu satın aldığı günün ertesinde doğum yapsa, böylece satıcı çocuğu kendisinin olduğunu iddia etse bu onaylanmaz. Çünkü hamilelik aslında ilk satıcının yanında gerçekleşmiştir. Hamileliğin kendi yanında olan ilk satıcı çocuğun kendisinin olduğunu iddia etmiş olsaydı Ebu Hanife'ye göre o tasdik edilirdi. Bu hüküm aynı zamanda Ebu Yusuf ve Muhammed'in görüşüdür.

Eğer cariye onun yanında bir batında iki çocuk meydana getirirse, sonra adam bu iki çocuğu veya birisini satarsa, sonra yanında kalanı kendisinin olduğunu iddia ederse, her iki çocuğun da nesebi ona izafe edilir. Anne de onun ümmü veledi olur ve bedeli geri verir.

Eğer müşteri kendi yanındaki çocuğu azat ederse, sonra satıcı kendi yanındaki çocuğun onun olduğunu söylerse, böylece her ikisinin de nesebi ona izafe edilir. Onun yanındaki çocuk için iddiada bulunması bu hususta şahitlik yerine geçer ve müşterinin azat etmesi de boşa gider.

Müşteri bu çocuk bendendir sözünden önce anneyi azat ederse onun bunu azat etmesi geçerlidir. Artık cariye satıcının ümmü veledi olmaz. Çünkü o bundan sonra ebediyen köle (cariye) olmaz.⁶⁹⁴

10- EHL-İ ZİMMENİN BİRBİRİYLE ALIŞ VERİŞİ

⁶⁹⁴- 6. bölümün 37. paragrafına bak.

1- Zimmîlerden olan bir adam, Müslümanlardan biri olan Müslüman bir köleyi satın alsın, onun alış veriş geçeriştir ve bu satım akdi tek taraflı feshedilemez.

Müslüman bir cariye satın alsın da yine böyledir.

Bu konuda küçük, büyük köle fark etmez, hepsi birdir.

Bu husustaki alış-verişin hepsi geçerlidir ve tek taraflı feshedilemez.

Eğer böyle bir zimmîden Müslüman bir köle veya Müslüman bir cariye satın alsın, (hüküm) yine aynıdır.

Ben bu alış verişe cevaz veriyorum ve alış veriş akdini tek taraflı feshedemeyip uygulama durumunda olan müşteriyi bunu Müslümanlardan almasını (veya satmasını) zorluyorum. Onunla beraber olmak ile onun mülkiyeti altında olma arasını birbirinden ayırmıyorum.

Müslüman bir kölenin ve Müslüman bir cariyenin – bunlar ister küçük, ister büyük olsun- zimmîlerden birinin mülkiyetinde bulunmaları uygun düşmez. Ancak böyle bir şey olursa onlar bu Müslüman köleyi Müslümanlara satması hususunda icbar edilirler.

2- Zimmînin kâfir bir kölesi veya cariyesi olsa, sonra bu Müslüman olsa, bu zimmî bu Müslüman köle ve cariyeyi satması için zorlanır.

3- Zimmînin bir kölesi olsa, bu kölenin karısı, cariye olup ondan bir çocuk doğursa, bu köle cariyeden doğma küçük bir çocuğu olduğu halde Müslüman olsa, bu zimmî, bu köleyi küçük çocuğu ile beraber satması için icbar edilir. Çünkü bu köle ve çocuk müslümandırlar.

Bu durum, her ne kadar çocuğu ile annesinin arasını ayırsa da bu konuda gerçekleştirilmesi lazım olan bir hak için (böyle olur).

Çünkü mesela bu annenin küçük bir oğlu olsa, bu oğlan bir suç işlese, buna karşı oğlan verilir, annesi verilmez, tutulur.

Eğer bu çocuğun ödemesi gereken bir borcu olsa, o bu konuda satılır ve annesi ise tutulur. Çünkü bu özellikle annesini değil çocuğu ilgilendiren ve ona gerekli olan bir haktır. Nitekim Müslüman olmak da böyle (riyeti gerekli bir haktır).

4- Müslüman ile kâfir arasında (ortak olan) kâfir köle eğer Müslüman olsa, kafir olan ortağa hissesini ona satsın diye baskı yapılır.

5- Sahibi kâfir olan bir köle Müslüman olsa, velisi, bu köle ile özgürleştirme anlaşması yapsa, onun bu sözleşmesi geçerlidir. O anlaşmayı yerine getirince hemen özgür hale gelir. Eğer o yerine getirmese kölelik devam eder ancak satması için sahibine baskı yapılır.

6- Kâfir bir köle Müslüman olsa, sonra kâfir (olan sahibi) onu bir Müslüman veya kâfirin yanına rehin bıraksa, (yukarıdaki mesele ile bunun arasında bir fark yoktur,) hepsi aynıdır. Velisi bu konuda onu satması için zorlanır ve onun bedeli onun yerine rehin olur.

Yine velisi onu bir Müslüman veya kâfire kiraya verse, bu kira akdi batıl olur ve o onun mülkiyetinde bırakılmaz ve ona hiçbir şeyde bağlı kalmaz.

Sahibi, onu kafir iken rehin bıraksa veya kiraya verse, sonra o mürtehinin veya müstecirin elinde iken Müslüman olsa, onu satması için sahibine baskı yaparım ve o Müslüman iken ben onu kafirin elinde bırakmam.

7- Kâfir bir adam, Müslüman bir köleyi, bu köle Müslüman olduktan sonra veya önce, öldükten sonra onun azat edilmesi için vasiyet etse, ya da bu bir cariye olup onunla cinsel ilişki kursa ve o Müslüman olduktan sonra veya önce ondan bir çocuk doğursa veya onu öpse, ümmü veled ve müdebber köle olarak adil bir şekilde değer biçilir;⁶⁹⁵ sonra kıymetinde değerinde çalışır; değerini ödediği zaman azat edilir. Çalışmaya devam ettiği müddetçe o mükatep cariye durumundadır.

⁶⁹⁵- Asl nüshalarında “gerekli” kelimesi var. Fakat biz bunun “değer biçilir” kelimesi ile değiştirildiği kanaatindeyiz. Zaten bu iki kelime şekil itibariyle birbirine benzemektedir. Biz bu konuda Serahsi'nin Mabsut adlı eserinin Köle Azadı Bölümüne başvurduk, bak. VII, 168

Ümmü veled olan bir cariye'nin beklemesi gerekir. Bunu yerine getirdiği zaman ümmü veledin ve müdebber kölenin azat edilmekten doğan yakınlık (vela) onun kâfir olan mevlasının olur.

8- Adam, üç gün muhayyer olmak şartıyla, bir köleyi satarsa, sonra köle Müslüman olursa, bundan sonra kâfir adam, kölenin satımını ya tamamlar veya reddeder; eğer o satmayı reddederse, satması için kendisine baskı yapılır. Eğer satım işini kendi gibi bir kâfire yapmış ve neticelenmişse, bu defa bu kâfire onu satması için baskı yapılır. Eğer bu satma işini bir Müslüman'a yaparsa artık o köle onun olur. Bir kâfire yaparsa, yine köle onun olur ama ona onu satması için icbar edilir.

9- Kâfir adam, fasid bir alış-verişle bir Müslüman köle satın alsın ve onu neticede teslim alsın, köleyi satana geri vermesi için kendisine baskı yapılır. Eğer satıcı kâfir ise bu defa ona onu satması için baskı yapılır.

Eğer satıcı gaip (nerede olduğu bilinmez) ve Müslüman ise bu durumda müşterinin işi için mahkemeye başvurulur. Eğer bu alış-veriş, benzeri geçerli olan bir alış-veriş ise hâkim ona bunu satması hususunda baskı yapar.

Eğer Müslüman bir adam, bir kâfirden fasit bir alış-verişle Müslüman bir köle satın alsın, bunu kâfire geri vermesi için kendisine baskı yapılır, sonra kâfire de onu tekrar satması için baskı yapılır.

Eğer bu kâfir gaip ise, o Müslüman köle, Müslüman'ın yanında hali üzere devam eder.

10- Eğer Müslüman bir adam, Müslüman bir köleyi kâfire hibe eder veya ona sadaka olarak verirse, o bunu teslim aldığı zaman bu akid geçerli bir muamele olur. Ancak kâfire bunu satması için baskı yapılır.

Eğer Müslüman bu hibesinden vazgeçecek olsa, kâfir onu satmadığı müddetçe, onun buna hakkı vardır. Yahut Müslüman onun bedelini verir veya o Müslüman'ın evlenemeyeceği bir akrabasıdır ya da bu hibe çok çok hayır getirmiştir.

Eğer bir kâfir adam, Müslüman bir adama Müslüman bir köle hibe etse o da bunu teslim alsın, sonra kâfir bu hibesinden dönse ve onu geri alsın bu geçerlidir, ancak ona bu köleyi satması hususunda baskı yapılır.

11- Müslüman bir adamın emri altında Hıristiyan bir kadın olsa, bu kadının Müslüman bir kölesi bulursa, ona bu köleyi satması için baskı yapılır, o da bunu kocasına satsa kocası da bunu kendisinin küçük çocuğu için satın alsın, bu alış-veriş geçerlidir ve ona bunu satması için baskı yapılmaz.

12- Hıristiyan bir adamın kölesi Müslüman olduğu zaman Hâkim ona bunu satması için baskı yapar; o da onu satar. Sonra başka bir Hıristiyan ortaya çıkıp satıldıktan sonra Müslümanlardan şahit getirerek onda bir hak iddia ederse, bu alış-veriş geri çevrilir ve bu defa onda hakkı olan Hıristiyan'a onu satması için baskı yapılır.

Eğer onu müşteri daha önce azat etmişse, bu azat hükmü geçersizdir.

13- Hıristiyan yetimlerin bir kölesi olsa bu köle Müslüman olsa onlara bunu satmaları için baskı yapılır. Eğer onların bir vasileri varsa onu bu vasi satar. Bir vasileri yoksa hâkim, onlar için bir vasi tayin eder, bu vasi bunu onlar adına satar.

14- Hıristiyan bir köle, balığ olmadan Müslüman olsa, İslam'ı söyledikten (ve şahadeti getirdikten) sonra akıllı hale gelse, bu Müslüman olmuş demektir. Artık onun sahibine onu satması için baskı yapılır. Ben bu hususta kıyası bırakıp istihsan yapıyorum.

15- Hıristiyan olan mükatebin kölesi, mükatep olarak Müslüman olsa, Hıristiyan olan mükatebe onu satması için baskı yapılır.

16- O kölenin sahibi, bir Hıristiyan için çalışan Hıristiyan tüccar bir köle olsa,⁶⁹⁶ ben ona bu köleyi satması için baskı yapardım.

Eğer onun sahibi Müslüman olsa ve kölenin üzerinde de hiçbir borç olmasa ben ona bunu satması için baskı yapmam.

Eğer kölenin üzerinde bir borç olursa o zaman onun satılması için baskı yaparım.

17- Hıristiyan bir adam Müslüman bir köleyi satın alırsa ve onda bir kusur bulursa ve ben onu geri veriyorum derse, onu geri verinceye kadar bırakır. Bu geri verme işi alış-veriş yerini tutar.

Bir Hıristiyan, Müslüman bir köle satın alsa, bir kusur sebebiyle dava etmek istese ve davada kendisini temsil edecek bir vekil tutsa, onu bu dava hakkında vekil tutması, Allah'a yaptığı yemin "ne gördü ve ne de kabul etti" ye varıncaya kadar geçerlidir. Vekil böyle yemin edince, emreden müvekkil gelip kendisi yemin edinceye kadar o bunu geri vermez.

Vekâlet veren satıcı ise onun bu vekâleti geçerlidir. Çünkü onun vekili onun aleyhine bir ikrarda bulunsa bu geçerli olmaktadır.

Eğer müşterinin vekili, müşterinin bu kusuru kabul ettiğine dair bir ikrarda bulunursa onun bu ikrarı, müşterinin aleyhine olarak, ancak hâkimin huzurunda geçerli olur.

Satıcının vekili yemin etmekten imtina ettiği zaman dolayısıyla ikrarda bulunmaktan kaçınmış olur: Bu sebeple vekil yemin etmeyeceği için satıcının Allah için "Gerçekten o bu köleyi sattığı zaman onda böyle bir kusur yoktu" diye yemin etmesi gerekir. Fakat satıcı Allah için "Gerçekten o bunun sattığı gün onda böyle bir kusur yoktu" diye yemin ediyor. O bunu yemin edinceye kadar söyler.⁶⁹⁷

18- Hıristiyan adam bir Mushaf satın alsa, onu satması için kendisine baskı yapılır. Onun bunu satın alması geçerlidir.

Eğer Mushaf'ı satsa onun bu satışı da böyle geçerlidir.

19- Hıristiyan adam, üç gün muhayyer olmak şartıyla bir köle satın alsa, muhayyerlik müddeti bitmeden önce bu köle Müslüman olsa, eğer o bu alış-verişi geçerli kılsa caizdir. Ancak bunu satması için kendisine baskı yapılır. Eğer alış-verişi reddederse ona baskı yapılmaz, bu da caizdir.

Eğer satıcı muhayyer ise hüküm yine böyledir.⁶⁹⁸

20-Zimmîler arasında faiz alış-verişi caiz değildir. Hayvanla hayvanın değiştirilmesi de caiz değildir.⁶⁹⁹ Kendi aralarında hayvanda selem yapmaları da caiz değildir.

Bir dirhemi iki dirhemle peşin ve veresiye olarak değiştirmek caiz değildir. Parayı para ile veresiye değiştirmek caiz değildir. Altını altınla değiştirmek, ancak misli misline ve peşin olursa caizdir; gümüş de böyledir. Ölçekle veya tartı ile alınıp satılan bütün mallar da aynı sınıf iseler bu hükme tabi olurlar.⁷⁰⁰

Zimmîler, şarap ve domuz müstesna, bütün alış-verişlerde aynı Müslüman konumundadırlar.⁷⁰¹

Leş ve kan alım satımında zimmîlere kendi aralarında da izin verilmez.⁷⁰²

⁶⁹⁶— Aslın nüshalarında "Hıristiyan'ın ücreti ile" şeklinde geçer. Serahsi bu meseleyi kitabına almamış olmasına rağmen biz bu şekli metinde görüldüğü gibi "Hıristiyan için çalışan bir tüccar" olarak tashih ettik..

⁶⁹⁷— 9. bölümün 37. ve 38. paragrafına bak. Buradaki meselenin sadece zimmîlere mahsus olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim Serahsi (XIII, 136) "Bu hükümde Müslüman ve kafir eşit muamele görür" demektedir.

⁶⁹⁸— Bu mesele bu bölümün 8. paragrafında farklı ifadelerle geçmiştir.

⁶⁹⁹— 2. bölümün 26. paragrafına bak.

⁷⁰⁰— 2. bölümün 28. paragrafına bak.

⁷⁰¹— Selem Kitabının 136. paragrafına bak.

⁷⁰²— 2. bölümün 4. paragrafına bak.

Şarap ve domuza gelince, ben buna zimmîlerin kendi aralarında olmak şartıyla cevaz veriyorum. Çünkü bunlar zimmîler için maldır. Ben bunu istihsan ile çıkarıyorum; burada kıyası terk ediyorum. Çünkü bu konuda Hz. Ömer'den buna benzer bir haber gelmiştir.⁷⁰³

21- Bir Hıristiyan veya zimmîlerden bir adam, Müslüman bir adamdan şarap satın alsın bu hükümsüz olup caiz değildir.

Kâfir bir adam Müslüman'a şarap satsa bu yine caiz değildir.

Müslüman, kâfir bir adamın şarabını istihlak etse bunun bedelini ödemesi gerekir.

Kâfir, Müslüman bir adamın şarabını istihlak etse bu kâfirin bir şey ödemesi gerekmez.

Şarap bir Müslüman için helal olmaz; onun alış-verişi ve parası da helal olmaz. Hz. Peygamber'den bize bu anlamda bir hadis ulaşmıştır.⁷⁰⁴

22- Bir Hıristiyan bir Hıristiyan'dan şarap satın alsın, müşteri malı teslim almadan önce ikisi birlikte veya hangisi olursa olsun birisi Müslüman olsa, bu alış-veriş fasid olup geçersizdir. Çünkü şarap onlardan Müslüman üzerine haram olmuştur.

Eğer onlardan biri Müslüman olmadan önce onu teslim almış olsa, sonra onlar ikisi birlikte veya sadece birisi, şarabın parasını teslim almadan önce Müslüman olsa, para müşteri üzerinde bir borç olur. Çünkü o onun malıdır. Eğer o Müslüman ise şarabı sirke haline getirir.⁷⁰⁵

23- Bir Hıristiyan bir Hıristiyan ile şarapta selem yapsalar, sonra ikisi birlikte veya onlardan birisi Müslüman olsa, alış-veriş hükümsüzdür ve onun verdiği sermayeyi geri verir.⁷⁰⁶

Ondan domuz satın aldığı zaman da böyledir: Teslim almadan önce⁷⁰⁷ Müslüman olsa, alış-veriş hükümsüz, fasid ve caiz değildir. Ve almış olduğu bedeli geri verir.

24- Bir Müslüman bir Müslüman'dan meyve suyu satın alsın sonra bu, teslim alınmadan evvel şaraba dönüşse bu alış-veriş fasid olup geçerli olmaz. Eğer taraflar sultana (mahkemeye) başvurmadan önce bu şarap sirke olursa, müşteri muhayyer olup dilerse malı alır, dilerse eğer verirlerse parayı alır. Çünkü satın alışın esası, helal olan meyve suyu idi.

Bir Hıristiyan bir Hıristiyan'dan şarap satın alsın sonra bu teslim alınmadan evvel sirke olsa sonra taraflar Müslüman olsalar, müşteri bu sirkeyi alıp parasını verir.

Eğer Müslüman'ın aldığı meyve suyu şaraba dönüşürse taraflar bu konuda mahkemeye başvurduklarında hâkim alış-verişi iptal eder. Eğer bundan şarap sirke olursa artık onun yapacağı bir şey yoktur. Çünkü hâkim alış-verişi bozmuştur.

25- Bir Hıristiyan bir Hıristiyan'dan ödünç olarak şarap alsın sonra ödünç veren Müslüman olsa, artık onun karşı taraftan bir alacağı yoktur. Taraflar ikisi birlikte Müslüman olsalar yine böyledir. Çünkü şarap, bizzat aynıyla (haram)dır.

Eğer ödünç veren değil de ödünç alan Müslüman olsa, hangisi Müslüman olursa olsun, artık onun ödünç alanın üzerinde bir alacağı yoktur. Bu Ebu Yusuf'un görüşü olup onu Ebu Hanife'den rivayet etmiştir.

Bu konuda başka bir görüş, Muhammed'in görüşü de vardır: Eğer ödünç alan Müslüman olursa veya birlikte Müslüman olsalar, ancak ödünç alan İslam'ı (yaşamaya) başlasa, artık şarabın değeri onun üzerinde bir borçtur. Çünkü bu şarap onun için bir ihtiyaçtı.

⁷⁰³— Yani Ömer b. El-Hattab (r.a.) O şöyle dedi: “Bunları alıp satmak onların haklarıdır. Bunların paralarından onda bir vergi almız. Serahsi XIII, 137

⁷⁰⁴— Bak Ebu Yusuf, Kitabü'l-Asar, s. 227, No: 1007. “ve Ebu Kesir ona şarap alış-verişini sordu. Bunun üzerine O şöyle buyurdu: Allah Yahudileri kahretsin! İç yağı onlara haram kılındı. Bu sefer onlar onu yemeyi haram saydılar ama alış-verişini ve onun parasını yemeyi helal saydılar. Hiç şüphesiz Allah şarabı haram kılmıştır. Artık onun alış-verişi de haram, parasını yemek de haramdır.”

⁷⁰⁵— 2. bölüm 5 nolu paragrafa bak.

⁷⁰⁶— Selem bahsinde 130, 131, 132, 134, 135 ve 136 nolu paragraflara bak.

⁷⁰⁷— 10. bölüm no 22 ye bak.

O nedenle bunu iptal edemez. Bu görüş, Züfer'in ve Ebu Hanife'den rivayet eden Afiye'nin kavlidir.⁷⁰⁸

26- Bir Hıristiyan bir Hıristiyan'ın şarabını veya domuzunu istihlak etse sonra müstehlik Müslüman olsa, onun bu domuzun kıymetini ödemesi gerekir. Bu Ebu Yusuf'un Ebu Hanife'den naklettiği görüşüdür. Bu aynı zamanda Muhammed'in de görüşüdür. Benim sana açıkladığım üzere şarabı istihlak eden Müslüman olsa, bu şarabın kıymetini ödemek onun üzerine bir borçtur. Eğer şarap sahibi Müslüman olsa, müstehlikin ödemesi gerekmez. .

Selem sahibi Müslüman olsa, mal verecek olan kimse Müslüman olmasa, onun domuzun kıymetini ödemesi gerekir. Şarap ise hükümsüz olur. Çünkü mal verecek olanın, o şarap kadarını ölçüle ödemesi gerekir. Bu sebeple selem sahibi Müslüman olarak bir şarap veremez. Müslüman olmadan önce de domuzun kıymetini karşı tarafa ödemek onun üzerine gereklidir. Şarap ise misli kadar bir şarapla tazmin edilir. Eğer Müslüman olursa, şarabı ödemek hükümsüz olur, ilk kavle göre onun bunu karşı tarafa ödemesi gerekmez. Bu Ebu Yusuf'un görüşüdür.⁷⁰⁹

27- Bir Hıristiyan bir Hristiyan'dan, üç gün muhayyerlik şartıyla, bir domuz veya şarap satın alsa, muhayyerlik müddeti bitmeden önce müşteri, Müslüman olsa ve malı teslim almış olsa Ebu Hanife'nin kavline göre bu alış-veriş hükümsüz olur. Çünkü bu satım akdi uygulanması gerekli olan bir alış-veriş değildir.⁷¹⁰

Zira o onun babasını muhayyer olarak satın alsa, Ebu Hanife'nin kavline göre onu azat edemez, Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşüne göre ise azad eder.

Şarapta alış-veriş, malı teslim aldığı zaman müşteriye caizdir. Muhayyer olduğu halde Müslüman olursa, Ebu Yusuf'un ve Muhammed'in görüşüne göre, muhayyerlik hükümsüz olur.

28- Eğer satıcı muhayyer olsa, sonra taraflar birlikte Müslüman olsalar veya muhayyer olduğu halde satıcı Müslüman olsa, alış-veriş hükümsüz ve geçersiz olur.

Şarabı teslim almış iken müşteri Müslüman olsa, satıcı da muhayyer olsa, alış-veriş fasid olmaz; çünkü satım akdi müşteri açısından tamam olmuştur.

Zira müşteri ölmüş olsa, onun ölümüyle bu satım akdi bozulmuş olmaz. Alış-veriş normal halde devam eder. Ancak satıcının muhayyerliği de devam eder. Yine onun Müslüman olması da alış-verişten bir şey bozamaz.

29- Bir Hıristiyan bir Hristiyan'dan alacağına karşılık olarak, şarap veya bir domuzu rehin alsa bu geçerlidir.

Eğer rehin alan Müslüman olsa, rehin akdi hükümsüz olur, ama alacağı olduğu gibi devam eder.

Eğer rehin, onun elinde iken telef olursa, onu sahibine geri verinceye kadar, eskiden olduğu gibi rehin olarak devam eder.

Rehin veren Müslüman olsa, bütün rehin akdi hükümsüz olur.

Rehin telef olsa, bu, rehin alanın hakkından bir şey düşürmez.

30- Bir Hıristiyan bir Müslüman için onun emriyle, bir Hristiyan'dan şarap satın alsa, bu satım akdi geçerlidir. Çünkü bunu satın alan bir Hıristiyan'dır. Müslüman da onu sirkeye dönüştürür. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.

Ebu Yusuf ile Muhammed, bu alış-veriş Müslüman için caiz değil, Hıristiyan için gereklidir, dediler.

⁷⁰⁸— Serahsi, Mabsut'un Gasb Bölümü'nde (XI, 104) bu zattan "Afiye" diye bahseder. Kasani (V, 143) ise "Afiye b. Zeyyad el-Kadı" diye zikreder. Hatib-i Bağdadi de "Tarih-u Bağdad" adlı eserinde (XII, 307) Afiye b. Yezid el-Evdi diye söz eder. Bu Ebu Hanife'nin arkadaşlarından onunla müzakere yaparlardı. Hicri 161 senesinde kadılık görevini üstlenmiştir. Gerçekte bu ismin doğrusu Afiye b. El-Evdi el-Kufi şeklindedir. Bak: el-Kureşi, "el-Cevahiru'l-Mudietü" II, 543

⁷⁰⁹— 21. paragrafın sonuna bak.

⁷¹⁰— 6. bölüm 51 ve 54 nolu paragraflara bak.

Müslüman adam, bir Hristiyan'dan bir Hristiyan için şarap satın alsa, bu alış-veriş hükümsüz olup geçersizdir. Çünkü Müslüman yaptığı alış-veriş akdinden sorumludur.

Bir Hristiyan bir Hristiyan'dan bir Müslüman'a şarap satsa bu geçerlidir. Çünkü burada satım akdinden sorumlu olan Hristiyan'dır. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.⁷¹¹

31- Eğer köle Hristiyan, sahibi de Müslüman ise bu köle bir domuz satın alsa veya satsa, bu alış-veriş geçerlidir.

Eğer sahibi Müslüman ise Hristiyan olan mükatep köle de böyledir.

Eğer sahipleri Müslüman iseler, Hristiyan olan müdebber köle ve cariyeye ve ümmü veled de böyledirler.

Köle Müslüman, mükatep, müdebber veya ümmü veled olup bunlardan birisi şarap satın alsa veya bir Hristiyan'a satsa, bunun sahibi Hristiyan olsa bile, bu akid geçerli değildir. Çünkü alış-veriş akdinden sorumlu olan kişi müslümandır.⁷¹²

32- Zimmîlerden birisinin iki kardeş kölesi olsa, bunların ayrılmalarını kötü görmem. Çünkü zimmîlerin sebep oldukları şirk, onların başına gelecek ayrılıktan daha büyüktür.⁷¹³

11- ZEVİL ERHAMIN ALIŞ VERİŞİ

1- Ebu Hanife (r.a) dedi: Küçük oldukları zaman alış-verişte cariyeye ile çocuğunun arasını ayırmak kişi için uygun olmaz.

Zevî'l-ehram akrabaların hepsi de böyledir.

İki kardeş de böyledir.

Dedi: İki kardeş hakkındaki bu esas bize Resulüallah'tan ulaşmıştır.⁷¹⁴

Bize göre bu konuda kâfir ve Müslüman eşittir.

Bunlar adam veya kadın ya da buluğa ermiş delikanlı veya hayız görmüş cariyeye ise bunların aralarını ayırmakta bir sakınca yoktur.

2- Bir adamın bir kölesi olsa ve bu adamın oğlunun bu köleden olma yani onun zi rahm-i mahremi⁷¹⁵ olan küçük bir kölesi olsa, bu, kendi ailesinde⁷¹⁶ en küçük olduğu halde, adam bunlardan birisini satmak ve aralarını ayırmak istese, bu geçerlidir.

3- Eğer bu iki akrabayı birlikte satın alsa, birisinde kusur bulsa, onun bunu geri verip diğerini elinde tutma hakkı vardır.

4- Onlardan birisi bir suç işlese onun, bunlardan birisini uzaklaştırıp diğerini elinde tutma hakkı vardır.

5- Bunlardan birisine bir borç isabet etse, sahibin bu borç için onu satma ve diğerini elinde tutma hakkı vardır.

6- Adamın bu iki köleden her birinde hissesi olsa, onun bu iki köleden birisindeki hissesini satın diğerindekini satmamasını kötü görmem.

⁷¹¹— 1. Bölüm 32 nolu paragrafa bak.

⁷¹²— 1. Bölüm 33 nolu paragraf ile karşılaştır.

⁷¹³ - 10. bölüm 3 nolu paragrafa bak

⁷¹⁴— Serahsi'nin Mabsut 'unda (XIII, 139) ifade edildiği gibi, hadis şöyledir: "Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Ali (k.v.) iki küçük kardeş hibe etti. Sonra bu hibeden sonra Hz. Ali ile karşılaştı, iki küçük hizmetçi ne yapıyorlar diye sordu. Hz. Ali, birini sattım dedi. Hz. Peygamber, onu geri al, onu geri al buyurdu."

⁷¹⁵- Bu ifade nüshalarda yoktur. Ancak bundan sonra gelen "min" harfi bu kelimenin gelmesini istemektedir.

⁷¹⁶- Nüshalarda "kendi halinde" şeklindedir. Serahsi'nin (XIII, 140) metninde ise "oda(ağıl)sında" şeklindedir. Biz yanlış yazılışı düzeltmek için "kendi halinde" yerine "kendi ailesinde" ifadesini tercih ettik.

7- Eğer bunların her ikisi köle olup her ikisi de bir adamın iseler, böylece adam bunların birisini satsa ve aralarını ayırmış olsa, kötülük yapmış olur. Ancak bu akid geçerlidir. Bu Ebu Hanife ve Muhammed'in görüşüdür.

Ebu Yusuf dedi: Çocuk küçükken satılmış veya annesi satılmış ise ben bu alış-verişi, özellikle çocuk hakkındaki satım akdini hükümsüz sayarım. Fakat ben bunu iki kardeş hakkında hükümsüz saymam.

8- Eğer onlardan birisini müdebber veya ümmü veled yapsa, bundan evvel diğerini satmasını onun için kötü görmem.

9- Birisini mükatep yapması diğerini bırakmasında bir sakınca yoktur.

Azat etme meselsi de aynı böyledir.

10- Onlardan birisini, müşteri azat etmek üzere⁷¹⁷ satması,⁷¹⁸ diğerini ise yanında bırakmasında bir sakınca yoktur.

11- Eğer bu iki köle onun mülkiyetinde olmayıp, bunlardan her biri onun bir çocuğunun mülkiyetinde ise ve çocukları da küçük ise, bunlardan her birini yalnız kalmak üzere satmasında bir sakınca yoktur. Çünkü bunlara bir tek insan sahip değildir.⁷¹⁹

Eğer bunlardan birisi onun büyük oğlunun olsa bile yine ayırmakta bir sakınca yoktur.

Yine birisi kendisinin diğeri ise karısının olsa böyledir. Çünkü o, karısının olanı da ve büyük oğlunun olanı da satmaya gücü yoktur.

12-Onlardan birisi onun kendisinin, diğeri ise onun mükatep kölesinin veya ticarete izin verdiği kölesinin olsa, onun üzerinde insanlara bir borç bulunsa, ayrılmalarında bir sakınca yoktur. Çünkü o mükatep kölesini satmaya ve kendisinin, üzerinde bir borç olan kölesinin kölesini satmaya yetkili değildir.

13- Bunlardan birisi mudarib⁷²⁰ için ise, bunlardan yanında olanı mudaribin satmasında bir sakınca yoktur.

14- Eğer onun (mudaribin) yanında iki kardeş birlikte bulunuyorlarsa, artık o bunların arasını ayıramaz.⁷²¹

15- Eğer onun yanında bir cariye olsa, üç gün muhayyer olarak o bunu satsa, sonra o cariye'nin bir oğlunu satın alsın, o bu cariyesini satma hususunda icap yapma (arz etme) hakkına sahip olmadığı görüşündeyim, Eğer o bunu yaparsa mekruh işlemiş olur. Çünkü o bunların her ikisini birden sahip olmaktadır.

Muhayyerlik hakkına sahip olan eğer müşteri ise, onun bu cariye'yi icap yapmasında satma teklifinde bulunmasında bir sakınca yoktur.⁷²²

Eğer adamın yanında cariye'nin oğlu olup cariye'nin geri verilmesini istese, bunda bir sakınca yoktur. Çünkü o eğer cariye'de bir kusur olsa onu geri verir bu sebeple bunda bir sakınca yoktur.⁷²³

⁷¹⁷- Nesme alış verişi demek, müşterinin azat etmeye hazırlandığı bir alış verişi demektir. Serahsi (XIII, 141) azat etme şartıyla satış yapmak... caiz değildir. Fakat bu ikisi arasında olan bir alış-veriştir. Müşteri bu azat işini belki yerin getirir, belki getirmez... Azat etmek (hazırlanan) üzere satın alan kişinin halinden, onun hazırlandığı şeyi yerine getirmesi beklenir." Demektedir.

⁷¹⁸—“Satması” kelimesi, nüshalarda bulunmamaktadır. Ancak Serahsi'ye (XIII, 141) bak, bu kelime orada vardır.

⁷¹⁹— 11. bölüm 2. paragrafa bak.

⁷²⁰— Mudarebe şirketinde iki taraf vardır; bir taraf mal ve sermaye koyarken, diğer taraf da emek, beceri çalışmasını koyar. Sermaye koyana mal sahibi, emek-çalışma koyana da İslam Hukukunda mudarib derler. (çev.)

⁷²¹— 11. bölüm 1 nolu paragrafa bak.

⁷²²—İcap yapmasında ...” ifadesi ile başlayan kısım, bölümün sonunda bir amaç içindir. Bir nüshada yoktur, iki nüshada ise “onu icap yapmasında” ifadesi değil, “onu geri istemesinde” ifadesi vardır. Fakat burada anlam, müşterinin alış-verişi tamama erdirmeye konusunda tercih sahibi olması, böylece cariye'nin, satıcı onu oğlunu satın aldıktan sonra, bırakılmasıdır. Bak Serahsi, XIII, 142

⁷²³— 11 bölümün 3. paragrafına bak.

16- Eğer mükatep kölenin mülkiyeti altında zevil erhamdan birisi bulunsa veya bu tüccar bir kölenin mülkiyeti altında olsa ve onun üzerinde bir borç olsa veya olmasa, bu konuda hür Müslüman için mekruh gördüğüm şeyi, köle adam için de mekruh görürüm.

17- Hür Müslüman adamın mülkiyetinde süt akrabalığından bir zi mahremi veya nesepten olmayan bir zi mahremi bulunsa, onun bunların arasını ayırmasında bir sakınca yoktur. Muhammed, Abdullah İbn Mesut'un şöyle dediği bize ulaştı dedi: "Bir adam ona sordu: oğlumu emzirmiş olan cariyemi satmak istiyorum. İbn Mesut, "benim ümmü veledimi kim satın alacak" de diye cevap verdi.⁷²⁴

18- Adamın yanında bir kölesi olsa, bu kölenin karısı da onun cariyesi olsa, bunların her ikisi birlikte onun oldukları halde, adamın bunların aralarını ayırmasında, birisini satıp diğerini bırakmasında bir sakınca yoktur.

Bu zi rahm-i mahremin satışına benzemez.

19- Eğer bir Müslüman'ın savaş esirlerinden veya ganimetlerden gelen ehl-i küfürden bir kölesi olsa veya bunları zimmîlerden satın alsın, bu köle rahm-i mahrem sahibi olsa: Ben onun Müslümanların arasını açmasını çirkin bulduğum gibi, bunların aralarını ayırmasını da çirkin bulurum.

20- Bir hibe, sadaka ve vasiyet sebebiyle onların aralarını ayırmak uygun değildir ve kendi oğluna onlardan hiçbirisini ailesi içinde küçük çocuk iken satamaz. Çünkü bu satış onların hepsini ayırmak demektir.

21- Harbi bir adam iki küçük köle ile müsaade ile İslam ülkesine gelse ve bunların birisini satmak istese, her ne kadar ikisinin arası açılacak olsa da ben bunun satılmasında bir sakınca görmem. Çünkü ben bunu ondan satın almasam, onu götürüp savaş ülkesine sokacak, böylece o harbi olacak.

Fakat o İslam ülkesinden iki kardeş satın alsın, bir Müslüman'ın onlardan birisini satın almasını uygun bulmam. Sultan ona her ikisini birden satması için baskı yapar. Çünkü o onları İslam ülkesinde ve Müslüman bir kimseden satın almıştır. Eğer onları bir zimmîden satın almış olsa yine aynı hüküm uygulanır.

Eğer o bunları İslam ülkesinde müstemen bir harbiden satın almış olsa, bunları satması için ona baskı yapılmaz. Müslüman kişi, onlardan birisini satın alıp diğerini almayabilir.

12- HAMİLE CARIYENİN SATILMASI

1- Bir adam bir adama bir cariye satsa, o bunu teslim alsın veya alsın, bir çocuk doğursa her ikisi birden çocuğun kendisinden olduğunu iddia etseler: Bakılır: Eğer cariye çocuğu, satım gününden başlamak üzere altı aydan daha az bir zamanda getirmişse çocuk satıcıdan olup cariye de onun için ümmü veled olur. Eğer müşteri peşin ödeme yapmışsa aldığı bedeli geri verir.

Eğer cariye satıldıktan altı ay veya daha fazla bir zaman geçtikten sonra çocuğu doğurmuş olsa, artık o müşterinin çocuğudur ve cariye de onun ümmü veledi olur.⁷²⁵

2-Eğer cariye iki çocuk doğursa, birisi altı aydan daha az bir zamanda, diğeri ise altı aydan bir gün geçtikten sonra doğarsa: Satıcı ile müşteri, bunların her ikisini kendilerinin olduğunu iddia etseler, alış-verişi bozarlar, cariye de satıcının ümmü veledi olur.

Ne müşteri ve ne de satıcı çocuklar hakkında bir iddiada bulunmasalar, hatta müşteri anneyi azat etse sonra satıcı çocuğu iddia etse, çocuk da altı aydan daha fazla zaman

⁷²⁴— Bu hadis, Harezmi'nin Camiu'l-Mesani adlı eserinde (II, 19) şu şekilde vardır: "Abdullah İbn Mesut'a (r.a.) bir adam gelip benim oğlumu emziren bir cariyem var, onu satabilir miyim dedi. O da "evet" diye cevap verdi. Adam gitti ve sattı. Benim ümmü veledimi benden kim satın alır dedi. Bak. Serahsi, XIII, 142

⁷²⁵— 9 bölüm 51 nolu paragrafa bak.

geçtikten sonra doğsa, satıcının bu iddiası doğrulanmaz. Müşteri anneyi azat etmiş olmasa bile satıcı yine de doğrulanmaz.

Cariye, çocuğu altı aydan daha kısa bir sürede getirmiş olsa ve anne azat edilmiş olsa, çocuğun nesebi sabit olur ve çocuk satıcının oğlu olmuş olur. Annenin hür olduğu tasdik edilmez. Onun velayeti başkasına gerekli olur. Kendisiyle nikâhsız ilişki haram olur. Bu sebeple o kendisiyle nikâhsız ilişki kurmak üzere köle bir cariye olarak bırakılamaz. Eğer satıcı bedeli peşin olarak almışsa, bu bedeli anne ile çocuğun kıymetlerine göre taksim eder; çocuğa isabet eden hisseyi müşteriye verir, anneye isabet eden hisseyi de (elinde) tutar.⁷²⁶

3- Eğer adam hamile cariyeyi satsa, alışından bir ay geçtikten sonra o, müşterinin yanında doğum yapsa, müşteri çocuğu azat etse veya annesi ile beraber her ikisini azat etse sonra satıcı çocuğun kendisinden olduğunu iddia etse, onun bu iddiası geçerli olmaz ve kendisi tasdik edilmez. Çünkü çocuğu (ve annesini azat etmesi) sebebiyle vela⁷²⁷ hak ve vazifesi müşteri için sabit olmuştur. Cariye sonra azat edilmemiş olsa yine ona (satıcıya) dönmez. Çünkü onun oğlunun nesebi satıcıdan sabit olmamıştır. Çünkü o azat edilmiştir.

Onlardan birisini azat etmemiş olsa ve fakat çocuk ölse sonra satıcı onu kendisinden olduğunu iddia etse yine böyledir; onun bu iddiası hükümsüzdür. Çünkü onun nesebi ölümünden sonra sabit olmaz.⁷²⁸

Eğer çocuğun diri bir çocuğu olsa, sonra satıcı bunu kendisinin olduğunu iddia etse ben buna cevaz vermem, cariyeyi onun için ümmü veled yapmam ve ben cariyeyi ona geri vermem. Bu lian⁷²⁹ çocuğuna benzemez. Çünkü o köle olarak ölmüştür; artık öldükten sonra da hür haline gelemeyiz; zira çocuğun nesebi o öldükten sonra sabit olmaz. Çocuk ölür geriye bir çocuk bırakırsa, satıcının bu iddiası tasdik edilmez. Lian çocuğunun nesebi bazen sabit olur, ama bu nesebi lanetleşme işi iptal eder. Lian çocuğu ölür geriye bir çocuk bırakırsa, sonra kocası bunun kendisinden olduğunu iddia ederse, onun nesebi bu kocadan sabit olmuş olur. Çünkü adam çocuk yüzünden karısını lanetlese, annesiyle cinsel ilişki kurmamış olsa bile onun çocuğu ile ilişki kurması gerekmez. Eğer o lanetleşmeden önce ölürse, nesebi ondan sabit olmuş olur.

4- Eğer adam bir cariye satsa, bu cariye satımdan sonra altı aydan daha fazla bir süreç geçtikten sonra çocuk doğarsa, satıcı bu çocuk bendendir diye iddia etse müşteri de bu iddiayı doğrulasa, adamın bu iddiası kabul edilir ve o onun oğlu olur. Cariye de onun ümmü veledi olur. Eğer onun bedelini almış ise geri verir.

Eğer müşteri onu tasdik etmemiş ise çocuğun nesebi sabit olmaz ve adamın iddiası da kabul edilmez.⁷³⁰

5- Adam hamile cariyeyi satsa sonra onu alan müşteri de başka bir adama satsa, böylece adamlar birinden diğerine naklederek onu kaybetse, sonra birinci satıştan altı aydan aha az bir zaman geçtiğinde doğum yapsa satıcılar hep beraber çocuğu iddia etseler, çocuk birinci satıcındır, cariye de onun ümmü veledi olur. Satım akdini de bozarlar.⁷³¹

6- Adam kendi yanında doğum yapan bir cariyeyi satsa, sonra müşteri ile satıcı bu çocuğu iddia etseler yine böyle olup satıcı tasdik edilir ve onun aldığı bedeli müşteriye geri vermesi gerekir.⁷³²

⁷²⁶- 9 bölüm 51 nolu paragrafa bak.

⁷²⁷-Vela, bir fıkıh tabiri olup dostluk, yakınlık ve yardım manasına gelir. Efendisiyle azat ettiği köle veya cariye arasındaki ilişkiyi ifade eder. Fazla bilgi için fıkıh kitaplarına bakılabilir. (çev.)

⁷²⁸- 9. bölüm 51 nolu paragrafa bak.

⁷²⁹- Lian, kocanın karısına zina isnat edip delil bulunmadığı için lanet okumalarından dolayı bu adı almıştır. Lian çocuğu, kocanın karısına böyle zina isnadı ile bu çocuk benden değil diyerek lanetleşmeye sebep olan çocuk demektir. (çev.)

⁷³⁰- 9. bölüm 51 nolu paragrafa bak.

⁷³¹- 9. bölüm 51 nolu paragraf bak.

⁷³²- 9. bölüm 51 nolu paragrafa bak.

7- Adamın elinde, kendi yanında meydana gelen dilsiz, küçük bir çocuk olsa, o bunun kendi kölesi olduğunu iddia etse, sonra onu azat etse, sonra da oğlu olduğunu iddia etse, ben bu konuda kıyası terk ederek istihsan yapıyorum ve onu, onun oğlu kabul ediyorum.

Eğer bu, yaşlı bir köle olsa, onu azat etse, sonra onun kendinden olduğunu iddia etse ve kendisi onun mislini meydana getirir durumda ise: Ben onun iddiasına, tasdik edilip ispatlanmadıkça cevaz vermem.

Bu iki mesele kıyas bakımından aynıdır.

8- Ben iki kişi arasında ortak olan müdebber cariye hakkında da istihsan yapıyorum. O bir çocuk doğurduğu zaman ortaklardan birisi çocuğu iddia etse nesebi ondan sabit olur. Eğer zengin ise ortağına cariyenin değerinin yarısını öder. Onun velası ise her iki ortak üzerinde kalır.

Bu büyük bir köle olsa onu, kendisi ve ortağı müdebber yapmış olsa sonra onlardan birisi onu (kendisinden olduğunu) iddia etse, kendisinin hissesini azat eder, müdebber olarak kıymeti ne ise onun yarısını ortağı için tazmin eder. Eğer onun mislini-benzerini doğurtacak (meydana getirecek) durumda ise, onun bilinen belli bir nesebi yoksa, aralarında ortak olan vela hakkı hali üzere devam eder. Ben burada kıyası terk ederek istihsan yapıyorum.

9- Eğer cariye bir batında iki çocuk doğurursa mevlası onun birini satsa ve anneyi de satsa sonra müşteri satın aldığı kendisinden olduğunu iddia etse, onun nesebi ondan sabit olmuş olur. Cariye de bu müşterinin ümmü veledi olur. Satıcının yanında bulunan çocuğun ki o satıcının kölesidir, nesebi de yine müşteriden sabit olmuş olur.

Eğer müşteri çocuğu iddia etmese, fakat satın aldığı çocuğu azat etse veya cariyesini azat etse, sonra satıcı yanındaki çocuğu iddia etse, onun nesebi sabit olur, diğerinin nesebi de sabit olur. Eğer peşin almışsa bedelden oğlanın hissesini geri verir. Anneye gelince onun azadı geçerlidir. O ümmü veled olmaz; böylece cariye olur haram olduktan sonra nikâhsız olarak ona helal olur.⁷³³

Satıcı iddia etmese, müşteri de azat etmese, sonra iki birlikte çocuğu benden diye iddiada bulunsalar, onun nesebi satıcıdan sabit olur. Çünkü o evvelkinindir. Cariye de onun ümmü veledi olur. Eğer parayı peşin almışsa bedeli geri verir.⁷³⁴

10- Adam hamile bir cariyeyi satsa, alan müşteri bunun hamileliğini satıcının iddia etmesinden korksa da ondan sakınmak istese⁷³⁵ ve onun iddiasını çürütecek vesika getirirse, artık onun aleyhine bu hamileliğin cariyenin kocası ve kendi kölesi olan adamdan olduğu şahitlik yapsa ve adam bunu böyle ikrar etse, artık çocuğun kendinden olduğunu ebediyen iddia edemez. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.

Burada başka bir görüş, Ebu Yusuf ve Muhammed'in görüşü de vardır: Eğer köle bunu kendinden olduğunu inkâr ederse adam bunu kendinden olduğunu iddia edebilir. Çünkü mevlanın köle üzerine olan sözü, o inkâr ettiği zaman, geçerli olmaz. Bu sebeple çocuk kölenin olu olmaz. Burada çocuğun nesebi bu ikiden birisiyle sabit olmaz.

11- Eğer cariye iki kişi arasında ortak ise bunlardan birisi onu ortağı adına satsa sonra satıcı, altı ay geçmeden önce doğan çocuğun kendisinden olduğunu iddia etse, ben bunun iddiasını geçerli görürüm. Cariyeyi de onun ümmü veledi yaparım. Müşteriden aldığı parayı geri verir. Şüphe ile verilen mihrin yarısını ve cariyenin değerinin yarısını ortağına geri verir.

Eğer bunlar onu ikisi birlikte iddia ederlerse onun nesebi bu ikisinden sabit olur, ikisinin oğlu olur, o onlara, onlar da ona mirasçı olurlar. Satıcı aldığı bedeli geri verir.

Eğer satıcı çocuğu, müşteri onu azat ettiği halde, benim diye iddia ederse ve söz bunların her ikisinde aynı zamanda ve birlikte çıkmış olsa, köle hür olur ve satıcının oğlu olur, satıcı bedeli müşteriye geri verir. Mihrin yarısını ve annenin kıymetinin yarısını tazmin eder.

⁷³³- 9. bölüm 51 nolu paragrafta ve bu bölümün 2 nolu paragrafına bak.

⁷³⁴- 9. bölüm 51 nolu paragrafın evveline bak.

⁷³⁵- Bak. Serahsi XIII, 144

Artık bunun hakkındaki azat işi hükümsüz olur. Çünkü çocuk buna şahitlik yapmaktadır. Köle, onların kendisi hakkında söyledikleri kelimadan önceki durumda olur.

Eğer anne onların arasında bulunduğu hal üzere (ortak) ise yine böyle olup onlardan birisi onu ortağı adına satamaz.⁷³⁶

12- Anne iki kişi arasında (ortak) ise, hamile olduğu halde onu birisi (kendi hissesini) bir adama satsa, müşteri kendisinden hamile olduğunu iddia etse, satan ve satmayan ortak da iddia etse ve böylece her üçü birden iddiada bulunsalar, satımdan sonra altı ay geçmeden doğum olmuşsa onun nesebi satan ve satmayandan sabit olur. Müşteriden sabit olmaz. Müşteri ödediği bedeli alır ve kendi hissesini satmamış olana, cinsel ilişki hakkındaki ikrarından dolayı mihrin yarısını geri verir.⁷³⁷

Eğer cariye, satımından altı aydan daha fazla bir zaman geçtikten sonra doğum yapmışsa, çocuğun nesebi müşteriden ve hissesini satmayandan sabit olur. Çocuk bu ikisinin oğlu olur. Cariye de onların ümmü veledi olur. Onun nesebi satıcıdan sabit olmaz. Satıcı mihrin yarısını, hissesini satmayana vermek zorundadır.

13- ALIŞ-VERİŞ ve ONUN DIŞINDAKİ İSTİBRA⁷³⁸

1- Adam bir cariye satın aldığı zaman hayız ile istibra edinceye (hamile olmadığını anlayınca) kadar ona cinsel yaklaşımda bulunması gerekmez. (Muhammed) dedi: Bize bu haber, Ali b. Ebi Talip ve Abdullah b. Ömer'den gelmiştir.⁷³⁹

2- Cariyeyi ister bir kadından, köleden veya mükatepden satın alsın ya da kendisi adına babası da vasisinin sattığı bir çocuktan satın alsın böyledir; o bu konuda müsavidir: O adam, bir hayız ile onu istibra edinceye kadar cariyeye yaklaşmaz.

3- Yine onu öpemez, dokunamaz ve onun⁷⁴⁰ avret yerine bakamaz.

4- Cariye küçüklük veya büyüklükten dolayı hayız görmediği zaman ay ile onu istibra eder.

5- Eğer cariye hamile ise doğuruncaya kadar ona yaklaşmaz.

Adet gören biri iken cariye'nin hayzı kalksa, adam bekler ona yaklaşmaz, hamile olmadığı anlaşılınca ancak o zaman cinsel ilişki kurulabilir.

6- Adama esir kadınlardan bir cariye düşse, hayız görünceye kadar ona yaklaşmaması gerekir. Böyle bir hüküm bize Rasülüllah (s.a.v.)dan ulaşmıştır.⁷⁴¹

Cariye hamile olduğu zaman da böyledir: Doğuruncaya kadar ona yaklaşma hakkı yoktur. Böyle bir haber Hz. Peygamber'den bize ulaşmıştır.⁷⁴²

⁷³⁶ - 8 nolu paragrafa bak.

⁷³⁷ - Serahsi'nin Mesut'unda (XIII, 145) şu ifadeler vardır: el-Hâkim Ebu'l-Fadl dedi: Hisselerini satmamış olan adama mihrin yarısını geri verir ifadesi isabetli değildir. Doğru olan, mihrin hepsini iki ortağa birden toplu olarak vermesidir. Ebu Süleyman rivayeti böyledir." Bu ibareden anlaşılıyor ki, Serahsi'nin "Mebcut"unda mevcut bu metin Ebu Hafs rivayetinden nakledilmiştir. Yine buradan ortaya çıkıyor ki, elimizde mevcut Asıl nüshaları sahihtir ve Ebu Hafs rivayetinden gerçekleştirilmiştir.

⁷³⁸ — İstibra, hayız görünceye kadar cariyeye cinsel yaklaşımda bulunmamak, onun hamile olup olmadığını anlamak için beklemek demektir. (çev.)

⁷³⁹ — Harezmî, Camiu'l-Mesnid II, 283 : "... İbn Ömer'den rivayet edildi ki, Rasülüllah (s.av.) karınlarındakini doğuruncaya kadar hamile kadınlara cinsel ilişkide bulunmayın buyurdu."

⁷⁴⁰ — Bu kelime Asl nüshalarında yoktur, ancak Serahsi'nin metnine bak. XIII, 146

⁷⁴¹ — Tahavi, Müşkili'l-Asar, IV, 158: Ebu Said dedi: Evtas savaşında bize esir kadınlar düştü. Hz. Peygamber, hamile kadınlar doğuruncaya kadar, hamile olmayanlar da hayız görünceye kadar kendileriyle cinsel ilişki kurulamaz. Bak. Serahsi XIII, 145

⁷⁴² - Hadis için bak Ebu Yusuf, Müsned, s. 240, 1060 nolu paragraf: Rasülüllah bizi... ve ganimetten düşen hamile kadınlar doğuruncaya kadar onlarla ilişki kurmayı yasakladı." Harezmî, Camiu'l-Mesnid, II, 233

7- Eğer cariyeyi ganimetten satın alsa veya onun hissesine düşse yine aynıdır,(hüküm değişmez.)

8- Adama bir cariyeye hediye edilse veya sadaka olarak verilse ya da vasiyet edilse bunların hepsi satın alma ile eşittir. Adam, cariyeye hayız görmedikçe yaklaşamaz.

Cariyeye mirasçı olsa yine böyledir.

9- Eğer adamın cariyede bir hissesi varsa, diğer geri kalan hisseleri de anılan yollardan biriyle satın alsa veya varis olsa yine böyledir.

10- Eğer adam cariyeyi hayızlı iken satın alsa, bu ah hali sayılmaz; onun yanında tekrar hayız görünceye kadar beklemesi lazımdır.

11- Adam cariyeyi satın alsa, ama onu henüz teslim almadan satıcının yanında hayız görse, o bu ay hali ile yetinmez, teslim aldıktan sonra onun kendi yanında hayız görmesini bekler.

12- Müşteri bedeli ödeyinceye kadar cariyeyi yed-i emine teslim etseler, cariyeye bu yed-i eminin yanında ay hali olsa, bu ay hali yeterli değildir, müşteri onu teslim aldıktan sonra bir de onun yanında hayız görmesi gerekir.

13- Adam bir cariyeye satsa, müşteri onu teslim almasa ve böylece satıcı alış-verişi bıraksın ve bozsa, bu sözün kıyasına göre ilk satıcı cariyeyi bir hayız ile istibra edinceye kadar ona yaklaşamaz. Ancak biz bu konuda kıyas yapmayı terk ederek istihsan yapıp ona istibra görevini yüklemeyiz.

14- Adam bir cariyeye⁷⁴³ satın aldığı zaman onu 20 gün istibra için beklese, sonra ay hali olsa, günler tamamlansa, bu ay hali ile onu istibra etmesi görevidir.

15- O müşterinin yanında bir defa hayız gördüğünde sonra onda bir kusur bulsa ve onu geri verse, kendisine cariyeye geri verilen satıcı kendi yanında ay hali oluncaya kadar ona yaklaşmaması gerekir.

Satıcı alış-verişi ikale yapsa yine böyledir. O, bunu müşteri onu teslim aldıktan sonra ikale yapmıştır.⁷⁴⁴

16- Adam cariyeyi rehin bıraksın sonra onu rehinden kurtarsa⁷⁴⁵ veya mükatep yapsın sonra cariyeye yaşlansa, onu istibra etme durumunda değildir. Çünkü cariyenin rakabesini ondan başka bir kimse sahip olmamıştır.

Bir adam bu cariyeyi ondan zorla alıp gasp etse yine böyledir. (İstibra etme zorunda değildir.)

17- Cariyeden bir hisse satsın ve müşteri onu teslim alsın sonra onu satıcı satın alsın onun istibra etmesi gerekir.⁷⁴⁶

18- Adam cariyeyi küçük oğluna veya kızına -bunlar kendisinin bakmak zorunda oldukları halde- hibe etse, cariyeye ile ilişki kurmadan onun ay hali olmasını beklemek -istibra etmek zorundadır. Çünkü onun rakabesini kendisinden başkası sahip olmuştur.

19- Muhayyer olarak onu satsın sonra cariyeyi tercih etse, onu istibra etmek zorunda değildir.

20- Müşteri muhayyer olup onu teslim alsın sonra da müşteri onu muhayyer olarak geri verse, burada iki kavil bulunmaktadır. Birisi adamın onu istibra etmesi gerekmez. Çünkü bu müşteri için bundan sonra gerekli değildir. Bu Ebu Hanife'nin kavlinin kıyasında böyledir. Ebu Yusuf ve Muhammed ise adam cariyeyi bir hayız ile istibra etmesi onun üzerine gereklidir. Çünkü o cariyeye müşteri için gerekli olmuştur.

⁷⁴³ Burada anlam hayız görmeyen bir cariyedir. Bak, Serahsi XIII, 148. Bu bölümdeki 4. paragrafa bak.

⁷⁴⁴ - Bu bölümde 13 nolu paragrafa bak.

⁷⁴⁵ - Nüshalarda "rehini kurtarsın" yerine "onu teslim alsın" kelimesi geçmektedir ki, bu tahriftir. Bak Serahsi, XIII, 148

⁷⁴⁶ - Nüshalarda mana olumsuzdur. Fakat burada mananın olumlu olması gerekir. Bu bölümde 9 ve 15 nolu paragraflara bak. Ayrıca Serahsi'de "ona yeni bir istibra gerekli olur" denilmektedir. XIII, 148

21- Adam cariyeyi fasid bir alış-verişle satsa, müşteri de onu teslim alsın sonra hâkim bundan sonra onu fasid alış-verişle geri verse, satıcının onu bir hayız ile istibra etmesi gerekir.

22- Adam cariyeyi gasp etse ve başka bir adama satsa, müşteri onu teslim alsın ve ardından onunla cinsel ilişkiye girse sonra onun ilk sahibi ile mahkemelik olsalar, hâkim cariyeye hususunda ilk sahibi lehine karar verse, bu ilk sahibin kıyasta onu istibra etmesi gerekmez. Ancak ben burada kıyası bırakıyorum⁷⁴⁷ ve onun bir hayız ile cariyeyi istibra etmesi lazımdır diyorum. Çünkü müşteri onu satın alması cihetiyle cariyeye kendisine helal olmuştur.

Eğer müşteri, cariyenin bu adamın olduğunu bilseydi ve ilişki kurmasaydı onun üzerine bir hayız ile onu istibra etmesi gibi bir şey gerekmezdi. Çünkü cariyeye evvelki adama helal olmamıştır. Zira çocuk, müşteri bilindiği zaman, onun nesebi sabit olmaz. Evvelkinde ise onun nesebi sabit olmuştur. Bundan önce onun sahibinin üzerine istibra gerekli olur.

Birinci meselede (müşteri cariyenin gasp edilmiş olduğunu bilmediği halde)⁷⁴⁸ eğer cariyeye ile ilişki kurmamış olsa onun üzerine istibra (beklemek) gerekmez.

23- Sahibi cariyeyi evlendirse damat gerdeğe girmeden önce veya sonra vefat etse cariyeye kocası ölmüş kadının iddet beklediği gibi iddet beklemedikçe sahibi kendisine yaklaşamaz.

Gerdekten sonra kocası onu boşasa cariyeye iddet bekleyip ve iddeti tamamlanmadıkça ona yaklaşamaz.

Koca onu boşayınca kadar hiç cinsel ilişki kurmamış olsa, sahibi onu bir hayız ile istibra ettikten sonra yaklaşabilir.⁷⁴⁹

Cariye sahibinin izni olmadan evlense, kocası ona (karısının) hür olduğunu bildirse veya bildirmese ve sahibi duhul vaki olmadan onları ayırsa, sahibinin onu istibra etmesi gerekmez. Ancak duhul vaki olduktan sonra ayırsa, cariyeye iddetini tamamlayınca kadar sahibi ona yaklaşamaz.

24- Adam bir oğlunun cariyesi ile cinsel ilişkiye girse, ondan hamile kalmasa sonra fikir değiştirip cariyeyi oğlundan satın alsın bir ay hali ile onu istibra etmesi gerekli olur.⁷⁵⁰

(Cariyeyi) kendi babasından veya annesinden satın aldığı zaman çocuk da böyledir. (Yani istibra etmesi gerekli olur).

Mükatep kölesinden satın aldığı zaman da böyledir; ay hali ile onu istibra etmesi gerekir.

25- Adam kendi tüccar bir kölesinden bir cariyeye satın alsın onun onu istibra etmek zorunluluğu yoktur. Çünkü o onun cariyesidir.

Bu kölenin üzerinde kendi rakabesini ve elinde bulunan mamelekini kapsayan bir borcu olsa, o kıyasta müsavidir. Çünkü bu cariyeye ondan başkası sahip değildir. Fakat ben burada kıyası terk ediyor ve Ebu Hanife'nin kavlindeki kıyasa göre onu bir ay hali ile istibra etmesi üzerine borçtur diyorum. Ebu Yusuf ve Muhammed'in kavlindeki kıyasa⁷⁵¹ göre ise, satın aldığı zamandan beri kölenin yanında bir defa ay hali olduğu zaman kölenin efendisi üzerine istibra gerekmez. Çünkü her ne kadar kölenin üzerinde bir borç bulunsun da kölenin sahibi (mevla) bu cariyeye malik olmaktadır.

26- Adam bir adama bir cariyeye hibe etse, hibe edilen şahıs onu teslim aldıktan sonra hibe eden kimse dönse ve cariyeyi geri teslim alsın bir ay hali ile onu istibra etmedikçe yaklaşımında bulunamaz.

⁷⁴⁷ - Bu bölümün 16 nolu paragrafına bak.

⁷⁴⁸ - Bu tırnak içindeki "Müşteri cariyenin gasp edilmiş olduğunu bilmediği halde" açıklaması tashih ve talik eden Ebu'l-Vefa el-Efgani'nin ifadesidir. (çev.)

⁷⁴⁹ - Burada "F" nüshasında fazla bir cümle vardır: "iddet müddeti bitinceye kadar". Bunun geçen ibare için müstensih tarafından yapılmış bir tekrar olduğu açıktır.

⁷⁵⁰ - Bu bölümdeki 18 nolu paragrafa bak

⁷⁵¹ - "F" ve "D" nüshalarında kıyas kelimesi mevcut değildir.

27- Adam bir cariyeye mirasçı olsa veya o kendisine vasiyet edilse⁷⁵² veya o bir cinayet ya da boynunun borcu bir borç sebebiyle kendisine geri verilse bir ay hali görünceye kadar ona yaklaşamaz.

28- Düşman, bir adamın cariyesini esir alsa sonra adam onu satın almış bir kimse ile bulsa veya ganimet taksiminden sonra ganimet hissesinde olsa böylece bir kıymetli mal veya para ile alsa, bir ay hali ile onu istibra etmedikçe ona yaklaşma hakkına sahip olmaz.

Ganimet taksim edilmeden önce⁷⁵³ onu bulsa onu hiçbir karşılık vermeden alır, çünkü kendisine karşı ona düşman malik olmuştur.

Zira onlar bunun yüzünden Müslüman olsalar o onların olur ve onu azat etseler azat etmeleri geçerli olur.⁷⁵⁴

29- O bir adamın cariyesi olarak kalsa veya mükatep hale gelse⁷⁵⁵ sonra cariyeye yaşlansa böylece cariyeye olarak kalsa, bu iki durumdan hiçbirisinde de onun üzerine istibra gerekli olmaz. Çünkü cariyeye onun mülkiyetinden çıkmamıştır.

Cariyeyi ondan bir adam gasp etse⁷⁵⁶ veya rehin verse⁷⁵⁷ ya da onu kiraya verse yine aynı olup istibra gerekmez.

Eğer cariyeyi, kendisi muhayyer olarak satarsa ve onu kendisi tercih etse yine adamın üzerine onu istibra etme görevi düşmez.⁷⁵⁸

30- Adam ümmü veled veya müdebber olan cariyesini satarsa ve müşteri onu teslim alsa ve sonra da onu satıcıya geri verse adamın onu istibra etmesi gerekmez. Çünkü müşteri cariyenin ne rakabesine ve ne de tenasül uzvuna sahip olmuştur.

Çünkü eğer o adamın karısı olsaydı onun nikâhı fasid olmazdı, o onu azat etseydi onun bu azad işi geçerli olmazdı. Eğer o müşterinin yanında çocuk doğursaydı onun nesebi müşteriden sabit olmazdı.

31- Eğer adam ilişki kurmakta olduğu cariyesini satmak isterse, onu bir ay hali ile istibra⁷⁵⁹ etmedikçe ilişki kurması ve sonra da satması uygun değildir. Buna benzer bir haber bize Abdullah b. Ömer'den gelmiştir.

Müşterinin de onu başka bir ay hali ile istibra etmeyip satıcının istibrası ile yetinmesi uygun değildir.

32- Adam istibra etmeden satarsa biz bu alış verişe cevaz veririz. Ancak müşterinin bir ay hali ile onu istibra etmesi gerekir.⁷⁶⁰

33- Eğer satıcı onu evlendirmek isterse bir ay hali ile onu istibra etmedikçe onu evlendirmemesi gerekir.

İstibra etmeden⁷⁶¹ onu evlendirecek olsa bu caizdir. Ancak kocanın, tam bir hayız görünceye kadar ona yaklaşmaması gerekir. Fakat bu ona hukuki bir gereklilik değildir.

Evlendirmek istediği zaman adamın ümmü veledi ve müdebber cariyesi de böyledir.

34- Bir adamın cariyesi zina ettiği zaman onun onu istibra etmesi gerekmez. Çünkü zinada ne iddet bekleme ve ne de istibra vardır.

Eğer cariyeye zinadan hamile olursa doğuruncaya kadar ona yaklaşma hakkı yoktur. Çünkü onun karnındaki başkasından olma bir çocuktur.

⁷⁵²- Bu bölümdeki 8 nolu paragrafa bak

⁷⁵³- Nüshalarda "önce" yerine "sonra" kelimesi bulunmaktadır; bu yanlıştır. Bak: Ebu Yusuf er-Reddü Ala Siyeri'l-Evzai s. 56 : "Müşrikler onu esir alsalar, ganimet taksim edilmeden önce sahibi onu bulsa hiçbir şey vermeden onu alır. Ama taksimden sonra bulsa, kıymetini verir ve onu alır."

⁷⁵⁴- Bu bölümdeki 6 ve 7 nolu paragraflara bak.

⁷⁵⁵- Bu bölümdeki 16 nolu paragrafa bak.

⁷⁵⁶- Bu bölümdeki 16 nolu paragrafa bak.

⁷⁵⁷- Bu bölümdeki 16 nolu paragrafa bak.

⁷⁵⁸- Bu bölümdeki 19 nolu paragrafa bak.

⁷⁵⁹- "F" nüshasında İstibra yerine işтира kelimesi getirilmiştir.

⁷⁶⁰- Burada metindeki "kane" kelimesi "M" ve "F" nüshalarında bulunmamaktadır.

⁷⁶¹- "F" ve "D" nüshalarında satmadan

35- Cariye iki adam arasında (ortak) olsa, birisi onun hepsini satsa sonra diğerk ortak da müşteri onu teslim aldıktan ve bir ay hali olduktan sonra bu alış veriş selem yapsa, bütün alış veriş geçerli kıldıktan sonra müşterinin üzerine onu istibra etmesi bir borç olur. Çünkü cariye ona ancak alış veriş geçerli kıldıktan sonra helal olur ve onun rakabesine malik olur.

Eğer ümmü veled cariyesini bir adama satsa, müşteri onu teslim alsın ve onun yanında ay hali olsa sonra mevla (cariyenin sahibi) alış-veriş geçerli görse, işte bu mevlanın alış-veriş geçerli görmesinden sonra yine böyle onun üzerine onun bir ay hali ile istibra etmesi gerekli olur. Çünkü mülkiyet bugünde yani alış-veriş geçerli kılındığı zamanda gerçekleşmiş ve cariye de bugün helal hale gelmiştir.

36- Adam karısını onun cariyesini almak üzere muhalea yoluyla boşasa ve onu teslim alsın onun bu cariye için bir ay hali ile istibra etmesi gerekir.

37- Eğer adam belli olmayan bir cariye karşılığında bir köleyi azat sözleşmesi (kitabet) yapsın ve sonra cariye için teslim alsın⁷⁶² bir ay hali ile onu istibra etmesi gerekir.⁷⁶³

Eğer onu bir cariye karşılığında azat etse yine böyle cariye için bir ay hali ile istibra etmesi gerekir.⁷⁶⁴

38- Bir adamın cariyesi⁷⁶⁵ İslam'dan ayrılrsa, bu sebeple ondan tövbe etmesi istense ve o da tövbe etse adamın onu istibra etmesi gerekmez. Çünkü cariye her ne kadar irtidat ettiği zaman ona haram hale gelmiş ise de henüz onun mülkiyetinden çıkmış değildir. Zira buradaki haramlık hayız halindeki haramlık gibidir.

39- Adam, evli fakat kocası kendisi ile henüz gerdeğe girmemiş bir cariye satın alsın, müşteri teslim almadan önce kocası onu boşasa sonra müşteri onu teslim alsın, müşterinin onunla ilişkiye girmeden önce bir ay hali ile onu istibra etmesi gerekir.

Kocası onu henüz boşamadan müşteri satıcıdan onu teslim alsın, sonra onu ay hali olmadan önce boşasa, müşterinin istibra etmeden önce onunla ilişkiye girmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü müşteri onu teslim almıştır, artık onu istibra etmesi gerekmez.

Müşteri cariye için teslim alsın sonra onu evlendirse ve (sonra) kocası ölse, bu sebeple ay hali olmadan iki ay beş gün iddet beklese⁷⁶⁶ müşterinin bir ay hali ile istibra etmeden önce onunla ilişkiye girmesinde bir sakınca yoktur. Eğer cariye kocasının yanında ay hali olduysa sonra kocası onu aralarında ilişki olmadan boşadıysa bu ay hali ona istibra için yeterli olur ve müşteri onunla istibra yapmadan ilişkiye girebilir.⁷⁶⁷

40- Bir adam karısını satın alsın onunla müşteri arasındaki nikâh fasid olduktan sonra teslim alınca kadar onunla ilişki kurmasın, o ay hali olmamışsa, nikâh fasid olduktan sonra onu istibra etmesi gerekmez.

14- İKİ KIZ KARDEŞİN ALIŞ-VERİŞTE ve ONUN DIŞINDA İSTİBRAI

1- Adamın ilişki kurmakta olduğu bir cariyesi olsa, sonra onun kız kardeşini satın alsın, evvelki ilişki kurmakta olduğu cariyesi ile cinsel ilişki kurabilir, ancak onun kardeşine yaklaşamaz.

Adam bu iki kız kardeşten hiçbirisi ile cinsel ilişki kurmamış ise, bunlardan istediği biri ile ilişki kurabilir.

⁷⁶²- Onu teslim aldı, "kabadaha" kelimesi nüshalarda "akbadaha" şeklindedir.

⁷⁶³- Bu paragrafın tamamı "D" nüshasında yoktur.

⁷⁶⁴- Bu paragrafın tamamı "M" nüshasında yoktur.

⁷⁶⁵- Bu hadim (cariye) kelimesi, "F" ve "D" nüshalarında "hadimün" şeklinde değil, "hadimen" şeklindedir.

⁷⁶⁶- Yani hür olmayanlar için ölüm iddeti.

⁷⁶⁷- Bu bölümün 23. paragrafına bak ve ayrıca bundan sonraki bölümün 18 ve 19 nolu paragraflarına da bak.

Eğer kendi yanındaki ile ilişki kurmak isterse istibra etmeden onunla ilişkide bulunabilir. Eğer onların her ikisi ile de ilişki kurmuş ise kötü yapmış olur. Artık diğerini satmadıkça veya evlendirmedikçe onlardan birisine ikinci defa yaklaşamaz.

Eğer onlardan birini tam bir hayız gördükten sonra veya tam bir hayız görmeden önce⁷⁶⁸ evlendirirse o ikiden geri kalanı ile cinsel ilişkide bulunabilir. Ancak bana kalırsa kız kardeşi tam bir ay hali oluncaya kadar geri kalan ile ilişki kurmaması daha iyi olur.

Yine koca da evlendiği cariye tam bir ay hali oluncaya kadar ona yaklaşmazsa bana göre daha iyi olur.⁷⁶⁹ Her hal-ü karda nikâh geçerlidir. Bu bize Rasülüllah'dan ulaşmıştır. O şöyle buyurdu: "Allah'a ve ahiret gününe inanan iki adam bir tuhur vaktinde bir kadın üzerinde birleşemezler."⁷⁷⁰

2- Kocasını cariye ile ilişki kursa sonra kocası onu boşasa ve onun iddet müddeti bitse, sahibi (birini) evlendirmedikçe veya satmadıkça onlardan hiçbirisine yaklaşamaz.

Eğer onlardan birisini satarsa diğeri ile ilişki kurmak ona helal olur.

Eğer sattığı cariyeyi⁷⁷¹ satın alırsa veya bir kusur sebebiyle kendisine iade edilmişse, bir başka adam, diğerinin fercine malik olmadıkça, yine onlardan hiçbirisiyle ilişki kuramaz. Bu veya buna benzer bir hüküm bize Abdullah b. Ömer'den gelmiştir.

3- Cariyelerden birisi İslam'ı terk edip irtidat etse diğeri ile ilişki kurması ona helal olmaz. Çünkü irtidat eden cariye henüz onun mülkiyeti altındadır. Onun burada haramlığı aynı hayız halinde iken haramlığına benzer.

4- Onların birisini rehin verse, kiralasa, müdebber yapsa, onun üzerinde bir borç olsa veya o bir cinayet işlese yine böyle olup diğeri ile ilişki kuramaz. Çünkü bu durumlar onu mülkiyetinden çıkarmış değildir. Cinayet sebebiyle onu verirse veya üzerinde olan borç karşılığı satarsa ancak o zaman ilişki kurabilir.

5- Onlardan biriyle kitabet (hür yapma sözleşmesi) yaparsa,⁷⁷² cariye'nin bir kısmını azat ederse, hâkim cariye'nin geri kalan kıymeti için çalışması hakkında ister hüküm versin ister vermesin, onun için diğeri cariye ile ilişki kurması helal olur.

Eğer cariye bedelini öderse onun mülkiyetinden çıkmış olur.

Çünkü sahibi çalışan veya kitabet yaptığı cariye ile ilişki kurarsa onlara mihir verir.

Bir ücret karşılığı veya ücret olmadan kesin bir şekilde onu azat ederse yine böyle diğeri ile ilişki kurmak ona helal olur.

6- O eğer bunu yapmasa da onlardan birini hibe etse veya onu sadaka olarak verse ve kendisinden teslim alınsa ya da onun bir kısmını satsa diğeri ile ilişki kurmak ona helal olur.

7- Eğer o bunu yapmasa⁷⁷³ fakat şirk ehli o cariyeyi esir etseler⁷⁷⁴ o iki cariyeden geri kalanı ile ilişki kurmak ona helal olur. Çünkü şirk ehli⁷⁷⁵ esir ettikleri⁷⁷⁶ cariyeyi artık kendi mülkiyetleri altına almışlardır.

8- Cariye serbest bırakılıp onlara (geri) verilse onun geri kalan cariye ile ilişki kurması helal olmaz. Çünkü serbest bırakılan cariye onun mülkiyetinde demektir. Henüz onun mülkiyetinden çıkmış değildir. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.

Ebu Yusuf ve Muhammed'in görüşüne gelince, cariye eğer topluma serbest bırakılmışsa onlar onu esir almış⁷⁷⁷ olurlar, böylece ona sahip olmuşlardır. Onun kız kardeşi ile ilişki kurması ona helaldir. Çünkü ona artık toplum sahip olmuştur.

⁷⁶⁸ - "veya tam bir hayız görmeden önce" ifadesi "M" nüshasında bulunmamaktadır.

⁷⁶⁹ - 13 bölümün 33 nolu paragrafına bak.

⁷⁷⁰ - Nüshalarda "yectemiani" şeklindedir.

⁷⁷¹ - Metindeki "elleti" kelimesi nüshalarda "ellezi" olarak geçer.

⁷⁷² - Nüshalarda metindeki "katebe" "kanet" şeklindedir.

⁷⁷³ - Burada "D" nüshasında bir önceki paragraf (yani 6. paragraf çev.) baştan sona tekrar edilmiştir.

⁷⁷⁴ - "F" nüshasında bu ifade "satın alsalar" şeklindedir.

⁷⁷⁵ - "F" nüshasında bu ifade "şirket" şeklindedir.

⁷⁷⁶ - "F" nüshasında "satın aldıkları" şeklindedir.

9- Bunlardan hiç birisi olmasa sahibi onlardan birini fasid bir nikahla evlendirse ve kocası onun cinsel ilişki kurmuş olsa sonra onların arasını ayırsa diğer cariye ile ilişki kurmasında bir sakınca yoktur. Çünkü bu kendisine farz olan bir iddet içerisinde bulunmaktadır. İddet müddeti bitinceye kadar mevlasına (sahibine) haram⁷⁷⁸ olmaktadır. Bu⁷⁷⁹ aynı kocası ölmüş bir kadına veya sahih nikâhtan boşanmış iddet bekleyen bir kadına benzer.

Onunla ilişki kurmadan önce onları ayırsa sahibi o iki cariyeden hiç birisi ile cinsel ilişkiye giremez.

Fakat o (cariye)⁷⁸⁰ kocasının yanında olsa, adam onları ayırmamış olsa ve adam onun ilişki kurmamış olsa mevlanın (adamın) o iki cariyeden hiçbirisi ile ilişki kurmaya hakkı yoktur.

10- İki (kardeş) cariyeden birini fasid bir alış-verişle satsa, müşteri de onu teslim alsada adamın onlardan geri kalan diğeri ile ilişki kurması helal olur.⁷⁸¹ Çünkü diğेरinin rakabesini kendisinden başkası sahip olmuştur.⁷⁸² Zira müşteri eğer satın almış olduğu cariyeyi azat ederse bu geçerlidir. Eğer satıcı, satın almış olduğu cariyeyi azat⁷⁸³ ederse caiz olur. Eğer satıcı⁷⁸⁴ onda azat ederse batıl olur.

Yine müşterinin yanında bulunan ile ilişkiye girmesi helal olmaz. Çünkü onun bu cariyeyi alış-verişi fasittir.

Eğer alış-verişi her ikisi de reddederlerse, diğेरini başka bir adam kendisinden alıp sahip oluncaya kadar mevlanın onlardan birisiyle ilişki kurması olamaz.

Eğer satmamış olduğu cariyeyi satsa, bir hayız ile İstibra etmedikçe kendisine iade edilmiş olana yaklaşımda bulunamaz.

11- Adam kendi cariyesi ile ilişki kurup durur iken o cariyenin kız kardeşi ile evlense, bu cariyeye başkası sahip olmadıkça karısına yaklaşamaz.

Bu adamın cariyesi ile de ilişki kurması gerekmez.

12- Eğer adamın karısının kız kardeşi⁷⁸⁵ cariyeye⁷⁸⁶ ise sonra onu satın alsada yaklaşmakta olduğu ilk karısına yaklaşma hakkı vardır. Burada nikâh mülkiyete benzemez.

13- Adam cariyesinin kız kardeşini satın alsada, ama cariyesi ile ilişki kurmamış olsa o muhayyer olup bu ikiden dilediği biri ile ilişki kurabilir.

Birisi ile ilişki kurduktan sonra artık başkası ilişki kurduğuna sahip olmadıkça, diğeri ile ilişki kuramaz.

Yanıdaki ile ilk defa ilişki kurmuş olsa sonra onu satsada, satın aldığı ile ilişki kurmak istese, onun kardeşini satmadan önce yanında ay hali olmuş olsa, ona yaklaşmasında bir sakınca yoktur. O onun kendi mülkiyeti altında iken ay hali olduğu için bu ay hali ona İstibra etmeye ihtiyaç bırakmaz.⁷⁸⁷

14- Haramlıkta süt sebebiyle iki kız kardeş ile nesep yoluyla iki kız kardeş aynıdır. Çünkü Allah Resulünden bize O'nun şöyle buyurduğu ulaşmıştır: "Nesep sebebiyle haram olan, süt emme sebebiyle de haram olur."⁷⁸⁸

⁷⁷⁷ - Bu ifade "F" nüshasında "onu satın almış olurlar" şeklindedir.

⁷⁷⁸ - Nüshalarda haram oldu şeklinde değil, hür oldu şeklindedir.

⁷⁷⁹ - Bu kelimesi nüshalarda bulunmamaktadır, ancak biz onu ibareyi bağlamak için koyduk.

⁷⁸⁰ - Nüshalarda bu kelime o (adam) şeklindedir.

⁷⁸¹ - "F" nüshasında "lehu" değil, "leha" şeklindedir.

⁷⁸² - 13. bölüm 21 nolu paragrafa bak.

⁷⁸³ - Metinde "ataka" olan kelime "M" nüshasında "a'taka" şeklinde if'al babından gelmiştir.

⁷⁸⁴ - Bu kelime "M" ve "F" nüshalarında bulunmamaktadır.

⁷⁸⁵ - Metindeki kız kardeşi kelimesi nüshalarda yoktur. Ancak mana onun burada var olmasını gerektiriyor.

⁷⁸⁶ - bu kelime "F" nüshasında bulunmamaktadır.

⁷⁸⁷ - "D" nüshasında "velev" kelimesi getirilmiştir.

⁷⁸⁸ - Harezmi, Camiu'l-Mesnid II, 97: "... Peygamberden: O şöyle buyurdu: Nesep sebebiyle haram olan süt emme sebebiyle de haram olur".

15- Adam yanında kendisiyle ilişki kurmakta olduğu bir cariyesi olsa, onun halasını veya teyzesini, oğlan kardeşinin kızını veya kız kardeşinin kızını, (bunlar) ister nesep ister süt sebebiyle akraba olsun, satın alsın, zikrettiğimiz şekilde bunlar aynı iki kız kardeş durumundadırlar.

16- Adam bir cariye ile cinsel ilişki kurmuş olsa, bu cariyenin anası, kızı, babası⁷⁸⁹ ve oğlu ona ebediyen helal olmaz.

Aynı şekilde cariye de adamın babasına ve oğluna helal olmaz.

Yine onu şehvetle öperse, dokunursa, tutarsa veya onun fercine şehvetle bakarsa, bütün bunlar cinsel ilişki yerine geçer.⁷⁹⁰

Fercin dışındaki yerlere bakmaya gelince, bu bir şey değildir (bir hüküm taşımaz) ve burada bir şey haram olmaz. Şu bize Ömer b. el-Hattab r.a.den gelmiştir: “O kendisinin bir cariyesi ile halvette kaldı ve onu soydu. Oğlu ondan bu cariyeyle kendisine hibe etmesini istedi. Bunun üzerine Ömer oğluna “O cariye sana helal değildir”, dedi. Bize Mesruk b. el-Ecda’dan⁷⁹¹ şu haber ulaştı: O dedi ki, “Benim bu cariyeyle satın; ben ondan dokunmak ve bakmak gibi oğluma haram olan şeylerden başka bir şeye nail olmadım.”

Dedi: Muhammed, Ebu Hanife ve Hammad yoluyla İbrahim’in şöyle dediğini haber verdi: Adam Cariye ile cinsel ilişki kurduğu zaman ona cariyenin anası ve kızı haram olur. Cariye de onun oğluna ve babasına haram olur.”⁷⁹²

17- Adam hayız görmeyen bir çocuk cariyeyle veya yaşlılıktan dolayı hayız dan kesilmiş⁷⁹³ bir cariyeyle satın almış olsa, onun üzerine düşen bir ay ile o cariyeyle İstibra etmektir.⁷⁹⁴

18- Adam bir cariye satın alıp onu teslim alsın, fakat cariyenin kocasından boşanmadan dolayı veya kocasının ölümünden ötürü üzerinde iddet bekleme görevi olsa, bir gün daha fazla ya da daha az bir vakit kalsa artık bundan sonra adamın onu İstibra etmesi gerekmez. Çünkü cariye gerekli olan bir iddet içerisinde bulunmaktadır. O sebeple bundan daha fazla gerekli bir İstibra etmek yoktur.⁷⁹⁵

Çünkü adam cariyeyle satın almış olsa ve onu teslim alsın, kocası da ölse o, iki ay 5 gün iddet bekler. (Ancak bundan sonra) adamın onunla cinsel ilişki kurması helal olur.⁷⁹⁶

Eğer cinsel ilişki helal olmasa, sonra cariye ile bir başkası evlense ve bu koca ölse cariye iki ay 5 gün iddet beklesin onun cariye ile ilişki kurması helal olmaz. Bu kötü bir hükümdür. Bu konuda kıyas çoktur; fakat bu kötü bir kıyas olur. Çünkü onun iddeti bitince onunla cinsel ilişkide bulunması helal olur.⁷⁹⁷ Zira eğer o hamile olup doğursa⁷⁹⁸, onun için⁷⁹⁹ onunla cinsel ilişkide bulunmak helal olur. İddetin çocuksuz olarak bitmesi de buna benzer.

19- Adam evli bir cariye satın alsın kocası onunla ilişki kurmamış olsa, adam cariyeyle teslim alsın sonra kocası onu ilişki kurmadan önce boşamış olsa, mevlanın onunla cinsel ilişki

⁷⁸⁹- Nüshalarda veled (oğul) şeklindedir, hâlbuki ibarenin sonunda bu kelime tekrar gelmiştir. Onun için bu valid (baba) olmalıdır.

⁷⁹⁰- Bölüm 14 ün 21. paragrafına bak

⁷⁹¹- Mesruk b. el-Ecda b. Malik, H. 63 senesinde Küfe’de öldü. Bak. El-Hatib el-Bağdadi, Tarih-i Bağdad, XIV,232

⁷⁹²- Asıl nüshalarında şu ifade de bulunmaktadır: “ve ona cariyenin anası ve kızı da haramdır”. Bu ifade tekrardır. Harezmi Camiu’l-Mesanid (II, 134): “Ebu Hanife Hammad ve İbrahim yoluyla dedi ki, kişinin cariyesi ile, ve onun kızı, kız kardeşi, halası ve teyzesi ile cinsel ilişkide bulunması mekruhtur.”

⁷⁹³- Metinde “eyset” şeklinde olan fiil, nüshalarda “yaset” şeklindedir. Eyas, ümit kesmek demektir. 14. Bölüm 20. paragrafa bak.

⁷⁹⁴- 13. bölüm 4. paragrafa bak.

⁷⁹⁵- 14. bölümün gelecek 28. paragrafının son fıkrasına bak.

⁷⁹⁶- 14. bölümün gelecek 28. paragrafının 3. fıkrasına bak.

⁷⁹⁷- 13. bölümün 22, 23 ve 39. paragraflarına bak.

⁷⁹⁸- Burada “M” ve “F” nüshalarında “lehu” (onun için) kelimesi bulunmaktadır. O “M” nüshasında zaidedir. “F” de ise kendi yerine takaddüm etmiştir.

⁷⁹⁹- “F” nüshasında “lehu” (onun için) kelimesi bulunmamaktadır.

kurması mevlaya helal olur. Çünkü adam cariyeyi o kendisine haram olduğu halde satın almış ve teslim almıştır.⁸⁰⁰

Eğer satıcı, onu evlendirmeden⁸⁰¹ evvel onunla cinsel ilişki kurmuşsa, cariyeye hayız görmedikçe müşteri ona yaklaşamaz.⁸⁰²

Eğer onunla cinsel ilişki kurmamış veya kurduktan sonra cariyeye hayız görmüş ise müşterinin ona yaklaşmasında bir sakınca yoktur ve İstibra etmesi de gerekmez.

20- Adam hayız gören bir cariyeye satın alsa, hayız ve nifastan kesilme vakti olmaksızın hayız kalksa, adam cariyenin hamile olmadığını anlayıncaya kadar bekler sonra ona yaklaşabilir. Bu Ebu Hanife ile Ebu Yusuf'un görüşüdür.

İmam Muhammed ise bu konuda şöyle dedi: O, hür kadının (kocasının) ölüm⁸⁰³ halindeki iddetini yerine getirir: Dört ay on gün bekler. Onun hayız kalkmış olursa, hamile olup olmadığı bilinemez. Onun hamile olduğu dört ay on günde belli olursa, doğuruncaya kadar ona yaklaşamaz, eğer belli olmazsa yaklaşmasında bir sakınca yoktur.⁸⁰⁴

21- Müşteri üzerine İstibra gerekli olduğu zaman istibra yapıncaya kadar onun cariyeye dokunması (cinsel ilişki), öpmesi, şehvetle dokunması ve fercine şehvetle bakması helal olmaz.⁸⁰⁵

22- Mükatep köle bir cariyeye satın alsa ve onu teslim alsa cariyeye onun yanında hayız görse sonra onu azat etse cinsel ilişkide bulunması ona helal olur. Ona sahip olduğu için bu hayız, İstibra yerine geçer.

Çünkü onun (mükatebin) sahibi⁸⁰⁶, onunla cinsel ilişkide bulunmadan ve onu azat etmeden önce eğer cariyeyi ondan satın alsa, bir hayız ile onun İstibra etmesi gerekir. Çünkü cariyeye mükatebin mülkiyeti altında bulunmaktadır.⁸⁰⁷

23- Mükatep Köle⁸⁰⁸ bir cariyeye satın alsa, sonra cariyeye onun yanında iken hayız görse sonra mükatep köle (bedelini ödemekten) aciz olsa, mükatep aciz⁸⁰⁹ olduktan sonra, kendi yanında yeni bir hayız görmedikçe mevlanın cariyeye ile cinsel ilişkiye girme hakkı yoktur.

Eğer mükatebin satın aldığı cariyeye onun kızı veya annesi ise mükatebin yanında bir defa ay hali olmuşsa sonra mükatep (ödemeden) aciz olmuşsa mevlanın onunla cinsel ilişkide bulunmasında ve onu İstibra etmemesinde bir sakınca yoktur. Çünkü mükatep köle, cariyeyi satın aldığı zaman mevlanın (hür olmaya)anlaşma yapmış kölesi idi. Zira mevla, mükatep köle ödemeden aciz olmadan evvel cariyeyi azad etseydi onun bu azadı geçerli olurdu.

Bu hüküm Ebu Yusuf ve Muhammed'in görüşüne göre mükatebin kendisinin bir mahremi olarak satın aldığı bir cariyeye hakkında da böyle uygulanır. Çünkü o mesele de bu meseleye benzer. Ebu Hanife'nin kıyasına⁸¹⁰ göre ise⁸¹¹ onun bu konuda İstibra etmesi üzerine bir borçtur. Ancak kız veya anne veya nine veya ne kadar aşağıya giderse gitsin kızının kızı ise İstibra olmaz.

24-Hıristiyan bir adam bir cariyeye satın aldığı zaman onu İstibra etmek zorunda değildir. Çünkü onda bulunan şirk (günahı), istibrayı terk etmekten daha büyüktür.

⁸⁰⁰ -“13. bölümün 39. paragrafına bak.

⁸⁰¹—F” ve “D” nüshalarında “onunla evlenmeden” şeklindedir.

⁸⁰²— Aşağıdaki 28 nolu paragrafa bak.

⁸⁰³ - Asl nüshalarında “el vefat” (ölüm) kelimesi, “el vefa” şeklinde geçmektedir.

⁸⁰⁴ - 13. bölümün 5. paragrafına bak.

⁸⁰⁵ - 13. bölüm 3. paragrafa ve 14.bölüm 16. paragrafa bak.

⁸⁰⁶ - Asl nüshalarında “o cariyenin sahibi” denilmekte hâlbuki ibare cariyenin sahibine değil, mükatebin sahibine işaret etmektedir.

⁸⁰⁷ - 13. bölüm 16. paragrafa bak.

⁸⁰⁸ - “M” nüshasında mükatep köle yerine bir adam denilmektedir.

⁸⁰⁹ - Nüshalarda onun aczi yetinden sonra şeklindedir.

⁸¹⁰ “M” nüshasında bu kelime bulunmamaktadır.

⁸¹¹ - Metindeki “emma” kelimesi yerine nüshalarda “feemma” kelimesi vardır.

Cariye bir hayız görmeden ve onunla cinsel ilişkide bulunmadan önce adam Müslüman olsa onun kıyasen istibra etmesi borcu değildir. Fakat ben burada istihsan yaparak onun bir hayız ile onu istibra etmesi gerekir diyorum. Eğer Hıristiyan iken onunla cinsel ilişkiye girmiş ise o takdirde onu istibra etmesi gerekmez.

25- Müslüman bir adam Mecusi (Zerdüşti: ateşe tapan) bir carice satın alsa, onu teslim aldıktan sonra cariye bir hayız görse ve sonra da Müslüman olsa onunla cinsel ilişkide bulunması helal olur. İstibra için bu hayızı ben ona yeterli gördüm.

Çünkü o bunu ihramlı iken satın almış olsaydı, cariyeye bu konuda izin verse, onunla cinsel ilişki kurması helal olmaz. Cariye bir hayız görürse sonra harem dışına çıkar ve ihramını tamamlarsa adama onunla cinsel ilişki kurması helal olur ve ben bu hayzın istibra için yeterli olduğunu ona cevaz verdim.⁸¹²

26- Adam satıcının sütkardeşini veya ona (evlenmesi) haram olan bir cariyeyi satın almış olsa bir hayız ile onu istibra etmesi lazım gelir.

Nitekim o bunu bir kadından satın almış olsaydı yine bir hayız ile⁸¹³ onu istibra etmesi gerekirdi.⁸¹⁴

27- Adam bir adamdan bir cariyeye satın alsa⁸¹⁵ onu teslim almayıp bir kusurdan dolayı geri verse veya bir kusur⁸¹⁶ olmasa ve muhayyerlikten dolayı geri verse, satıcının cariyeyi istibra etmesine gerek yoktur. Çünkü müşteri cariyeyi teslim almamıştır.⁸¹⁷

28- Adam, kendisiyle cinsel ilişkiye girmemiş bir kocası olan bir cariyeye satın alsa ve onu teslim alsa sonra onu kocası ilişkiye girmeden boşasa veya ölse boşanmadan dolayı cariyeye iddet beklemek yoktur mevlanın (sahibinin) de onunla cinsel ilişkiye girme hakkı vardır.

Eğer ilk sahibi evlendirmeden önce onunla cinsel ilişkiye girmiş ise ilişki gününden beri hiçbir hayız görmemiş⁸¹⁸ ise müşterinin hayız görünceye kadar onunla ilişkiye girmemesini arzu ederim. Bu konuda kıyası bırakarak istihsan yapıyorum.⁸¹⁹

Kocası öldüğü zaman o iki ay beş gün (iddet beklemesi) gerekir. Bu vakit bittikten sonra sahibinin onunla cinsel ilişkiye girmesinde bir sakınca yoktur.⁸²⁰

Sahibi onu kocasının boşaması veya ölümü sebebiyle iddet beklerken satın alsa ve teslim alsa sonra iddet bitse sahibin onunla cinsel ilişkide bulunmasında bir sakınca yoktur.⁸²¹

29- Adam iki kız kardeş satın alsa, onların hepsinin⁸²² fercine şehvetle baksa, veya her ikisini şehvetle öpse, başka birisi bu cariyelerden birini tam bir mülkiyetle veya nikahla ya da mülk sebeplerinden birisi ile fercine sahip olmadıkça onlardan birisi ile cinsel ilişkiye girmesi uygun olmaz.

Ferce şehvetle bakmak ve öpmek aynı cinsel ilişkide bulunmak gibidir.⁸²³

⁸¹² “F” nüshasında bu kelime “cevaz verdim” şeklinde değil, “yeterli olur” şeklinde gelmiştir.

⁸¹³ - Metinde geçen kane fiili “D” nüshasında “kanet” şeklindedir.

⁸¹⁴ - 13. Bölümün 2. paragrafına bak.

⁸¹⁵ -Metinde tarif lamı ile gelen racül kelimesi nüshalarda lam-ı tarifsiz gelmiştir.

⁸¹⁶ -“D” nüshasında “bir kusuru olmasa” şeklindedir.

⁸¹⁷ - 13.Bölümün 15 ve 20. paragraflarına bak.

⁸¹⁸ - Metinde “ve lem” şeklinde olan ifade nüshalarda vavsız olarak “lem” şeklinde gelmiştir.

⁸¹⁹ - Metindeki “fihi” kelimesi “M” ve “D” nüshalarında bulunmamaktadır. Bu bölümdeki 19. paragrafa bak.

⁸²⁰ - Bu bölümün 18. paragrafının ikinci fıkrasına bak.

⁸²¹ - Bu bölümde 18. paragrafın birinci fıkrasına bak. Bu meselenin muhtelif olduğu ve ayrıntılarının tekrar edildiği görülür. Zaten bu yüzden Serahsi kitabında bunları yazmamıştır. (XIII, 163)

⁸²² Metindeki “cemian” (hepsinin) kelimesi “M” nüshasında bulunmamaktadır.

⁸²³ - Bu bölümdeki 1. paragrafa bak.

15- ALIŞ VERİŞTE MUHAYYER OLMAK ⁸²⁴

1- Bir adam bir adamın yanında bir cariye görse⁸²⁵ onunla pazarlık yapsa fakat satın almasa, sonra onu bundan sonra tekrar örtülü olarak görüp bunun o cariye olduğunu bilmeden belli bir ücretle satın alsın ve aralarında bunun onu (cariyeyi) tanıdığına dair bir söz de geçmediyse adam onun örtüsünü açtığı zaman muhayyerdir: dilerse onu alır, dilerse almaz. Bu bir adamın görmeden bir şey satın almasına benzer. (ki muhayyerlik hakkı doğurur.)

Gerçekten eğer onu yanında görseydi pazarlık yapsaydı ve fakat satın almasaydı, sonra onu başkasının yanında görüp onu satın alsın ve ona bu benim gördüğüm cariye demese ve bu cariyenin filan adamın yanında gördüğüm cariye diyerek bu bilgiye delalet edecek ne bir söz söylemese ve ne de bir iş yapmamış olsa, onu gördüğü zaman muhayyerdir.⁸²⁶

2-Eğer⁸²⁷ Hire kabına (azık saklanan deriden kap) baksa⁸²⁸ ve onu ters çevirse sonra kabın sahibi ondan bir elbise kesse sonra bundan sonra da onunla karşılaşsa⁸²⁹ ve ona ondan bir elbise kestğini bildirirse ve ona ikinci defa bunu göstermeden onu satın alsın, onu gördüğü zaman muhayyerdir; çünkü hangi elbiseyi satın aldığını bilemez. Belki iyi elbiseyi almış olabilir.

3- Bir adam bir adama iki elbise sunsa, adam ikisini de satın almasa, sonra bu elbiselerden birisini ambalaja koysa, sonra dam bunu görmeden satın alsın ve bunun hangisi olduğunu da bilmese, onu gördüğü zaman adam muhayyerdir.

Ona iki elbiseyi birlikte getirirse, her birini poşet içersinde paketsin ve “Ben dün sana bu iki elbiseyi takdim etmişim” dediği zaman, bu defa hiç birini görmeden bir pazarlıkla veya iki pazarlıkla birisini 10 dirheme diğerini ise 20 dirheme satın aldım⁸³⁰ diye cevap verse karşı taraf da bunu kabul etse onun muhayyerlik hakkı vardır. Çünkü o bunlardan hangisi hangisindedir bilmemektedir.

Eğer “o ikisinden bir tanesini 10 dirheme satın aldım” dese, bunun hangisi olduğu belirlemese, bu alış veriş her ikisi için de fasittir.⁸³¹

Eğer onlardan her birini 20 dirheme satın aldım dese bu⁸³² caiz olur. Artık onun muhayyerlik hakkı yoktur. Çünkü o, onları ondan bir pazarlıkla (akitle)⁸³³ almıştır. Onların birisini iki fiyatla ayırmamıştır.⁸³⁴

4- Adam görmeden bir elbise satın alsın sonra onu rehin bıraksın veya bir günlüğüne kiraya verse veya satsın müşteri⁸³⁵ muhayyerdir. Bu satıcıdan müşteriye kaynaklanan bir ihtiyaç- seçme hakkıdır.⁸³⁶ Yoksa satıcının muhayyerlikle geri çevirme hakkı yoktur.⁸³⁷

⁸²⁴ -Bu kitabın 6. ve 7.bölümlerine bak.

⁸²⁵ - Metinde “ve iza” şeklinde olan ifade “M” nüshasında “fe iza” şeklinde gelmiştir.

⁸²⁶ - 7.Bölümün 4. paragrafı ile karşılaştır.

⁸²⁷ -Metindeki “velev” kelimesi nüshalarda “ve lem” şeklinde gelmiştir. Fakat Serahsi’ye bak ve lev” şeklindedir. XIII, 163

⁸²⁸ - Bu fiil “M” ve “F” nüshalarında muzari kalıbında gelmiştir.

⁸²⁹ - Bu kelime nüshalarda okunamamaktadır. Bunun şekli “nasabahu” kelimesine benzer. Metinde bizim kullandığımız kelime ise anlamın talep ettiği kelimedir. Bunun “leffehu” şeklinde olması da mümkündür.

⁸³⁰ - Nüshalarda “ehaztü” (aldım)değil, “eceptü” (geçerli kıldım) şeklinde gelmiştir.

⁸³¹ - “Bu alış veriş her ikisi için de fasittir” ibaresi “M” ve “F” nüshalarında bulunmamaktadır.

⁸³² - Bu kelimesi “M” ve “F” nüshalarında yoktur.

⁸³³ - Metindeki fi harfi, “M” nüshasında bulunmamaktadır.

⁸³⁴ Metindeki “es-semeneyni” kelimesi, nüshalarda “el-yemin” şeklinde geçmektedir.

⁸³⁵ Metinde “ve’l-müşteri” şeklinde geçen kelime nüshalarda “fe’l-müşteri” şeklinde yazılmıştır ki bu yanlıştır. Serahsi’ye bak XIII, 164

⁸³⁶ Metindeki “ihtiyaren” kelimesi “F” ve “D” nüshalarında “ihtiyarun” şeklinde gelmiştir.

⁸³⁷ 7. Bölümün 6.paragrafına bak.

Satıcı muhayyer olduğu halde malı satsa ve alış-verişi bozsa⁸³⁸, malı gördüğü zaman dönme hakkı vardır.

5- Kişi görmeden bir köle satın alsın –bunda satıcının muhayyerlik hakkı yoktur- yine müşteri görmeden onunla kitabet anlaşması yapsa, sonra köle ödemediği aciz kalsa, adam onu görse, muhayyerlik ile bunu reddetme hakkına sahip değildir.

Bir şart koşulduğu zamanki muhayyerlik de böyledir.

6- Eğer köle sıtma olursa sonra sıtma gidip iyileşirse, onu gördüğü zaman müşterinin geri çevirme hakkı vardır. Eğer onu görmüş ise üç gün muhayyerlik şartı koşmuş ise üç günden önce sıtması gitmiş olsa onun bunu muhayyerlik ile geri çevirme hakkı vardır.

Köle sıtmalı olup üç gün içinde akdin bozulduğuna satıcının huzurunda şahitlik yaparsa, onun şart muhayyerliği vardır. Sonra üç gün geçmeden kölenin sıtması yok olur, onu geri verme olmaz ve üç gün geçerse bu geri verme sebebiyle onun alış-verişten vazgeçme hakkı vardır.

Eğer onda sıtma on gün devam etse⁸³⁹ artık ne bu geri verme ve ne de başka (bir geri verme) sebebiyle onun vazgeçme hakkı bulunur.

Eğer üç gün içinde onu mahkemeye verirse, müşteri onu geri verirse satıcı da kabul etmekten kaçınırsa kölenin de sıtmalı hali devam ederse kadı geri vermeyi iptal eder ve alış-verişi geçerli kılar. Eğer üç gün içinde iyileşirse: kadı hükmünü verdikten sonra artık müşterinin onu geri verme hakkı olmaz.

Bu hüküm (ve kavi) görme muhayyerliğinde de aynı böyledir.

Üç gün içinde satıcının huzurunda köle sağlıklı iken onun geri verildiği görülürse, sonra onu satıcı teslim almadan önce sıtmaya tutulursa sonra sıtma ondan ayrılırsa ve o üç günden önce veya sonra sağlığa kavuşursa (bu alış-veriş) satıcıya lazım olup (geri dönemez) Çünkü müşteri köle sağlıklı iken satım akdini feshetmiştir.

Görme muhayyerliği de aynı buna benzer.

Eğer köle sıtmalı iken onu mahkemeye verse satıcı muhayyerdir. Dilerse alış-verişi kabul eder; sıtma için bir diyet almaz. Dilerse kabul etmez. Eğer hâkim geri vermeyi iptal⁸⁴⁰ ederse, müşteri köleyi kendisine gerekli kılar ise artık onun bundan sonra onu geri verme hakkı yoktur.

7- Köle müşterinin yanında yaralanırsa⁸⁴¹ onun diyet hakkı vardır. Veya köleyi o kendisi yaralamışsa ya da o cariye olup o veya başkası onunla cinsel ilişkiye girmişse artık onun ne görme muhayyerliğine ve ne de şart muhayyerliğine dayanarak onu geri verme hakkı vardır.⁸⁴²

Eğer cariye doğursa ve çocuğu ölse veya ölmemiş olsa yine böyledir. (Yani onu geri verme hakkı yoktur.)

8- Eğer bu bir hayvan veya koyun ise, o kuzulasa, şart muhayyerliğine ve görme muhayyerliğine dayanarak onu geri verme hakkı yoktur.

Onun yavrusunu kendisi veya bir başkası öldürse yine böyledir.

Eğer yavru (normal) ölümle ölse, onun şart ve görme muhayyerliğine dayanarak onu geri verme hakkı vardır. Çünkü o öldürmeden dolayı bir diyet almıştı. Ve yavrunun hayatında onunla beraber satın almadığı bir yavru daha gerekli olur.⁸⁴³

9- Eğer satıcı onu müşterinin yanında yaralasa veya öldürse alış-veriş müşteriye gerekli olur, satıcı üzerine de şart ve görme muhayyerliğindeki değeri gerekir.

⁸³⁸ Metindeki “fe nakaza” kelimesi nüshalarda “fe kabaza” şeklinde gelmiştir ki, bu bir tahriftir.

Serahsi'nin metnine bak: XIII, 164

⁸³⁹ Metindeki “bekiyet” kelimesi asl nüshalarında “lebe” şeklindedir.

⁸⁴⁰ “M” ve “D” nüshalarında fiil, abtale şeklinde değil, batale şeklindedir.

⁸⁴¹ “D” nüshasında ceraha değil harace olarak geçmektedir.

⁸⁴² 6. bölümün 8. paragrafına bak

⁸⁴³ Metindeki “veledün” nüshalarda “veleden” şeklinde gelmiştir.

10- Müşteri teslim aldıktan sonra onu (cariyeyi) satıcıya emanet bıraksa, o da müşteri razı olmadan önce satıcının yanında ölse kıyas açısından müşteriye şart muhayyerliğinde bedeli ödemesi gerekir. Ben burada kıyası terk ediyorum ve onu şart muhayyerliğinde satıcının malı sayıyorum.

Görme muhayyerliğinde ise o müşterinin malı sayılır ve bedel onun üzerine gerekir. Çünkü burada alış-veriş, onu feshettiği veya geri çevirdiği zaman, müşterinin üzerine gerekli olur. Muhayyerlikte ise artık o bundan sonra bir şey gerektirmez. Ebu Hanife'nin kıyasına göre⁸⁴⁴ o satıcının malı sayılır. Ebu Yusuf'un ve Muhammed'in sözlerinin kıyasına göre ise o müşterinin malı sayılır.

16- HURMA ALIŞ-VERİŞİ

HURMA AĞACI MEYVE⁸⁴⁵ VERDİĞİ ZAMAN SATICI BUNU MÜŞTERİDEN ÖNCE YERSE VEYA ALIŞ-VERİŞ YAPILDIKTAN SONRA MEYVE VERİP DE MÜŞTERİ MALI TESLİM ALMADAN ÖNCE SATICI BUNU YERSE

1- Adam bin dirheme bir yer ve hurma ağaçları satın alsa, yer bin dirheme, ağaçlar da bin dirheme eşit olsa, sonra ağaçlar bundan sonra satıcının elinde bir defa, iki defa veya daha fazla meyve verse, her bir verdiği meyve bin dirheme eşit olsa, müşteri bunu teslim almadan önce satıcı hepsini tüketse,⁸⁴⁶ sonra müşteri gelip aldığı malı talep etse, yer ve hurma acaba kaç⁸⁴⁷ dirhem eder?

Muhammed dedi: Bu işin temeli her şeye bakmaktır. Hurma ağacı satıcının elinde meyve verdi ve satıcı o hurmayı yedi. Bunun hepsinin⁸⁴⁸ değeri hesap edilip toplanır, onun değeri ne kadar yaptı bakılır, sonra bu yerin ve ağaçların değerine ilave edilir. Sonra bedel, bunun kıymetine üzerine bölünür, meyveye⁸⁴⁹ isabet eden miktar müşterinin ödeyeceği bedelden düşülür. Eğer ağaçlar sadece bir defa meyve verdi ve bu meyvenin değeri bin dirhem olup satıcı bu meyveyi tüketti ise: Bu durumda müşteri yeri ve hurma ağaçları bedelinin üçte ikisi bir fiyatla alır. Eğer iki defa meyve vermiş ise⁸⁵⁰ yeri ve hurma ağaçlarını bedelin yarısı ile alır. Eğer üç defa meyve vermiş ise, yeri ve ağaçları bedelin beşte ikisi ile alır.⁸⁵¹ Eğer beş defa meyve vermişse yeri ve ağaçları bedelin yedide ikisi ile alır. Çünkü meyveler beş bin⁸⁵² dirhem etmektedir, yer ve ağaçlar ise iki bin dirhem eder⁸⁵³ Böylece (hepsi) yedi bin⁸⁵⁴ olur, bedel yediye bölünür.⁸⁵⁵ Bu suretle yer ve ağaçlara yedide iki⁸⁵⁶

⁸⁴⁴ Serahsi'ye bak (XIII, 167) O şöyle söylüyor: Ebu Hanife'nin kıyasına göre müşterinin malı yok olur. İstihsana göre ise satıcının malı yok olur. Metinden açıkça anlaşılan ise şudur: Muhammed gerçekten Ebu Hanife'nin kavlinin kıyasını değil, kendisinin kavlinin kıyasını terk ediyor. Ebu Hanife'nin kıyasına göre satıcının malı yok olur. Bu metin aynı zamanda mütekellim zamirinin bu yazıya göre Muhammed'e ait olduğunu ispat etmektedir. Metinde "Fakat ben kıyası terk ediyor ve onu satıcının malı sayıyorum." Sonunda ise : "Muhammed'in... sözünün kıyasında ise: o müşterinin malı sayılır."

⁸⁴⁵ "M" nüshasında meyve hurma olarak geçmektedir.

⁸⁴⁶ "F" ve "D" nüshalarında : "Bunun hepsini satıcı yedi" yerine "Bu satıcı onun hepsini yedi" denilmiştir.

⁸⁴⁷ "F" nüshasında "bikem" kelimesi "febikem" şeklinde gelmiştir.

⁸⁴⁸ Bu kelime "M" nüshasında bulunmamaktadır.

⁸⁴⁹ Metindeki "semer" (meyve) kelimesi "F" ve "D" nüshalarında "semen" (bedel) olarak geçmektedir.

⁸⁵⁰ "M" ve "F" nüshalarında "bir defa meyve vermiş ise..." ile başlayan ibare, "eğer iki defa" diye başlayan yere kadar bulunmamaktadır.

⁸⁵¹ Nüshalarda "beşte biri ile" denilmektedir. Bu problemin hesabının düzeltilmesi gerekir.

⁸⁵² "M" ve "D" nüshalarında "bin dirhem" denilmektedir.

⁸⁵³ Nüshalarda "elfani" kelimesi "elfeyni" şeklinde cer hali ile gelmiştir.

⁸⁵⁴ Nüshalarda "alaf" (diye çoğul olarak değil,) "elf" şeklinde (tekil olarak) gelmiştir.

⁸⁵⁵ "D" nüshasında "yüksemu" kelimesi "feyüksemu" şeklinde gelmiştir.

⁸⁵⁶ Nüshalarda "sebani" (yedide iki) kelimesi cer hali ile "sebayni" şeklinde gelmiştir.

isabet eder. Neticede müşteri yer ve ağaçları bu fiyatla alır. Bundan bedelin yedide beşi düşer ki bu da meyvelerin hissesidir.

2- Onu satın aldığı gün ağaçlarda bin dirheme eşit meyve⁸⁵⁷ bulursa müşteri gerçekten yer ve ağaçlarla birlikte bunları da satın almıştır. Böylece satıcı bu meyveleri tüketti. Sonra bundan sonra bir veya iki defa ya da bundan fazla meyve verdi. Satıcı bunları da yedi. Sonra müşteri geldi. O yeri ve ağaçları kaç paraya alacaktır?

Muhammed dedi: Birinci meyveye gelince, o bedelin üçte birini götürür. Çünkü o alış-verişin üçte birini oluşturur. Bundan sonra vereceği meyveler onundur. Eğer on defa meyve verse veya bundan daha fazla ya da daha az verse⁸⁵⁸ bunların hepsi toplanır, değeri ne kadar tuttu bakılır sonra bunu yere ve ağaçlara eklersin. Sonra bedelin üçte ikisini bunların hepsine taksim edersin. Bu bedelin üçte birinden yere ve ağaçların hissesine ne düşerse müşteri işte bununla yeri ve ağaçları alır. Bedelin hissesine düşen miktar ne ise o kadar müşteriden bedelin üçte ikisinden düşürülür. Ben bunu bedelin üçte ikisine göre taksim ettim; çünkü birinci meyve bedelin üçte ikisini götürür. İşte bunun için birinci meyve verişten sonra bin dirheme eşit olan bir meyve verse ve satıcı bu meyveyi tüketse, gerçekten müşteri yeri ve ağaçları bedelin üçte ikisinin üçte ikisi (bir fiyat) ile alır. Bu da bütün bedelin yedide dördüdür. Eğer ilk defadan sonra iki defa meyve vermiş ve satıcı bunları yemiş ise gerçekten müşteri yeri ve ağaçları üçte ikisinin yarısı ile alır. Eğer ilkten sonra üç defa meyve⁸⁵⁹ vermiş olursa⁸⁶⁰ ve satıcı bunu yerse⁸⁶¹ Gerçekten satıcı yeri ve ağaçları bedelin beşte biri ile ve bedelin beşte birinin üçte biri ile⁸⁶² alır. Bu toplam malın on beş parçasından dört parça eder. Gerçekten bu, bizim zikrettiğimiz tüm toplam on beş parça mala göre olmaktadır. Gerçekten bu bizim açıkladığımız parçalara ve beşte birlere göre olmaktadır. Çünkü bu birinci meyve, bütün bedelin üçte birini götürmektedir. Yer ve ağaçlar için bedelin üçte ikisi kalmaktadır. Bundan sonra üç defa olarak verdiği meyveler ve her bir meyve bin dirheme eşit olursa bu üç bin eder. Yer ve ağaçlar ise iki bin dirhem eder. Böylece bu beş bin⁸⁶³ ve bedelin üçte ikisi olur. Bu suretle (bunlar) beşe taksim edilir. Yer ve ağaçlar bu iki beşte birler olup meyveler⁸⁶⁴ ise üç beşte birler eder.⁸⁶⁵ Böylece müşteri yeri ve ağaçları üçte ikilerden iki beşte bir⁸⁶⁶ (dirhem) ile almış olur. Geri kalan üçte ikinin üç beşte biri ondan düşer.

Bu bölüm (konu) ve buna benzeyen meselelerin hepsi bu kıyasa göre işlem görür.

3- Bu açıkladıklarımızın hepsinde müşterinin (muhayyerlik) hakkı vardır. Eğer o satın aldığı gün hurma ağacında meyve var idiye veya olmayıp daha sonra meyvelendiyse ve onu satıcı yediyse bütün bunların hepsinde müşterinin muhayyerlik hakkı vardır; dilerse açıkladığımız fiyatla onu alır dilerse bırakır.

4- Eğer alış-veriş yapıldıktan sonra meydana gelen meyveleri satıcı yememiş fakat gökten gelen afatlar onu yok etmiş ve bu ağaçları eksiltmiş ise bu durumda müşteri yine muhayyerdir, eğer⁸⁶⁷ dilerse onu bütün fiyatı ile alır, dilerse bırakır.

⁸⁵⁷ Nüshalarda “semerun”(meyveler) şeklinde değil, “semeratün” (bir meyve) şeklinde geçer.

⁸⁵⁸ “D” nüshasında “bundan daha çok veya daha az” yerine “bundan daha az veya daha çok” şeklinde gelmiştir.

⁸⁵⁹ “İlkten sonra...” ifadesiyle başlayan ibare “eğer üç defa meyve vermiş” ifadesinin sonuna kadar “M” ve “F” nüshalarında bulunmamaktadır.

⁸⁶⁰ Metinde geçen “el-ula” kelimesi “D” nüshasında “el-evvelü” şeklinde gelmiştir.

⁸⁶¹ “Satıcı bunu yerse” ifadesi “D” nüshasında bulunmamaktadır.

⁸⁶² Yani üçte ikinin beşte biri ile.

⁸⁶³ Metinde “alaf” (binler) diye geçen kelime “M” nüshasında “elf” (bin) diye geçmektedir.

⁸⁶⁴ Metindeki “semer” (meyve) kelimesi nüshalarda “semen” (bedel-fiyat) olarak geçmektedir.

⁸⁶⁵ Metindeki el-ahmas” (beşte birler) kelimesi “F” ve “D” nüshalarında “ahmas” şeklinde lam-ı tarifsiz gelmiştir.

⁸⁶⁶ Nüshalarda bu kelime “bi’l-humuseyni” (iki beşte bir) değil, “bi’l-humusi” (beşte bir) olarak geçmektedir.

⁸⁶⁷ Metindeki “in” (eğer) kelimesi, “F” ve “D” nüshalarında “fe in” şeklinde gelmiştir.

Bu satıcının meyveleri yemesine benzemez.⁸⁶⁸

5- Bu meyvelerin⁸⁶⁹ yok oluşu kendisine isabet eden afat sebebiyle olsa bile ağaçlardan hiçbirini eksiltmemiş ise müşterinin muhayyerlik hakkı yoktur, aksine onun için bu alış-veriş gereklidir ve onu bütün fiyatıyla alır.

Hurma ağaçlarını satın aldığı anda ağaçlarda bulunan meyve ile bundan sonra meydana gelen meyvelere farklı muamele yaptı. Çünkü satın aldığı ağaçlarda⁸⁷⁰ olan ilk meyve alış-verişin esasına⁸⁷¹ dâhil bulunmaktadır ve satım akdi aynıyla bunlara dayanmaktadır. Böylece bunlara fiyattan bir pay düşmektedir.⁸⁷² Bundan sonra oluşan meyvelere gelince onlar fiyattan kendilerine düşen pay ile ağaçlarda bir fazlalık meydana getirir. Özellikle yerin ve ağaçların fiyatına dâhil olur.⁸⁷³ Alış-verişteki fazlalık, alış-verişin üzerine dayandığı (fazlalık) tan farklıdır. İşte bunun için Ebu Yusuf ile Muhammed ihtilaf etmişlerdir. Bu Ebu Yusuf'un ilk görüşüdür ve Muhammed'in kavlidir.

Bundan sonra Ebu Yusuf (şöyle) dedi: Alış-veriş yapıldıktan sonra satıcının elinde meydana gelen her meyve, ağaçlarda bir fazlalıktır ama yer için değil.

17- KÖLENİN SATILMASI TESLİM EDİLMEYEN ÖNCE SATICI VE ALICININ ONU SAKATLAMASI SONRA ONLARIN İŞLEDİKLERİ SUÇ SEBEBİYLE ÖLMESİ

1- Bir adam bir adamdan bin dirheme bir köle satın alsa ve onu teslim almadan satıcı onun elini kesse müşteri muhayyerdur; dilerse köleyi yarı fiyatına alır, dilerse almayı bırakır.

Satıcının ondan tükettiği şeyler, onun kendisinden giden şeyler olup bu konuda satıcıya bir tazmin düşmez. Ancak onun fiyatı (bedeli) satıcının köleden eksilttiği kadar (bir meblağı) müşteriden düşürür. Bu da fiyatın yarısı kadar olur. Çünkü kölenin eli onun bedelinin yarısı bir değere denktir.

2- Kölenin eli hiç kimsenin taksiri olmadan çolak olsa müşteri muhayyerdur; dilerse köleyi⁸⁷⁴ tam fiyatı ile alır, dilerse kölede meydana gelen kusur yüzünden alış-verişi bırakır.

3- Onun elini başka birisi kesmiş ise müşteri muhayyerdur; dilerse köleyi tam fiyatı ile satın alır; elini kesen adam da onun kıymetinin yarısına tabi tutulur, müşteri dilerse alış-verişi bırakır.

Eğer müşteri köleyi satın alırsa ve onun elini kesen adam da bedelin yarısını öderse, satıcı fiyatın yarısı üzerine fazla gelen yarı kıymeti tasadduk eder. Çünkü bu, tazmin edilmeyen (risk taşımayan) bir (alış-verişin) karıdır.

Eğer⁸⁷⁵ müşteri alış-verişi bırakırsa, satıcı el kesme cinayetini işleyen kıymetin yarısını (tazmine) tabi tutar ve fiyatın yarısı üzerine fazla gelen yarı kıymeti yine tasadduk eder. Çünkü bu kati bir kazanç olup kendisinden başkasının hakkıdır.

4- Eğer kölenin elini müşteri kesmiş ise o, bu suretle kölenin hepsini teslim almış olur.⁸⁷⁶

Eğer bundan sonra köle elinin kesilmiş olmasından ötürü veya başka⁸⁷⁷ bir sebeple ölürse, satıcı da müşteriyi kölenin elini kesmekten engel olamadıysa, köle ister elinin

⁸⁶⁸ Metindeki “semer” (meyve) kelimesi “F” ve “D” nüshalarında “es-semen” (bedel-fiyat) olarak geçmektedir.

⁸⁶⁹ Metindeki “semer” (meyve) kelimesi “F” ve “D” nüshalarında “es-semen” (bedel-fiyat) olarak geçmektedir.

⁸⁷⁰ Bu kelime “M” nüshasında yoktur.

⁸⁷¹ Metindeki “asl” (esasına) kelimesi yerine nüshalarda “ehl” (sahip) kelimesi geçmektedir.

⁸⁷² Metindeki “fe sarat leha” ifadesi yerinde nüshalarda “fe sara lehu” ifadesi bulunmaktadır.

⁸⁷³ Yani meyvenin fiyatından başka

⁸⁷⁴ Metinde “köle” olarak geçen kelime “D” nüshasında “alış-veriş” olarak geçmektedir.

⁸⁷⁵ Metinde “fe in” kelimesi “F” ve “D” nüshalarında “ve in” olarak geçmektedir.

⁸⁷⁶ Metinde “ğayr” olarak geçen kelime “D” nüshasında “ğamr” olarak geçmektedir.

⁸⁷⁷ Metinde “iktizaün” kelimesi “F” ve “D” nüshalarında “kabdan” olarak geçmektedir.

kesilmesinden ölsün veya başka bir şeyden ölsün⁸⁷⁸ müşterinin üzerine düşen, bedelin hepsini ödemektir.

Eğer müşteri, kölenin elini kestikten sonra satıcı, müşterinin köleyi teslim almasını engellerse, sonra köle elinin kesilmesi yüzünden satıcının elinde iken ölürse, müşteri bedelin tümünü ödemek zorundadır.

Eğer⁸⁷⁹ köle el kesilmesinin dışında bir şey yüzünden ölürse, müşteri, elini kesmesi sebebiyle⁸⁸⁰ bedelinin yarısını ödemek zorundadır. Çünkü o eli kestiği anda satın aldığı şeyin yarısı almış olur. Zira kölenin eli, onun yarısı demektir. Sonra satıcı ona geri kalanı almasına engel oldu ve kendi elinde iken müşterinin bir taksiri olmadan öldü; böylece müşteri kölenin geri kalan bedelini⁸⁸¹ ödemekten kurtuldu.

5- Bir adam bir adamdan bin dirheme bir köle satın alsa, onu teslim almadan satıcı onun elini kesmiş olsa, sonra müşteri çaprazlama olarak ayağını kesse, sonra bu iki (kesme) olayının hepsinin borcundan kurtulsa, burada müşterinin muhayyerlik hakkı yoktur, köleyi yarı fiyatıyla almak zorundadır. Hem kölenin elini satıcı kestiği için müşteri yarı fiyatını ödemekten kurtulur. İşte bu sebepten dolayı müşterinin muhayyerlik hakkı düşer; çünkü o, satıcı kölenin elini kestikten sonra kendisi de ayağını kesmiştir. Böylece⁸⁸² burada⁸⁸³ onun için köleyi alıp almamada bir tercih⁸⁸⁴ (muhayyerlik) hakkı olsa da, köleye razı olması daha kesindir.⁸⁸⁵

6- Eğer satıcı onun elini kesmemiş ise, fakat onun elini daha önce müşteri kesmişse sonra satıcı bundan sonra onun ayağını kesmiş olsa, sonra bu iki (kesme) olayının hepsinin borcundan kurtulsa, bu durumda müşteri muhayyerdir; dilerse köleyi alır ve fiyatının dörtte üçünü öder dilerse alış-verişi iptal eder. O elini kestiği için fiyatının yarısını ödemesi gerekir. Çünkü müşteri, kölenin elini kestiği anda satıcıdan aldığı şeyin yarısını teslim almış demektir. Sonra satıcı bundan sonra çaprazlama olarak onun ayağını kesmekle, elin kesilmesinden sonra, böylece geri kalanın yarısını almasına engel olmuştur. Bu suretle müşteri kölenin geri kalan kısmını alıp almamakta muhayyerdir; dilerse onu fiyatının dörtte biri ile ve elini kesmeden dolayı ödemesi gereken yarı fiyatı ile satın alır, dilerse almayı bırakır.

Bu konuda müşteri için muhayyerlik hakkının var olması caizdir; hâlbuki daha önceki konuda onun muhayyerlik hakkı yoktu. Çünkü burada kesme işi müşteri almaya razı olduktan sonra satıcı tarafından gerçekleştirilmiştir. Zira satıcı müşterinin cinayetinden sonra köleye karşı cinayet işlemiştir. Satıcı onun elini kestikten sonra müşterinin elinden köleye karşı hiçbir şey çıkmamıştır. Bu satıcının razı olduğunu gösterir. Daha evvelki konuda ise müşterinin cinayeti satıcının cinayetinden sonra gerçekleşmişti. İşte bu onun, satıcının köle üzerinde işlemiş olduğu cinayete onu almaya razı olduğunu gösterir. İşte bu iki hal böylece birbirinden farklı olmuştur.

7- Bir adam bir adamdan bin dirheme bir köle satın alsa, köleyi teslim almadan parayı peşin olarak ödese, müşteri onun elini kesse, sonra satıcı sena etse ve onun ayağını çaprazlama olarak kesse ve bunun hepsinden beraat edip kurtulsa, köle müşterinin olup bu konuda onun muhayyerlik hakkı yoktur. Satıcının kölenin eli kesilmiş olarak kıymetinin yarısını müşteriye ödemesi gerekir.

⁸⁷⁸ “M” nüshasında burada “sonra köle öldü” ibaresi vardır. Gerçekten bu kendisinden sonra gelen benzer bir ifadenin tekrarından başka bir şey değildir.

⁸⁷⁹ Metindeki “fe in” kelimesi “D” nüshasında “ve in” şeklinde geçmektedir.

⁸⁸⁰ Metindeki “bi kat’il-yed” (elinin kesilmesi sebebiyle) kelimesi “D” nüshasında “fe kat’ıl- yed” olarak geçmektedir.

⁸⁸¹ “M” ve “F” nüshalarında “bedel” kelimesi bulunmamaktadır.

⁸⁸² Metinde “fe kane” olarak geçen kelime nüshalarda “kane” olarak geçmektedir.

⁸⁸³ Metindeki “fi” harfi nüshalarda bulunmamaktadır.

⁸⁸⁴ Metinde “ihtiyarun” olarak geçen kelime “M” nüshasında “ihtiyaran” olarak geçmektedir.

⁸⁸⁵ Bu bölümün 1 nolu paragrafına bak.

Burada bedeli peşin olarak ödemek, peşin olarak ödememeye benzemez. Çünkü müşteri parayı peşin olarak verdiğinde ve sonra onun elini kestiğinde bu eli kesme işi ile o kölenin tümünü teslim almış olur. Satıcı da onu engellemeye kadir olamayınca parayı ona verir. Bundan sonra satıcı onun ayağını kesince aralarında alış-veriş cereyan etmemiş olan bir adamın kölesinin ayağını kesen adamın pozisyonuna girmiş olur. Böyle onun ayağını kesmekle eli kesilmiş olarak değerinin yarısını öder.

8- Eğer müşteriden önce eli kesen satıcı olsaydı; sonra müşteri de bundan sonra kölenin ayağını kesseydi, köle hakkında müşterinin tercih hakkı olmaz, bedelin yarısı ile ona alım-satım gerekli olurdu. Müşteri satıcıya vermiş olduğu bedelin yarısı parasını satıcıdan alır.

Bu ve birinci konu birbirinden farklı oldu. Çünkü müşteri, satıcı kölenin elini kestiği zaman onu henüz teslim almamıştı. Böylece kölenin elini kesmekle bedelin yarısını müşteriden alma (hakkını) iptal etmiş ve müşteri de muhayyerlik hakkına sahip olmuş; o dilerse köleyi son hali ile bedelin yarısı fiyatıyla alır dilerse almaz, bırakır. Satıcı onun elini kestikten sonra müşteri ayağını kesince bu onun köleden razı olduğunu, alış-veriş için tercihi⁸⁸⁶ bulunduğunu gösterir. Bu sebeple ona köle son hali ile (almak) gerekli olur ve müşteri onu teslim almadan evvel onun elini satıcının kesmesiyle bedelin yarısını ödemekten de kurtulur. Müşteri, eğer satıcı kesmeden önce el kesen adam olsa, bu, satın aldığı kölesi için onun tümünü teslim almış anlamına gelir: Hem ondan kestiği ve hem de geri kalan hali (teslim almış demektir). Satıcı için de ücreti tastamam alması sebebiyle müşterinin köleyi son hali ile almasını engelleme hakkı yoktur. Satıcı onun ayağını kestiği zaman, eli kesilmiş olarak bedeli ne ise onun yarısını tazmin eder. Çünkü o, hakkında aralarında alış-veriş cereyan etmemiş olan bir köle durumundadır.

9- Bir adam bir adamdan bin dirheme bir köle satın alsa, bedelini henüz ödemese, satıcı kölenin elini kesse sonra bundan sonra da müşteri çaprazlama ayağını kesse böylece köle bütün bunlardan dolayı satıcının elinde iken ölse, müşteriden bedelin sekizde beşi düşer, ancak bedelin sekizde üçünü ödemek zorundadır. Çünkü satıcı, müşterinin kesmesinden önce kölenin elini kesince satıcının bu el kesmesiyle müşterinin bedelin yarısını ödemesi hükümsüz kalmıştır. Sonra gerçekten müşteri kölenin ayağını kesti; bu ise satın aldığı bütünün dörtte birini teşkil eder. Çünkü bu el kesiminden sonra geri kalanın yarısını meydana getirir. Böylece bundan sonra ona gereken bedelin dörtte birini ödemektir. Çünkü o cinayeti işlediği zaman henüz daha onu teslim almamıştı. Sonra köle bu iki kesmenin hepsinin bir neticesi olarak öldü. Böylece müşterinin üzerine gereken bu dörtte birin bir kısmıdır ki o da tüm bedelin sekizde biri olur ve bu dörtte birin yarısı ondan hükümsüz olup düşer ki o da yine sekizde birdir. Çünkü satıcı bu sekizde biri istihlak eden kimsedir. Bu suretle müşteriden geri kalan dörtte birin yarısı düşmüştür ki, o da kölenin tümünün sekizde biri olur ve ona bu dörtte birin yarısı gerekir ki o da tümün sekizde birdir. Böylece bedelin sekizde beşi ondan sakıt olur ve bedelin sekizde üçü ise onun üzerine bir borçtur.⁸⁸⁷

10- Eğer müşteri, satıcı kesmeden evvel eli kesen kimse olduysa sonra gerçekten satıcı bundan sonra ayağı çaprazlama olarak kestiye böylece bütün bunlar sebebiyle köle öldüyse, artık burada müşteri üzerine bedelin sekizde beşini vermek gerekli olur ve ondan bedelin sekizde üçü düşer. Çünkü müşteri eli kesmeye⁸⁸⁸ başladığı an satın aldığı şeyin yarısını⁸⁸⁹ teslim almış olur. Ve ona bedelin yarısını ödemek düşer. Bundan sonra satıcı onun ayağını kesince kölenin dörtte birini engellemiş olur. Bu sebeple adı konan bedelden dörtte biri düşmüş olur. Sonra bütün bu iki kesim sebebiyle köle ölür. Böylece müşteriden geri kalan

⁸⁸⁶ Metindeki ihtiyaren kelimesi “F” ve “D” nüshalarında ihtiyarun şeklinde geçer.

⁸⁸⁷ Yani kendi fiiliyle yok olan şeyin karşılığı olarak iki tane sekizde bir. Bundan sonra sekizde biri geri kalanın yok oluşu karşılığıdır. Çünkü satıcı diğer sekizde biri ve kendi fiiliyle yok olan şeyi üstlenir. Bu bölümden 5 nolu paragrafa bak.

⁸⁸⁸ Metindeki “bi kat’ı” kelimesi nüshalarda “kat’ı” olarak geçmektedir.

⁸⁸⁹ Metinde “li nısfı” şeklinde geçen kelime “D” nüshasında “en-nısf” şeklinde geçmektedir.

dörtte birin yarısını ki, o toplam değerın sekizde biridir, ödeme kalkar. Onun üzerine bu dörtte birin yarısını ödemek düşer ki o da toplam değerın sekizde birdir. Bu suretle ona bedelin sekizde beşini ödemek gerekli olur ve sekizde üçü ise düşer.⁸⁹⁰

11- Bir adam bir adamdan bin dirheme bir köle satın alsa ve bedelini peşin olarak ödese sonra müşteri kölenin elini kesse sonra bundan sonra satıcı onun ayağını çaprazlama olarak kesse bütün bunlarda sonra köle ölse, köle bütün bedeli ile müşteri için gerekli olur. Satıcıya da kölenin değerinin sekizde üçünü müşteriye vermek düşer. Çünkü müşteri onun elini kestiği zaman kölenin tamamını teslim almış olur. Satıcı da buna engel olmaya kadir olamaz. Onun üzerinde cinayet işlediği zaman, hakkında aralarında alış-veriş cereyan etmemiş olan bir adamın kölesinin ayağını kesen kişi pozisyonuna girmiş olur. Artık o bu cinayetten dolayı onun kıymetini tazmin eder ve onun cinayeti doğru olarak değerinin sekizde üçü kadar olur.⁸⁹¹

12-Eğer satıcı, daha önce onun elini kesen kimse olduysa, sonra müşteri bundan sonra onun ayağını kestiye sonra köle bunlar⁸⁹² yüzünden öldüyse, müşteri de bedeli ödemiş ise böylece müşteri gerçekten ödediği bedelin yarısını satıcıdan alır. Müşteri ödediği bedelin yarısı ile köleyi almak zorunda kalır. Ve müşteri satıcıdan kölenin kıymetinin sekizde birini alır. Çünkü satıcı, müşteri onun ayağını⁸⁹³ kesmeden önce, bedelin bir kısmını düşürmüş⁸⁹⁴ bulunmaktadır. Sonra gerçekten müşteri onun ayağını kesti; böylece geri kalan haliyle onu teslim almış oldu. Sonra köle, teslimden önce satıcının fiili, elinin ettiği yüzünden ve müşterinin fiili sebebiyle⁸⁹⁵ öldü. Bu sebeple satıcı, müşteri köleyi teslim aldıktan sonra kendi fiilinden dolayı onda meydana gelen şeyi üstlenmek zorundadır. O nedenle kölenin değerinin bir kısmı satıcının üzerine borç olur ve müşterinin onu teslim almasından sonra satıcının cinayetinden dolayı onda⁸⁹⁶ meydana gelen şey için sekizde biri ödemesi gerekir, bundan ötürü satıcının kölenin değerinin sekizde birini ödemesi üzerine bir borçtur.

Bu durumda sekizde bir ücret hükümsüz olmaz. Çünkü bu müşterinin onu teslim almasından sonra ve satıcının köleye mani olmaktan aciz kalmasından sonra meydana gelmiştir. Böylece her şey müşterinin köleyi teslim almasından ve onun satıcıya bedeli ödediği halde sonra satıcının işlediği cinayet yüzünden oldu. Bu suretle onun kıymeti satıcı üzerine olmaktadır. Ve her şey müşterinin (köleyi) teslim almasından önce satıcının işlediği cinayet yüzünden olmuştur. Böylece fiyattan bunun hesabı kadar bir miktar müşterinin borcu olmaktan çıkmaktadır.

13-Bir adam bir adamdan bin dirheme bir köle satın alsa parasını satıcıya peşin olarak verse veya vermese de satıcı kölenin elini kesse sonra müşteri onu satıcının müsaadesini alarak veya almadan teslim alsa ve neticede satıcının işlediği (el kesme) cinayetinden dolayı köle müşterinin elinde iken ölse onun bedeli yarı yarıya müşteriden düşer.⁸⁹⁷ Eğer satıcı bedeli teslim almışsa onun yarısını müşteriye geri verir. Eğer bedel peşin olarak verilmemişse müşteri satıcıya onun yarısını öder. Satıcının işlediği cinayet sebebiyle köle müşterinin elinde iken onun kaybettiği şeyler (bir şey ifade etmez), müşteri kölenin bedelini öder, bu konuda satıcıya bir tazmin ve borç gerekmez. Çünkü müşteri köleyi teslim almıştır, o sebeple tazmin ve borç ona düşer.

⁸⁹⁰ Bu bölümden 6. paragraf ile karşılaştır.

⁸⁹¹ Bu bölümün 7. paragrafı ile karşılaştır.

⁸⁹² Metindeki minhuma kelimesi “F” nüshasında “anhuma” şeklinde gelmiştir.

⁸⁹³ Bu kelime “M” nüshasında bulunmamaktadır.

⁸⁹⁴ Metinde geçen “abtale” kelimesi nüshalarda “batale” şeklinde geçmektedir.

⁸⁹⁵ Metinde geçen “ve min” kelimesi nüshalarda “ve hiye” diye geçmektedir.

⁸⁹⁶ Bu kelime “M” ve “F” nüshalarında geçmemektedir.

⁸⁹⁷ “M” nüshasında burada şu ibare vardır: “Eğer bedeli peşin olarak ödemedi ise müşteri satıcıya bedelin yarısını öder.” Bu ifade müstensihın fiili olarak bir tekrardan ibarettir.

Müşterinin köleyi teslim alma işinde cinayetle alması ile müşterinin kölede meydana getirdiği bir olay (arıza) ile alması birbirine benzemez. Müşterinin onda işlediği cinayetten meydana gelen şeyden sonra ilk satıcının cinayetinden meydana gelen her şey, eğer satıcı bedeli teslim almamışsa, müşterinin onda sebep olduğu olay ile köleyi teslim almadan önce satıcının ondan istihlak ettiği miktar kadar müşterinin⁸⁹⁸ üzerinden köle bedeli düşer. Hesap neticesi ortaya çıkan miktar kadar köle bedeli⁸⁹⁹ müşterinin üzerinden düşer (hükümsüz olur).⁹⁰⁰ Müşterinin kölede (cinayetle) meydana getirdiği olay ile onu teslim aldıktan sonra satıcının istihlaki ile meydana gelen şey, eğer satıcı bedelini peşin almış ise⁹⁰¹ o takdirde bunun kıymeti satıcı üzerine düşer.⁹⁰²

Teslim alma işi, müşteri tarafından kölede hiçbir cinayet işlenmeden yapılmış, o köleyi teslim almış ve teslim almadan satıcı tarafından onun üzerinde işlenmiş bir cinayetten dolayı onun elinde ölmüş ise⁹⁰³ bundan dolayı müşterinin yanında ölmesiyle satıcının üzerine bir tazmin yüklenmez ve müşteriden bu sebeple de bedelinden bir şey eksiltilemez. Bedelden müşterinin hissesi olarak eksiltilecek şey, müşteri onu teslim almadan önce satıcının onun üzerinde helakine sebebiyet verdiği kadardır.⁹⁰⁴

Nitekim bir adam kölesinin gözünü çıkarsa ve ayağını kesse veya elini kesse sonra birisi onu zorla gasp edip alsa böylece sahibinin yaptıkları yüzünden gasıbın elinde ölse, eğer köle sahibinin ettikleri yüzünden ölmüşse gasp eden kişi, köleyi gasp ettiği günkü kıymeti ne ise onu ödemesi gerekir.

14- Bir adam bir adamdan bir köle satın alsa bedeli peşin ödemesi hatta satıcının izni olmadan onu teslim alsa, o müşterinin elinde iken satıcı elini kesse ve onu almasa, köle müşterinin elinde iken eli kesilmesinden veya başka bir şeyden ölse; elinin kesilmesi yüzünden ölmüş olsa bu alış-veriş batıl olur. Müşterinin ise ne köle hakkında ve ne de onun bedeli hakkında bir tazmin ödemesi gerekmez. Çünkü satıcı o müşterinin elinde iken elini kestiği zaman sonra bundan ötürü öldüğünde sanki satıcı onu müşteriden almış ve kendi elinde ölmüş gibi olur.

Eğer⁹⁰⁵ köle satıcının elini kesmesi değil, onun dışında bir sebepten dolayı ölmüş olsa, satıcının onun elini kesmesinden dolayı müşteriden bedelin yarısı düşer ve köle kendi yanında öldüğü için bedelin yarısını vermek müşteriye gerekli olur.⁹⁰⁶

15- Bir adam bir adamdan bin dirheme bir köle satın alsa bedelini peşin ödemediği müşteri köle üzerinde onun fiyatını düşürecek bir kusur meydana getirirse, bundan sonra satıcı köleyi ondan engel olamaz. Hatta köle müşterinin işlediği arızanın dışında bir sebeple ölürse, Ebu Hanife şöyle hüküm verirdi: Bu kölenin müşteri tarafından tamamının⁹⁰⁷ teslimi demektir, öyleyse o onun bedelinin tümünü ödemesi gerekir.⁹⁰⁸

⁸⁹⁸ Metindeki “el-müşteri fihi” yerine “F” ve “D” nüshalarında “Fihi’l-müşteri” şeklinde gelmiştir.

⁸⁹⁹ Metinde geçen “bedel” kelimesi “M” nüshasında geçmemektedir.

⁹⁰⁰ Bu bölümün 9. paragrafına bak

⁹⁰¹ Metindeki “eğer satıcı bedelini peşin almış ise” ifadesi, nüshalarda mevcut değildir. Fakat mana onu istemektedir. Bak. Serahsi, XIII, 176

⁹⁰² Bu bölümün 12 nolu paragrafına bak.

⁹⁰³ “o köleyi teslim almış ve teslim almadan satıcı tarafından onun üzerinde işlenmiş bir cinayetten dolayı onun elinde ölmüş ise” ifadeleri “F” nüshasında bulunmamaktadır.

⁹⁰⁴ Metinde geçen “fi ma” ifadesi “M” ve “D” nüshalarında “ma” şeklinde “F” nüshasında ise “ve ma” şeklinde gelmiştir.

⁹⁰⁵ Metindeki “fe in” ifadesi “D” nüshasında “ve in” olarak gelmiştir.

⁹⁰⁶ Bu bölümün 4 nolu paragrafı ile karşılaştır.

⁹⁰⁷ Metinde geçen “li cemi” kelimesi “M” nüshasında “bi cemi” olarak gelmiştir.

⁹⁰⁸ Bu bölümün 4 nolu paragrafı ile karşılaştır.

Eğer müşteri köleyi satsa, alan adam da müşteri onun üzerinde bir arıza meydana getirdikten sonra onu teslim alsa, onun üzerinde⁹⁰⁹ ne meydana gelirse gelsin alış-veriş geçerli olur. Çünkü bu bir teslim ve tesellümdür. Teslim almış olduğu bir köleyi satarsa bu da geçerlidir.⁹¹⁰

16- Ebu Hanife dedi ki: Bir adam bir adamdan bir cariye satın alsa, onu teslim almadan bir adamla evlendirse bu nikâh caizdir.⁹¹¹ Ancak müşteri onu teslim almadan vefat ederse satıcının malından ölmüş olur. Çünkü bu müşteri tarafından teslim alınmış olmaz.

Aslında bu⁹¹² kıyasa göre, teslim sayılması gerekir. Çünkü cariyenin evlenmesi bir kusur sayılır. Nitekim o (cariye) ondan geri verilmiştir. Fakat Ebu Hanife⁹¹³ dedi: Ben burada onu teslim almış saymamak için istihsan yapıyorum. Çünkü bu onun vücudunda meydana gelmiş bir kusur değildir.

Ebu Hanife demiştir ki: Eğer cariye ile kocası ilişki kurmuş sonra kadın ölmüş ise, o müşterinin malından ölmüş demektir; kocasının ilişkide bulunması onun değerini düşürsün⁹¹⁴ veya düşürmesin⁹¹⁵ bedelin hepsi müşterinin üzerine bir borçtur.

Müşterinin ilişki kurması da böyledir; cariye satıcının elinde dul iken müşteri onunla ilişki kurmuş olsa, satıcı müşteriye ondan engel olmadığı halde, sonra bu işten sonra cariye ölse bedelin hepsi müşteri üzerine bir borçtur.

Müşteri veya kocası onunla ilişki kurduktan sonra eğer satıcı cariyeyi müşteriden engel olursa

Ve ilişki ondan bir şey eksiltmemiş ise sonra cariye ölse Ebu Hanife der ki: alış-veriş cariye hakkında geçersizdir (bozuktur.) Müşteri de ne mihir ve ne de bedel öder.

Eğer cariye bekar (kız) ise veya ilişki onun bedelini eksiltmiş ise Ebu Hanife burada mihire bakmaz fakat o ilişkinin onun fiyatını düşürmesine bakar; bu sebeple müşterinin bedelden bunun hissesi kadar ödeyeceğini söyler ve bedelin geri kalanı ise boşa gider.⁹¹⁶

Eğer cariye ile ilişki kuran satıcı ise ve bu ilişki onun değerini düşürmemiş ise müşteri onu bütün bedeli ile alır. Ebu Hanife'ye göre satıcın mihir ödemesi de gerekmez. Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre ise cariyenin mihrî ve kıymeti belirlenir bedeli buna bölünür, bedelden mihrî kadarı müşteriden düşülür, cariye geri kalan bedel ile müşterinin olur.

Eğer satıcının ilişkisi onun fiyatını düşürmüş ise⁹¹⁷ veya o bekâr-kız ise Ebu Hanife bu durumda mihrî nazar-ı itibara almaz; fakat o⁹¹⁸ ilişkinin onun fiyatını düşürmesini nazar-ı itibara alır ve bunun hissesini bedelden çıkarıp müşteriden düşer.⁹¹⁹ Ebu Yusuf ve Muhammed'in görüşüne göre ise mihrî ve fiyatın düşmesi meselesine, çokluğa bakılır bunun hissesi bedelden düşürülüp onun (ödemesinden) çıkarılır.

17- Bir adam bir adamdan bin dirheme bir köle satın alsa parasını peşin ödemedi satıcı kölenin elini kesse sonra müşteri ve başka bir adam ayağını çaprazlama birlikte kesse ve bütün bunlardan dolayı köle ölse; satıcı elini kestiği için bedelin yarısı müşteriden düşer. Müşterinin kendi kesmesi ve yabancı adamın kölenin ayağını kesmesiyle müşteriye bedelin ancak dörtte birini ödemek düşer. Sonra müşteri ayağı kesme diyetinin yarısı ile yabancı

⁹⁰⁹ Metindeki “fihî” kelimesi ne nüshalarda ve ne de Serahsi’de vardır. İbare o olmadan tamamlanmayacağı için onu biz ilave ettik.

⁹¹⁰ “Bu da geçerlidir” ifadesi ne nüshalarda ve ne de Serahsi’de vardır. Mana ancak onunla tamamlanacağı için biz onu ilave ettik.

⁹¹¹ Metindeki “caizün” kelimesi “D” nüshasında “caizen” şeklindedir.

⁹¹² Bu kelime, “F” ve “D” nüshalarında bulunmamaktadır.

⁹¹³ Serahsi’nin metninde (XIII, 178)

⁹¹⁴ Metindeki “nakasaha” kelimesi “M” nüshasında “bi kabziha” şeklinde gelmiştir ki, bu bir hatadır.

⁹¹⁵ Metindeki “yenkusha” kelimesi “M” nüshasında “yakbiduha” olarak gelmiştir ki, bu bir yanlışlıktır.

⁹¹⁶ Bu bölümün 4. paragrafına bak.

⁹¹⁷ Metinde mazi fiil, “M” nüshasında muzari olarak gelmiştir.

⁹¹⁸ Metinde fakat o ifadesi, “M” nüshasında sadece “fakat” şeklindedir.

⁹¹⁹ Metindeki “bedelden” ifadesi “D” nüshasında bulunmamaktadır.

adama başvurur ki, bu kölenin gerçek fiyatıdır. Bütün bunlardan köle ölmüştür. Böylece kölenin bedelinden geri kalan değerinin üçte biri bir hisse, müşteriden düşürülür ki, bu da bütün bedelin üçte ikisi⁹²⁰ kadardır. Kölenin geri kalan (vücudu) üzerinde onun kendi cinayeti ve yabancı cinayeti sebebiyle bedelin sekizde biri ve bedelin üçte biri ona gerekli olan miktardır. Müşteri yine yabancı adama onun nefse olan cinayeti sebebiyle kölenin değerinin sekizde birinin üçte ikisi için başvurup ister. Böylece yabancı üzerine onun ayağını kesmesi yüzünden kölenin kıymetinin sekizde biri gerekli olur. Onun nefsinden istihlak etmesi sebebiyle de değerinin sekizde birinin üçte ikisi gerekli olur. Müşteri üzerine de hem kendi cinayeti ve hem de yabancı cinayeti sebebiyle kölenin bedelinin sekizde üçü ve sekizde birin üçte birini vermesi gerekli olur.

Kölenin bedeline göre kendi hissesine düşenden⁹²¹ daha çok olsa bile müşteri, yabancı adamdan aldığı şeylerden sadaka vermez. Çünkü müşteri, köleyi teslim almasıyla birlikte yabancı adam onun üzerinde cinayet işlemiştir.⁹²²

18- Eğer satıcı ile yabancı, kölenin elini müşteriden önce kesmiş olsalar, sonra müşteri kölenin ayağını çaprazlama kesse ve bunların tümünden köle ölse, gerçekten müşteriye ayağı kesmesi sebebiyle bedelin dörtte birini ödemek düşer ve cana istihlak sebebiyle de yine ona bedelin sekizde birinin üçte birini vermek düşer. Ve yine ona yabancı cinayeti sebebiyle bedelin dörtte birini ödemesi gerekir. Yabancı cana sebebiyet vermesinden dolayı da bedelin sekizde birinin üçte ikisini ödemesi gerekir ve bunu satıcıya öder. Müşteri kölenin elini kesmesi sebebiyle kıymetin dörtte birini yabancından ister ve cana sebebiyet vermesi yüzünden kıymetin sekizde birinin üçte ikisini de ister. Böylece bu miktar, her yıl üçte bir olmak şartıyla üç yılda ödenmek üzere yabancı akilesi üzerine olur.

Müşteri bu meblağı teslim aldığı zaman, yabancı el üzerinde işlediği cinayetten teslim aldığı miktar bedelin dörtte birinden daha fazla ise bedelin dörtte birinden fazla olan kısmını tasadduk eder. Çünkü bu tazmin edilmeyen-risk taşımayan bir kardır. Bunu teslim alma hakkı, yabancı onun eli üzerinde işlediği cinayetten sonra kendisi üzerinde onun cinayet işlemesi sebebiyle kölenin hakkıdır. Yabancı cana karşı işlediği cinayete gelince, eğer burada müşterinin bedelden üstlendiği borç hissesi üzerine bir fazlalık varsa, müşterinin bunu tasadduk etmesi gerekmez. Çünkü bu teslim alınmış ve risk taşımış bir kardır. Nitekim bir adam, bin dirheme bir köle satın alsın ve onu teslim almamış olsa ve yabancı bir adam onun elini kesse, böylece müşteri buna gönül rızası ile kabul edip teslim alsın sonra köle yabancı kendisi üzerinde işlediği cinayet sebebiyle müşterinin elinde ölse, Yabancı akilesi-velisi, kölenin bütün kıymetini üç yıl zarfında ödemek zorundadır. Müşteri bu bedeli aldığı zaman eğer bu kölenin kıymetinden daha fazla ise bu fazlanın yarısını ki bu elin hissesidir, tasadduk eder.⁹²³ Zira bu risk taşımamış olan bir kardır. Çünkü el, köle onun koruması altında değilken kesilmiştir. Köle müşterinin elinde iken helak olan (yok olan) şeylere gelince, eğer bunun değerinde bedelden kendi hissesi üzerine bir fazlalık varsa, bu müşteri için helaldir, çünkü bu risk taşımış olan bir kar olup köle de onun mülkiyeti altında korunmuştur.

19- Bir adam bir adamdan bin dirheme bir köle satın alsın, bedelini peşin olarak ödemesin, hatta müşteri ve yabancı kölenin elini birlikte kesse, sonra satıcı bundan sonra çaprazlama onun ayağını kesse sonra köle bütün bunlardan sonra ölse, müşteri muhayyer olup dilerse kendisi ve yabancı onun elini kestiği için, bedelin yarısını satıcıya teslim eder. Müşteri, kölenin kıymetinin dörtte birini⁹²⁴ yabancından ister. O, burada olan fazla miktarı

⁹²⁰ Metindeki “sülüsâ” kelimesi nüshalarda “sülüse” şeklinde gelmiştir.

⁹²¹ Metindeki “minhu” kelimesi “F” nüshasında bulunmamaktadır.

⁹²² Bu bölümün 9 nolu paragrafına bak.

⁹²³ Metindeki “el-fazl” (fazlalık) kelimesi nüshalarda “es-semen” olarak geçer. Ancak Serahsi'nin metninde bizim yazdığımız gibi geçer ki, doğrusu da budur. Bak. Serahsi, XIII, 182

⁹²⁴ Metinde “bi rubi” olarak geçen kelime “M” ve “D” nüshalarında “rub'u” olarak geçer.

tasadduk etmez. Çünkü yabancıнын cinayeti, müşterinin köleyi teslim alıp elini kesmesiyle birlikte olmuştur. Satıcı da müşteriden bedelin sekizde birini, onun ve yabancıнын cana sebebiyet vermelerinden dolayı kölenin bedelinin sekizde birinin üçte birini ister. Müşteri ise yabancıdan kölenin bedelinin sekizde birinin üçte ikisini⁹²⁵ ister. Satıcının, kölenin ayağını kesmesi ve onun ayağını kestikten sonra cana sebebiyet vermesi sebebiyle bütün bedelin sekizde birinin⁹²⁶ üçte ikisi⁹²⁷ ve bütün bedelin sekizde biri⁹²⁸ müşteriden borcundan) düşer.

Eğer müşteri isterse alış-verişi bozar ve ona işlediği cinayetin bedelden⁹²⁹ hissesi gerekir ki o da tüm bedelin sekizde⁹³⁰ biri, bedelin tüm sekizde birinin üçte ikisidir. Satıcı, kölenin tüm kıymetinin sekizde ikisini ve kölenin tüm kıymetinin sekizde birinin üçte ikisini⁹³¹ yabancıdan ister. Eğer burada bedelin sekizde ikisinden⁹³² ve bedelin sekizde birinin üçte ikisinden daha fazla bir meblağ varsa satıcı onu tasadduk eder. Çünkü bu yabancıнын köle üzerinde cinayet işlediği zaman onun mülkiyeti altında olmayan bir şeyin karıdır. O sebeple ben bunu onun yemesini istemiyorum.

20- Adam iki kişiden bin dirheme bir köle satın alsa, onlara bedeli ödmeden satıcılardan biri kölenin elini kesse, sonra diğer satıcı da çaprazına ayağını kesse, sonra müşteri kölenin iki gözünü çıkarsa, bütün bu yapılanlardan ötürü köle satıcının elinde⁹³³ ölse, müşterinin, iki satıcının cinayetinden sonra kölenin iki gözünü çıkarması sebebiyle alış-veriş ona gereklidir.

Eğer gözü çıkarmamış olsaydı muhayyer olurdu; dilerse alış-verişi bozar, dilerse alırdı.⁹³⁴

İki satıcının cinayetinden sonra gözü çıkarmasına gelince, bu alış-veriş için kendisinden (gerçekleşecek) bir tercihtir. Böylece evvel kesen için bedelden onun üzerine tüm bedelin sekizde biri ve tüm bedelin altıda beşi onun üzerine olur ve yine onun üzerine bedelden ikinci kesici için⁹³⁵ –müşteri üzerine- tüm bedelin sekizde biri⁹³⁶ ve tüm bedelin⁹³⁷ sekizde birinin altıda beşi (müşteri) üzerinedir. Bedelin diğer geri kalan kısmı boşa gider. Müşteri, ilk kesenden kölenin değerinin sekizde ikisinin ve kölenin değerinin sekizde altısını ister. Böylece bu üç yılda onun akilesi üzerine olur. İkinci kesen kişi de müşteriye kölenin kıymetinin sekizde birini (kölenin kıymetinin sekizde birinin altıda birini)⁹³⁸ ödemesi gerekir. Bu da onun üç yılda onun akilesi üzerine olur.⁹³⁹ Müşteri bütün bunlardan, bedelden ödenecek miktara fazla olanları tasadduk eder. Ancak iki satıcının⁹⁴⁰ kendisine ödeyeceği

⁹²⁵ Metinde “bi sülüse” şeklinde olan kelime “M” ve “D” nüshalarında “sülüse” şeklinde gelmiştir.

⁹²⁶ Metindeki “sümün” kelimesi “F” nüshasında yoktur.

⁹²⁷ Metindeki “sülüsa” kelimesi nüshalarda “sülüse” şeklinde geçer.

⁹²⁸ Metinde “sümünen” olarak geçen kelime, “F” nüshasında “sümün” şeklinde “M” ve “D” nüshalarında ise “sümüne” şeklinde geçer.

⁹²⁹ Bu min harfi “M” ve “D” nüshalarında yoktur.

⁹³⁰ Metinde “sünmen” şeklinde geçen kelime nüshalarda “sümüne” şeklinde geçer.

⁹³¹ Metindeki “kölenin tüm kıymetinin sekizde birinin üçte ikisi” ifadesi “M” nüshasında yoktur.

⁹³² Metinde “sümüne” (sekizde iki) şeklinde geçen ifade nüshalarda “sümün” (sekizde bir) olarak geçer ki, meselenin hesabından anlaşılacağı üzere bu yanlıştır.

⁹³³ Bu ifade Serahsi’de (XIII, 182) “iki satıcının elinde” şeklindedir.

⁹³⁴ Bu bölümün 1 ve 3. paragraflarına bak.

⁹³⁵ Metindeki “lil-kati” kelimesi “M” ve “F” nüshalarında “el-kati” şeklinde geçer.

⁹³⁶ Metinde “sümünen” şeklinde geçen kelime nüshalarda “sümüne” şeklinde geçer.

⁹³⁷ Burada “F” nüshasında şu ibare vardır: “ikinci kesen üzerine bedelden müşteriye tüm bedelin sekide iki (şu kadar) ödemesi gerekir”. Bu ifadenin müstensihlerin tekrarı olduğu açıktır.

⁹³⁸ Metinde tırnak içindeki ifade bütün nüshalardan düşmüştür. Halbuki meselenin hesabı bunun bulunmasını gerektirmektedir. Bak. Serahsi XIII, 183

⁹³⁹ “İkinci kesen kişi de müşteriye kölenin kıymetinin sekizde birini, kölenin kıymetinin sekizde birinin altıda birini... Onu akilesi üç yılda üzerine olur.” Cümlesi “F” nüshasından düşmüştür.

⁹⁴⁰ Metinde “el-baiani” şeklinde geçen kelime, nüshalarda “el-baiayni” şeklinde geçmiştir.

miktar olan⁹⁴¹ kölenin değerinin sekizde⁹⁴² birinin altıda birini tasadduk etmez. Çünkü bedelin sekizde birinin altıda biri onun için helaldir.⁹⁴³

21- İki adam⁹⁴⁴ bir adamdan bin dirheme⁹⁴⁵ bir köle satın alsa, bunlar parayı peşin vermeseler, hatta bu iki müşteriden birisi kölenin elini kesse, sonra diğer müşteri de onun çapraz ayağını kesse, bütün bunların neticesi olarak köle ölse, bütün bedel ile her iki müşteriye alış-veriş gerekli olur.⁹⁴⁶ İkinci kesen, kölenin kıymetinin üçte ikisini ve kölenin kıymetinin sekizde birinin yarısını birinci kesenden ister. Birinci kesen de kölenin kıymetinin sekizde birini ve kölenin kıymetinin sekizde birinin yarısını ikinci kesenden ister.⁹⁴⁷ Böylece bu meblağlar bunlardan her birinin akilesi tarafından üç yıl içerisinde karşı tarafa ödenir.

Eğer satıcı, iki müşteri birlikte onun elini ve ayağını kestikten sonra⁹⁴⁸ kölenin gözünü çıkarmışsa bütün bunların neticesi olarak da köle ölmüş ise bu iki müşteri muhayyerdir; isterlerse alış-verişi bozarlar; satıcı, ilk kesenden bedelin sekizde ikisini⁹⁴⁹ ve bedelin sekizde birinin altıda birini; ikinci kesenden de bedelin sekizde birini ve bedelin sekizde birinin altıda birini alır. Yine satıcı birinci kesenden kıymetin sekizde ikisini ve kıymetin sekizde birinin altıda birini alır. Satıcının köle üzerinde işlediği cinayetten dolayı bedelin sekizde biri ve bedelin sekizde birinin üçte biri (hükümsüz olup) boşa gider.

Eğer müşteri köleyi almayı tercih ederse müşterilerden her birinin üzerine bedelin sekizde⁹⁵⁰ üçü ve bedelin sekizde birinin üçte biri düşer. Satıcının köle üzerinde işlediği cinayetten dolayı müşterilerden bedelin sekizde biri ve bedelin sekizde birinin üçte biri düşer. İkinci kesen birinci kesenden tüm kıymetin sekizde ikisi ve kıymetin sekizde birinin altıda birini alır. Birinci kesen de ikinci kesenden tüm kıymetin sekizde birini ve bütün⁹⁵¹ kıymetin sekizde birinin altıda birini⁹⁵² alır. Bunu müşterilerden her birinin akilesi üç sene zarfında ödemeleri gerekir.⁹⁵³

22- Bir adam bir adamdan bin dirheme bir köle satın alsa, parayı peşin ödemesi, hata satıcı kölenin elini kesse sonra müşteri de diğer elini kesse veya kesik elinin tarafında olan ayağını kesse bütün bunların neticesinde köle ölse, satıcının kölenin elini kesmesi sebebiyle, bedelin yarısı müşteriden sakıt olur. Sonra müşterinin kölenin elini ve ayağını kesmesiyle köle üzerinde işlediği cinayet yüzünden kölede meydana gelen noksanlık hakkında fikir yürütülür.

Bu ayağı çaprazlama kesmeye benzemez. Çünkü bu, kölenin canına kıyma demektir. Bu sebeple onun eksiltmesi çaprazlama ayağını kesmekten daha çoktur. O nedenle müşterinin köle üzerinde işlediği cinayet⁹⁵⁴ sebebiyle köle ne kadar noksanlaşmış ona bakılır; eğer onun eksikliği geri kalan kısmın beşte dördü kadar ise, onun bedelin yarısının beşte

⁹⁴¹ Metinde “mimma” şeklinde olan kelime “M” ve “F” nüshalarında “ma” şeklinde geçer.

⁹⁴² Bu kelime “M” nüshasından düşmüştür.

⁹⁴³ Bu bölümün 9 ve 18 nolu paragraflarına bak.

⁹⁴⁴ “D” nüshasında “racülani’l-abdi” yerine el-abdü racülani” ifadesi gelmiştir.

⁹⁴⁵ Metindeki bi elfin kelimesi “M” ve “D” nüshalarında “elfün” şeklinde gelmiştir.

⁹⁴⁶ Bu bölümün 4 nolu paragrafına bak.

⁹⁴⁷ “Birinci kesen ...” den “kıymetinin sekizde birinin yarısını...” cümlesinin sonuna kadar “D” nüshasında mükerrer olarak yazılmıştır.

⁹⁴⁸ “D” nüshasında burada “fe kad ma” ifadesi vardır.

⁹⁴⁹ Metindeki “sümüne” (Sekizde ikisi) ifadesi “M” ve “F” nüshalarında “sekizde bir” şeklindedir. “D” nüshasında ise “sümüne” (sekizde ikisi) şeklinde geçer. Meselenin hesap edilmesi bizim yazdığımızı gerektirir. Serahsi’nin metnine bak XIII, 184

⁹⁵⁰ Bu kelime “D” nüshasında mükerrer olarak gelmiştir.

⁹⁵¹ Bu kelime “F” nüshasından düşmüştür.

⁹⁵² “İkinci kesen birinci kesenden tüm kıymetin sekizde birini ve bütün kıymetin sekizde birinin altıda birini alır.” ifadesi “D” nüshasında yoktur.

⁹⁵³ Bu bölümün 19 nolu paragrafına bak. 10 nolu paragrafa da.

⁹⁵⁴ “D” nüshasında bu kelime “hıyanet” olarak geçmektedir.

dördünü ödemesi gerekir. Geri kalan beşte bir fevt olmuştur⁹⁵⁵ ki, bu tüm kölenin onda biri kadar olup onların ikisinin birlikte işlediklerinden meydana geldi. Böylece müşterinin bunda işlediği cinayet⁹⁵⁶ sebebiyle onun üzerine düşen bu onda birin yarısıdır. Bu suretle bedelin onda dördü ve bedelin onda birin yarısı onun üzerine olmuş olup bedelin onda beşi ve bedelin onda birinin yarısı ise ondan sakit olur.

Benim sana bu konuda anlattığım bütün meselelerin hükmü bu şekilde cereyan eder.

23- Bir adam bir adamdan bin dirheme bir köle satın alsa, parasını peşin olarak ödemeseyse, hatta müşteri kölenin elini kesseyse, sonra satıcı da kölenin ayağını çaprazla kesseyse sonra köle bunların dışında olan bir sebeple ölse ve satıcı müşteriye bir engel çıkarmamış olsa, müşterinin üzerine bedelin dörtte üçü düşer. Çünkü müşteri satıcıdan önce eli kestiği zaman eli kesmesi yüzünden bedelin yarısı onun üzerine gerekli olmuştur. Böylece eli kesmesiyle o köleyi geri kalan şekliyle teslim almış olur. Budan sonra satıcı onun ayağını kesince ayağın hissesini⁹⁵⁷ tüm kölenin özellikle bu dörtte birini teslim almış olur. Bu suretle müşteriden bedelin dörtte biri düşmüş olur ve müşteri, geri kalan şekliyle köleyi ilk teslim aldığı zamanki haline dönmüş olur. Çünkü kölenin geri kalan şeklinde satıcı için hiçbir engel meydana gelmemiştir. Köle, gerek satıcı ve gerekse müşterinin fiillerinin dahil olmadan öldüğü zaman o müşterinin kefaleti ve eli altında ölmüştür. Bundan dolayı kölenin geri kalan kısmının sekizde biri onun üzerindedir ki bu tüm bedelin dörtte biri eder. Böylece ona bu ve kestiği el sebebiyle de bedelin dörtte üçü gerekli olur.⁹⁵⁸

Eğer köle ölmemiş olup diri kalmışsa her iki kesimden de tamamen iyileşmiş ise müşteri muhayyer olup dilerse bu şekliyle köleyi alır⁹⁵⁹ ve satıcıya eli kestiği için bedelin yarısını verir.

Eğer satıcı ayağını kestikten sonra köleye mani olsa, müşteri de onu bedelin dörtte üçü bir fiyatla almak istese, satıcı buna mani olup müşteriye bedelini verse, köle bir cinayet olmaksızın satıcının elinde ölse Müşteriye düşen özellikle eli kesmesinden ötürü sadece bedelin yarısıdır.⁹⁶⁰ Çünkü satıcı müşteriye engel olurken köleyi geri kalan⁹⁶¹ şekliyle engel olmuştur ve böylece onun köleyi teslim alması⁹⁶² ortadan kalkmıştır. Satıcının geri kalan şekliyle köleye mani olması, müşterinin onu teslim almasından sonra onun üzerinde cinayet işlediği zaman bu cinayeti işlemesine benzemez. Satıcı ancak,⁹⁶³ müşterinin özellikle kölenin elini yok ettiği zaman işlediği cinayet sebebiyle engel olmuş ve müşteri de geri kalan şekliyle köleyi teslim alamamıştı. Müşteri köleyi kendisinden talep ettiği halde satıcı buna mani olunca, bu satılan malın (kölenin) teslim alınmasını ortadan kaldıran bir eylem olmuştur. Artık köle bundan sonra satıcının elinde ölürse, o geri kalan şekliyle satıcın malından telef olmuş demektir.⁹⁶⁴

18- ADAM KÖLEYİ VEYA CARİYİYİ SATAR⁹⁶⁵ TESLİM ALINMADAN ÖNCE ONUN FİYATI ARTAR⁹⁶⁶ VEYA EKŞİLİR YA DA ÇOCUK DOĞURUR, ÇOCUK ÖLÜR VEYA ÖZÜRLÜ KALIR

⁹⁵⁵ Metindeki “fate” fiili “M” ve “F” nüshalarında “fatet” olarak geçer.

⁹⁵⁶ Metindeki “bi cinayetihî” kelimesi “D” nüshasında “bi hiyanetihî” olarak geçer.

⁹⁵⁷ Metinde “hissete” geçen kelime “M” ve “D” nüshalarında “bi hissetin” olarak geçer.

⁹⁵⁸ Bu bölümün 4 ve 15 nolu paragraflarına bak.

⁹⁵⁹ Yani bedeliyle alır, o da bedelin dörtte üçüdür. Bak. Bu bölümün 6 nolu paragrafı ve Serahsi: XIII, 185

⁹⁶⁰ “Sadece bedelin yarısı” ifadesi “M” ve “F” nüshalarında yoktur.

⁹⁶¹ Metindeki “fi ma” kelimesi nüshalarda “li ma” şeklindedir.

⁹⁶² Metindeki “kabz” (teslim alma) “F” nüshasında “kabl” olarak gelmiştir ki bu yanlıştır.

⁹⁶³ Metindeki “ve innema” kelimesi “F” ve “D” nüshalarında “fe innema” şeklinde gelmiştir.

⁹⁶⁴ Bu bölümün 4 nolu paragrafına bak.

⁹⁶⁵ Metindeki bey’u kelimesi “M” ve “F” nüshalarında men’u olarak geçmektedir.

⁹⁶⁶ Metinde “fe yezidü” geçen kelime “M” nüshasında “fe tezidü” şeklinde gelmiştir.

1- Bir adam bir adamdan bin dirheme bir cariye satın alsa, onun değeri de bin dirhem olsa, henüz satıcının yanında iken bir çocuk doğursa – bin dirheme denk bir kız çocuğu- ve bu doğurma işi annenin kıymetini düşürse, müşteri muhayyer olup ya fiyatların toplamıyla bunların her ikisini birlikte alır veya dilerse bırakır, almaz.

Onları almayı tercih ederse⁹⁶⁷ henüz almadan cariyenin kızı bin dirheme denk bir kız çocuğu doğurursa, bu doğurma işi onun değerini düşürmüştü,⁹⁶⁸ müşteri yine muhayyer olup onların (üçünü birden) tüm toplam bedelleriyle alır, dilerse almaz, bırakır.

Ortancanın fiyatı yükselip iki bin dirheme ulaşırsa, onların hepsini (üçünü birden) teslim alsın,⁹⁶⁹

Ortanca iki bine denk, diğeri bine⁹⁷⁰ denk anne ise kıymeti düşmüş olup o da beş yüz dirheme denk gelmektedir. Bunların hepsini teslim aldıktan sonra annede bir kusur⁹⁷¹ bulursa, o anneyi bedelin dörtte biri ile geri verir. Onun fiyatının düştüğüne bakmaz, onun alışverişin gerçekleştiği günü kıymetine bakar.⁹⁷²

Eğer annede bir kusur bulmamış,⁹⁷³ fakat ikinci kadında bulmuş ise müşteri bedelin dörtte biri ile geri verir. Çünkü onun değeri, onu teslim aldığı gün bin dirhem idi. O onun daha önceki fiyatına bakmaz.

Eğer ikincide değil de sonuncuda bir kusur görürse onu bedelin dörtte biri ile geri verir. Çünkü onu teslim aldığı gün onun kıymeti bin dirhem idi.

Kusurdan dolayı geri verme konusunda bu bölümün can alıcı noktası şudur: Sen annenin alış-verişin yapıldığı günü kıymetine bakarsın; bundan sonra onun fiyatında yükselme meydana gelmiş veya düşme olmuşsa bunlar nazar-ı itibara alınmaz. Alış-verişten sonra müşterinin onu teslim aldığı günü çocuğu doğurduğu zamanki kıymetine bakılır, bundan önce meydana gelen fiyat iniş ve çıkışlarına itibar edilmez. Cariye, oğlan doğurduğu zamanda da hüküm aynen böyledir. Müşteri onu teslim aldıktan sonra bir kusur bulursa bedeli, alış-verişin yapıldığı günü kıymeti ile müşterinin teslim aldığı çocuk – ki onda bir kusur yoktur- doğurduğu zamanki kıymeti arasında taksim eder.

2- Adam bin dirheme iki cariye alsın birisinin değeri beş yüz dirhem diğerinin kıymeti ise bin dirhemdir. Bunlardan her biri bin dirhem kıymetinde birer çocuk doğursa, sonra değeri bin dirheme eşit olanın bir gözü kör olsa müşteri bunların hepsini bedelleriyle almak istese, bunların hepsini teslim alsın ve bedellerini ödese, sonra kör olanda bir kusur bulsa ve onun değeri beş yüz dirhem olsa, o bunu üç yüz otuz üç ve üçte bir ile geri verir. Çünkü o ve kızı bedelin üçte ikisini teşkil ederler. Kızının değeri, müşteri onu teslim aldığı zaman bin dirhem idi. Annenin değeri ise alış-verişin yapıldığı gün bin dirhem idi. Böylece bedelden ona düşen hisse üçte ikinin yarısı kadardır ki o da üç yüz otuz üç⁹⁷⁴ ve üçte biridir.

⁹⁶⁷ Metindeki “ahzehuma” kelimesi “D” nüshasında “ehadehuma” şeklinde geçer.

⁹⁶⁸ Metindeki “nakasatha” kelimesi nüshalarda “nakasaha” şeklinde gelmiştir.

⁹⁶⁹ Keza (aynı şekilde)

⁹⁷⁰ Metinde “elfen” olan kelime nüshalarda “elfün” şeklindedir.

⁹⁷¹ 7. bölümün 7 ve 8 nolu paragraflarına bak.

⁹⁷² Bu kelimedden başlayarak devam eden paragraftaki “vecede” kelimesine kadarki metin “F” ve “D” nüshalarından nakledilmiştir. Bu kelimedden başlayıp 3. paragraftaki “yakbidu” kelimesine kadar olan metin sadece “F” nüshasından nakledilmiştir. Bu, “M” nüshasından fotokopi sayfalarından birinin düşmesi yüzünden olmuştur. Çünkü “innema” kelimesi 282 nolu fotokopi sayfasının sonunda geldiği ve “el-müşteri” kelimesi de 283 nolu sayfanın ilk kelimesi diye düşünülebilir.

⁹⁷³ Bu kelime ile “D” nüshasından yapılan nakil son bulmaktadır. Mısır Darulkütüb’de el yazmasında el yazması 33, söz burada kesilmektedir. Biz devam eden varakta “el-Asl” kitabının başka bir el yazmasını bulduk. O “el-abdü me’zunü lehu fi’t ticareti” kitabı ile başlar. Bak. Varak: 70 Daru’l-Kütübü’l-Mısrıyye, Hanefi Fıkhı Bölümü el yazması rakam: 33

⁹⁷⁴ Metindeki selasün kelimesi nüshalarda selasin şeklindedir.

Eğer bir gözü kör olanda bir kusur bulmasa, fakat o, diğer annede bir kusur görse, onu 111 dirheme ve dokuz dirheme geri verir. Çünkü onun ve kızının bedelden hisselerine düşen pay üçte birdir ki bu da üç yüz otuz üç⁹⁷⁵ ve üçte biridir. Müşteri onu teslim aldığı gün kızının kıymeti de bin dirhem idi. Alış-verişin yapıldığı gün annenin kıymeti ise beş yüz dirhemdir. Bedelin üçte biri onun kıymetine bölündüğü zaman bundan annenin hissesine düşen üçte bir olur ki bu da 111 dirhem (ve dokuz dirhemdir)⁹⁷⁶

3- (Adam bir koyun satın aldığı zaman)⁹⁷⁷ bu, teslimden önce yavrularsa ve müşteri onu geri vermek isterse, onun buna hakkı yoktur. Çünkü hizmetçi-cariyede⁹⁷⁸ doğum, bir noksanlık⁹⁷⁹ olduğu halde koyunda bu noksanlık⁹⁸⁰ sayılmaz. —Yavrulaması kendisine bir noksanlık getirmeyen her hayvan böyledir- Bu sebeple müşteri onu almaya icbar edilir ve onun bu konuda bir muhayerlik hakkı yoktur.

Eğer müşteri teslim almadan önce onda bir kusur görürse, o muhayerdir: dilerse her ikisini bütün bedeliyle alır, dilerse bırakır. Fakat onlardan birisini diğerinden ayırarak almaya hakkı yoktur.⁹⁸¹

Annede bir kusur bulmazsa, fakat kölede bir kusur bulursa, onun muhayerlik hakkı yoktur. Anne ve çocuğu o bütün bedelleriyle birlikte almak zorundadır. Teslim almadan önce çocuk ölse yine öyledir: Annesini bütün bedeliyle almak zorundadır; onun bu konuda muhayerlik hakkı yoktur.⁹⁸²

Eğer satıcı, çocuğu öldüren kimse ise bedeli, annenin çocuğuyla beraber satın alındığı günkü kıymetine böler. Bu hususta kıymetin artıp eksilmesine bakılmaz. Çocuğun satıcının onu öldürdüğü günkü kıymetine bakılır. Böylece bedel buna bölünür, bedelden çocuğa isabet eden kısmı müşteriden sakıt olur⁹⁸³ geri kalanı da anne alır.

Ebu Yusuf ile Muhammed⁹⁸⁴ bu konuda der ki: Onun gerçekten anne hakkında muhayerlik hakkı vardır. Çünkü satıcı, üzerinde satım akdi cereyan etmiş olan beden bir kısmını telef etmiştir. Çünkü o diyor ki: çocuk öldürüldüğü zaman onun bedelden hissesi bulunmaktadır. Onun bedelden bir hissesi olunca böylece sanki alış-veriş o ikisi üzerinde cereyan etmiş olmaktadır.⁹⁸⁵

Müşteri onların her ikisini birden teslim alıp⁹⁸⁶ sonra annede bir kusur bulsa, onu bedelden kendisine düşen hissesi ile birlikte geri verir; ancak onun çocuğu geri verme hakkı yoktur. Eğer annede bir kusur bulmayıp⁹⁸⁷ fakat çocukta bir kusur bulursa onu bedelden kendisine düşen payı ile geri verir.

Bunda teslim alma işi teslim alma işinden başka bir şeye benzemez. O bunların her ikisini birden teslim aldığı zaman sanki alış-veriş, bu ikisi üzerinde birlikte cereyan etmiştir. Gerçekten müşteri annede bir kusur bulduğu zaman onu bedelden kendisine düşen payı ile

⁹⁷⁵ Metindeki selasun kelimesi nüshalarda selasin şeklindedir.

⁹⁷⁶ Bu ifade nüshalardan düşmüştür. Ancak meselenin hesabı bunun bulunmasını gerektirmektedir.

⁹⁷⁷ Geçen ifade olduğu gibi bu ifade de nüshalarda yoktur. Biz onu Serahsi'nin metninden iktibas ettik. Bak (XIII, 187)

⁹⁷⁸ 9.bölüm 22. paragrafa bak.

⁹⁷⁹ Metinde “noksanen” olarak geçen kelime, nüshalarda “noksanün” olarak geçer.

⁹⁸⁰ Metinde “bi noksanin” olarak geçen kelime, nüshalarda “noksanün” olarak geçer.

⁹⁸¹ 17. bölüm 2. paragrafa bak.

⁹⁸² 16. bölümün 5. paragrafına bak.

⁹⁸³ Metindeki “batale an” yerine “elleti ala” ifadesi gelmiştir.

⁹⁸⁴ İşte bu, Serahsi'nin kitabında “Beyu'n nahli” bölümünde işaret etmiş olduğu ihtilafıdır. O der ki: “bu ihtilaf, bundan sonraki bölümde teslimden önce meydana gelen çocuk hakkında açıklanmıştır.” (XIII, 169) Serahsi, meyvelerin durumu ile meydana gelen çocuğun durumunu birbirine mukayese etmiştir.

⁹⁸⁵ 17.bölümün 1 nolu paragrafına bak.

⁹⁸⁶ Nüshalarda “onların ikisini teslim alınca” değil, “onu teslim alınca” şeklinde geçer.

⁹⁸⁷ Burada nüshalarda şu ibare vardır: “onu bedelden kendisine düşen payı ile birlikte geri verir. Hâlbuki onun çocuğu geri verme hakkı yoktur, eğer annede bir kusur bulmazsa” bu ifadenin bir tekrardan ibaret olduğu açıktır.

birlikte geri verir; ama çocuğu değil. Onun çocuğu geri verme hakkı yoktur. Çocuk da böyledir; o annenin durumuna benzer. Müşteri anne ve çocuğu teslim almadan⁹⁸⁸ çocukta bir kusur bulsa bu kusur sebebiyle ikisini birden geri verme hakkına sahip değildir. Çünkü teslim alınıncaya kadar çocuğun bedelden bir payı yoktur. Nitekim bedel, ancak müşteri onu teslim aldığı⁹⁸⁹ gün⁹⁹⁰ çocuğun kıymetine bölünebilir.

4- Adam bin dirheme bir gözü beyaz olan bir cariye satın alsa, bunun değeri bin dirhem olsa, böylece bu cariye, bin dirheme⁹⁹¹ denk bir çocuk doğursa, sonra gözündeki beyazlık kaybolup değeri iki bin dirheme yükselse, sonra satıcı aslında sağlam olan gözüne vurup onu aklaşmış hale soksa böylece değeri ilk durumuna düşse ve bin dirhem olsa, gözüne ak düşmesi onun değerini, ilk kıymetinin beşte dördü kadar düşürür. Ben fiyatın artmasına pek iltifat etmem, gözündeki ilk aklık⁹⁹² olduğu gibi dursa bile, ben asıl bu aklık onun fiyatını ne kadar düşürüyor ona bakarım. Eğer onun fiyatını ilk kıymetinin beşte dördü kadar düşürürse bu da sekiz eder: Artık müşteri muhayyerdir; dilerse bedelin onda altısını verip ikisini birden satın alır, dilerse ikisini de bırakır almaz.

Eğer onları almayı tercih ederse ve teslim alırsa sonra da annede bir kusur bulursa, o bunu satın aldığı bedelin altında biri karşılığında geri verir ki bu bütün bedelin onda biri kadar olur. Yalnız annede bir kusur bulmaz, fakat çocukta⁹⁹³ bulursa, ikisini satın aldığı fiyatın altında biri karşılığında onu geri verir.

Eğer satıcı sağlam göze vurmamış, kendisinde aklık bulunmuş olan göze, bu aklık kaybolduktan sonra vurmuş olsa ve böylece bu aklık ilk zamanki gibi geri gelmiş olsa Ebu Yusuf ve Muhammed'in görüşüne göre müşteri muhayyerdir; dilerse onları bedelin üçte ikisi ile alır, dilerse almaz, bırakır.

Eğer onları bedelin üçte ikisi ile alırsa ve teslim aldıktan sonra annede bir kusur çıkarsa ikisini satın aldığı fiyatın yarı parasıyla onu geri verir.⁹⁹⁴ Eğer çocukta⁹⁹⁵ bir kusur bulmuş olsaydı yine aynı hüküm cari olurdu.

O ikisini bedelin üçte ikisi ile almış olur. Çünkü onun gözündeki aklığın kaybolması demek onun değerinin artması demektir ve onun için bir değer artışı olmuştur.⁹⁹⁶ Bu artışa karşı bir cinayet işlerse (ona bir zarar verirse)⁹⁹⁷ onun hakkında⁹⁹⁸ bir diyet vermek gerekli olur. Bu durum sanki cariye bir çocuk doğurmuş ve ona karşı bir cinayet işlenmiş gibidir.

Aslında sağlam olan kusursuz göze karşı işlenmiş olan cinayet de böyledir. Ben bu artış ne o cariyenin bedenindeki bir artış gibi görüyor ve ne de onun doğurduğu bir çocuk gibi sayıyorum. Çünkü bu artış, anneden ayrılmış apayrı bir artış ve değer değildir.⁹⁹⁹

İşte o zaman bu cariye mesela bin yüz dirhem kıymetinde olsa bile onun (gerçek) değeri bin dirhemdir. Zira bu miktar, cariye için ödenecek olan diyetin miktarıdır. Nitekim bir kimse bin dirhem kıymetindeki bir cariyeyi, bin dirhemlik bir borcuna karşılık olarak rehin bırakacak olsa, (sonra bu cariyenin bin dirhem kıymetinde bir çocuğu olsa)¹⁰⁰⁰ sonra anne

⁹⁸⁸ Nüshalarda sadece annenin teslim almasından bahsedilir. "yakbizha" denir.

⁹⁸⁹ Nüshalardan yazıyı nakletme işi burada tekrar "M" ve "F" nüshalarına dönülmüştür.

⁹⁹⁰ Metindeki "yevm" kelimesinin yerine nüshalarda "lem" kelimesi gelmiştir.

⁹⁹¹ Metindeki "dirhem" kelimesi "M" nüshasında yoktur.

⁹⁹² Metindeki "el-evvel" kelimesi Serahsi'nin metninde "el-uulaa" olarak geçer.

⁹⁹³ Metinde "bi'l-veledi" olarak geçen kelime, "F" nüshasında

⁹⁹⁴ Metinde "reddeha" olarak geçen kelime, "F" nüshasında "redde" şeklinde gelmiştir.

⁹⁹⁵ Metinde "vecede bi'l-veledi" yerine "F" nüshasında "bi'lvecdi veledün" denilmiştir.

⁹⁹⁶ Metinde "le ha" olan kelime, "M" nüshasında "le hu" olarak geçer.

⁹⁹⁷ Metinde geçen "ez-ziyade" kelimesi, iki nüshada "ziyadetün" şeklinde gelmiştir.

⁹⁹⁸ Metinde geçen "fi ha" kelimesi, "F" nüshasında "fi hi" olarak geçer.

⁹⁹⁹ Metinde "müzayeletün" şeklinde geçen kelime iki nüshada "bi zailün" şeklinde geçer. Bunun anlamı o (cariye) anneden ayrılmış değildir.

¹⁰⁰⁰ Bu ibare iki nüshada bulunmamaktadır. Serahsi'nin metninde de bulunmamaktadır. Ancak ibarenin sevki onu gerekli kılıyor.

ölse, o bu ölümüyle fiyatın yarısını azaltmış olur. Çünkü annenin değeri zaten bin dirhem idi. Bu artışa karşı (çocuğa karşı) bir cinayet işlense ve onun diyeti alınsa, bu, cariye'nin doğurduğu, ama onun mülkiyeti altında olmayan ve onun bedenine ait bulunmayan¹⁰⁰¹ bir çocuğa benzer. Böylece bu artış sanki yok gibi olmaktadır. O yüzden bu, anasının bünyesinden ayrılan ve anasının karnında iken sonradan ondan ayrılmış (olan bir çocuğa) benzemez.

5- Bir adam bir adamdan bin dirheme bir cariye satın alsa, onun değeri de bin dirhem olsa, bir gözüne ak düşse, sonra bu beyazlık kayboldu ve iki bin dirhem ile eşit olsa, sonra yabancı bir adamın kölesi onun bu gözüne vursa, eskiden olduğu gibi bu aklık geri gelse, kölenin sahibi muhayyerdir; dilerse bu köleyi verir, dilerse bin dirhemi ve gözün diyetini verir köleyi kurtarır. Eğer köleyi verirse ve onun değeri beş yüz dirhem ise müşteri onların ikisini birden bedelin bütün tutarıyla alırsa sonra o kölede bir kusur görürse, bedelin üçte biri ile onu geri verir. Çünkü müşteri onu teslim aldığı gün onun kıymeti beş yüz dirhem idi, alış-verişin akdedildiği zaman cariye'nin kıymeti de bin dirhem idi. İşte bedel, bu kıymete bölünmektedir.

Eğer müşteri kusuru cariye'de görürse, onu bedelinin üçte ikisi ile geri verir.

Eğer müşteri köleyi teslim almamış olup hatta satıcının elinde artıp çoğalsa ve bin dirheme eşit hale gelse müşteri bunları teslim alsa¹⁰⁰² sonra bunlardan birinde bir kusur bulsa o, bunu bedelin yarısı ile geri verir.

6- Adam, bin dirheme bin dirhem kıymetinde olan bir cariye satın alsa, satıcı onun iki gözünü çıkarsa sonra cariye gözleri çıkarıldıktan sonra bin dirheme denk olan bir çocuk doğursa müşteri muhayyerdir: dilerse ikisini bedelin yarı fiyatı ile alır, dilerse onları bırakır, almaz.

Eğer bu göz çıkarma işi doğumdan sonra olursa¹⁰⁰³ müşteri muhayyerdir; dilerse onları bedelin dörtte üçü ile alır, dilerse bırakır, almaz.

Doğumdan önceki göz çıkarma işi, doğumdan sonraki göz çıkarma işine benzemez. Çünkü o gözü doğumdan önce çıkardığı zaman gözün hissesi bedelden düşer ve artık ona asla geri dönmez. Göz çıkarma işi doğumdan sonra olduğu zaman çocuk, bedelden kendi hesabı ile giderir.

Burada alış-veriş rehine benzemez; çünkü burada alış-veriş bedelin bir kısmını iptal eder. Sanki o bir şey almış, o da ölmüş gibidir; böylece bedel¹⁰⁰⁴ düşmüş alış-veriş de hükümsüz olmuştur. Rehinde¹⁰⁰⁵ ise rehin bırakanın malından beş yüz dirhem gider böylece bunun hissesi¹⁰⁰⁶ borçtan düşer. Eğer cariye bin dirheme denk olan bir çocuk meydana¹⁰⁰⁷ getirmişse, ister bundan önce veya ister bundan sonra olsun birdir, fark etmez, annenin kıymetinde ve teslim alındığı gün onun çocuğunun kıymetinde var olan beş yüz¹⁰⁰⁸ dirhem kadar bir miktar borçtan düşer.¹⁰⁰⁹

7- Adam bin dirheme bir cariye satın alsa, o bin dirheme denk düşse (bin dirhem kıymetinde olsa), bir gözü aklı olsa, satıcı onun diğer gözünü çıkarsa, böylece onun değeri iki yüz dirheme düşse, müşteri muhayyerdir; dilerse onu iki yüz dirheme alır, dilerse onu bırakır, almaz.

¹⁰⁰¹ Metinde “ve bedeniha” olarak geçen kelime, “F” nüshasında “yedeyha” olarak çekmektedir.

¹⁰⁰² Metinde “fe kabadahuma” olan kelime iki nüshada “fe kabadaha” şeklindedir.

¹⁰⁰³ Metinde “kane” olan kelime iki nüshada “kanet” şeklindedir.

¹⁰⁰⁴ Metinde geçen “anhü” zamiri yani “semen” bedel demektir.

¹⁰⁰⁵ Metinde “fi” harfi var “M” nüshasında yoktur.

¹⁰⁰⁶ Metinde “hissetüha” şeklinde gelen kelime, iki nüshada “hissetühuma” şeklinde gelmiştir.

¹⁰⁰⁷ Metindeki “veledet” fiili “F” nüshasından düşmüştür.

¹⁰⁰⁸ Metinde “hamse mie” olan kelime iki nüshada “hamse fe in” şeklinde gelmiştir

¹⁰⁰⁹ Burada iki nüshada “ve kıymetü velediha” ibaresi vardır ki bunun bir ziyade (tekrar) olduğu açıktır.

Eğer tercih etmez ve onu almazsa, neticede onun ilk gözündeki aklık kaybolursa, böylece değeri bin dirheme yükselse, müşteri muhayyerdir; dilerse onu iki yüz dirheme satın alır, dilerse almaz bırakır. Çünkü onun gözündeki aklığın kaybolması onun bedeninde olan bir artış mertebesindedir.

Onun gözünün aklığı satıcı diğer gözünü çıkarmadan önce kaybolmuş olsa yine böyledir. Böylece cariyenin değeri iki bin dirheme eşit olmuş olur. Sonra satıcı, daha önce sağlam olan gözünü çıkarsa,¹⁰¹⁰ bu durumda onun kıymetinin yarısı kadar bir eksiltme yapar ki o da bin dirhemdir. Eğer gözün aklığı olduğu gibi devam etmiş olsaydı, gözün çıkması¹⁰¹¹ onun değerinin beşte dördü olurdu. Ancak gözün çıkarılması¹⁰¹² burada onun ilk kıymetinden ne kadar eksilttiyse ona bakılır. Yoksa bu kıymetinden ne kadar eksilttiğine bakılmaz. Bu durumda müşteri muhayyerdir; dilerse onu bedelin beşte biri ile alır ki, bu da iki yüz dirhemdir,¹⁰¹³ dilerse onu almaz bırakır.¹⁰¹⁴

8- Adam bin dirheme bir cariyeye satın alsa, bu cariyeye bin dirheme eşit olsa, gözünün birine ak düşse, satıcı diğer geri kalan gözünü¹⁰¹⁵ çıkarsa onun kıymeti iki yüz dirheme eşit olur. Sonra bu ilk beyazlık gözünden kaybolursa cariyenin değeri bin dirheme yükselir. Sonra yabancı bir adamın kölesi iyileşmiş olan göze darpta bulunsa böylece eskiden olduğu gibi yine gözüne ak düşse, kölenin sahibi muhayyerdir; dilerse¹⁰¹⁶ köleyi işlediği cinayetiyle birlikte satıcıya teslim eder, dilerse¹⁰¹⁷ sekiz yüz dirhem verip onu kurtarır. Eğer köleyi satıcıya verirse ve onun kıymeti beş yüz dirhem olursa müşteri muhayyerdir; dilerse o ikisini birden ki yüz dirheme alır, dilerse onları almaz, bırakır.

Eğer o ikisini birden almayı tercih ederse ve onları teslim alsa, sonra cariyede bir kusur görürse onu peşin ödediği bedelin ki, o iki yüz dirhemdir, yedide iki ile geri verir. Eğer onda(cariyede) bir kusur bulmaz, fakat kölede bir kusur görürse onu bedelin yedide beşi ile geri verir.

Eğer satıcı, cariyenin gözünü çıkarmamış olup böylece onun gözünün aklığı kaybolursa ve bu suretle cariyenin değeri iki bin dirheme eşit olsa¹⁰¹⁸ sonra bir adamın kölesi iyileşen göze vursa ve o eski haline dönse sonra satıcı ikinci gözü çıkarsa, böylece cariyenin değeri iki yüz dirheme düşse, kölenin sahibi muhayyerdir; dilerse köleyi verir, dilerse onu bin dirheme alır. Köleyi satıcıya verdiği zaman ki onun değeri beş yüz dirhemdir, müşteri muhayyerdir; dilerse ikisini birden alır, dilerse onları almaz, bırakır. Eğer onları alırsa bedelden onun üzerine düşen şey, bedelin beşte ikisi¹⁰¹⁹ (ve bedelin beşte birinin üçte biridir).¹⁰²⁰ Ve satıcının, cariyenin gözünü çıkarmış olması ondan bedelin beşte ikisini¹⁰²¹ ve bedelin beşte birinin üçte ikisini¹⁰²² düşürür. Çünkü köle, doğum mesabesinde olan bir ziyadedir. Böylece sanki o cariyeye beş yüz dirheme denk olan bir çocuk doğurmuştur. Cariyenin kıymeti ise bin dirhemdir. Netice olarak satıcı onun sağlam gözünü çıkarmış, bu da

¹⁰¹⁰ Burada “defi” kelimesinin bir anlamı yoktur. Maksat, onun (gözünün) daha önce yani alış-verişin yapıldığı gün sağlıklı olmasıdır. Daha önce geçen 311. sayfadaki 1 nolu açıklamaya bak. (Bu yazının bulunduğu sayfa 294 nolu sayfadır. Yani daha önce 311 nolu sayfa geçmemiştir. Çev.)

¹⁰¹¹ “fekue” kelimesi, iki nüshada “fe fi” şeklinde gelmiştir.

¹⁰¹² “fekue” kelimesi, iki nüshada “fe fi” şeklinde gelmiştir.

¹⁰¹³ Metinde “miete” diye geçen kelime, iki nüshada “mietey” şeklinde gelmiştir.

¹⁰¹⁴ Bu son cümle Serahsi'nin (XIII, 191) metninde yoktur. Bununla beraber o bu paragraftan kastedilen şeydir.

¹⁰¹⁵ Bu kelime “F” nüshasından düşmüştür.

¹⁰¹⁶ Metindeki “fe inne” kelimesi “F” nüshasında “li enne” şeklinde gelmiştir.

¹⁰¹⁷ Metindeki “ve in” kelimesi “F nüshasında “fe in” şeklinde gelmiştir.

¹⁰¹⁸ Metinde “fe sarat” şeklinde gelen kelime, iki nüshada “fe sara” şeklinde gelmiştir.

¹⁰¹⁹ İki nüshada “humus” (beşte bir)dir. Fakat aşağıdaki açıklamaya bak.

¹⁰²⁰ İki nüshada bu ibare mevcut değildir. Fakat meselenin hesabı bu sayıyı istemektedir. Yoksa geçen açıklamadaki zikredilen sayıyı değil. Bak Serahsi, XIII, 191.

¹⁰²¹ İki nüshada bu beşte iki değil, beşte bir olarak geçer.

¹⁰²² Metinde “sülüsa” olarak geçen kelime, iki nüshada “sülüsey” olarak geçmektedir.

onun değerini sekiz yüz dirheme düşürmüştür. Artık müşteri muhayyerdir; dilerse o ikisini ve çocuklarını¹⁰²³ bedelin beşte ikisi¹⁰²⁴ ve bedelin beşte birinin üçte biri ile alır, dilerse onları almaz, bırakır.¹⁰²⁵

19- SATICININ MÜSAADESİ İLE VEYA MÜSAADESİ OLMADAN MALİ TESLİM ALMAK SATICININ BEDELİ TESLİM ALMASI VEYA ALMAMASI

1- Bir adam bir adamdan bin dirheme şimdiki halde bir köle satın alsa, parasını vermedikçe müşterinin köleyi teslim almaya hakkı yoktur. Satıcıya bedeli ödeyince müşterinin köleyi teslim alma hakkı doğar.

2- Müşteri henüz köleyi teslim almamış olup satıcı da teslim aldığı dirhemleri züyuf (geçmez), nebehre (bakırlı akçe), süt tuk (dışı gümüş içi bakır para) veya kurşun ya da kendi elinden çıkarması gereken paralar olarak görürse, satıcı, şart koştuğu gibi bu paraların yerine sağlam ve iyi¹⁰²⁶ dirhemler¹⁰²⁷ verinceye kadar müşteriyi köleyi teslim almaktan men etme hakkına sahiptir.¹⁰²⁸

3- Eğer satıcı, paraların bir kısmını yine böyle benim sana anlattığım gibi (değeri düşük veya geçmez) bulursa yine hüküm böyledir: Satıcının, bulduğu geçmez paranın yerine bu bir dirhem olsa bile¹⁰²⁹, şart koştuğu üzere iyi¹⁰³⁰ parayı kendisine verinceye kadar müşteriyi (köleyi teslim almaktan) men etme hakkı vardır.

4- Satıcı, parada benim sana anlattığım sıfatlardan birini bulamamış olup müşteri de onun izni ile köleyi teslim almış ise, sonra satıcı paranın hepsi veya bir kısmını benim sana tavsif ettiğim gibi (kötü) bulursa, bunlarda gümüş-bakır karışımı veya kurşun para bulursa ya da bunları kendi elinden çıkarması gereken¹⁰³¹ paralar olarak görürse, müşteri bu (kötü paralar) yerine, bunlar ister az isterse çok olsun, kendisine şart koştuğu üzere, iyi parayı verinceye kadar¹⁰³² satıcı köleyi geri alma hakkına sahiptir.

5- Eğer parayı veya bir kısmını değeri düşük ya da geçmez bulursa müşteriden bunları değiştirmesini ister, çünkü onun köleyi geri çevirme hakkı yoktur. Yalnız parayı teslim alıncaya kadar onu kendi yanında tutabilir. Zira satıcı bu durumda parayı teslim almış haldedir. Çünkü nebehre ve züyuf paralar dirhemdirler¹⁰³³ o da onları¹⁰³⁴ teslim almıştır. Ne var ki bu paralarda kusur bulunmaktadır.

Süttuk (bakır) ve rasas (kurşun) paralar, zaten dirhem (gümüş) para değildir. O sebeple sanki o (bunları almakla) bir şey (bedel) teslim almış sayılmaz. Böylece müşteri bedeli kendisine tastamam ödeyinceye kadar satıcının bunu istemeye hakkı vardır. Satıcıya verilen para bir başkası tarafından hak iddia edilmiş bir para ise hüküm yine böyledir.¹⁰³⁵

¹⁰²³ Bu kelimenin burada fazla olduğu açıktır. Çünkü meselede çocuk bulunmamaktadır.

¹⁰²⁴ İki nüshada bu ifade beşte ikisi değil, beşte biri olarak geçer.

¹⁰²⁵ Bu mesele hakkında bu bölümün 5 ve 6. paragraflara bak ve yine bu bölümün 4 nolu paragrafı ile karşılaştır.

¹⁰²⁶ Metinde “ciyaden” olarak gelen kelime, “M” nüshasında “ciyadün” şeklinde gelmiştir.

¹⁰²⁷ Bu kelime “M” nüshasında bulunmamaktadır.

¹⁰²⁸ Bu mesele ve bundan sonraki dirhemler ve onların kusurları hakkındaki meseleler için bak. İlk bölüm 4, 48, 77 ve 111 nolu paragraflar ve 1. bölümün 16 nolu paragrafı.

¹⁰²⁹ Metinde “ve in” diye geçen kelime, iki nüshada “fe in” şeklinde geçer. Serahsi’nin metnine bak: XIII, 193.

¹⁰³⁰ Metinde “ciyaden” şeklinde geçen kelime, iki nüshada “ciyadün” şeklinde gelmiştir.

¹⁰³¹ Burada “F” nüshasında “yed” (el) kelimesi ziyade olarak gelmiştir.

¹⁰³² Burada “F” nüshasında “Hıyne” (zaman) kelimesi gelmiştir.

¹⁰³³ Burada “F” nüshasında “fidatün” (gümüş) kelimesi gelmiştir. Bu kelime “derahim” (dirhemler) kelimesine izafe ederek gelmiştir.

¹⁰³⁴ Yani parayı.

¹⁰³⁵ Metindeki “ve kezalike” kelimesi, iki nüshada “fe kezalike” şeklinde gelmiştir.

6- Satıcı müşteriden köleyi geri almamış olup parada da benim sana anlattığım vasıflardan bir şey bulamamış ise, hatta müşteri köleyi başka bir adama satsa, o, bu köleyi ister teslim almış, ister teslim almamış olsun veya köleyi birisine hibe etse de o da onu teslim almış olsa, ya da kendisine borçlu olduğu bir adama köleyi rehin olarak verse o da onu teslim almış olsa veya köleyi kiraya vermiş olsa, sonra satıcı parada benim sana anlattığım vasıflardan bir şey bulmuş ise ilk müşterinin yapmış olduğu bu muamelelerin hepsi geçerlidir. Satıcı bunları geri çeviremez.

Artık satıcının köle üzerinde bir işlem yapmaya hakkı yoktur. Çünkü müşteri onu satıcının müsaadesi ile teslim almış ve satıcı tarafından verilen bu izne dayanarak onu kendi mülkiyetinden çıkarmıştır. O, müşterinin köleyi teslim alması hususunda izin verdikten sonra müşteri onu kendi mülkiyetinden çıkardığı zaman artık satıcının köle üzerinde işlem yapacak bir hakkı kalmaz. Çünkü satıcı müşteriye köle hakkında geri çeviremeyeceği bir hak tanımıştır.

Fakat satıcı, alacağını tastamam alıncaya kadar benim sana anlattığım parada bulunan kusurların tümü sebebiyle müşteriye müracaat ederek (alacağını ister). Köleye gelince, satıcının onun üzerinde bir işlem yapmaya hakkı yoktur.

7- Satıcı bedeli teslim aldığı halde eğer köleyi müşteriye vermemiş olsa, müşteri de köleyi satıcının izni olmadan alsa, sonra satıcı teslim almış olduğu bedelin hepsini veya bir kısmını bakır karışığı gümüş, bakır, kurşun veya değeri düşük (geçmez) paralar olarak görse ya da kendi elinde alınmaya hak edilmiş¹⁰³⁶ para olarak görse, bunların hepsinde satıcının isteme hakkı vardır. Müşteri, şart koştuğu üzere, ona bütün bedeli tastamam ödeyinceye kadar köleyi müşteriden¹⁰³⁷ geri alır.¹⁰³⁸

8- Eğer müşteri onu satıcının izni olmadan teslim aldığı zaman satsa, hibe etse, kiraya verse veya rehin olarak bıraksa yine hüküm böyle olup satıcının bütün bu muameleleri bozma hakkı vardır. Müşteri kendisine bedeli¹⁰³⁹ tastamam verinceye kadar köleyi geri alma hakkı vardır.

Teslim almaya verilen izin, izinsizliğe benzemez. Çünkü satıcı müşteriye (malı) teslim alması için izin verdiği zaman ona malı satma yetkisi ve onda meydana gelecek her türlü muamele yapma yetkisi vermiş demektir. Ama müşteri onu satıcının izni olmadan teslim aldığı zaman bu alma (gerçek) bir teslim değildir. Ancak müşterinin satıcıya ödediği nakit onun şart koştuğu üzere iyi para ise (o zaman bu teslim alma sayılır).¹⁰⁴⁰

9- Anlattığımız bütün bu meselelerde müşteri köleyi satıcının izni olmadan teslim alsa sonra satıcı onun teslim aldığını öğrense ve bunu kabul edip razı olsa, anlattığımız bu meselelerin hepsi için teslim almaya izin vermiş gibi olur.

10- Bir adamın bir adamda bin dirhem alacağı olsa, adam bunun için bin dirhem değerinde bir köle bıraksa, rehin alan şahıs onu teslim alsa, sonra rehin bırakan rehin alana borcunu ödese, ama rehin veren henüz rehini teslim almamış olsa, rehin alan da dirhemlerin hepsi veya bir kısmını züyuf, nebehrece, süt tuk veya kurşun ya da kendi elinden alınmaya hak edilmiş paralar olarak görse rehin alan kişi hakkını tam alıncaya ve o borcunu ödeyinceye kadar rehini almasına engel olma hakkına sahiptir.¹⁰⁴¹

11- Rehini veren, rehini alanın izni ile veya onun izni olmadan rehini teslim alsa, sonra rehini alan dirhemlerde benim sana anlattığım kusurlardan birisini bulsa,¹⁰⁴² bütün bunlarda hakkı kendisine ödeyinceye, rehin olduğu gibi kendisine verinceye kadar onun rehini isteme hakkı vardır.

¹⁰³⁶ Metinde “üstühikka” şeklinde geçen kelime, iki nüshada “üstühikkat” olarak geçer.

¹⁰³⁷ Metinde “el-müsemma” olarak geçen kelime iki nüshadandır. Bunun anlamı müşteri demektir.

¹⁰³⁸ Bu bölümdeki 5 nolu paragrafa bak.

¹⁰³⁹ Bu kelime “F” nüshasından düşmüştür.

¹⁰⁴⁰ Bu bölümün 6 nolu paragrafına bak.

¹⁰⁴¹ Bu bölümün 2 nolu paragrafına bak.

¹⁰⁴² Burada “F” nüshasında bir “ma” harfi bulunmaktadır.

Bu rehin muamelesi, alış-verişe benzemez. Çünkü rehini veren kişi, borcunu ödediği için onu teslim almıştır. Artık rehini alan kimse dirhemleri züyuf, nebehre veya bundan başka bir vasıfla kusurlu bulursa o, rehini vermez,¹⁰⁴³ alacağı kendisine verinceye kadar onu elinde tutar.

Nitekim bir adam bir adamdan bir köle satın alsa, satıcı kendisinden ona bir ariyet¹⁰⁴⁴ olmak üzere onu teslim almasına izin verse, müşteri de onu bir ariyet olarak teslim alsa, artık bundan sonra satıcı onu alma hakkına sahip değildir. Çünkü bu, her yönüyle, onu teslim almasına izin verme anlamına gelir. Sanki o, böylece ben onu teslim alma hususunda sana izin verdim demiş gibi olur.

Zaten satıcı köleyi sattığı, sonra müşteriden bedelini almadan önce onu teslim almasına izin verdiği ve müşteri de onu teslim aldığı zaman, onun bunu reddetmeye hakkı yoktur; bedeli kendisine verinceye kadar ona engel olur.

Ancak rehin böyle değildir. Ona bunun teslim alınmasına izin verdiği zaman paranın geçmez oluşunu anladığında onu geri alma hakkı vardır. Köle bir adamın elinde rehin olduğu zaman rehini alan, rehini verene kendisinden bir ariyet olmak üzere onun teslim alınmasına izin verir; bu caizdir. Rehini alan da rehinin olduğu gibi kendisine teslim edilinceye kadar onu isteme hakkı vardır.

Züyuf paralarda rehin ile alış-verişin farkı budur.¹⁰⁴⁵

12-Rehini veren kimse köleyi teslim almış¹⁰⁴⁶ alan kimse de dirhemleri ödemiş olsa, onun köleyi teslim almış olması¹⁰⁴⁷ rehini alan kimsenin izni ile olmuştur. Sonra rehini veren kimse köleyi satsa, hibe etse ve hibe edilen de onu teslim alsa veya onu rehin olarak verse de rehin alan onu teslim almış olsa, sonra birinci olarak rehini alan kimse bedelin hepsini veya bir kısmını anlattığımız gibi (kusurlu) bulsa, rehini veren kimsenin bunda yaptığı bütün muameleler geçerlidir. Bunlardan hiçbirisi geri çevrilemez.¹⁰⁴⁸

Fakat rehini veren kimse, rehin (bırakılan) kölenin kıymetini tazmin eder. O, birinci olarak rehin alan kimsenin elinde olan kölenin yerine, hakkı kendisine verinceye kadar rehin olmuştur.

13- Rehini veren kimse rehini alanın izni olmadan onu teslim almış olsa, sonra rehini veren kimse onda bizim anlattığımız arızalardan birisini bulsa sonra rehini alan da teslim aldığı malın hepsi veya bir kısmını bizim anlattığımız gibi bulsa rehini alanın, rehinin olduğu gibi kendisine teslim edilinceye kadar, bunun (malın) hepsini geri çevirme hakkı vardır.¹⁰⁴⁹

14- Bir adam bin dirheme bir köle satın alsa, onu kendisi teslim almayı¹⁰⁵⁰ birisini onu teslim almak üzere vekil tayin etse, vekil de satıcının izni olmadan onu teslim alsa, satıcı da henüz parayı almamış olsa, sonra köle vekilin elinde telef olsa, vekil kölenin kıymetini satıcıya tazmin eder. Böylece köle müşteri kendisine bedeli ödeyinceye kadar onun elinde bulunmuş olur.

Müşteri ona bedeli verince kıymet de vekile geri verilir.

Kıymet satıcının yanında telef olsa bu kıymet hakkında satıcıya tazmin düşmez. Kıymet hakkında vekil müşteriye tabi olur. Çünkü vekile, köleyi teslim almasını müşteri istemiştir.

15- Satıcının izni olmadan müşteri kendisi köleyi teslim almış olsa, köle de onun elinde ölse, müşteri satıcıya kölenin kıymetini değil, onun bedelini tazmin eder.

¹⁰⁴³ Metinde “yufihi” olarak geçen kelime iki nüshada “yu fii hi” olarak geçmektedir.

¹⁰⁴⁴ Bir malı bağışlamadan belli bir zaman için faydalanmak üzere bir başkasına verme (Çev.)

¹⁰⁴⁵ Bu bölümün 5 nolu paragrafına bak.

¹⁰⁴⁶ Metindeki “kabaza” fiili “M” nüshasında mükerrer olarak gelmiştir.

¹⁰⁴⁷ Metinde “ve kane” olarak geçen kelime iki nüshada “kane” olarak geçmektedir.

¹⁰⁴⁸ Bu bölümün 6 nolu paragrafına bak.

¹⁰⁴⁹ Bu bölümün 8 nolu paragrafına bak.

¹⁰⁵⁰ Metinde “fe lem yakbizhu” yerine “fe selemle bi kabzihî” denilmiştir.

Burada müşteri vekiline benzemez. Çünkü bedeli tazmin etmek müşteriye düşer. O sebeple hem kıymetin hem de bedelin tazmini onun üzerinde toplanmaz.

Vekile gelince, onun bedelde tazmin etme görevi yoktur. Çünkü onun malı teslim alması ancak müşterinin izni ile olmuştur. Vekilin satıcı ile aralarındaki olan meselelerde (yaptığı işler) onun aynen malı izinsiz olarak teslim almasına benzer.

16- Vekil, köleyi müşterinin izni ile teslim almış olsa, köle onun elinde ölmeyip müşteri onu azat etmiş olsa, vekilin elinde bu ve kölenin ölümü¹⁰⁵¹ aynı olup birbirinden farkı yoktur.¹⁰⁵²

17- Köle satıcının elinde olduğu halde müşteri onun azat edilmesini bir adama emretse, o kişi de onu azat etse, Ebu Yusuf: bu ve vekilin köleyi teslim alması aynıdır dedi. Vekil onun kıymetini tazmin eder. Böylece müşteri ona borcunu ödeyinceye kadar köle satıcının elinde bulunur. Müşteri ona bedeli ödeyince vekil kıymeti satıcıdan alır. Eğer köle satıcının elinde ölürse vekil onu müşteriden ister. Çünkü ona köleyi azat etmesi için müşteri emir vermişti.

Bizim arkadaşlarımızın¹⁰⁵³ görüşüne göre ise azat eden vekilin bir tazmin görevi yoktur. Çünkü o (maddi) bir şey almamıştır. Satıcı müşteriden kölenin bedelini ister. Satıcı bunu ondan alır; onun başka bir hakkı da yoktur.

Sonra Ebu Yusuf bundan sonra o görüşünü bırakıp şu görüşe dönmüş ve vekil tazmin etmez, demiştir.¹⁰⁵⁴

Alış-Veriş Bölümünün Sonu

Âlemlerin Rabbi Olan Allah'a Hamdolsun

Onun Salâtı Efendimiz Muhammed Üzerine ve Âline Olsun

Pek Çok Selam Eyle

¹⁰⁵¹ Metinde “ve mevtü” ifadesi, “F” nüshasında “ve sübutu” olarak gelmiştir.

¹⁰⁵² Bu bölümün 14 nolu paragrafına bak.

¹⁰⁵³ Serahsi’de (XIII, 197) “Bu Muhammed’in sözüdür. Bu Ebu Hanife’den rivayet edilmiştir” denilmektedir. Burada “ashabına” (arkadaşlarımız” tabirinin kullanılması öngörülmüştür.

¹⁰⁵⁴ Serahsi bundan sonra burada bulunmayan iki meseleyi daha anlatmaktadır.